

FOLKLIVS LUND
ARKIVET



1913-1988

Utgivare: Folklivsarkivet med Skånes musiksamlingar, Lunds universitet

Text © Nils-Arvid Bringéus (red.), 1988



Denna text är licensierad under CC BY-NC-ND, Erkännande-Ickekommersiell-IngaBearbetningar. (Se fullständiga villkor: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.sv>.) Enligt licensen får verket spridas utan att tillstånd behövs, men bara i icke-kommersiella sammanhang. Verket får inte bearbetas och den som återanvänder verket måste ange dess upphovsperson.

Om inget annat anges är samtliga foton och bilder undantagna och du måste begära tillstånd från upphovsrättsinnehavaren om du önskar återanvända detta material.

ISBN: 91-85398-54-3

eISBN: 978-91-89213-77-7

Skrifter från Folklivsarkivet i Lund, vol. 26

ISSN: 0346-6051

Vid citering: Bringéus (red.), N-A. (1988). *Folklivsarkivet i Lund 1913-1988. En festskrift till 75-årsjubileet under redaktion av Nils-Arvid Bringéus*. Lund. <https://doi.org/10.37852/oblu.103>

Information om Skrifter från Folklivsarkivet i Lund finns här:
<https://www.ht.lu.se/serie/folklivsarkivet>

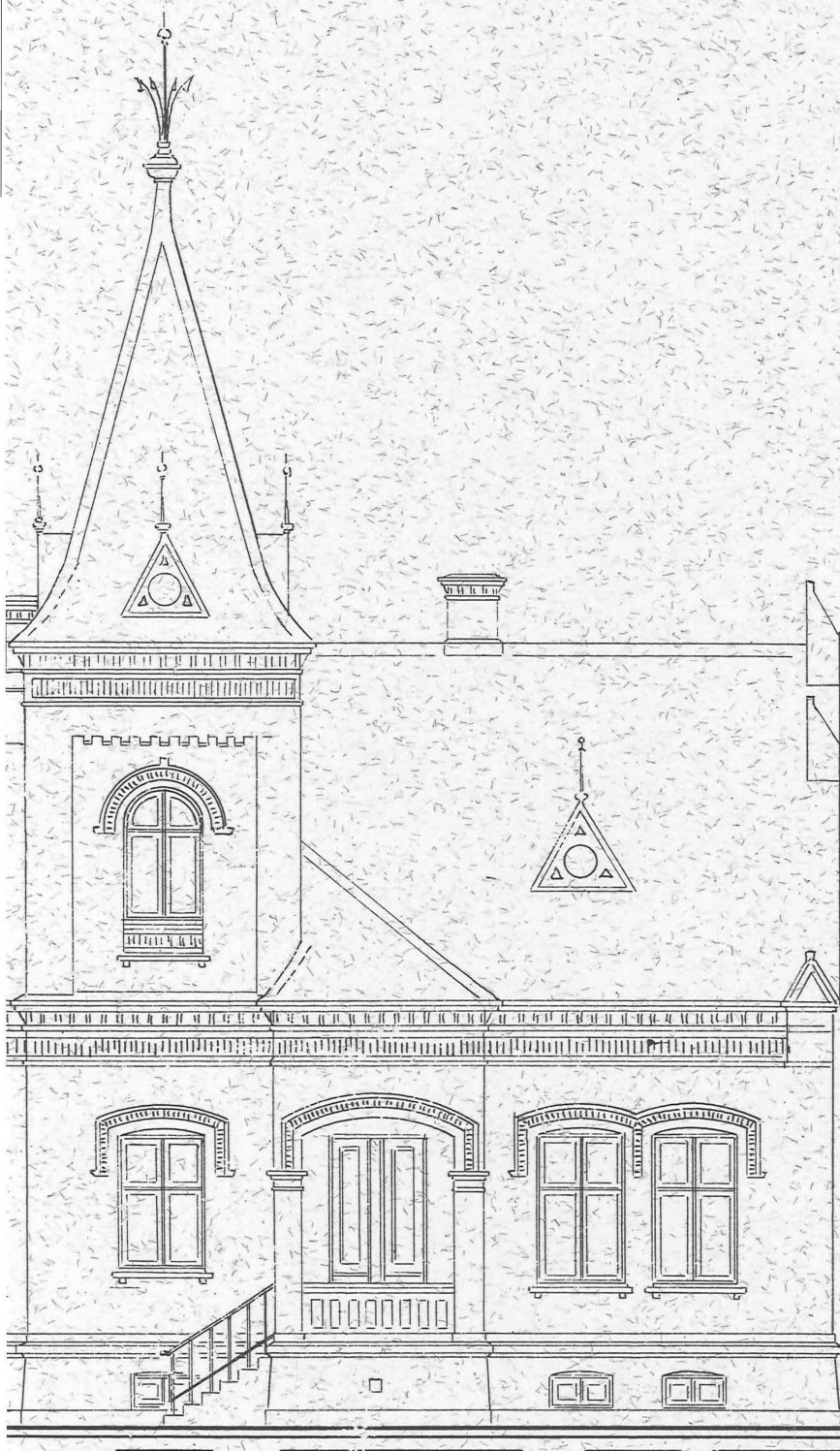
Volymen är digitaliserad 2020/2021.

1888.
N^o 10.

RITNING för NYBYGGNAD



HVPJ-HOF SLYCKAN & TOMT N^o 8 L^{ut}C.



Folklivsarkivet i Lund 1913—1988

En festskrift till
75-årsjubileet
under redaktion av
Nils-Arvid Bringéus

© Författarna.

Formgivning: Lars Tempte.

Omslagsbild: oljemålning av Villa Holma i början av seklet utförd
av Gustaf Carlsson, f. 1858. Tillhör Folklivsarkivet.

Baksidesbild: Folklivsarkivets personal. Foto: S. Hjalmarson 1988.

Btj datafilm, Lund 1988

ISBN 91 85398 54 3

Innehåll

Folklivsarkivet i Lund

- 13 Folkkulturen och Folklivsarkivet av *Nils-Arvid Bringéus*
- 29 Våra Betlehem av *Nils-Arvid Bringéus*
- 42 Husesyn på Folklivsarkivet av *Berit Wigerfelt*
- 57 Kulturdokumentation i ord och bild av *Anders Salomonsson*
- 77 "Hava höglärde herrar hört talas om...?" av *Ingrid Nordström*
- 91 Folklivsarkivet, frågelistorna och forskningen av *Jonas Frykman*
- 108 Titteliture och Pomperipossa — folksagorna i Folklivsarkivet av *Jan-Öjvind Swahn*

Forskning och utbildning

- 123 Lärostolen och ämnesbeteckningen av *Nils-Arvid Bringéus*
- 144 Ett ämne väljer väg av *Orvar Löfgren*
- 167 Internationella kontakter av *Nils-Arvid Bringéus*
- 180 Att läsa etnologi av *Gunnar Alsmark*
- 205 På turné i tid och rum — åttiotalets fältkurser av *Magnus Wikdahl och Lynn Åkesson*
- 217 Forskningsprojekt av *Anders Gustavsson*

Forskarmiljö och forskningsklimat

- 232 Som folkminnesstuderande på 1930-talet av *Algot Holmström*
- 244 Carl Wilhelm von Sydow. Några personliga minnen av *Anna Birgitta Rooth*
- 258 På Sigfrid Svenssons tid av *Sven B. Ek*
- 271 Långliggare i Lund av *Nils-Arvid Bringéus*
- 289 Att doktorera i dataåldern av *Karin Salomonsson*

Personal, donationer, publikationer

- 299 Personal av *Ulla Pihl*
- 304 Stiftelser och fonder av *Birgitta Andersson*
- 308 Publikationer av *Nils-Arvid Bringéus*

Förord

Folklivsarkivet i Lund — eller Folkminnesarkivet som det ursprungligen hette — började sin officiella verksamhet 1913. Näst efter Historiska museet och Lunds universitets konstmuseum är det därmed den äldsta universitetsinstitutionen inom humanistiska fakulteten. Samma år förordnades arkivets grundare docent Carl Wilhelm von Sydow som examinator i det nya universitetsämnet folkminnesforskning.

När arkivet grundades för 75 år sedan skedde utbildnings- och forskningsverksamheten inte på enskilda institutioner. Man forskade på UB och studerade hemma eller på fakultetens gemensamma seminariebibliotek. Det var behovet av organiserad samlingsverksamhet och arkivutrymmen som motiverade inrättandet av en särskild institution, ett arkiv. Landsmålsarkivet i Lund inrättades först 1930 varför organisatorisk samverkan mellan insamling av folkminnen och dialektmaterial inte förekommit här som i Uppsala. Folklivsarkivet är ett arkiv som stått på egna ben, men som i gengäld från början varit integrerat med utbildningen och forskningen i folkminnesforskning, folklivsforskning eller etnologi som ämnet numera kallas.

Institutionens officiella namn är sedan ett par decennier "Etnologiska institutionen med Folklivsarkivet". Integrationen har ända fram till detta läsår t.o.m. omfattat ekonomin. Vår institution intar därmed en unik ställning i landet. Det säger sig därför självt att jubileumsskriften måste omfatta både arkiv- och utbildningsverksamheten.

Ett 75-årsjubileum kan sägas vara en pseudohändelse som näppligen kommer att medföra något paradigmskifte inom forskningen eller arkivverksamheten. Men det är ett tillfälle för oss att bättre lära känna våra rötter, fastställa nutidsläget och fundera över framtida samlingsvägar och forskningsmål.

Vid ett symposium med en nyinstiftad "von Sydow-lecture" och med ämnesföreträdare från hela Norden får vi tillfälle att analysera var vi står och vart vi vill gå. I denna bok vill vi blicka tillbaka och belysa och sammanfatta de gångna årens verksamhet. Vi vill — med det skriftliga källmaterialets stöd — göra det så sakligt som

möjligt, men också personligt genom brev- och uppteckningscitater och genom att teckna ner minnen som annars snart förbleknar och försvinner. Vi tror att det i framtiden kan bli värdefullt att få veta hur etnologerna i Lund år 1988 upplevde sin forskningsmiljö. Kanske man också kan uttrycka det så att vi här vill försöka ge några kontextuella upplysningar till vårt textmaterial i arkiv och i publikationer. Vi inbjuder alltså läsaren till besök på institutionen med guider från olika forskargenerationer.

Bokens uppläggning har diskuterats vid ett flertal sammankomster mellan lundaförfattarna. Manuskripten har inskrivits på Folklivsarkivets dator av Birgitta Dahlman och Margareta Tellenbach har bistått med korrekturgranskningen. Vi tackar dem båda för ett gott arbete.

Tryckningen av vår festskrift har bekostats av Nordenstedtska stiftelsen vid Kulturen, Kockska fonden vid Lunds universitet samt Kungl. Gustav Adolfs Akademien, Uppsala. Vi tackar varmt för denna generositet.

Lund i september 1988

Nils-Arvid Bringéus

Folkkulturen och Folklivsarkivet

NILS-ARVID BRINGÉUS

Herr bokhandlare Glerup i Lund yttrade en gång för mig, att han gärna skulle vilja förlägga en bok, som skildrade folklivet med alla dess bruk, seder och fördomar, och att han ansåg ett sådant arbete snart böra företagas, emedan bland bönderna stora förändringar voro å bane, och det gamla särdeles bland dem, packade in, allt vad det hann, sina skatter, för att lämna plats åt ett nytt levnadssätt och nya sedvänjor. Jag nämnde då, att jag — vars barndomsliv tillbragts i en socken bestående av endast bönder och avlägsnad från stad — hade många minnen kvar från den tiden, vilka jag skulle hava lust att nedskriva. Herr Glerup uppmuntrade mig härtill, och jag beslöt företaga arbetet.

Med dessa ord tecknar Nicolovius — dvs. kyrkoherden Nils Lovén — inte bara bakgrunden till sin egen bok "Folklivet i Skytts härad i Skåne" (1847) utan indirekt även till inrättandet av Folkminnesarkivet vid Lunds universitet.

Orsaken till kulturförändringen var enligt Nicolovius skiftet. När böndernas "jord enskiftades och byarna, att jag så må säga, sönderföll, sönderföll även den gamla byggnaden av fördomar, bruk och seder, vilken om den än här och där tyckes kvarstå, kvarstår dock endast som en ruin. Den enfaldiga bondtron bebor den ej mera".

Det fruktbara ur kulturell synpunkt i det som upplevdes som ett kulturskifte var, att man insåg behovet av dokumentation av den folkliga kultur som höll på att försvinna och att det hastade. Detta skulle ända fram till våra dagar bli det främsta argumentet för folkminnes- och folklivsforskningens talesmän. Liksom Nicolovius menade man att det var i bondekulturen, på avstånd från städerna, som uppteckningsverksamheten borde sättas in.

I Uppsala hade de götiska strömningarna fått fäste vid akademien. Erik Gustaf Geijer hade från sin kateder manat studenterna att göra uppteckningar i sin hembygd. I Lund förnams inte de romantiska strömningarna lika starkt. Det blev här i stället de evolutionistiska teorierna som genom zoologen och fornforskaren Sven Nilsson (1787—1883) skulle rikta uppmärksamheten på folkkulturens betydelse — nu för att rekonstruera de förhistoriska folkstammarnas ursprung och vandringsvägar. I hans skrift "Skandinaviska



Axel Olrik i Köpenhamn (1894—1917) blev von Sydows personlige vän och handledare. Foto: Dansk Folkemindesamling Köpenhamn.

Nordens urinvånare” (1838—43) möter oss också för första gången begreppet etnologi, fast med annan innebörd än vi lägger i den nutida ämnesbeteckningen.

Professor Sven Nilsson var bondson från Luggede härad i Skåne och sedan barnsben förtrogen med den folkliga traditionen. Hans betydelse för etnologiämnet låg emellertid snarast på det teoretiska planet och han spelade ingen roll för den direkta insamlingen av folkminnena i Skåne. Det är tvärtom karakteristiskt att det var bokhandlare Gleerup — alltså en invandrad lekman — som inspirerade Nicolovius till det som skulle bli vår mest klassiska folklivsskildring. C.W.K. Gleerups halvbror Asmund Christian Gleerup (1809—65) deltog ivrigt i den begynnande bonderörelsen på Själ-land och medverkade vid stiftandet av Bondevennernes Selskab, vilket i sin tur kan ge belysning åt bokhandlare Gleerups intresse för bondekulturen.

Det var också genom inspiration från Danmark som lantbrukardottern Eva Wigström (1832—1901) från Asmundtorp i Rönnebergs härad skulle fortsätta på den väg som Nicolovius utstakat. Folkbildningsintresset ledde henne hösten 1877 till Askov, centrum för den grundtvigianska folkväckelsen. Här fängslades hon av pas-

H.F. Feilberg
(1831—1921) vid sitt
skrivbord i Askov.
Foto: Musikmuseet,
Stockholm.



tor H.F. Feilbergs appeller och beslöt att ägna sina krafter åt att samla och publicera skånsk folkdiktning. Professor Svend Grundtvig i Köpenhamn blev hennes personlige handledare i konsten att uppteckna folktraditioner.

Den folkminnesintresserade folkhögskolläraren Carl Wilhelm von Sydow blev tidigt bekant med Eva Wigströms tryckta samlingar av folkdiktning, men det skulle dröja till 1904 innan han själv kom i kontakt med de danska folkminnesforskarna — just i Askov:

Beklagligt nog dröjde det ganska länge innan jag upptäckte att det fanns folkminnesforskare i Danmark. Det skedde på en stipendieresa för att studera den danska folkhögskolan, varvid jag kom till Askov och gjorde den angenäma upptäckten att där fanns en man som hette Feilberg. Genom honom blev jag bekant med Olrik (Sv.D. 25/8 1918).

von Sydow återvände från Danmark med den fasta föresatsen att fortsätta Eva Wigströms insamling av det svenska folkets diktning och tro. Han började sin samlarverksamhet dels bland sina folkhögskoleelever i Ronneby, dels i sin hemtrakt i Småland. 1907 skrev han sin första uppmaning till insamling av folkminnen, folksaga, folksägen och folktro. Skriften utsändes till folkskollärarna i Blekinge och till folkhögskolorna runt om i landet.

Att tanken på grundandet av ett folkminnesarkiv vuxit fram hos von Sydow redan vid denna tid framgår av ett brev (i Musikmuseet,

Stockholm) från hans lärare professor Evert Wrangel i Lund till föreståndaren för folkhögskolan i Tomelilla Tobias Norlind den 1 december 1907:

Sydow har gjort upp en plan att å härvarande bibliotek upplägga en 'folkminnessamling' i stil med den som Olrik inrättat i Köpenhamn. Det gäller både böcker och handskrifter, afskrifter och anteckningar om källor etc. Samlingen skulle stå till tjänst för in- och utländska forskare. Nils Andersson har lofvat medverka. Har Du icke lust att vara dem behjälplig vid den behjärtansvärda sakens realiserande?

Tobias Norlind svarade omgående: "Det skall bli roligt att träffa dig, så att vi kunna språkas vidare om Sydows arbete."

von Sydow, var ännu bara filosofie kandidat, men blev licentiat för Wrangel i december 1908. Några dagar dessförinnan — eller den 7 december 1908 — skriver han till professor J.A. Lundell i Uppsala:

Här vid universitetet har vi nu genom frivilliga bidrag fått till stånd en svensk folkminnessamling. Lokal på universitetet får vi på nyåret och rummet kommer att bli ett ypperligt arbetsrum.

I samma brev omtalar von Sydow att han ämnade söka ett resestipendium för att studera samlingarna i Helsingfors och Kristiania. Han synes dock inte ha fått möjlighet till denna resa men fortsatte att plädera för insamlingen av folkminnen bl.a. i en artikel i Svenska Turistföreningens årsskrift 1908. Han vädjar här

till hvar och en att kraftigt hjälpa till med insamlandet af våra folkminnen. Hittills har alltför litet gjorts i vårt land för denna sak, och hvad som skall göras måste göras snart. Det är en nationell hederssak.

Viss insamling av folkminnen hade likväl kommit till stånd tidigare i Lund. Inom studentnationerna kände man ett behov av att markera sin regionala identitet. Denna upplevdes starkast genom dialekterna. År 1875 stiftades den skånska landsmålsföreningen i Lund i avsikt "att söka lära känna det skånska folklynnnet, sådant det i sång och sägen, i egendomliga seder och bruk, i danser, lekar, ordspråk och framför allt i allmogespråket avspeglar sig". Under de följande åren grundades i Lund ytterligare tre landsmålsföreningar, för Öland och östra Småland, Blekinge och Västergötland. Den redan 1861 stiftade Föreningen för Smålands minnen hade också ett program som delvis sammanföll med landsmålsföreningarnas.

Landsmålsföreningarna hade under terminerna regelbundna sammanträden där man föredrog vad man upptecknat. Man anordnade även soaréer för allmänheten för att göra propaganda för "landsmålssaken" och samla pengar för verksamheten. Därvid förekom föredrag, uppläsning, landsmålsspex, folkmusik m.m.



Carl Wilhelm von
Sydow (1878—1952).
Privat foto.

Landsmålsintresset vidgade sig att omfatta hela den folkliga kulturen. Tillsammans med några landsmålsintresserade studentkamrater hade Georg Johanson Karlin (1859—1939) år 1882 samlat ihop ett antal allmogeföremål som blev stommen till det samma år öppnade Kulturhistoriska museet i Lund med Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige som ägare.

En annan av "landsmålarerna", sedermera stadsnotarien Nils Andersson (1864—1921) trollbands av folkmusiken. Han var född i Hofterup och började uppteckna skånska folklåtar redan sommaren 1888 och utvidgade 1902 insamlingen till andra landskap. Hans samlingar skulle omsider omfatta inte mindre än 12.000 melodier från hela Sverige.

Intresset för folkmusiken togs i arv av prästsonen Tobias Norlind (1879—1947) från Fru Alstad i Vemmenhög's härad. Redan under sin tid som folkhögskollärare i Tomelilla (1907—1913) hade han låtit sina elever uppteckna sägner och folktro. Kanske inspirerad av von Sydows appeller.

Jämsides med sin lärartjänst tenderade han liksom von Sydow för Evert Wrangel, blev fil.lic. några månader före honom 1908 och disputerade för doktorsgraden den 19 maj 1909 — en vecka före von Sydow — och blev omedelbart därefter docent i litteratur- och

musikhistoria. På lördagarna reste han till Lund och föreläste. Läsåret 1909/10 meddelas i universitetets årsberättelse, att litteraturhistoriska seminariets "avdelning för folkdiktning" letts av docent Tobias Norlind och så var även fallet de två följande läsåren.

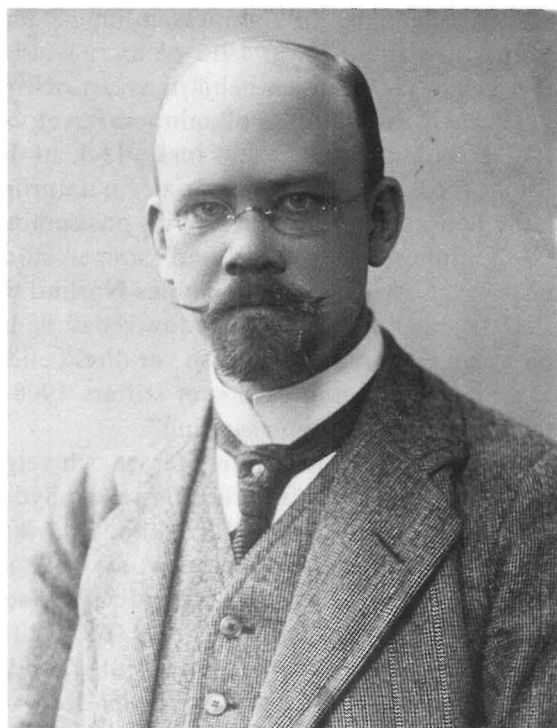
Norlinds arbetsflit var otrolig. År 1911 utgav han "Studier i svensk folklore" och följande år det digra verket "Svenska allmogens liv i folksed, folktro och folkdiktning". Norlinds och von Sydows intressen låg alltså mycket nära varandra vid denna tid. I ett brev till Wrangel den 18 december 1913 skriver han likväl: "Jag är på sista tiden tämligen erkänd såväl i in- som utlandet som musikhistoriker, men som folklorist är jag väl egentligen mera omstridd än erkänd."

von Sydows doktorsavhandling räckte inte till för docentkompetens, men redan år 1909 hade han publicerat sin studie "Tors färd till Utgård" och sökte docentur. Det nya arbetet ansågs av sektionen innebära ett stort kvalitativt framsteg varför hans hemställan om docentur i "nordisk och jämförande folkminnesforskning" tillstyrktes. Universitetskanslerns fullmakt är utfärdad den 24 september 1910.

Redan några veckor efter docentutnämningen anhöll von Sydow tillsammans med Tobias Norlind och Nils Andersson i en skrivelse till Konungen om ett statsanslag å extra stat för år 1912 å 4.500 kr för insamling av folkminnen, till vilken ansökan bilagts en promemoria samt intyg från utländska fackmän. Humanistiska sektionen utsåg professorerna Wrangel, Clason, Axel Kock, Stille och Martin Nilsson att som kommitterade yttra sig över förslaget. Eftersom själva promemorian ej påträffats är sektionens yttrande av desto större intresse:

Humanistiska sektionen anser, att en insamling af våra folkminnen, d.v.s. folktro och folkbruk såväl i allmänhet som årligen på bestämda tider återvändande, folksagor och folksägner, folkvisor och folkmusik, folkmål, hvartill ansluter sig uppteckning och ev. afbildning (fotografering) af föremål (inbegripet fornminnesmärken och byggnader), som belysa vårt folks äldre kultur, är en trängande och viktig nationell uppgift. Här mer än eljes gäller det, att snar hjälp är dubbel hjälp. Ty folkminnena trängas hastigt undan af den moderna kulturens nivellerande inflytande och hvad som finns kvar hvilas hos de äldsta generationerna och torde om något årtionde till största delen vara räddningslöst förloradt. Minnesmärken och föremål, som vittna om ett äldre kulturstadium förstöras och försvinna. Det är en lycklig omständighet, att det för närvarande finnes att tillgå män, hvilka äga ett genom tidigare forskningsarbete redan ådagalagt lefvande nit och intresse för folkminnenas insamling och den skicklighet för detta arbete och för det insamlade materialets vetenskapliga bearbetning, som är allmänt känd genom af dem verkställt arbete, utgifna skrifter och ytterligare styrkt af bifogade intyg.

Skrivelsen till Kungl. Maj:t med sektionens tillstyrkan, daterad den



Tobias Norlind
(1879—1947).
Foto: Musikmuseet,
Stockholm.

18 november 1910, kom uppenbarligen för sent för att beaktas i statsverkspropositionen.

De tre sökandena återkom emellertid och de anmodades då av Humanistiska sektionen att närmare redogöra för sin plan. Någon samordnad verksamhet var det inte fråga om. Andersson behövde pengar för att avlöna upptecknare av folkmusik i Lappland. von Sydow avsåg att under tre månader bedriva uppteckningsarbete i Småland och Blekinge medan Norlind skulle bege sig till Öland och södra Kalmar län.

Nils Andersson hade redan förbundit sig att överlämna sitt material till folkmusikkommissionen som bildats vid Svenska folkkunskapskongressen i Stockholm 1908. von Sydow däremot avsåg att hans material skulle utgöra en särskild samling, "ett folkminnesarkiv å universitetet, förvaltat och hållet tillgängligt för studier ungefär på samma sätt som seminariebiblioteken". Förebilden var som vi sett den av Axel Olrik och H.F. Feilberg inrättade "Dansk Folkminnesamling" inrymt i Det Kongelige Bibliotek i Köpenhamn. För år 1913 behövdes medel för uppteckningsarbetet medan ekonomiskt stöd för samlingarnas ordnande, förvarande och tillgänglighet behövdes först då dessa hopbragts.

Sektionen tillstyrkte och ansåg i likhet med von Sydow att samlingarna borde bilda en med universitetet förenad och för forsk-

ningen tillgänglig folkminnessamling. Statsutskottet fann Kungl. Maj:ts förslag att för år 1913 på extra stat bevilja 4.500 kr för den föreslagna insamlingen behjärtansvärt och riksdagen biföll.

Därmed hade alltså Folkminnesarkivet vid universitetet fått offentlig sanktion. von Sydow insåg dock att det krävdes flera krafter för att förse arkivet med material. En naturlig liten medarbetarkrets hade han i sina studenter. Vid ett postseminarium 1913 grundades "Folkminnesföreningen i Lund" som en stödförening för Folkminnesarkivet. Av ett brev från Tobias Norlind till Evert Wrangel våren 1910 framgår dock att von Sydow redan då haft planer på att starta en sådan förening. Förebilden var direkt eller indirekt "Foreningen Danmarks Folkeminder" som stiftats 1908 som stödorganisation till "Dansk Folkemindesamling".

Genom sina kontakter med lärare och vetgiriga ungdomar under sina år som folkhögskollärare visste von Sydow också att bundsförvanter kunde vinnas utanför Lund. Ett viktigt hjälpmedel härför utgjorde tidskriften Folkminnen och folktankar som von Sydow och Folkminnesföreningen startade 1914 (se vidare s. 309 ff).

Det begärda anslaget om medel för traditionsinsamlingen avsåg bara 1913, men det kom även att utgå med samma belopp t.o.m. 1920. Endast en del av medlen tillföll dock von Sydow. För år 1915 fick han t.ex. 1.000 kr för insamlingsresor och 500 kr för extra utgifter. Hans förslag att det ökade antalet studenter som började bli tillgängligt för insamlingsarbetet borde få medel för insamlingsresor eller att deras samlingar kunde inlösas togs inte ad notam.

Sedan Norlind 1919 flyttat till Stockholm där han året innan blivit lärare vid Musikhögskolan och från 1919 föreståndare för Musikhistoriska museet fick han avstå från sin del av anslaget till traditionsinsamling. De samlingar han sammanbragt införlivades trots villkoret härom aldrig i Folkminnesarkivet i Lund. De torde delvis ingå i den betydande Norlindska Folkloristica-samlingen i Musikmuseet i Stockholm.

Mellankrigstiden

En dubbel anledning att vädja om ökat stöd för Folkminnesarkivet erbjöd sig 1918. Detta år, då en fredsperiod i världen åter inleddes, firade Lunds universitet sitt 250-årsjubileum och samma år var det 100 år sedan den kände etnologen Gunnar Olof Hyltén-Cavallius föddes. Själv berättar von Sydow:

Då jag som ung student började studera ämnet, skedde detta på grund av en gammal böjelse, i det jag redan som barn fattat intresse för saken. Det var två böcker som jag fann och tjuvläste på min fars bokhylla, nämligen Wärend och wirdarne och en översättning av Völsungasaga. Det var dessa som först väckte intresset hos mig, och som vållat att jag valde folkminnena till mitt arbetsfält.

I den kurs i folkminneskunskap som von Sydow utarbetat 1912 stod Hyltén-Cavallius och George Stephens Svenska folksagor och äfventyr främst på listan för betyget godkänd, följd av Wärend och wirdarne. von Sydow uppger senare att han även gjort Wärend och wirdarne "till föremål för seminarieövningar under ett par terminer, vilket kommer att upprepas".

Den penninginsamling som gjordes 1918 för att inrätta en professur i folkminnesforskning räckte inte för att inrätta en professur (nedan s. 123 ff) och detta hade lätt kunnat leda till att även traditionsinsamlingen vid Folkminnesarkivet upphört. I november 1918 begärde emellertid f.d. professorerna Axel Kock, Gustaf Cederschöld m.fl. i skrivelse till Kungl. Maj:t ökat anslag för verksamheten. I en motion i andra kammaren den 21 januari 1919 ställde sig riksdagsmannen Per Edvin Sköld och en rad andra motionärer bakom denna begäran. I motionen heter det att det hittillsvarande anslaget främst använts för insamling medan förteckning och undersökning av folkminnena ej kunnat tillgodoses. Motionärerna fortsätter:

I sakens natur ligger att om insamlingen skall bli till verklig nytta, så måste den ske planmässigt i överensstämmelse med vetenskapens fordringar; för att det vetenskapliga arbetet skall kunna tillgodogöra sig det insamlade materialet, måste det ordnas och registreras och hållas vetenskapsmännen till handa.

Motionen resulterade i att 1920 års riksdag fördubblade det tidigare anslaget till 9.000 kr årligen.

Av de medel som influtit vid insamlingen 1918 — omkring 30.000 kr — inrättades med donatorernas medgivande i stället "Gunnar Olof Hyltén-Cavallius stiftelse för svensk folkminnesforskning". Stiftelsens ändamål var att verka för insamlande av upplysningar om

- a) allmogens levnads- och arbetssätt, varvid särskilt dess arbetsmetoder och redskap, hus och husinredningar samt sociala förhållanden, såsom byalag, gilleslag, gemensamt arbete m.m. böra beskrivas;
- b) seder och bruk;
- c) folktro (religiösa och vidskepliga föreställningar); samt
- d) folkdiktning.

Föreståndaren skulle fungera som styrelsens sekreterare, leda insamlingsarbetet och meddela undervisning i form av föreläsningar och seminarieövningar. Undervisningen skulle kunna koncentreras så att föreståndaren hade möjlighet att utföra insamlingsarbete även under terminerna.

Per Edvin Sköld hade 1919 i andra kammaren väckt ytterligare

en motion om en allsidig folkminnesutredning. Liksom tidigare motiverades åtgärderna med den tilltagande samhällsförändringen:

Nya byggnadsmetoder hava för längesedan omöjliggjort fortbeståndet av de gamla husen, de moderna maskinerna ersätta gamla verktyg och arbetsmetoder och med dem försvinna ålderdomliga seder och bruk, industrien har dödat hemslöjden, litteraturen gör intrång på sagor och sägner osv. Det gäller därför att, medan ännu är tid, söka tillvarataga, vad som finnes att i sådant avseende rädda från glömskan.

Med anledning av motionen tillsattes i november 1920 den s.k. folkminneskommittén, som avlämnade sitt betänkande i mars 1923. Förslaget innebar ett överbud och reservation avlämnades av Herman Geijer och C.W. von Sydow som önskade det mesta möjliga av de personliga och ekonomiska resurserna till insamling och forskning, under det att den administrativa apparaten borde förēnklas så mycket som möjligt.

Som en följd av bidragsframställningar från de fyra folkminnessamlande institutionerna i Göteborg, Lund, Stockholm och Uppsala tillkallade ecklesiastikministern 1928 tre sakkunniga, folktraditionssakkunniga. Utredningen resulterade i en proposition som framlades för 1929 års riksdag. Den avslogs detta år men de planerade åtgärderna vad avsåg dialekt- och ortnamnsundersökningarna beslöts av 1930-års riksdag.

Folkminnesarkivet i Lund fick klara sig på lotterimedel under 1926—1938. Sistnämnda år beviljade riksdagen i enlighet med statsverkspropositionen anslag på riksstaten motsvarande de belopp som förut utgått av lotterimedel. Dessa anslag, som nedskars kraftigt 1940, svarade dock inte på långt när emot institutionernas äskanden.

I anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till understödjande av svensk folkminnesforskning inför 1943 års riksdag inlämnade den kände folkminnessamlaren Fredrik Ström en motion i första kammaren, författad av förste intendenten Sigfrid Svensson. I den väl genomarbetade motionen rekapituleras en rad tidigare offentliga utlåtanden om folkminnenas betydelse. Men nu talas det även om "folkminnesinsamlingens kris":

Nu har det sagts, att folkminnesforskarna ständigt påstått, att de äro ute i sista stund, att alltså talet om folkminnesinsamlingens kris endast skulle bero på för kort perspektiv. Med vad som ovan anförts har dock velat framhållas, att omfattningen och verkningarna av de förändringar, som inträffade under 1800-talet, voro av en absolut och icke blott relativ storleksordning.

De främsta orsakerna var enligt Sigfrid Svensson laga skiftet och industrialismens genombrott. Laga skiftet "medförde inom stora delar av vårt land icke blott nya yttre levnadsförhållanden utan

förändrade också den sociala organisationen och inverkade icke minst omskapande på den folkliga mentaliteten, i den mån psyket hos människor som leva i ensamhushåll blir ett annat än hos dem som bo i byar.”

Efter skiftet hade nya reformer bidragit till kulturförändringsprocessen, t.ex. folkskolans införande 1842 och handelstvängets avskaffande på landsbygden 1846. Svensson preciserar — stödd på egen forskning — de senare förändringsepokerna till 1850- och 1870-talet som präglades av högkonjunktur:

Oavsett varje tidsperspektiv måste dessa decennier tiderna igenom stå som två av de mest kritiska perioder vår svenska bondekultur någonsin genomlevat. Då äro förändringarna landsbygden runt intensifierade inom ett kortare tidsskede, än vad någonsin tidigare kan ha skett, och av en omfattning, som i framtiden näppeligen synes kunna bli större.

Den angelägna insamlingen av folktraditioner fick dock inte ske urskillningslöst: ”Ty uppenbart böra forskning och fältarbete, så långt möjligt är, ske samtidigt och i närmaste kontakt med varandra. Forskningen sätter en slagruta i samlarens hand, som säger vad sökandet skall gälla och var det bör sättas i gång.”

Mot bakgrund av den kraftfulla pläderingen — som även skedde i en av Svensson skriven ledare i Stockholms-Tidningen i augusti 1944 — ter sig det framförda äskandet om 15.000 kr till de fyra folkminnesinsamlande institutionerna i landet synnerligen blygsamt. Men tidpunkten — mitt under brinnande krig — inbjöd å andra sidan inte till några överbud.

Den fortsatta utvecklingen som skulle leda till olika huvudmannaskap för de traditionsinsamlande arkiven medförde att samordnade aktioner för att förstärka insamlingsverksamheten upphörde. Till skillnad från landsmålsarkiven förblev Folkminnesarkivet i Lund en universitetsinstitution, vilket snarast ledde till försämrade villkor för den breda traditionsinsamlingen.

Styrelsen

Förvaltningen av Hylltén-Cavalliusstiftelsens avkastning för insamling av folkminnen medförde en formalisering av Folkminnesarkivets verksamhet. Enligt kungligt brev av den 19 november 1920 skulle stiftelsens styrelse bestå av en inspektor och två andra ledamöter, utsedda av Humanistiska sektionen vid Lunds universitet. Av kanslern för rikets universitet skulle, efter förslag av sektionen, en föreståndare utses för ett år i sänder.

Den första styrelsen utgjordes av professorerna Martin P:n Nilsson — tillika inspektor för stiftelsen — Elof Hellquist och Otto Rydbeck. Till föreståndare förordnades docenten Carl Wilhelm von Sydow. Den senare mottog genom akademiräntmästaren Per



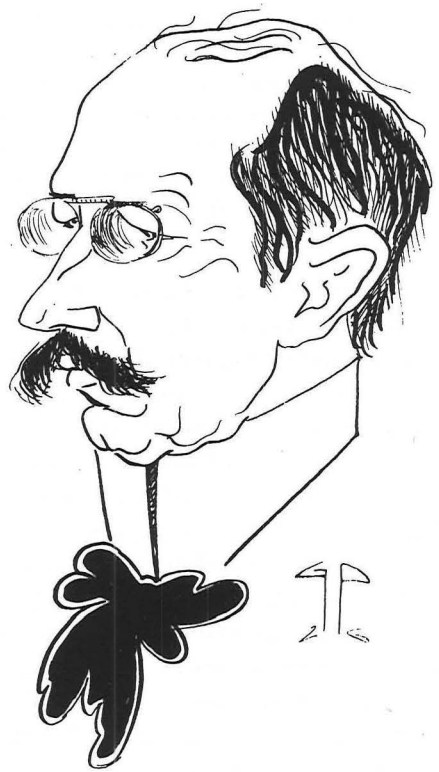
C.W. von Sydow
avbildad av tecknaren
Berthold Wierulf
i Lundagård 1929:12.

Örtengren i juni varje år besked om fortsatt förordnande som föreståndare för Folkminnesarkivet.

Hyltén-Cavalliusstiftelsens styrelse höll två eller tre protokoll-förda sammanträden om året. Återkommande ärenden var att förordna amanuenser, kanslist och vaktmästare vid Folkminnesarkivet och att utdela anslag för kurser och fältarbeten. Av styrelseprotokollen framgår inte att man fört diskussioner om arkivets insamlingspolicy eller om andra principiellt viktiga frågor. De tre professorerna synes inte ha lagt sig nämnvärt i von Sydows verksamhet. När Martin Nilsson 1927 lämnade uppdraget som styrelseledamot och inspektor bottnade detta dock uppenbarligen i hans missnöje med att von Sydow prioriterade sagoforskningen. I ett brev till Sigfrid Svensson den 22 januari 1928 skriver han:

Min bestämda mening är att nu, då de äldre generationerna allt mer dö bort, insamling av tro och sed och dess bearbetning är det mest maktpåliggande; den internationella sagoforskningen räknar många forskare och blir ändå tillgodosedd.

Den nye ordföranden Otto Rydbeck kvarstod till 1937 då han ersattes av Gottfrid Carlsson som fungerade som sådan till 1940.



Martin P:son Nilsson
avbildad i Lundagård
1926:4.

Sedan en personlig professur inrättats för von Sydow ändrades stadgarna för Hyllén-Cavalliusstiftelsen genom Kungl. brevet den 28 juni 1940 så att stiftelsens styrelse skulle bestå av von Sydow, tillika sekreterare samt två av den humanistiska fakulteten utsedda ledamöter. Till sådana utsågs professorerna John-Elof Forssander och Sture Bolin.

I Martin P:n Nilssons och Sigurd Erixons sakkunnigyttrande rörande förändrad inriktning av lundaprofessuren avgivet den 1 augusti 1943 heter det: "Om en ordinarie professur i ämnet upprättas, torde dess innehavare som prefekt för sin institution böra likställas med övriga universitetsprofessorer, som äro institutionsprefekter, dvs. att institutionens vård överlämnas helt och hållet åt honom utan biträde av en särskild styrelse och att amanuenser och biträdande arbetskrafter utnämnas på institutionsprefektens förslag av Mindre konsistoriet eller på sätt som i förekommande fall kan bli särskilt stadgat" (Folkliv 1943—44 s. 295).

Under remissgången yttrade sig även styrelsen för Landsmålsarkivet i Uppsala. Härifrån framhölls med skärpa sambandet mellan folkminnesforskning och filologi och man drog även konsekvenserna härav för Folkminnesarkivets organisation:

Styrelsen vill därför föreslå, att Hyltén-Cavallius stiftelse för svensk folkminnesforskning, när stiftelsens nuvarande föreståndare professor C.W. von Sydow avgår, sammanslås med Landsmålsarkivet i Lund till en institution. Till föreståndare för det sålunda sammanslagna arkivet bör den nuvarande föreståndaren för Landsmålsarkivet i Lund docenten Gunnar Hedström anses självskriven. Folkminnesavdelningens ledning bör anföras till en särskild arkivarie som äger folkloristisk och filologisk utbildning.

Förslaget om en sammanslagning av Folkminnesarkivet med Landsmålsarkivet i Lund hade varit i säck innan det kom i påse. Redan universitetsberedningen hade nämligen uttalat att om en professur i folkminnesforskning inrättas i Uppsala så bör "frågan om Hyltén-Cavalliusstiftelsens framtid och lämpligheten av att anknyta stiftelsen till Landsmålsarkivet i Lund bli föremål för utredning". Förebilden för en sådan gemensam institution utgjorde Landsmålsarkivet i Uppsala. Till all lycka för Folkminnesarkivet blev det inte en avdelning under Landsmålsarkivet i Lund. I statsverkspropositionen 1944 föreslogs att stiftelsens samlingar skulle överlämnas till institutionen för folklivsforskning och detta blev även riksdagens beslut.

I statsverkspropositionen 1944 föreslogs även att avkastningen av Hyltén-Cavalliusfonden i framtiden borde disponeras av innehavaren av professuren för insamlande av material rörande folk-kulturen. Detta innebar att den hittillsvarande styrelsen upphörde att fungera och att den 1946 utnämnde professorn Sigfrid Svensson kunde fatta beslut rörande arkivets verksamhet på egen hand.

Inrättandet av särskilda institutionsstyrelser vid universiteten medförde efter chefsskiftet 1967 att Etnologiska institutionen med Folklivsarkivet — efter en viss försöksverksamhet — på nytt fick en styrelse. Utom prefekten som hittills varit identisk med professorn, består denna för närvarande av tre lärarrepresentanter, arkivarien, en representant för teknisk och administrativ personal samt fem representanter för de studerande. De olika kategoriernas representanter utses årligen av egna valkorporationer.

För att bättre tillvarata och samordna Folklivsarkivets intressen inrättades hösten 1974 ett särskilt arkivråd bestående av prefekten, arkivarien samt några lärare och forskarstuderande. Detta arkivråd kan sägas vara en informell motsvarighet till den rådgivande nämnd som finns vid Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund och där professorn i etnologi hittills varit ledamot.

I detta sammanhang bör även nämnas den insamlingsverksamhet som bedrivits vid det år 1942 av professor Hilding Pleijel grundade Kyrkohistoriska arkivet, vilket sedan 1959 varit inrymt i Folklivsarkivets grannvilla, Finngatan 10. Den 1 juli 1982 inrättades här "Centrum för religionsetnologisk forskning med kyrkohistoriska arkivet" för att fullfölja och vidareutveckla den tidigare verksam-

heten. Denna leds av en nämnd i vilken professorerna i etnologi respektive kyrkohistoria är självskrivna ledamöter. Föreståndare var under åren 1982—1986 docent Anders Gustavsson.

Arkivets benämning och huvudmannaskap

Redan då förslaget om inrättandet av en folkminnessamling första gången dryftades i Humanistiska sektionen var man enig om att de insamlade uppteckningarna borde bilda en folkminnessamling, förenad med Lunds universitet. Den officiella benämningen blev "Lund universitets folkminnesarkiv", förkortat LUF eller Luf.

Genom inrättandet av den fasta professuren i Nordisk och jämförande folklivsforskning fick institutionen en ny officiell benämning: "Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet". En naturlig följd härav blev att även arkivet bytte namn. I ett brev till Martin Nilsson skriver Sigfrid Svensson den 25 maj 1946: "Folkminnesarkivet i Lund heter nu officiellt 'Institutionen för folklivsforskning', vilket i dagligt tal väl blir förkortat till 'Folklivsarkivet', ty att samtidigt behålla benämningen 'folkminnesarkivet' skulle ju verka förbryllande." Lyckligtvis kunde den gamla arkivförkortningen — LUF eller Luf — bibehållas. I biblioteket brukas även alltså den av von Sydow introducerade logotypen — en femuddig stjärna — som bokstämpel.

I samband med att ämnesbeteckningen "Nordisk och jämförande folklivsforskning" utbyttes mot "etnologi" (nedan s. 141 ff.) fanns det ingen anledning att på nytt ändra arkivets namn. Den officiella benämningen är numera "Etnologiska institutionen med Folklivsarkivet". Därmed markeras på en gång samhörigheten mellan arkivet och utbildningsfunktionen och de båda enheternas skilda uppgifter. Inte minst för att hävda arkivets behov av medel för sin verksamhet har denna om än något otympliga beteckning varit nödvändig. Även sedan begreppet "folk" omdefinierats och uppteckningsarbetet vidgats att omfatta alla samhällsklasser liksom "ett nytt levnadssätt och nya seder" — för att tala med Nicolovius — har "Folklivsarkivet" en god och inte alltför akademisk klang.

I och med införandet av rambudgetering för universiteten har Folklivsarkivet varit hänvisat till att föra diskussioner om sin ekonomi och sina utvecklingsmöjligheter med den egna förvaltningen och inte längre med riksdag och regering. Detta har resulterat i att arkivet fr.o.m. budgetåret 1988/89 erhåller ett eget årligt anslag om 50.000 kr. Det gör det lättare för arkivet att hävda sig gentemot utbildningssektorn inom institutionen. I dagens penningvärde torde anslaget likväl knappast motsvara mer än vad riksdagen beviljade arkivet vid starten 1913.

De knappa ekonomiska villkoren för arkivverksamheten har gjort det nödvändigt att vid olika tillfällen diskutera frågan om ett

förändrat huvudmannaskap för Folklivsarkivet. Det har därvid legat närmast till hands att överväga en anslutning till DOVA som är huvudman för övriga folkminnessamlingar i landet med undantag av Nordiska museets. Då inga garantier kunnat erhållas för en ekonomisk och tjänstemässig förstärkning genom ett sådant huvudmannaskap — och med risken att en sammanslagning med Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund på nytt skulle aktualiseras — har institutionsstyrelsen hittills föredragit att fortsätta verksamheten inom universitetet. Pengar betyder inte allt i vetenskaplig verksamhet. På senare år har å andra sidan Etnologiska institutionen med Folklivsarkivet kunnat glädja sig åt en rad frikostiga donationer som ger oss ökade arbetsmöjligheter. Att också vårt 75-årsjubileum stimulerat härtill är det en glädje att få framhålla.

Våra Betlehem

NILS-ARVID BRINGÉUS

I ett brev den 23 maj 1936 till överste Gösta Hyltén-Cavallius berättar Carl Wilhelm von Sydow om Folkminnesarkivets första lokaler:

Flera år måste vi nöja oss med en skrubb under trappan i universitetshuset, en skrubb med ett enda fönster som satt så högt upp att jag som dock är en ganska lång karl inte kunde med min uppsträckta hand nå till underkanten ens då jag klivit upp på en trappa halvannan meter hög.

Då den lokalen slutligen visade sig omöjlig fick institutionen dela ett stort rum med Landsmålsarkivet /i Gamla biblioteket eller Lundagårds-huset, Litt.E./. Vi hade där tre fönster som möjliggjorde tre arbetsbord med plats för fyra arbetande vid fönstren och ett par drägliga platser längre in i rummet. Redan i början blev det emellertid trångt emedan våra arkivskåp krävde stort utrymme, men fler skåp behövdes och arbetsutrymmet inskränktes mer och mer. Slutligen måste vi sätta ut flertalet skåp i en lärosal strax invid, men det blev svårt både för dem som skulle använda salen i fråga och för oss som ofta behövde komma åt skåpens innehåll, vilket dock ej kunde hämtas annat än på de tider då salen ej var upptagen. Och trots allt utflyttande av skåp som ej oundgängligen behövdes, blev det så trångt i vår del av rummet att jag aldrig kunde sitta, emedan alla arbetsplatser behövdes för den övriga personalen. Och samtidigt var Landsmålsarkivet i allt större behov av utrymme, och fast vi trivdes bra ihop vad personalen beträffar så blev skilsmässa för varje dag allt nödvändigare om vi verkligen skulle kunna utföra det arbete som borde göras av oss.

Båda institutionerna enades då om en skrivelse till Kungl. Maj:t däri det begärdes att vi skulle få medel att hyra lokaler i privat lägenhet, då universitetet ej hade plats för oss. Vi lyckades så levande skildra våra svårigheter, att ecklesiastikdepartementets statssekreterare reste ner för att med egna ögon övertyga sig om hur det stod till, och hans första ord då han trädde in i vår trånga lokal var: "Det här är ju en alldeles omöjlig lokal att arbeta i." Resultatet blev att vår skrivelse bifölls, och vi begåvades med både medel till flyttningen och med medel till hyra för tre år.

Innan institutionen flyttade till Sandgatan 12 den 1 april 1936 hade man förgäves undersökt möjligheten att inrymma arkivet i universitetsbiblioteket. Kulturhistoriska museet ställde sig däremot välvilligt till att upplåta lokaler i Vita huset. De tillät dock inte någon

nämnvärd utvidgning och då brandsäkerheten inte heller kunde anses fullt tillfredsställande måste erbjudandet avböjas.

Den 22 maj firades "flyttegille bestående av bredda smörgåsar, vit gröt och kaffe i den nya lokalen", skriver von Sydow vidare i sitt ovan citerade brev och fortsätter: "Vår nya lokal består av två stora rum, det ena bibliotek, det andra arkiv, vartill kommer ett särskilt rum för föreståndaren. Det var för oss en stor glädje att för våra gamla kollegor i Landsmålsarkivet och andra oss närstående forskare få visa vår institution i nytt skick."

Också lokalerna på Sandgatan blev ett provisorium. I universitetets årsberättelse 1938—39 heter det: "Genom flyttningen från tidigare förhyrd lokal i Sandgatan 12 till Universitetets fastighet Villa Holma har institutionen för avsevärd tid framåt säkrats lämpliga och rymliga lokaler, även om dessa ur brandsäkerhetssynpunkt ej kunnat anses fullt betryggande med hänsyn till det oersättliga primärmaterial, som inrymmes i desamma." Inflyttningen skedde under hösten 1938. Den 1 oktober skriver von Sydow nämligen till sin vän Åke Campbell i Uppsala: "Här sitter jag bland packlärar i en fruktansvärd villervalla. Nu är hela personalen antingen och åter eller borta i vår nya lokal för att ordna där..."

Finngatan var en lämplig adress för ett folklivsarkiv. Eftersom de angränsande gatorna heter Sölvegatan och Gerdagatan står det

C.W. von Sydow övervakar arbetet på Folkminnesarkivet i Kungshuset omkring 1932.
Foto: LUF.





C.W. von Sydow i jakett vid seminariebordet i universitetshuset.
Foto: LUF.

klart att den Tegnérska och inte den folkliga versionen av Finnsäggen stått fadder.

I kvarteret Hypphoff mot Biskopsgatan uppfördes på 1880-talet ett antal ståtliga universitetsinstitutioner. I samma kvarter mot Finngatan byggdes några lika magnifika professorsbostäder. Om Villa Holma på Finngatan 8 berättar Sigfrid Svensson 1965 (Meddelanden nr 37):

Villa Holma

Villa Holmas byggherre är fysikprofessorn K.A. Holmgren. Under hans ledning hade förut själva institutionsbyggnaden uppförts, färdigställd 1886 efter ritningar av arkitekten Henrik Sjöström. Holmgrens motivering för prefektbostaden var att det för en experimentell vetenskap var av stor vikt, att föreståndaren kunde beredas bostad i institutionens omedelbara närhet; han hade också själv som en av de första infört laborationsövningar i undervisningen. Holmgren avsåg också att den planerade bostaden skulle bli hyresfri. I den växande konkurrensen med industrin borde fysikprofessuren i Lund därigenom bli särskilt eftersträfvansvärd.

Med utsändandet av en inbjudningsskrift började Holmgren hösten 1884 att på egen hand tigga pengar för ändamålet. Tre år senare kunde

byggnadsarbetet igångsätts, sedan Holmgren för 8.772:— kronor (2 kr pr kv.-aln) förvärvat den ena av de båda norr om institutionen belägna tomterna. Senare har han i en till donatorerna ställd skrift redogjort för företaget. Han erkänner där, att byggnaden projekterades storslaget, "kanske något avvikande från det vanliga i Lund". Men han försvarar sig med, att han sett ämbetsbostäder byggas så snålt tilltagna, att innehavarna försmått att bebo dem. Han menade också, att underhållskostnaderna borde bli så små som möjligt, han vill skapa "en byggnad av samma varaktighet som institutionsbyggnaden själv och så tilltagen att han, även under tidernas lopp med dess möjligen stigande anspråk, borde skattas som en inbjudande och bekväm bostad för en professor, huru än hans familj vore sammansatt". Holmgren tillägger: "Slutligen trodde jag, att något borde göras för att byggnaden skulle genom sitt yttre i någon mån bli ett värdigt uttryck för donatorernas ädla avsikter". För att av hela anläggningen få ett harmoniskt komplex hade han valt "den rena och vackra stil för vilken den fysiska institutionens byggnader så fördelaktigt utmärka sig". Den lundska folkhumorn var dock mindre respektfull, den döpte byggnaden till Villa Betlehem med tanke på hur den tillkommit. Holmgren misstrodde entreprenadsystemet och byggnaden uppfördes istället på löpande räkning under ledning av honom själv och universitetets byggnadskonduktör P.M. Svensson. På samma sätt hade tidigare själva institutionsbyggnaden uppförts. Villa Holma stod färdig 1889 och innehöll utom källarvåningen elva rum, fördelade i två våningar. Frånräknat olika utbyggen är yttermåtten 18,5 × 15 m. Rumsdispositionen hade avsiktligt gjorts så att byggnaden icke skulle kunna uppdelas till ett tvåfamiljshus. Det stort tilltagna utrymmet med de många vindsrummen motiverade Holmgren med att när innehavaren fick gratis bostad skulle han kunna utöva större gästfrihet. Utländska kolleger skulle kunna disponera gästrum och framstående elever få stipendierum. För fest och mottagning anger han att villan väl räcker till för omkring 50 gäster. Holmgrens egen starka tilltro till donationens betydelse ter sig i nutiden kanske något naiv. Han tar Nobels då aktuella testamente med i bilden. Domarkallet för Nobelprisen ställer ökade krav på svensk forskning: "Efter mitt sätt att se går vårt verk just i riktningen att supplera den jättestora Nobelska gåvan... Rätt förstått fördunklar icke den Nobelska gåvan vår, han belyser henne; och båda bör tjäna varandra". För den som såg så stort på sitt verk måste universitetets reaktion gentemot övertagandet av prefektbostaden ha känts mycket bittert. Det var nämligen nära, att Holmgrens erbjudande hade avvisats.

Holmgrens tiggerier hade resulterat i 28.500 kronor, en för den tiden stor summa, särskilt med tanke på insamlingens inofficiella karaktär. Men tomt och hus hade kommit att kosta 43.365 kronor och därför nödvändiggjort ett inteckningslån på 15.000 kronor. Det var detta senare som vållade tveksamheten. Holmgren skriver själv, att innan bygget påbörjades hade fullständiga ritningar och kostnadsberäkningar uppgjorts. Att dessa dock ej varit särskilt säkra framgår av hans beskrivning på byggnadstiden såsom "en svår tid, då vid varje steg som byggandet skred fram och utgifterna växte, måste avgöras vad som kunde underlätas och vad som kunde vågas". Holmgren erkänner också att det hade varit mer ekonomiskt "att föra upp ett tvåvåningshus rätt och slätt i den vanliga småstadsstilen". Villa Holma fick ett påkostat utseende och ett gediget utförande. Men Holm-



Exteriör av Villa Holma
på 1950-talet. Foto: LUF.

gren förbyggde sig härpå. Med en normal hyra, som då uppskattades till 11 à 1200 kronor, beräknades att det skulle dröja 41 år innan inteckningslånet var slutamorterat och bostaden hyresfri. För att med sin årshyra finansiera husbygget i initiativstadiet kvarstannade Holmgren vid sin professur åtskilliga år efter pensionstiden, han var född 1824. Vid sin avgång 1896 erbjöd han Villa Holma åt universitetet på villkor, att detta övertog den åvilande skulden. I drätselnämnden hade tveksamhet anmälts och i större konsistoriet var meningarna i hög grad delade. Holmgren kritiserades för att han icke överlämnat de erhållna pengarna till universitetet och låtit detta ombesörja bygget. Övertagandet ansågs nu ekonomiskt tvivelaktigt. En av konsistoriets ledamöter fick dock härvid anledning att erinra om att "tacksamheten är den sällsyntaste jordiska dygd". Erbjudandet

vann dock majoritet och Villa Holma beboddes sedan av de följande innehavarna av fysikprofessuren: Janne Rydberg, Manne Siegbahn och John Koch.

Holmgren hade byggt sin villa stor och ståtlig men anspråken på bekvämlighet ökades raskt. Redan i början av 1900-talet gjordes en betydande och dyrbar ombyggnad med bl.a. en ny badrumsinredning och inläggning av W.C. (badkar hade funnits från början, men det senare garaget inrymde ursprungligen två klosetter). Under 1920-talet ersattes kakelugnar och järnkaminer med värmelédningssystem. Dessa ombyggnader kom givetvis att återspeglas i hyresökning. Till sist blev skötsel och uppvärmning av byggnaden så dyrbar och arbetskrävande att den 1938 stod utan hyresgäst! Pessimisterna i konsistoriet 1896 hade fått rätt. Universitetet erbjöd då den tomma villan åt Folkminnesarkivet, som under en följd av år dragits med lokalsvårigheter. Det var en hyresgäst som i glädjen att få eget hus inte gjorde anspråk på nya reparationer. — Sedan Fysiska institutionen 1950 fått nya och längre bort belägna lokaler hade Villa Holma ändå förlorat sitt sista existensberättigande som prefektbostad.

Till sist några minnesord om Villa Holmas trädgård som K.A. Holmgren tydligt ägnat stor omsorg. I sin skrift har han beskrivit den i förälskade ordalag. Byggnadens västra sida var klädd med Ampelopsis och andra klängväxter, sydsidan med vinrankor och klängrosor. Terrassen åt sydsidan prisas som "en behaglig plats om vår- och sommarkvällarna". Nedanför trivdes växter sådana som järnek och mahogny. Här fanns också den praktfulla *Rubus polyanthemos*, som tydligt redan då genom sin spridningskraft vållade besvärigheter. I trädgården i övrigt hade "äka kastanjen kommit sig väl före, valnötsträdet och mandelbusken redan burit frukt".

Åtskilliga av dessa växter hade försvunnit, men den plan trädgården hade på 1940-talet var tydligt i huvudsak den gamla. Spaljéträden och övriga fruktträd hade då hunnit bli både stora och gamla. Detta förstärkte idyllen, men med bristande resurser för underhåll och skötsel kunde trädgården också lätt få karaktären av övergivenhet och vanvård. Olika mindre ingrepp i rationaliserande syfte gjordes efter hand bl.a. igenlades trädgårdsgångarna och de besvärliga björnbärsbuskarna grävdes upp. Vid källarvåningens inredning 1961—62 nödvändiggjorde dräneringen att all växtlighet utmed villans väggar måste avlägsnas. Universitetet övertog samtidigt själv skötseln av anläggningen. Den gamla villaträdgården utlades till en sammanhängande gräsmatta och tomtens förut grusbelagda norra del fick också en modern planering. — Genom det nya medicinska nybygget på granntomten skulle ändå Hypphoffslyckans gamla karaktär av villa- och trädgårdskvarter snart ha varit spolerad.

Så långt Sigfrid Svenssons skildring från 1965. Vad han då inte visste var att det fanns levande minnen från den tid Villa Holma fungerade som prefektbostad åt professor Rydberg — men inte inom professorsfamiljen utan hos ett hembiträde. År 1912 kom hon till Villa Holma och stannade där tre år.

Det måste därför ha varit med särskild glädje Sigfrid Svensson publicerade Selma Frode Kristensens minnen "Vid brunnen" 1966.

Så här skriver hon om sin tid i Villa Holma:

Jag måste upp redan vid femtiden. Sex brasor att tända. Det var svårt att lära. Jag hade aldrig tänt en brasa. Det lyckades med tiden. Lika många rum skulle städas. Golv bonas. Mattor sopas med fuktiga theblad. Fjorton fotogenlampor skulle rensas och fyllas. Fem par skor borstas. Herrns och fruns och tre halvvuxna barns.

När allt detta var undanstökat skulle jag i språngmarsch nedåt staden för att hämta färskt bröd hos bagaren. Därefter duka bord till de tre ungdomarna och servera frukost åt dem innan de skulle till skolan.

Annan morgongymnastik behövde jag inte. Det räckte. När de unga gått skulle jag städa deras rum. Sen herrskapets sovrum. Sen gå ärenden. En gång i veckan tvätta finare underkläder. Stryka dem omsorgsfullt. Och in emellan kom extra arbete. Gäster. Reparationer. Fönsterputsning. Putsa silver och många mässingssaker, som hängde till prydnad i matsalen.

Jo det var en lätt plats! Från arla till särila var jag sysselsatt. Intet uppehåll längre än medan jag fick en bit mat. Lyckligtvis var maten både god och riklig. Det hjälpte en del. Frun kontrollerade inte om vi eventuellt åt för mycket. Kokerskan härskade oinskränkt i köket. Nog såg hon på herrskapets bästa, men hon unnade mig att äta mig mätt...

Bokryggarna i professorns arbetsrum frestade mig att titta om morgonen, när jag städade rummet. Det var 'utrikiska' alltsamman. Jag kunde inte tyda. Andra böcker än hans vetenskapliga fanns inte i hemmet. Och även om de funnits hade lollan varken vågat be att få låna eller fått tillåtelse därtill.

Det hände att jag i smyg började titta i morgontidningen. Några minuter bara. Sittande på galoschhyllan i entrén kunde jag hastigt ögna igenom ett par sidor. Just lukta mig till vad som hände utanför min slutna värld. Det smakade fågel, sade gumman, kokade soppa på den pinne fågeln suttit på.

Som nytilträdd professor fick jag en dag besök av Selma Frode Kristensen. Vi gick runt i villan och minnena från hennes pigår blev levande. I biblioteket — f.d. matsalen — stannade hon och berättade i korta ord:

Jag höll på att sätta i innanfönster. De stod bakom dörren. Plötsligt kom unga fröken inrusande, slog till dörren så att alla fönsterrutorna gick i kras. — Där gick min månadslön!

Femtio år vid Finngatan

Efter folkminnesforskarnas inflyttning i Villa Holma hösten 1938 blev matsalen bibliotek och undervisningslokal, salongen arkiv- och expeditjonsrum och "herrns rum" chefsrum. Den östra delen av villan kunde utan förändringar tagas i bruk som vaktmästarbostad. Vindsrummen blev "amanuensrum", dvs. hyran för dem erlades av studerande i ämnet i form av arbetsprestationer i arkivet.

von Sydow gjorde sitt yttersta för att bereda plats åt sina studenter. I ett brev till Anna Birgitta Rooth den 8 februari 1943 heter det:

Naturligtvis kan Swahns son bo här på arkivet. Dock vet jag ej om det just blir Janssons rum han får bo i. Här har skett stor omflyttning. Jansson har flyttat. Hans rum har fröken Berg von Linde övertagit och Karin Palm har fått det inre rummet f.d. fru Stenklos dubblett. Tornrummet har en Upsalaflicka fått och f.d. Berg von Linderummet skall Bödker ha. Han väntas hit i veckan. Det blir väl med honom som unge Swahn får dela rum. Men skulle alla vår där uppe bli upptagna, så finns soffan i mitt rum som nog kan stå till tjänst, så nog skall det gå bra att bereda plats här alltid.

Studenterna i Villa Holma levde i nära och god kontakt med vaktmästarfamiljen. Den 10 juli 1946 rapporterar vaktmästaren Oscar Carlsson till professor von Sydow:

Licentiat Bödker var på någon dags besök men reste i söndags morse. Det blir tomt efter hans vänsälla väsen. Synd det ej blev en liten fil.dr som fick resa till Danmark helst när man tänker på all hans osynliga hjälpverksamhet och tusenfaldiga beredvillighet under krigsåren.

Vaktmästaren var även gårdskarl och hans hustru skötte städningen. När professorsparet var på semester i Sjuhult i Småland sommaren 1941 rapporterade Oscar Carlsson:

Fru professorskan von Sydow hälsas från min fru att svart vinbär och hallon färdigsyltats och saftats samt undrar om krusbären kan sitta till slutet av månaden. Ströbär har redan börjat falla. Likaså faller en del äpplen för den kraftiga vind som de senaste dagarna svept över träden. Dessa sitta ju



Folklivsarkivets expedition med uppteckningslådorna utmed väggarna. Till vänster fil.lic. Brita Egardt och bakom henne registratör Margit Isaksson. Foto: Hagblom 1947, LUF.



Vaktmästare Oscar
Carlsson. Privat foto.

förstås så tätt att det mer blir som en gallring av dem. Augustipäronen se gröna ut, men de mogna kanske till under färden till Småland. — Reparationerna är i det närmaste slutförda. Trappuppgången har ljusnat betydligt och präktiga linoleummattor ha lagts på andra våningen.

Folklivsarkivet och dess lummiga trädgård var en idyll. Många förvånades att se vaktmästarens gäss spatsera på gräsmattan även efter Mårten. Som den djurvän han var nändes han inte slakta dem. Bara flugorna gav han sig på. I ett annat brev till von Sydow heter det:

Min fru och jag var på flugjakt i dag igen — det låter fantastiskt, men de som åkte ut häromdagen voro återkomna men med barn och blomma och hela släkten i sällskap. Ett fullkomligt brus förnams. Dock, några graders kyla så finns de ej mera.

Kylan kom och med dem flyttfåglarna:

Här har vi nu haft första vinterkänningen med därmed följande bladriktedom. Jag erinrar mig min moders telegram på bröllopsdagen: "Jag önskar dig så många lyckliga dagar och nätter, som linden bär löv och hasseln bär nötter." — Ja, det där med löven har slagit över förväntan — få nu se vad hasseln bär i sitt sköte... Med kölden följde den sedvanliga fågelfaunan — siskor, både grön- och gråsiskan med sin nätta hätta, den praktfulla domherren som dock fordrar snö, steglitsan, hämplingar m.fl. Den lilla rödhaken har inte syns än — den kommer från våra småskogar —, det vill säga

de som glömt sig kvar; det är förvånansvärt hur mycket köld såna små liv kunna utstå. Med dessa mindre flygfän följde den blixtnabba höken. Det gottade faktiskt när jag fick se hans misslyckade slag i de något risiga buskarna i trädgården. Som en stor överraskning uppträdde en liten sparvuggla, den första jag följt här. Det är en liten marodör, men näpen. Våra kattugglor svepa som vanligt ljudlöst omkring — dock icke alldeles, — våra trastar och kajor ge dem sin protest.

Vaktmästaren var som en gårdstomte som vårdade sig om allt. När von Sydow skulle flytta in i sitt emeritusrum beklagar Oscar Carlsson att det var så trångt och han tillägger:

När nu statsmakterna sätter igång byggnadsverksamheten vore det önskvärt att arkivet erhöll den brandsäkra fastighet den länge behövt. Det är ju oerhört att arkivet skall behöva förvara sina handlingar där källarvåningen är belamrad med ved från golv till tak och vindsplatsen med trätrappor och takkonstruktioner i trä är en ständig källa till oro för eld.

Också den nye professorn tyckte att arkivet var trångt. I ett brev till von Sydow heter det:

Visserligen är det en storartad utveckling till den nuvarande institutionen från den skrubb, där vi i början av 20-talet samlades vid Dina fötter (även bokstavligt talat, så trångt som där var), men börjar den inte bli ganska trång. Som luftskyddsledare har det slagit mej hur eldfarlig dessutom en äldre privatvilla av denna karaktär måste vara. Skulle inte någon av de äldre institutionsbyggnaderna bli ledig, när de få sina nya fina hus (en ny vetenskap måste ju vara ödmjuk och med glädje anamma vad de andra och mäktigare ratat!)

En möjlighet till förbättrade arkiv- och institutionslokaler syntes öppna sig genom samverkan med det av professor Hilding Pleijel år 1942 grundade Kyrkohistoriska arkivet, vars syfte var att utforska det äldre kyrkliga folklivet och genom uppteckningar bevara de traditioner som ännu fanns kvar. Detta arkiv inrymdes 1946 i förhyrda lokaler vid Clemenstorget. I sin år 1951 utgivna framställning om Lunds universitets byggnads- och markfrågor (Lunds universitets årsskrift N.F. avd 1. Bd 46. Nr 5) skriver universitetets ränthmästare Per Örtengren: "Samhörigheten mellan detta arkiv och folklivsarkivet är så stor, att de båda arkiven synas böra i en framtid inrymmas i gemensam byggnad och utgöra två avdelningar med för resp. område specialutbildad personal."

De båda arkiven kom närmare varandra sedan Kyrkohistoriska arkivet år 1959 fick disponera en av universitetet inköpt villa, Finnngatan 10. Ett rum om 23 kvadratmeter med två arbetsplatser har sedan dess disponerats på Kyrkohistoriska arkivet och utnyttjats som "docentrum". Hilding Pleijel och Sigfrid Svensson försökte även få ett gemensamt arkiv i en tillbyggnad mellan de båda villorna, men denna plan blev aldrig förverkligad.

Två arkivarbetare i
Folklivsarkivets biblio-
tek. Foto: Hagblom från
1940-talet, LUF.



I övrigt fick Sigfrid Svensson under sin tjänstetid nöja sig med smärre invändiga förändringar på Folklivsarkivet. Studenterna fick — kanske med tanke på eldfaran — lämna sina rum som efter hand togs i anspråk som studie- och arbetsrum. Folklivsarkivets rent effektiva golvyta utökades därigenom från 125 kvm till 235 kvm. I tre av dessa rum har sedan inrymts olika delar av biblioteket alltefter- som detta tillväxt.

Bibliotekets och arkivets utvidgning liksom det ökade antalet studenter och lärare krävde dock att ytterligare delar av byggnaden togs i bruk. I och med att Oscar Carlsson gick i pension 1959 utrymdes vaktmästarbostaden. Villans forna sängkammare och serveringsrum förvandlades till biblioteks- och läsrum. Köket blev lunchrum för personalen och i jungfrukammaren placerades kontorsapparater. Denna ombyggnad, som gav arkivet ytterligare 63 kvms golvyta, stod färdig i slutet av 1960.

Nästa byggnadsetapp gällde källarvåningen, men hade som förutsättning att koks- och veduppvärmningen kunde slopas. Omläggningen till oljeeldning fördröjdes genom förslaget om en fjärrvärme-central men verkställdes när detta projekt senare förföll. Genom källarvåningens iordningställande, som bl.a. innebar inläggandet av nya golv och upptagandet av större fönster, erhöll arkivet ett nytt seminarierum i stället för det tidigare använda biblioteket. Samtidigt tillkom ett samlings- och rökrum för studenterna. Intill seminarielokalen placerades bild-, gårds-, avskrifts- och avhandlingsarkiven. I ett brandsäkert rum placerades bl.a. arkivets negativsamling. De nya lokalerna togs i användning på nyåret 1963 och tillförde arkivet 94 kvm effektiv golvyta.

I samband med professorsskiftet 1967 moderniserades prefektrummet och erhöill ny inredning. Samtidigt genomfördes en omdisposition av utrymmena. Manuskriptarkivet som dittills varit inrymt i träskåp på expeditionen flyttades till ett specialinrett arkivutrymme med compactushyllor i källaren. I ett annat källarutrymme inrättades tryckeri. Ett särskilt tjänsterum för arkivarien inreddes i anslutning till biblioteket och senare erhöill även studievägledaren ett mottagningsrum på vindsvåningen. Jungfrukammaren blev pentry.

Strängare arbetarskyddsregler medförde att tryckeriet måste flytta upp i tidskriftsrummet på första våningen. Tidskrifterna fick i stället inrymmas i källaren. I det förutvarande tryckeriet i källarplanet inrymdes bild- och gårdsarkiven. Genom bibliotekets expansion i alla tre planen blev varje skrymsle i Villa Holma utnyttjat.

Behovet av utökade undervisningslokaler hade redan tidigare krävt en lösning. Föreläsningarna förlades 1961 till universitetsbyggnaden. Studenttillströmningen ökade lokalproblemen och en provisorisk lösning skedde 1971 då universitetet upplät en större undervisningslokal och fyra smärre arbetsrum på "Gamla kemikum", Magle stora kyrkogata 12 A.

Provisoriet på "Magle" varade t.o.m. hösten 1980 då hela byggnaden renoverades och togs i anspråk av historikerna. Etnologiska institutionen fick nu i stället disponera en större föreläsningssal samt ett tiotal arbetsplatser på Gråbrödersgatan i f.d. Berlings boktryckeri. Föreläsningssalen — ett f.d. bokbinderi — på "Berlings" har knappast varit ändamålsenlig mer än vid den årliga julfesten. Däremot innebar det en stor fördel att doktoranderna fick arbetsplatser, eller rent av egna arbetsrum. Om den förtätade arbetsmiljön på Berlings berättar Karin Salomonsson längre fram.

Den regelbundna kontakten mellan lärare och doktorander har under de senaste åren skett vid forskarseminarierna, som av utrymmesskäl hållits på Finngatan 10 genom tillmötesgående av professor Ingmar Brohed.

Framtida lokaler?

Universitetets lokalfrågor utgör ett svåröverskådligt och långsiktigt spel med många brickor från institutions- till regeringsnivå. Redan då jag tillträdde professuren 1967 menade universitetets rektor Philip Sandblom att institutionen skulle få stanna vid Finngatan under min tjänstetid. Han tycks bli sannspådd. På sikt lär Byggnadsstyrelsen dock vara benägen att försälja den långa raden av pittoreska men ofunktionella institutionsvillor vid Finngatan.

Nya lokalmöjligheter för Etnologiska institutionen har vid olika tillfällen diskuterats: i posthuset vid Ö. Mårtensgatan, på S:t Larsområdet, i Ekologihuset på Helgonavägen och i f.d. Håkan Ohls-

sons tryckeri i omedelbart grannskap med Kulturen. Meningarna om de olika förslagen har varit delade på institutionen och de nämnda lokalerna står inte längre till buds.

Kvar står det förslag byggnadsbyrån vid Lunds universitet framlade den 16 september 1985. Etnologiska institutionen föreslås här — som ett nytt provisorium — överta nuvarande Kyrkohistoriska institutionen på Finngatan 10, där vi redan har ett arbetsrum, i samband med att en ny institution för hela teologiska fakulteten tas i bruk 1989.

Den förestående förändringen blir inte särskilt drastisk då Folklivsarkivet alltjämt kommer att finnas på Finngatan 8. Enligt våra planer kommer doktoranderna att få arbetsrum på andra våningen medan lärarna får tjänsterum och studenterna föreläsnings- och övningslokaler på Finngatan 10. Detta innebär en klarare differentiering mellan Folklivsarkivet och "Etnologen" men samtidigt ett bibehållet samband genom att större delen av biblioteket finns kvar där och forskarstuderandena hjälper till att hålla arkivet "levande". Institutionsstyrelsens önskemål att ge arkivet ökad självständighet i samband med det förestående professorsskiftet men samtidigt med bibehållen fysisk närhet till "Etnologen" kan alltså tämligen väl tillgodoses. Men kraven på godtagbara arkivutrymmen kvarstår liksom drömmen om en ny skraddarsydd institution.

Husesyn på Folklivsarkivet

BERIT WIGERFELT

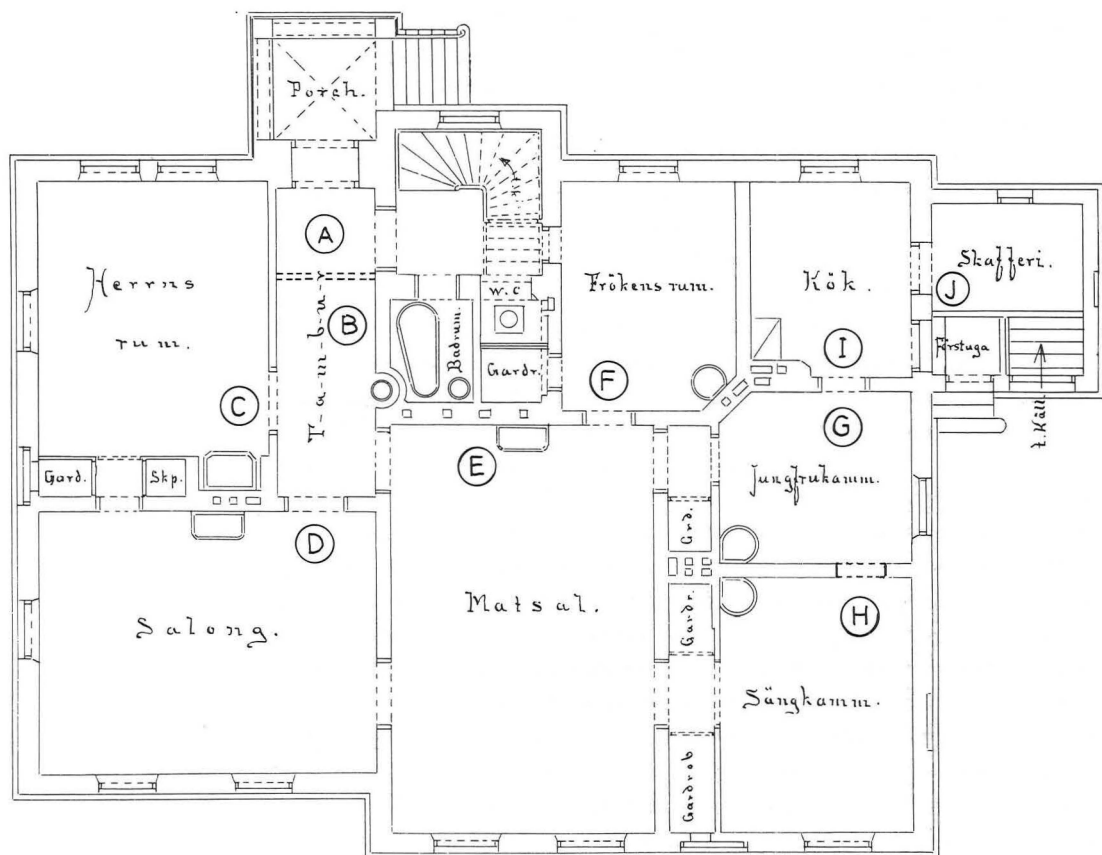
Jag älskar det här huset som om det vore mitt eget. Det finns liksom spår i väggarna av dom etnologiska förfäderna på något vis. För min del när jag jobbade här uppe så tyckte jag aldrig det var något problem att det var mörkt och omodernt och stökigt eftersom jag är så förtjust i huset. Villa Villekulla — modell. Ibland går jag en runda i huset och bara känner på den här lite halvdammiga lukten av böcker.

Lynn Åkesson, 36, beskriver kärleksfullt sin förra arbetsplats. Lynn knöts till arkivet 1975 då hon som student fick arbete som byggnadsinventerare. Vid Finngatan 8 stannade Lynn till 1980 då hon blev forskningsassistent inom projektet Kultur-Klassgränser.

Lynn har fått en stark känsla för arkivet och dess förflutna under de år hon varit knuten dit. Hon har många berättelser om människor som befolkat Folklivsarkivet under årens lopp. Historier som är självupplevda och historier som hon hört av äldre tjänstepersonal. Många av berättelserna är knutna till vaktmästare Oscar Carlsson som bodde på Finngatan 8 under en tidigare period tillsammans med sin familj. Carlsson förekommer numera på arkivet mest som husspöke. Forskare som arbetat ensamma under helger har hört steg i den gamla trätrappan upp till andra våningen. Fru Carlsson, som också städade arkivet, brukade laga stek på söndagarna och fortfarande kan forskare som kommer till arkivet om söndagar få känna lukten från söndagssteken sprida sig i huset.

Det finns en massa myter och föreställningar som vi kommer att bli av med om vi lämnar Finngatan 8. De här historierna och situationerna sitter kvar i väggarna. Man kan nästan känna dem. Ännu när vi är kvar på arkivet så knyts historierna till speciella rum och trappor. När någon berättar om människorna här i huset som man aldrig träffat så kan man ändå se dom röra sig i den här byggnaden fastän man är 30 år för sent så att säga.

Folklivsarkivet är en fantasifylld byggnad med torn och utbyggnader. Den röda tegelvillan har en liten trädgård med både päron- och äppleträd; en härlig oas när vårsolen tittar fram och trädgårdsmöblerna lyfts ut. Är det bara tillräckligt varmt så finner man här under måltidspauserna en vinterblek personal som under måltidsrasterna njuter av solen och befriar lungorna från arkivdamm.



Plan över bottenvåningen i Folkklivsarkivet. De ursprungliga funktionerna angivna på planen. De nuvarande är:

- A. tambur, B. kapprum,
- C. professors tjänsterum,
- D. expedition, E. bibliotek,
- F. arkivariens tjänsterum,
- G. registerum, H. tryckeri,
- I. kafferum, J. kök.

Med viss ansträngning lyckas jag ta mig in på Folkklivsarkivet genom den tunga, motsträviga dörren. Väl inne, möts jag genast av en liten *tambur* i en märkvärdigt grön färg och dörrar med vackra jugendfönster. Från tamburen träder jag in i *kapprummet* som ger nästa färgchock med sin apelsinfärg. Kanske färgerna också speglar den färgstarka och brokiga samling som personalen på arkivet utgör. Här finns människor som definitivt inte låter sig inordnas i någon tråkig vardagsgrå nyans.

Till höger om kapprummet finns det gamla herrummet som sedan 1938 fungerat som *professorns tjänsterum*. Här sitter Nils-Arvid Bringéus, 62, strategiskt placerad när han befinner sig på arkivet. Den höga vita kakelugnen ger charm åt det vackraste rummet på Folkklivsarkivet men någon brasa torde knappast ha flammats här sedan professorsvillan blev arkiv. Framför porträttet av Carl-Wilhelm von Sydow tar professorn emot prominenta besökare och nervösa studenter som ska tentera. Den tidigare dystert bruna inredningen byttes vid professorsskiftet 1967 mot ljusa pastellfärger.

På väggen ser jag en grotesk mask från Lötschental i Schweiz men också en småländsk bonadsmålning som visar hur "mökär-

ringarna draga tjuren uppför glasberget anno 1819". Arkivet samlar i princip inte på föremål, men fastlagsmasken och bonadsmålningen symboliserar både det nordiska och kontinentala som professuren i "etnologi, särskilt europeisk" omfattar. "Här har jag själv avlagt alla mina tentamina i ämnet", säger Nils-Arvid som så smått börjat nedräkningen och spekulerar över vem som blir hans egen efterträdare. "Jag hoppas att professuren skiljs från föreståndarskapet för Folklivsarkivet. Arkivet behöver sin egen chef och utbildningen en 'hel' professur."

I andra änden av kapprummet ser jag in genom den öppna dörren till *expeditionen*, institutionens mest offentliga plats och dess hjärta. I före detta salongen med ljusa väggar, stuckatur i taket och parkettgolv, är det ofta mycket livligt med en strid ström av besökare, telefoner som ringer och skrivmaskiner som knattrar. Birgitta Andersson, Birgitta Dahlman och Brita Nilsson som arbetar på expeditionen är här institutionens ansikten utåt. Hit kommer studenter som vill registrera sig, få intyg eller annan information. Här skrivs manuskript in på dator och beställningar på arkivmaterial plockas fram. Plötsligt kommer en stressad professor eller någon lärare inrusande och vill ha telefonsamtal till utlandet beställda, forskningsansökningar utskrivna eller få något annat gjort. Det är ofta brått. Expeditionen är en transithall dit folk kommer och går och centrum i denna är postfacken innanför dörren dit forskare och doktorander söker sig varje morgon kring tio, lagom till förmiddagskaffet. Vid postfacken sker möten mellan alla dessa människor som tillhör institutionen och snabba samtal utväxlas. Måndagarna brukar vara den mest intensiva dagen i veckan och speciellt på förmiddagen.

Arkivet är en arbetsplats som präglas av ett ojämnt tempo. Vissa dagar råder stor aktivitet. Det är liv och rörelse, människor trängs bland bokhyllor och arkivlådor. Personalen får vara beredd att rycka in i olika arbetsuppgifter. Andra dagar när man besöker arkivet råder nästan stiltje. Det är nästan tomt på folk och de som finns arbetar med mera rutinmässiga ärenden.

Birgitta Andersson, 48, är sekreterare och har arbetat på Folklivsarkivet sedan 1966. Hon har en enastående överblick över institutionens ekonomi och är lite av spindeln i nätet:

Jag är något slags allt i allo. Stressigt är det rätt ofta. Jag trivs på arkivet även om jag blir lite rädd när jag tänker på att jag ska sitta här tills jag blir 65 och inte få se något mer. Huset är mycket charmigt. Det är lite svårt att tänka sig att flytta och komma in i något slags korridorsystem med en massa dörrar. Men jag tycker också att det hade varit trevligt att komma tillsammans allihopa.

Från expeditionen går jag vidare in i *biblioteket* med dess mörka tunga bokhyllor. Parkettgolvet, den bruna boaseringen och tape-



Nils-Arvid Bringéus i
prefektrummet på Folk-
livsarkivet. Foto 1981
Scandia Photopress.

terna i gyllenläder, påminner om att arkivet en gång varit privatbostad. Jag anar en svunnen prakt i den nu så slitna lokalen. Kristallkronan i taket har ersatts av nakna intensiva ljusrör. Mitt i alltihop en dator som påminner en om att det är 1980-tal. I denna miljö, inneslutna bland hyllmeter efter hyllmeter av böcker arbetar Göran Sjögård med sina assistenter Lennart Liljerum och Birgit Sundberg.

Under ett porträtt av Gunnar Olof Hylltén-Cavallius sitter bibliotekarien Göran Sjögård, 33. Göran började arbeta på Folklivsarkivet 1979. Likt många andra på institutionen har han prövat på en rad olika arbetsuppgifter. Den nuvarande tjänsten som bibliotekarie är på halvtid. Under andra hälften av arbetsdagen forskar Göran om människors inställning till ljus före belysningsrevolutionen. I likhet med många andra doktorander som delar sin tid mellan avhandling och institutionsarbete känner han ofta tvekan om vad som ska prioriteras: Den egna avhandlingen eller biblioteket?

Bibliotekets samlingar är spridda från källare till vind. Göran har



Göran Sjögård i Folk-
livsarkivets bibliotek.
Foto: S. Hjalmarson
1988.

lagt ner mycket tid och arbete på att ordna biblioteket och finna plats till nyinkomna böcker och skrifter. Han är därför den som känner arkivets skrymslen och vrår bäst av alla. Letar man efter något speciellt är det till Göran man går. Eftersom han för en ständig kamp för bokutrymmen så har han en lite annorlunda inställning till Folklivsarkivets lokaler än Lynn och Birgitta har:

Jag faller inte för husets charm direkt. Jag är funktionalist. En arbetsplats ska vara modern. Arkivet är dåligt renoverat, det faller puts från väggarna och här är mycket trångt. Men här är en bra arbetsplats. Samarbetet mellan människor fungerar bra och jag tror att det beror på att här är människor med väldigt olika erfarenheter. Den här blandningen av erfarenheter som samlas fungerar egentligen mycket bra som miljö.

Det som en gång varit frökens rum är nu *arkivariens tjänsterum*. Här arbetar Anders Salomonsson, 42. Anders är ansvarig för arkivets samlingar och i likhet med personalen på expeditionen är han ett av arkivets officiella ansikten. Han sköter kontakterna utåt mot

Birgitta Andersson vid sitt arbetsbord på expeditionen. Foto S. Hjalmarson 1988.



allmänheten, forskare och ortsmiddelare. Anders är den som oftast får besvara de variationsrika frågor som riktas till arkivet och kan gälla allt ifrån köttbullens ursprung till spindlar i folktron. En del av dem som ringer är hembygdsforskare som vill veta allt om sin socken eller sitt härad. Men många kommer själva till Folklivsarkivet och letar i samlingarna:

Andra ställen på universitetet har inte den kontaktytan som vi har. Vi har ett annat ansvar att ställa upp i så stor utsträckning som vi kan. Många journalister ringer hit. Det är frågor om varför vi har julgranar, hur länge tomten har haft röd mössa och andra frågor kring livets högtider. Sedan finns det journalister som arbetar med lite mer långsiktiga grejor. De kanske gör en reportageserie kring en viss socken eller skriver om raggare i Ystad t.ex. Det kommer också många lärare hit med skolklasser för att samla material. Jag tycker det är viktigt att vi har en generös inställning till allmänheten, forskare och studenter.

Säg något vi inte har i vårt arkiv! Det allra bästa är inte bara att det rymmer det mesta utan att vi hittar det också. Och det är tack vare det realregister vi har. Det vore synd mot all framtida kulturhistorisk forskning om man la av att realregistrera inkommet material. Sedan är det naturligtvis så att många av dom saker som man frågar om i dag i etnologisk forskning är svåra att ringa in med hjälp av det gamla registret som konstruerades på 30-talet och är helt uppbyggt på företeelser, funktioner osv. och inte på sammanhang. Och det är sammanhangen vi etnologer är mer intresserade av idag. Men ändå, med realregistret så hittar man fram i arkivet rätt så bra.

Arkivets samlingar växer ständigt. Svar på frågelistor, uppteckningar, brevväxlingar, dagböcker och annat etnologiskt material

ska registreras och föras in på rätt plats bakom tunga järndörrar i arkivets källare. Samtidigt som Anders är nöjd med att Folklivsarkivet är en levande forskningsinstitution med ett stort flöde av material så är han bekymrad över att samlingarna för närvarande hotar att spränga de begränsade utrymmena. Trångboddheten drabbar även de människor som kommer för att använda arkivets material. Det är svårt att hitta någon plats att sitta vid vare sig man är student och håller på med sin uppsats eller är journalist och söker stoff för en artikel. Alla är i stort sett hänvisade till ett mörkt seminarierum i källaren där också undervisning stundtals bedrivs. Det är i detta rum man också kan hitta grupparbetande studenter.

Efter att ha besökt Anders går jag vidare in i *registerrummet*. Det är ett genomgångsrum vars pärongröna väggar kläs av kortlåda efter kortlåda. Det är hit man går när man ska söka efter något i arkivets samlingar. Här finns de flesta registren. Inuti de bruna kortlådorna döljer sig spännande rubriker som lockar fantasin och berättar om vilka skatter som finns gömda i arkivets källare. Jag drar ut en kortlåda med rubriken *Samhället. Umgängesformer*. Min blick fångar genast upp underrubriken *Slagsmål*. Jag bläddrar i registerkortet för att se vilka slagsmål som arkivet kan berätta om och hittar bland annat; *Slagsmål mellan bonde och dräng med dödlig utgång*, *Slagsmål med träskorna*. Jag funderar över vilken dramatik som döljer sig bakom rubrikerna.

Ett högljutt slammer avbryter mina tankar om slagsmål förr i tiden. Ljudet kommer från offsetpressen i *tryckeriet* som är inrymt i rummet till höger. Här arbetar Nils Westerdahl och Ulla Grip. Närmast dörren står kopieringsapparaten som flitigt används av Ulla, lärare och studenter. Periodvis råder full verksamhet i tryckeriet. Det kan vara någon lärare eller student som kommer med en uppsats eller annat utskick som snabbt måste ut så Ulla och Nisse får göra en blixainsats. Här sprutas papper ut från den lilla offsetpressen som sköts av Nisse och uppsatserna blir till färdiga produkter av Ulla som häftar ihop dem och lägger dem i bruna kuvert. Tryckeriet är sista anhalten för de nedskrivna etnologiska tankarna som nu ska spridas. Arbetsmiljön i tryckeriet är inte den bästa. Det blir lätt dålig luft i denna lilla lokal, uppläggningsytorna är för små och pressen bullrar alldeles för högt. Detta är en annan sida av att arbeta i ett charmfullt gammalt hus från 1889.

Nisse, 50, som tidigare arbetat som elektriker, har varit vid arkivet sedan 1977. Nu är han institutionstekniker och har inte bara hand om tryckningen av material utan också teknisk utrustning som bandspelare, kameror och annat. Strejkar någon apparat kan Nisse oftast laga den. Nisse, som ju har till uppgift att trycka institutionens variationsrika alster, tar sig ofta tid att läsa det som produceras och bildar sig en egen uppfattning om det:



Nils Westerdahl vid
Folklivsarkivets offset-
press i tryckeriet. Foto:
S. Hjalmarson 1988.

Ibland tycker man kanske att det skrivs en hel del saker som är udda och lite onödiga. Men det är också sånt som verkar bra. Vissa saker känns angelägna. Det känns viktigt med det som skrivs om varvsnedläggelsen i Landskrona. Att man klarlägger hur det gick för arbetarna sedan. Man är ju själv arbetare. Det som skrivs om hälsa, medicin och kost intresserar mig också. Men det är nog tyvärr rätt mycket av den forskning som bedrivs som stannar inom väggarna här och inte når ut till allmänheten.

Nisse är känd som Folklivsarkivets stora tårtfångare. Han missar aldrig en chans att påpeka när det är dags att fira någon födelsedag eller annan händelse av betydelse med hjälp av en tårta. Nisse betonar tårtätandets betydelse för den sociala gemenskapen och som instrument för att lätta upp konflikter.

Jag följer med Nisse in i det ljusgula *kafferummet* som ligger på andra sidan om katalogrummet. Här samlas hela arkivets personal och just blandningen av personalkategorier gör att den skiljer sig

från många andra arbetsplatser. Blandningen av så olika människor med skilda bakgrunder och utbildningar gör att samtalsämnen skiftar efter vilka som sitter i rummet. Är många forskare samlade blir det mycket etnologi och samtal om den akademiska världen. Det kan också bli rena arbetsmöten där lärarna lägger upp undervisning eller andra aktiviteter. Annars ger personalen vid kaffebordet prov på sin individualitet, sina specialintressen och erfarenheter. Vissa pratar löpning, andra talar om familj, skånsk historia, recept, bantning och hälsokost.

Under våren brukar ett annat favoritämne som hett engagerar personalen dryftas: Vart ska nästa personalutflykt bära hån? Diskussionerna är livliga innan man genom slutgiltig omröstning bestämmer sig. Populärt är att resa till Danmark och få känna en fläkt av kontinenten, gå på Tivoli och handla billig mat och sprit. En annan falang föredrar att åka till Österlen, gå på hembygdsmuseum, dricka kaffe i en vitsippsbacke och spela fotboll. Förutom det traditionella Lucia-kaffet som firas med vitklädda lärare, tårta och glögg i källaren, så är utflykten i stort sett enda tillfället då hela personalen, både på Folklivsarkivet och Berlings, strålar samman.

Till *andra våningen* kommer jag längs en knarrande trätrappa. Här uppe finns en rad arbetsrum som har mer privat karaktär än rummen på första våningen. Här kan man finna forskare, registrator, studievägleddare och studierektor. I ett av rummen arbetar re-

Tårtkalas i Folklivsarkivets kafferum. Från vänster: Ulla Pihl, Lenart Liljerum, Gunnar Alsmark, Gert Lindell, Nils Westerdahl, Göran Sjögård, Ulla Grip, Birgitta Andersson, Nils-Arvid Bringéus, Jonas Frykman, Birgit Sundberg och Anders Salomonsson. Foto: S. Hjalmarson 1988.



Ulla Pihl i sitt arbets-
rum på andra våningen
i Folklivsarkivet: Foto:
S. Hjalmarson 1988.



gistratorn Ulla Pihl, 44. Sedan 13 år tillbaka har hon läst igenom alla intervjuer, svar på frågelistor, dagböcker, brev och annat material som flutit in. Allt ska stämplas, pagineras och registreras. En accessionskatalog, alltså förteckning över det influetna materialet, ska föras. Ulla gör också en översiktlig realregistrering och försöker hitta lämpliga rubriker till de inkomna uppteckningarna. Det är tack vare Ullas arbete som forskarna kan hitta rätt i de stora samlingarna:

Nu håller jag på och arbetar med uppteckningar från ett fältarbete om olika religiösa samfund i Örkellunga. Jag försöker hitta olika rubriker som kan tänkas vara relevanta; hur ser de religiösa på barnuppföstran, vad betyder föräldraauktoritet, vilket förhållande har man till naturen till exempel. Väldigt ofta så är det hela livshistorier man får ta del av när man läser igenom intervjuerna. Därför blir det problem med registreringen. Den vill ju bli vidlyftig. Jag försöker fånga in det övergripande perspektivet så gott det går men jag går också in på detaljer som kan vara intressanta. Jag tycker det är intressant att läsa de här uppteckningarna men det kan bli en viss monotoni i själva arbetet. Ibland känner jag att materialet är så intressant att jag själv skulle vilja göra någonting av det. Jag får många uppslag och idéer kring ämnen som det skulle vara roligt att arbeta med.

Ulla är också en av dem som hjälper till med visningen av arkivet när det kommer olika grupper och hon gör reklam för samlingarna genom föredrag på olika orter. Ett annat stimulerande avbrott i rutinerna har varit den undervisning i etnologi som Ulla bedrivit i Växjö under senaste tiden. Hon läser själv etnologi på deltid och

är inskriven på forskarutbildningen. Inblicken i ämnet är till stor fördel för själva arbetet som ju kräver fantasi och förståelse för vad etnologer söker efter. Ulla betonar att det inte går att göra en heltäckande registrering. Forskarna får själva lägga ned ett visst arbete på att hitta rätt i arkivet.

Undervisningen i etnologi är en annan viktig del av arkivets verksamhet och därmed kontakten med studenter. I *studievägledarens rum* arbetar Elisabeth Berglin, 51, på en halvtidstjänst. Det är Elisabeths uppgift att hålla reda på studenterna och deras tentamensresultat. Hon registrerar studenter, fyller i intyg, har hand om skrivningar, rapporterar in studieresultat bland annat. I tjänsten ingår mycket pappersarbete men studievägledaren är tillsammans med studierektorn den person som får mest personlig kontakt med studenterna. Hit kommer studenter som vill ha råd om studier och framtida yrkesval men också om ekonomiska och andra problem.

På andra våningen arbetar också Gunnar Alsmark, 46, studierektor och högskolelektor. Gunnar har undervisat vid institutionen i närmare 20 år men har detta läsår tjänstledigt för att ägna sig åt forskning. Studierektorns tjänst är en tung post eftersom han ansvarar för att både ekonomin och undervisningen vid institutionen ska fungera. I planeringen av undervisningen ingår att ta ställning till hur de olika kurserna ska fungera och vilka lärare som ska undervisa på dem. Ekonomin är också en ständig huvudvärk för studierektorn. Arkivet och undervisningen har hittills haft gemensam budget och det är en ständig dragkamp mellan vilken av de två sektorerna som ska prioriteras. Det är ett ständigt pusslande för att



Elisabeth Berglin i samtal med en student.
Foto: S. Hjalmarson
1988.

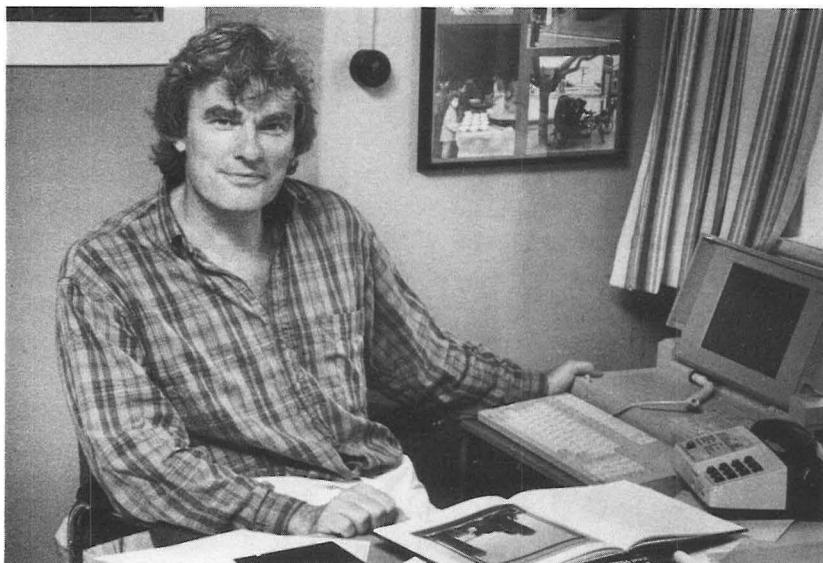


Gunnar Alsmark i sitt tjänsterum på Folklivsarkivet. Foto S. Hjalmarson 1988.

få ekonomin att gå ihop. Alla inköp, från papperssaxar till större maskiner, ska övervägas:

Det är mycket svårt att klara av institutionen på de pengar vi har. Vi har dels fasta tjänster och sedan en driftsbudget som har minskat i förhållande till ökade kostnader. De pengar vi har utöver tjänsterna, ska alltså räcka till alla extra lärare. På en liten institution som vår, så får vi naturligtvis bara få tjänster. Man måste köpa in andra lärarkrafter i form av timlärare och skaffa pengar på något sätt, antingen genom att den fasta läraren tar tjänstledigt för forskning eller genom att utnyttja de lösa medlen vi har. Det stora problemet när man är studierektor som jag, är att få det hela att gå ihop så att det blir en variationsrik undervisning med många olika lärare som är duktiga var och en på sitt område.

Det som framför allt profilerar lundainstitutionen är det faktum att Folklivsarkivet och Etnologiska institutionen hänger ihop. Forskarna har en vana vid att gå och leta efter material i arkivlådor, bläddra i tidskriftssamlingar, hitta lämpliga böcker i biblioteket eller låta sig inspireras av gamla foton i bildarkivet. Det är oerhört



Orvar Löfgren i Sagorummet. Foto: S. Hjalmarson 1988.

tidsekonomiskt att ha ett hus fullt med värdefullt material. Arkivet skulle aldrig utnyttjats så mycket av forskarna om det inte vore deras hemmaplan.

Folklivsarkivet är en arbetsplats som i hög grad präglas av akademiker med deras speciella kultur. Akademiker är ofta ute i sista minuten. Ansökningar lämnas in med sista postgången. Gränserna är tänjda till det yttersta och därför har man systematiskt mycket bråttom och detta blir kännbart för den övriga personalen. Akademiker är personer som ofta är vana vid att tala oavbrutet och märkas mycket. Därför blir de just en dominerande grupp när de är närvarande. För forskarna är gränserna mellan arbete och fritid luddiga. De är ofta "bohomer" som plötsligt grips av någon idé i sin forskning och låter denna bli viktigare än allt annat.

En av institutionens forskare är Orvar Löfgren, 44, docent. Vid de tillfällen han arbetar på Folklivsarkivet sitter han på andra våningen i rummet med det fantasifyllda namnet *Sagorummet*. Sago-samlingen som i ett tidigare skede stod prydligt uppordnad på bokhyllorna i detta rum har nu vandrat ut i korridoren utanför. Med Orvar har det istället kommit in mängder av kulturteoretisk litteratur samt hans små egenhändigt gjorda tavlor och dockor.

Orvar har ett litet annorlunda perspektiv på Folklivsarkivet än många andra ur personalen eftersom han varit verksam vid de etnologiska institutionerna i Stockholm och Köpenhamn samt vid Antropologiska institutionen i Santa Cruz, Kalifornien:

Den här institutionen skiljer sig från många andra bland annat därför att den ligger i en småstad och att det ger en helt annan rytm åt institutionen som jag tycker är ganska rolig. Många människor bor på cykel- och gång-

Berit Wigerfelt som
gick husesyn på Folk-
livsarkivet. Foto:
S. Hjalmarson 1988.



avstånd från arkivet så det blir en ständig trafik av människor. Jag sitter mest hemma och arbetar men eftersom jag bor så nära så är jag alltid uppe på arkivet minst en gång om dagen.

Att komma upp på Folklivsarkivet det är på något sätt som att dra ett notvarp. Du vet aldrig vilka människor du kommer att träffa, vilka samtal som kommer att uppstå och vilka böcker du kommer att stöta på. Det finns några roliga inbyggda överraskningsmoment som gör att det uppstår idéer och energi. Det är rätt unikt att det här fått överleva.

Många på arkivet har arbetat där under en lång period, känner samlingarna väl och vet vad som förväntas av dem. Verkligheten behöver inte definieras dagligen. Det innebär en stor trygghet för forskarna som vet att det finns en basenhet som fungerar. För dem som går ut och in i denna miljö blir det aldrig en trist rutin. För forskarna har Folklivsarkivet funktionen att vara platsen för de oväntade och väntade mötena. Eftersom arkivet inte är deras arbetsplats där de vistas hela dagarna utan den plats där de i regel tar paus och bryter rutinen, blir mötet med arkivet ofta stimulerande. Hit kommer de för att träffa kollegor, dricka kaffe, tömma postfack eller dra några kopior. Ofta är de på sitt allra bästa humör.

Den strida strömmen av människor på Folklivsarkivet gör att Orvar och andra forskare har svårt att koncentrera sig där och föredrar att arbeta hemma. Datorns införande har också betytt att de fått bestämma sig för var de ska bedriva sitt arbete. För den övriga personalen som infinner sig mellan åtta och fem, kanske forskarens vardag kan te sig som ett lyxliv med stor frihet. Visserligen är forskning ibland både kreativt och spännande men det finns också en annan verklighet med hårda krav på att komma med idérika och

intressanta resultat. Den skenbart enkla text som presenteras i snygga bokförpackningar har vanligtvis forskats fram med stor möda. Lönen är oftast dålig och anställningsförhållandena i regel urusla. Men myten om den frie forskaren lever och omhuldas gärna av forskarna själva.

Arkivets funktion är till stor del uppbyggd kring just de personer som kommer in, söker material, böcker eller ska ha något tryckt och sedan försvinner igen. Det är hög aktivitet under en period. Det syns och hörs mycket. Samtidigt finns det ett dagligt underhållsarbete som inte ägnar sig så mycket åt att producera; boklån, sortering, arkivering, tryck och registrering. Manår efter manår läggs till detta arbete som ingår som en daglig underström i arkivets verksamhet.

Folklivsarkivet präglas också av ämbetsmannaaktig ordning i skarp kontrast till akademikernas bohemi. Institutionen är samtidigt en kvarn som mal med rutiner och regler. Budgetar ska läggas upp, blanketter ska skickas in, rapporteringar ska ske, anslag ska begäras och förordnanden skrivas. Sammantaget blir det en mycket styrd och reglerad verksamhet.

För dem som arbetar på institutionen måste mycket av arbetet bli till rutin. Men flödet av människor betyder naturligtvis också att rutinerna bryts även för den fasta personalen. Även de råkar ut för oväntade möten och samtal. Att det äts så mycket tårta på Folklivsarkivet hänger säkert samman med att vissa personer vet hur man bryter en rutin och gör lite fest av vardagen.

Det har hunnit bli sen eftermiddag och jag går en sista runda genom huset som sakta somnar för dagen. Tryckpressen och kopieringsmaskinen har tystnat och Nisse och Ulla gör sig beredda att fara hem till Sjöbo. Biblioteket ligger öde och telefonerna på expeditionen ringer förgäves. När den siste lämnat huset är arkivet bara ett stycke död materia. Arkivets själ, människorna som befolkar huset och gör så att det blir ett arkiv, har lämnat Finngatan 8.

Folklivsarkivet lever när människor läser dess böcker, arbetar med uppteckningar, skriver ut manuskript, svarar på frågor i telefon, trycker uppsatser och kommunicerar med varandra. På natten är byggnaden på Finngatan död. En enda person dyker upp, det är nattvakten som går en runda i huset och ser till att allt är som det ska. Någon gång råkar han komma när det är fest i arkivets källare och då kan han ana lite av dess själ. Andra gånger ser han spår av aktivitet i form av en osläckt kaffebryggare och tvingas lägga en lapp till påminnelse.

Även nattvakten lämnar till slut huset och då är det tyst tills nästa morgon då det återupplivas igen med dess arkivpersonal, lärare, forskare och studenter. Endast husspöket finns kvar och överbryggar klyftan mellan material och människorna.

Kulturdokumentation i ord och bild

ANDERS SALOMONSSON

Nationalromantikens intresse för folkkultur tog sig många uttryck, bl a grundades en rad museer och ett omfattande uppteckningsarbete av folkmål inleddes. Det är som en förenande länk mellan museibbyggarnas insamling av föremål och dialektologernas språkdokumentation vi skall se sekelskiftets och det tidiga 1900-talets insamling av "folkminnen".

Vad var det då dessa första dokumentatörer var ute efter, vilka ideologier låg bakom urval och inriktning? För det första betydde ledet "folk" i folkminnesforskning inte samma sak som idag. Folket för den tidens insamlare utgjordes främst av bönder; landsbygdens övriga inbyggare som drängar och pigor, statare, skollärare och präster vände man sig sällan till. Inte heller företogs någon dokumentation hos landsbygdens aristokrati i slott och herresäten eller hos stadsbefolkningen. Anledningen till detta val av sagesmän hade delvis med insamlingens målsättning att göra. Liksom museibbyggarna och dialektforskarna var folkminnesuppteckarna angelägna att samla in så ålderdomliga kulturdrag som möjligt: Man såg sig som den sista generationen som kunde rädda spillrorna av den äldre kulturen varför man framför allt sökte sådant som andades "äkthet" och "ursprung", och den svenska bondestammen erbjöd den bästa överlevnadsmiljön härvidlag, menade man.

Det man samlade in var för det andra också ägnat att framställa landets allmoge i bästa möjliga dager. Man beskrev julfirande, bröllopsseder, begravningskalas och andra bruk vid livets och årets högtider, och man nedtecknade visor, gåtor, sagor, sägner, ordspråk m fl rent folkloristiska genrer. Däremot undvek man helst frågor om osämja, kriminalitet, sexualitet och annat som skulle kunna förarga. Med dagens ögon är det lätt att se dåtidens dokumentation som skönmålning eller rent av en konstruktion av "den rättrådige svenske bonden".

Dessa påpekanden är emellertid inte menade som kritik av dåtidens folkminnesupptecknare. Som namnet anger var nationalromantiken romantisk, och det var nationens ära och historia som var föremål för romantiseringen. Det var också en orolig tid med hastig industrialisering och urbanisering och stora sociala förändringar i

samhället; och vad var då bättre förebilder än rättrådiga och förnöjsamma bönder. Det låg således ett samhälleligt intresse i att betona dessa ideal, och därför var det böndernas kultur som först fann vägen till arkiven och museerna.

Ser vi på den svenska insamlingsverksamheten i internationell belysning har vi anledning att vara stolta över den tidiga dokumentationen av folkkultur. Den är påtagligt regional och väl fördelad över landet. Det beror på att vi hade en relativt "färdig" och oomtvistad nation redan under nationalromantiken och inte behövde lägga kraft på att bygga upp nationella förenklingar eller skapa enande symboler i den utsträckning som t ex i Danmark, Tyskland eller Italien. Därför kunde vi tillåta oss att dokumentera en ganska differentierad, regional kultur. Vi hade heller inga kolonier att resa till i jakten efter det ursprungliga och ålderdomliga, som t ex de engelska och franska antropologerna. Det fick duga med de egna bönderna. I jämförelse med de flesta andra länders står sig alltså den tidiga svenska dokumentationen av folkkultur mycket gott.

Den första fältinsamlingen

Insamlingen av folkminnen i Lund inleddes som något av ett privatföretag av arkivets grundare Carl Wilhelm von Sydow. Källförteckningen i von Sydows doktorsavhandling *Två spinnsagor* (1909) visar att han delvis byggde framställningen på material som han själv samlat in. Detta skedde under åren 1905—1908, dvs före Folklivsarkivets tillkomst.

Redan 1907 gav von Sydow ut en handledning i insamlingsteknik, *Våra folkminnen. Folksaga, folksägen och folktro*. Engagerat skriver han här, att "det bör vara en plikt för var och en att hjälpa till att rädda undan från glömskan vad som ännu kan räddas. Det är en nationell hederssak". Hans insamlingsidé är således väl fotad i sekelskiftets nationalromantik. I det första häftet av tidskriften *Folkminnen och folktankar* (1914) utvecklar han sin syn på insamlingen:

De nya förhållandena bringar hela den gamla bondekulturen i upplösning. Moderna redskap och nya arbetsmetoder ersätter de gamla och ger livet på landsbygden en ny prägel. Boningshusen börjar byggas i villastil, och nästan allt som tillverkades i hemmen, ersättes med billiga fabriksvaror. Och på samma sätt står det till på det andliga området: Folkminnena, dessa gamla släktarv från ännu äldre tider än de bevarade husgerådssakerna och redskapen, trivs ej längre.

I kapitlet Folkminnena och deras insamling i *Våra Folkminnen* ger von Sydow också "råd och anvisningar" för insamlingen: "Bäst vore naturligtvis om allmogen själv kunde intresseras för att göra uppteckningar eller på annat sätt värksamt bidra vid insam-

lingen, då ju folkminnesmaterialet är ojämförligt mera tillgängligt för personer ur allmogeklassen än för andra.” Denna fromma förhoppning avfärdar han emellertid genom att konstatera, att ”ovanan vid att använda pennan avhåller dock ofta även intresserat folk från att göra uppteckningar, vilket för dem är ett både ansträngande och tidsödande arbete, och det kan man ju ej undra på”.

von Sydow har dock andra idéer. Hans tanke, fast den inte uttrycks explicit, är att engagera personer på ”mellannivå”. Med hjälp av kurser och upprop vill han uppmåna studenter, folkskollärare, lärare och elever vid folkhögskolorna samt ”åtskilliga ämbetsmän, som har sin värksamhet bland allmogen /.../ officerare, domare, länsmän och jägmästare har många tillfällen att komma folkets föreställningar och traditioner in på livet”.

När man läser von Sydows råd angående uppteckningsarbetet så känns dessa förunderligt aktuella: Man bör närma sig intervjuoffret med respekt och inte anlägga någon akademisk överhetsinställning. ”Gentemot de gamla gör man därför klokt i att vara försiktig och framför allt akta sig för att skratta åt sådant som de själva ej finner löjligt.” ”Har man något att bjuda på — tobak, kaffe eller dyl. — kan detta kraftigt bidra till att minska misstron och locka folk att bli meddelsamma.” Upptecknaren skall använda i förväg formulerade frågor först när den utfrågades ordflöde börjar sina. Man får inte falla för frestelsen att samla på sig för mycket material inför varje utskrift, eftersom man då lätt kan förvanska och efterkonstruera. Anvisningarna avslutas med ett viktigt ställningstagande:

En annan frestelse är att byta ut ett för upptecknarens anständighetskänsla grovt och stötande motiv mot ett mera anständigt. Detta är naturligtvis mycket riktigt om man vill offentliggöra en saga i en samling för barn, men vetenskapen får ej vara pryd. /.../ Upptecknaren bör i stället sträva efter att se på folkets minnen med folkets ögon och ej med självgod överlägsenhet.

Stipendiaterna — fältforskningens fotfolk

Den 1921 grundade Hyltén-Cavalliusstiftelsen gav bättre resurser för folkminnesinsamling, detta genom von Sydows skickliga manövrerande av de ekonomiska möjligheter som stod till buds efter det havererade försöket att få till stånd en professur i folkminnesforskning i Lund. De uppnådda resultaten av en insamling med anledning av hundraårsdagen av Hyltén-Cavallius födelse lades samman med lotterimedel till en grundplåt för arvodering av unga upptecknare, s k *stipendiat*er. Vid stiftelsens första sammanträde 21 april 1921 ”beslöt styrelsen att genom anslag i Akademiska föreningen och i Universitetets vestibul kungöra att Stiftelsen har till sitt förfogande ett belopp på 4000 kr till reseanslag åt folkminnes-

insamlare och att ansökningar härom med uppgift ang. resans mål, residens längd och önskar belopp skulle till Föreståndaren inlämnas senast torsdagen 12. maj". Åtta ansökningar kom in, och vid styrelsens nästkommande sammanträde 17 maj fördelades anslag till skriftställaren Pehr Johnsson, fil stud C Samuelsson, fil stud William Andersson, teol stud Gunnar Svensson, fil kand Erik Jönsson, fil kand Harald Lindstedt, teol stud Gustaf Strömstéen och fil kand O Lindsoug. Av den beviljade summan, 200 kr per månad insamlingsarbete under instundande sommar, betalades två tredjedelar ut omedelbart, resterande medel kunde kvitteras ut mot inlämnandet av utskrivna uppteckningar efter arbetets slutförande.

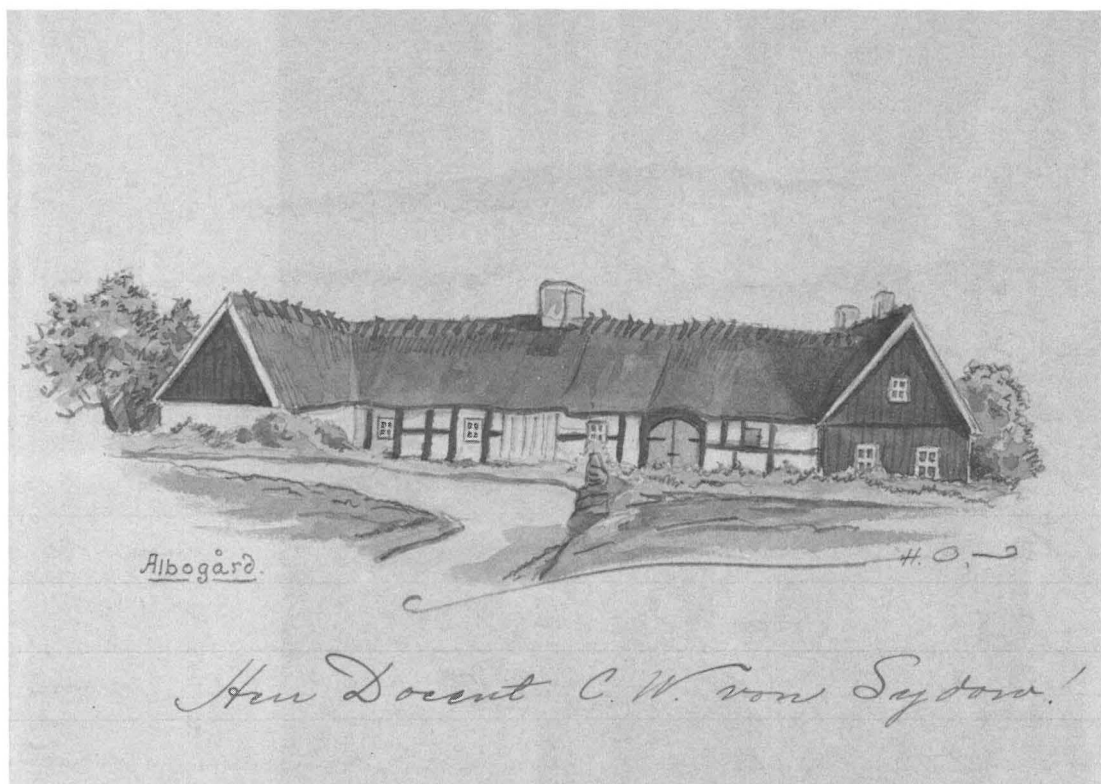
I och med detta hade verksamheten med arvoderade stipendiater tagit sin början. Framför allt var det studenter i folkminnesforskning som engagerades. För en blygsam ersättning cyklade de runt under sommaren i främst Skåne, Blekinge, Halland och Småland och gjorde uppteckningar. De arbetade sockenvis; sökte upp goda sagesmän, intervjuade efter von Sydows formulär och kategoriindelning i Våra folkminnen, antecknade och skrev rent.

Amanuenserna som ledde verksamheten rapporterade i fylliga resebrev om arbetet för von Sydow. Harald Olsson — senare landsantikvarie i Lund — försåg sina brev med små prydliga färglagda vinjetter av kyrkor och gårdar. Från S:t Olof rapporterar han den 17 juli 1929:

Thulin gnor på med vanlig energi nere i Rörum. Han hade fått tag i en ny sagesman Anders Nilsson och av honom hade han fått en hel del uppteckningar. Han hade fått bra saker om bröllop och begravning, dräktskicket, sagan om den dumme skräddaren, som gjorde allting bakvänt, en del gåtor, sägner om Stenshuvud m.m. Anders Nilsson hade en gammal kvinnodräkt och delar av en mansdräkt och den äldsta huvudbonad jag någonsin sett. Den var av grävlingsskinn med blå kulle. Jag var just nere i dag hos honom och fick löfte att få måla av dem. Där fanns också hos honom gamla skåp och kistor, flera gamla smycken, en halslås och flera silverknappar, dessutom en brudparssked av silver med brudparets initialer ingraverade. Thulin hade vidare fått en massa olika sägner, Staffansvisa, gåtor m.m. av Nils Persson, Strantemölla. Han hade också varit nere i Viks fiskeläge och fått en del om sjörå, sjöjtjuren o.s.v.

I ett annat brev från turen på Österlen 1929 heter det:

I går voro vi alla samlade här i Brösarp och gingo genom vad vi hunnit uppteckna. Alla ligga vi bra planerade och sagesmän ha vi fullt upp med. Hagberg (sedermera prost i S. Unnaryd) kom storbelåten från Mellby, där han lyckats komma riktigt bra igång. Han hade utförliga beskrivningar över kransagille, fastlagsgille, julhalmen, vidare sägner om Stenshuvud, gåtor m.m. Thulin hade också haft en bra början i Andrarum, där han varit på besök hos ett gammalt par och ätit vitgröt tillsammans med dem ur ett stort träfat. Han hade försökt hålla sig vid kanten av grötfatet, men då blev gumman arg och så måtte han sleva i sig ur det hål i mitten som gumman



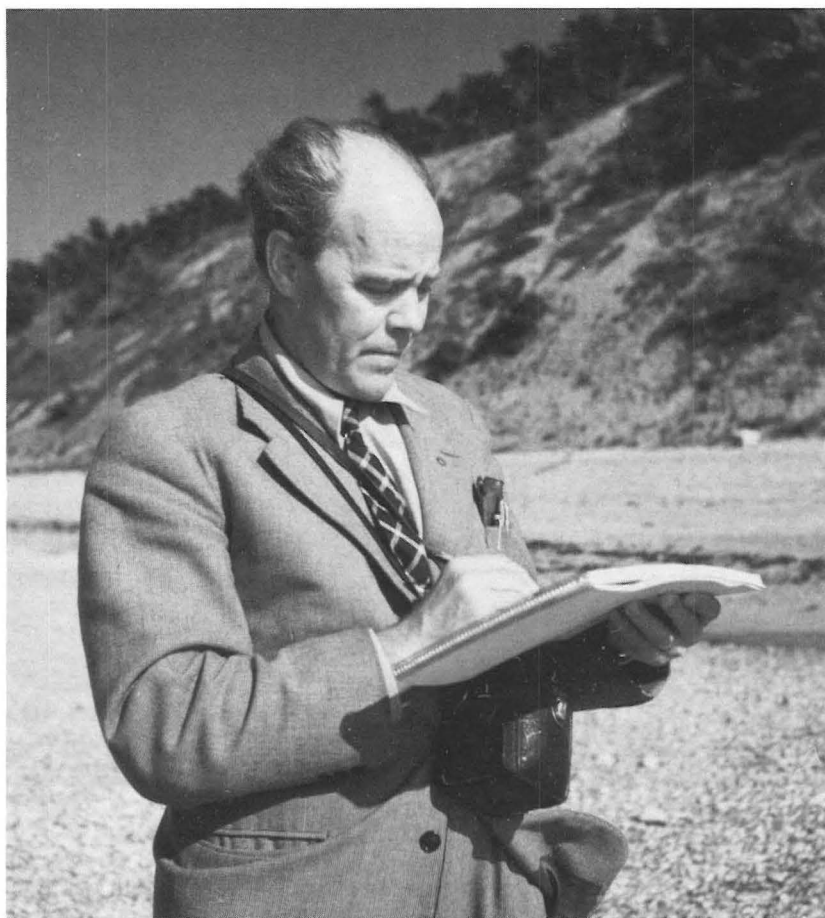
Albogård. Akvarell av Harald Olsson i brevrapport från fältarbetet sommaren 1929. Lunds universitetsbibliotek.

och gubben grävt, och alla tre slickade så skedarna omsorgsfullt och lade undan dem tills nästa gång de råkas... Midsommardagen fara vi i bil omkring i häradet och fotografera alla majstänger vi komma åt.

1928 började Folklivsarkivet föra noggrant register över stipendiaterna och deras inlämnade uppteckningar, och fram till det att verksamheten upphörde 1968 hade 240 personer varit engagerade. Knappast någon som gått vidare inom ämnet saknas i förteckningen, och man kan lugnt påstå att detta uppteckningsarbete prägla folkminnesforskningen och gav den karaktär av fältforskarämne mer än något annat. I sin minnesteckning av von Sydow beskriver Sigfrid Svensson (själv stipendiat från 1922) arkivföreståndarens personliga betydelse som inspiratör för arbetet: "von Sydow hade en sällsam förmåga att väcka entusiasm, att få sina lärjungar att känna sig som betydelsefulla pionjärer. Självverksamheten gav oss från början forskandets lyckokänsla".

Folkhögskolorna

1921 drogs också en annan insamlingsform igång på allvar i och med att von Sydow erhöll 500 kr i resebidrag för att "göra en längre



Albert Eskeröd under
fältarbete på Hargs
klint på Gotland. Foto:
Arne Biörnstad 1954.

instruktions- och insamlingsresa, särskilt i syfte att igångsätta insamlingsarbete vid *folkhögskolorna* i mellersta Sverige". Vid sammanträdet i april följande år togs nästa steg: Då beslöt styrelsen, "att till en 10 dagars instruktionskurs i folkminnesinsamling som av föreningen 'Skånskt folkminnesarkiv' planerats i Tomelilla anslå ett tusen (1000) kronor såsom arvode för den där av doc. von Sydow och licentiaten Åke Campbell meddelade undervisningen". Föreningen Skånskt folkminnesarkiv kan ses som en stödorganisation för kursen, bildad året innan vid en sommarkurs vid universitetet och med rektorn för folkhögskolan i Tomelilla, David Jacobsson som ordförande.

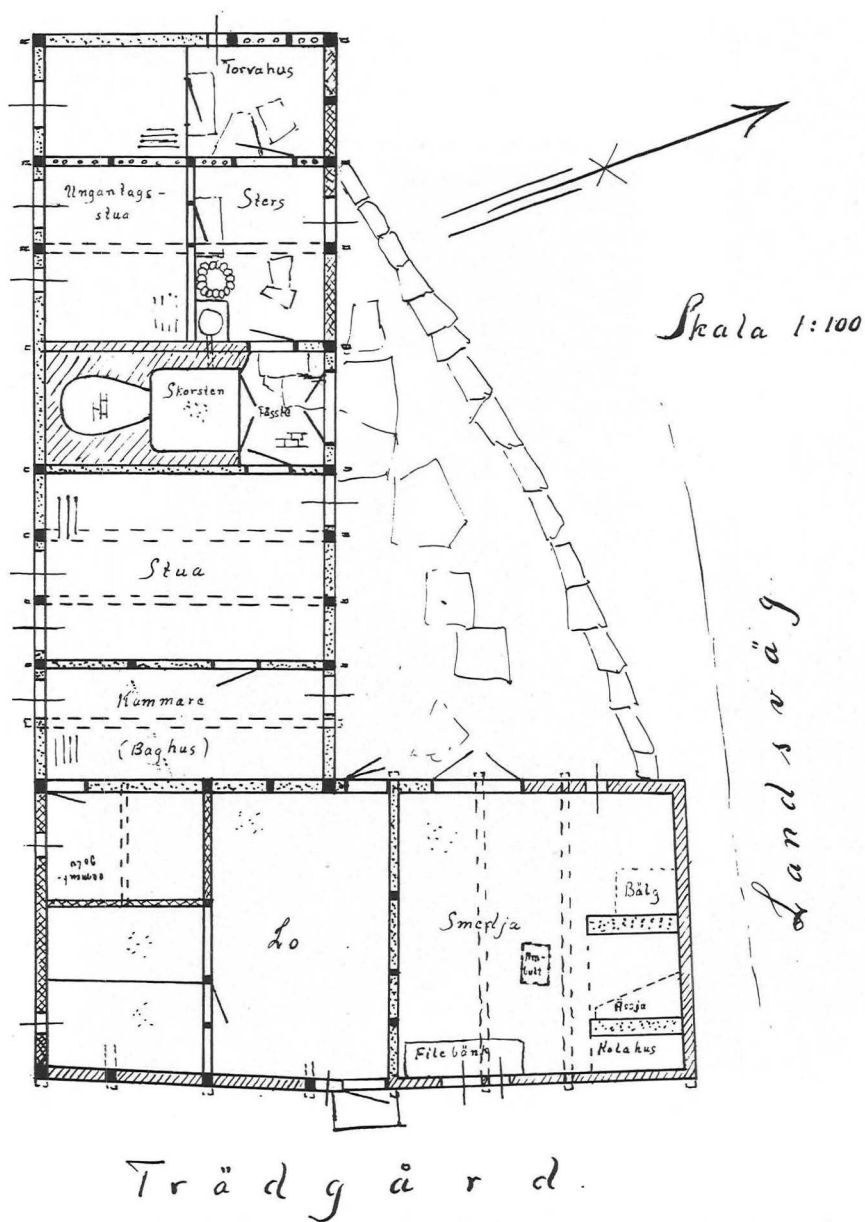
Idén att engagera lärare och elever vid folkhögskolorna hade von Sydow från sin egen verksamhet som folkhögskollärare, och han praktiserade den redan vid en sommarkurs i Ronneby 1907. I Folkminnen och folktankar skriver han bl a, att eleverna "är vakna och begåvade bondsöner, som haft goda tillfällen att göra bekantskap



Gruppbild från folkminneskursen i Bräkne-Hoby, Blekinge 1923. I mitten kursens ledare C.W. von Sydow. Längst till vänster i första raden Sigfrid Svensson, därefter i studentmössa sedermera professorn Albert Wifstrand och docenten Åke Campbell. Foto: LUF.

med sin hembygds folkminnesskatt, och som lätt borde kunna intresseras för att samla och teckna upp". Med hjälp av bl a Åke Campbell och Sigfrid Svensson ordnar von Sydow åtskilliga kurser i Skåne, Blekinge och Småland, och även nordligare landskap som Dalarna, Västmanland och Gästrikland besöks.

I Hylltén-Cavalliusstiftelsens tidiga protokoll förekommer relativt ofta uppgifter om att arkivet "inlöst" samlingar av folkminnesuppteckningar. Säljarna kunde vara både studenter och privatpersoner, och materialet bestod av gåtor, sägner, visor eller rätt och slätt folklivsskildringar. Dessa samlingar var frukten av von Sydows enträgna uppmaningar till privat insamlande som publicera-



Uppmåtningsritning av mangårdsbyggnaden Vranarp nr 27 i Tommarps sn, Järrestads hd. LUF G 760.

des i Våra folkminnen (tryckt i fem upplagor), Folkminnen och folktankar och ett antal uppsatser i hembygdsskrifter och årsböcker.

Häradsundersökningar och hus

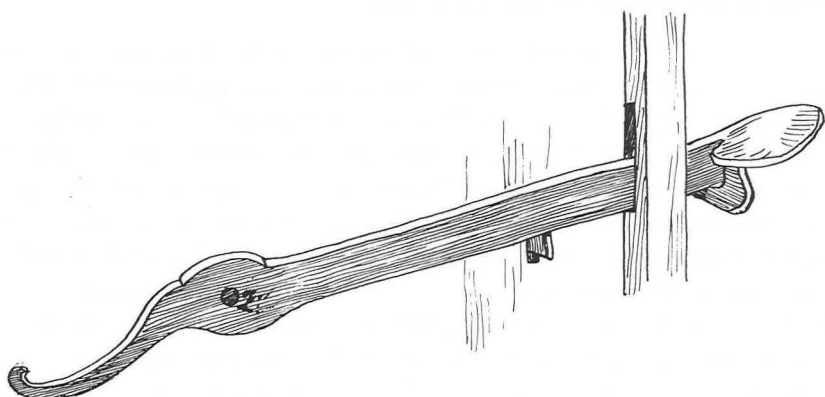
von Sydow var folklorist och förblev det under hela sin tid som arkivföreståndare och forskare. Trots detta visade han tidigt förståelse för också den *materiella kulturens* betydelse i insamlingen. Om detta skriver han i Folkminnen och folktankar: "Snart sagt allt vad som intresserar folket att berätta bör antecknas: äldre tiders åkerbruksmetoder, hur linet och tobaken bereddes, hur man jagade och fiskade, hur dant mathållet var, hur man gick klädd, de gamla metoderna vid garvning och färgning..." Vikten av att dokumentera materiella och sociala förhållanden slås också klart fast i Hyltén-Cavalliusstiftelsens stadgar. Där heter det att denna typ av insamling skall röra "allmogens levnads- och arbetssätt, varvid särskilt dess arbetsmetoder och redskap, hus och husinredningar samt sociala förhållanden, såsom byalag, gilleslag, gemensamt arbete m.m." En handledning i dokumenterandet av den materiella kulturen fanns i Åke Campbells skrift *Våra bondgårdar* (1921).

I enlighet med detta tilldelade stiftelsen i april 1923 Åke Campbell 1000 kr för att "undersöka gränsområdena för den skånska bondgårdens utbredning i Sverige, de övergångsformer som där torde kunna anträffas, samt gårdstypens variation inom Skåne". Vid samma sammanträde beviljades Mårten Sjöbeck 350 kr "dels för undersökning och fotografering av kulturhistoriskt märkliga äldre bondgårdar och åldriga primitiva byggnader inom hela Nordskåne, dels för en mera utförlig studie över badstugor och malttorrar inom Luggude härad". Sjöbeck hade sedan 1919 utfört omfattande byggnadsdokumentation i nordvästra Skåne för Helsingborgs museums och delvis Nordiska museets räkning.

Det var emellertid främst inom ramen för de s k *häradsundersökningarna* som den materiella kulturen, "folkkulturen", kom att samlas in. Tillsammans med andra arkivinstitutioner i landet sökte Hyltén-Cavalliusstiftelsen 1925 lotterimedel för att kunna genomföra en mer systematisk dokumentation i södra Sverige. Undersökningarna inleddes året därpå i Albo och Frosta härader och innebar framför allt uppmätning och fotografering av äldre bebyggelse. De leddes av amanuensen Gotthard Gustafsson, som så småningom fick hjälp i arbetet av fil stud Harald Olsson.

I och med att häradsundersökningarna inleds kan man på flera fronter iaktta ett ökat intresse för framför allt *bebyggelsedokumentation*: det anordnas seminarieövningar och kurser i uppmätningsteknik och fotografering och medel beviljas för punktinsatser både i Blekinge, Småland och på Öland. Verksamheten intensifieras så-

DÖRRKLINKA I "LAGAN"



Exempel på detaljritning i LUF:s gårdsarkiv. Dörrklinka. LUF G 353.

ledes mot 1920-talets slut, och 1929 engageras Albert Nilsson (Es-keröd) för arbetet. Framför allt var det han som tillsammans med Gotthard Gustafsson stod för den intensiva och kvalitativt mycket goda byggnadsdokumentation som kom att utföras framför allt under 1930-talets förra hälft, och som idag utgör ett mycket värdefullt material för sydsvensk bebyggelseforskning. Byggnadsdokumentation spelade också fortsättningsvis en viktig roll i Folklivsarkivets verksamhet fram till mitten av 1970-talet, då den mer planlagda insamlingen upphörde i och med att kommunerna startade egna byggnadsinventeringar som ett led i arbetet med den fysiska riksplanen.

Fotografering och ljudupptagning

Som framgår ovan skedde dokumentationen inte bara i form av text. I sin första ansökan om anslag för folkminnesinsamlingen anhöll von Sydow om "två *fotografiapparater* för fotografering av folktyper, folkdanser, platser till vilka sägner knutits, intressanta föremål jämte papper av bestämt format för renskrivning av uppteckningarna". Dessutom bad han om medel för två *fonografer* med tillhörande rullar. Därmed hade Folklivsarkivets blivande föreståndare konkretiserat inriktningen av verksamheten: Lundaarkivet skulle bli ett ord och bildarkiv.



Fotografierna utgör värdefulla komplement till uppmättningsritningarna i gårdsarkivet. Denna gårdsinteriör är hämtad från Lomma nr 12, Lomma sn. LUF G 340.

I reglementet för Hyltén-Cavalliusstiftelsen heter det att "uppteckning, som under insamlingsarbetet verkställs, bör så vitt möjligt beledsagas av teckningar, fotografier och fonogram". I Folklivsarkivets samlingar finns en rad vaxrullar med sådana upptagningar, som senare också kopierats och tillställts Svenskt visarkiv. Den nyuppfunna ljudupptagningsapparaten har i bandspelarens form kommit att bli det främsta hjälpmedlet i dagens dokumentation. Av utrymmesskäl sparas emellertid inte alltid banden efter utskrift, ibland ställs de till Dialekt- och ortnamnsarkivets förfogande för dialektanalys.

Även *filmupptagning* användes tidigt i dokumentationen. Av ekonomiska skäl kunde detta bara ske sporadiskt, vilket är beklagligt med tanke på att den rörliga bilden är en mycket god dokumentationsform för såväl arbetsprocesser som intervjusituationer. En videoutrustning står därför högt på Folklivsarkivets önskelista.

Frågelistor

Den insamling som utfördes av arkivets amanuenser och studenter genomfördes oftast med hjälp av von Sydows tryckta frågelistor. Vid 1930-talets början inleddes parallellt härmed en annan insamlingsform. Efter mönster från Nordiska museet utarbetade von Sy-

dow *tematiska frågelistor* som sändes ut till vidtalade "bygdemeddelare" (ortsmeddelare) i södra Sverige. Den första listan i denna serie (som alltså är i bruk och våren 1988 uppnått nummer 180) behandlade offer mot sjukdom, och den sändes ut 1932. Listan fick 43 svar från personer bosatta i Skåne, Halland, Blekinge, Småland och Öland.

Som benämningen bygdemeddelare anger var tanken att meddelaren inte enbart skulle redovisa egen kunskap och egna erfarenheter. Utöver dessa skulle han samla in uppgifter från trakten genom att besöka och fråga ut äldre, minnesgodas personer inom det tema som listan behandlade. Detta material sändes sedan in till Folklivsarkivet och "inlöstes" eller arvoderades.

Kontantarvoderingen upphörde vid mitten av 1970-talet. Detta skedde delvis av ekonomiska skäl, men också därför att meddelarna i allt mindre utsträckning ombads att göra egen insamling. Idag är det framför allt meddelarens personliga uppgifter vi vill dokumentera genom frågelistor. På grund av allt större rörlighet bland befolkningen är det knappast längre relevant att fråga om olika kulturdags regionala utbredning all den stund den kartografiska metoden i stort har övergetts inom etnologisk forskning. Man kan säga att den beskrivna förändringen är ett av många exempel på hur arkivets samlingsverksamhet påverkats av den teoretiska utvecklingen inom ämnet.

Frågelistornas teman är en annan sådan spegel av ämnets förändringar genom åren. Med få undantag handlade 1930-talets listor om vad vi idag skulle kalla folkloristik, dvs den andliga delen av folkkulturen. Det frågas om lekar och magi, föreställningar om offerkast, tvillingfödsel och sjunkna slott, folkreligiositet, kyrkogrim, seder kring vårdagjämningen och Gregoriusdagen, tron på bäckhästen och mycket annat som hör föreställningsvärlden till. Då och då sändes dock frågelistor ut om mera materiella företeelser som t ex fiske, svedjebruk, havreodling och pottaskebränning. En fortsatt jämförelse mellan folkloristiska och materiella teman visar att det senare området blir allt vanligare som insamlingsstema under 1940-, 50- och 60-talen. Intresseförskjutningen betonas genom att den 1946 nyinrättade professuren (liksom examensämnet) kom att benämnas Nordisk och jämförande folklivsforskning.

Den nye professorn i ämnet, Sigfrid Svensson kom också att prägla inriktningen på insamlingen därigenom att han inte till varje pris ville gå så långt tillbaka i tiden som möjligt med sin dokumentation. Som nr 59 i serien sände han 1947 ut frågelistan "När den nya tiden kom till bygden". Denna lista, som användes aktivt för insamling in på 1950-talet, visar att Svensson ville lägga vikt vid kulturförändring snarare än kulturursprung i sin insamling.

Frågelistornas ämnen indikerar också en annan förändring i den etnologiska forskningen som innebar att man började intressera sig

också för andra grupper i samhället än bönderna. I skriftserien Folkkulturs första nummer 1941 pekar von Sydow på det nödvändiga i att också samla in uppgifter om herrgårdarnas och stadens folkkultur. Med detta markerar han en väsentlig utvidgning av folkminnesforskningens studieobjekt; "folk" är inte längre bara landsbygdens traditionsbundna människor. "Staden har sina folkminnen och sina traditionsbärare likaväl som landsbygden har sina", skriver han, och detsamma gäller herrgårdarna. Långt innan begreppet "borgerlig kultur" blivit gängse inom den etnologiska vetenskapen har von Sydow lokaliserat denna och funnit den väsentlig att känna till "för att rätt kunna bedöma allmogetraditionerna". I linje med detta sändes två frågelistor ut om herrgårdskultur (Luf 32 och 33) och en om stadskultur (Luf 35). De nya idéerna förverkligades också genom direkt insamling och uppteckningsverksamhet.

I brev till Sven Liljeblad den 14 mars 1941 skriver von Sydow:

Jag reser omkring och håller gratisföreläsningar om våra folkminnen och vikten av att få dem väl insamlade, och på det viset har jag alla söndagar och dessutom någon annan dag i veckan upptagna av resor, men hur mycket frivilligt arbete man på det viset kan åstadkomma är ju inte godt att veta. Det kan väl alltid bli någon som är tillgänglig. Vi har sökt anslag hos 24 sydsvenska städer om små anslag för insamling av stadstraditioner, men flertalet har svarat nej. Dock har vi fått inemot 3.000 kr på det sättet, vilket möjliggör för oss att anställa en stadstraditionsamanuens, som vi får sända till städerna. Han har börjat här i Lund trots att Lunds stadsfullmäktige svarat nej på vår ansökan. Det var emellertid lättast att låta honom öva upp sig här innan han sändes ut på egen hand till andra städer. Vi har också börjat så smått att samla herrgårdstraditioner och försöker få herrgårdsfolk att mottaga våra samlare som gäster så att vi bara behöver bekosta deras resor fram och tillbaka. Vi skall försöka att bilda en förening för insamling av herrgårdstradition så att vi kan få herrgårdsfolk att gå in och betala en anständig avgift. På det sättet skulle vi kunna få råd att stencilera en liten tidskrift för ändamålet och kanske få litet över till resor. Som Du ser måste vi upptänka varjehanda knep för att kunna arbeta.

Samstämmig härmed är Einar Sjövals uppgift i historiken över "Centralbyrån i Lund för populära vetenskapliga föreläsningar" (1948), att "C.W. v. Sydow under åren 1940—42 mot endast reseersättning hållit ett flertal föreläsningar över ämnet "Våra folkminnen och betydelserna av deras insamling".

Enligt universitetets årsredogörelser dokumenterades stadstraditioner under 1940/41 i Höganäs, Trelleborg, Simrishamn, Falkenberg, Karlskrona, Ystad, Helsingborg, Eksjö och Kalmar samt naturligtvis i Lund.

Efter överenskommelse 1926 med övriga insamlare arkiv i landet kom den lundensiska dokumentationen tidigt att koncentreras till Skåne, Blekinge, Halland, Småland och Öland. Folklivsarkivet har dock i flera fall bl.a. genom samarbete med ULMA och Nor-

diska museet i utsändandet av frågelistor åstadkommit en heltäckning av landet.

Ortsmeddelaren som folkets röst

I samband med att de första listorna sändes ut igångsattes en omfattande kampanj för att värva meddelare. Flera dagstidningar arrangerade pristävlingar, och hembygdsförbund och lokala hembygdsföreningar engagerades. Under 1932 registrerades över 200 meddelare i Skåne och ett 60-tal i Småland, men de flesta av dessa kom bara att lämna enstaka svar till arkivet. Inom hela insamlingsområdet återstod bara drygt 60 som aktiva skribenter ett år senare. En årsvis genomgång av meddelarstaben visar att siffran legat mellan 60 och 80 fram till början av 1980-talet, då vi ökade antalet till ca 140 personer. Merparten av meddelarna har hela tiden kommit från Skåne och Småland medan Halland, Blekinge och Öland varit sämre representerade.

Vad är det då för människor som varit verksamma som meddelare åt Folklivsarkivet genom åren? Det har aldrig varit en strävan från arkivets sida att åstadkomma någon sorts riksgenomsnitt eller statistisk sampel av meddelare. Därför har både social, yrkesmässig, och åldersmässig sammansättning utan tvekan varit ganska sned. Landsbygdsbefolkningen har dominerat och bland denna särskilt bönderna, men efter hand har även arbetare, hantverkare och inte minst folkskollärare blivit allt vanligare bland meddelarna. Efter andra världskriget har också stadsbor engagerats i ökad utsträckning. Åldersmässigt kan man se en viss förändring genom åren på så sätt att meddelarna idag är något yngre i medeltal än t ex på 1930-talet. Medelåldern är emellertid fortfarande hög (drygt 60 år), ett förhållande som måste beaktas vid nästa värvningskampanj.

En god meddelare är en person med utvecklad iakttagelseförmåga, känsla för detaljer samt förmåga att uttrycka sina erfarenheter i skrift. Frågelistornas alla delfrågor är ju inte avsedda att slaviskt följas, utan skall snarare tjäna som inspiration och minneshjälp för fritt berättande. Genom åren har många med dessa kvaliteter lämnat bidrag till Folklivsarkivets samlingar, i flera fall i form av långt över tusen omsorgsfullt handskrivna sidor. Före kriget var de oftast män, idag överväger kvinnorna något. Inte sällan hade de en betydelsefull position i samhället som kommunala förtroendemän, föreningsaktiva eller som lokalskribenter för någon dagstidning. Genom deras inlämnade biografiska uppgifter kan vi se att de var påtagligt intresserade av läsning (gärna historia) och ibland engagerade i det lokala bibliotekets skötsel eller ledning. Kyrkliga intressen förekommer också relativt ofta liksom medlemskap i nykterhetsförening.

Det största gemensamma intresset bland meddelarna var engagemanget i det lokala hembygdsarbetet, och flera berättar att de skaffat en egen liten fornsakssamling som de därigenom räddat från förgängelsen. Blenda Andersson, meddelare från Vislanda i Småland 1929—1946, skriver t ex:

Dessutom har jag intresserat mig för att samla och förvara äldre föremål av allmogekultur. Jag har samlat sådana nära 500 nummer. De flesta har tidigare tillhört mina förfäder och mina föräldrar. Bland föremålen i min samling har jag en sländetrissa av sten samt en brynsten, som hittats på ägorna på mitt föräldrahem. En stenyxa utan skafthål. Bland andra föremål kan jag nämna ett par gamla takspiror, som säges ha stått på taket på gamla Vislanda kyrka. En dyna eller hyende från 1600- eller början av 1700-talet. En kärra, s k 'tyrollare', som var en av de första åkdonen här i socknen. År 1937 byggde jag ett mindre hus däri jag har de äldre föremålen förvarade. (M 6864)

Många liknande utsagor finns i meddelarnas biografiska uppgifter.

Bortsett från den rent sociala förändring som skett av meddelarstaben som kollektiv, kan man idag iakta en något annorlunda syn på uppgiften att "skriva för Folklivsarkivet". Dagens svar är avgjort mer personliga och därigenom mindre officiella och "högaktningssfulla" gentemot den mottagande institutionen. Jag tror också att de på visst sätt är uppriktigare beroende på att man numera inte bryr sig så mycket om vad vetenskapsmännen vid Folklivsarkivet förväntar sig för svar eller har för inställning till efterfrågade förhållanden. Svaren idag är också mindre selekterade och moraliserande, materialet utgör inte polerade söndagsbilder av verkligheten utan kan bitvis vara nog så realistiska och intima. I detta sammanhang bör påpekas, att visst material kan hemligstämplas efter den statliga sekretesslagstiftningen.

Upptecknaren blir intervjuare

Frågelistorna har till sin utformning präglats av stor kontinuitet, vilket givetvis är en fördel för forskaren när han arbetar med diakrona jämförelser. Ämnesmässigt har emellertid listorna liksom den övriga insamlingen väl följt etnologämnets utveckling och svängningar genom åren. När etnologerna på 1960- och 1970-talen allt mer började intressera sig för samtiden följde dokumentationen med i form av nutidsinriktade frågelistor, fältarbeten och intervjuundersökningar. Inte minst gäller detta externfinansierad dokumentation av industrier och bostadsområden liksom de fältarbetsprojekt som länge ingått i andra terminens etnologistudier. Som exempel kan nämnas uppsatsprojekten kring "Offentlig renhållning i Lund", "Ett husvagnssamhälle" och "Studentliv i Lund" samt lokalundersökningarna i Norra Nöbbelöv och Bodafors. Do-

kumentationen av bebyggelse och livsmönster i den gamla byn Sturup, innan den jämnades med marken för att ge plats åt den nya storflygplatsen, utfördes också som ett insamlings- och undervisningsprojekt av studenter från Folklivsarkivet. Undersökningen kom att uppmärksammas en hel del i massmedia eftersom etnologerna här tog ställning mot exploateringen och för de människor som tvingades flytta.

En ny insamlingsform prövades i Lund av Nils-Arvid Bringéus 1974 i och med att han tog radion till hjälp. I anslutning till en föredragsserie bad han lyssnarna skriftligen besvara några frågor till Folklivsarkivet. Radions genomslagskraft förnekade sig inte, och ett stort antal svar kom in på de frågor om mathållning som ställdes i programmen.

Insamlingen idag sker på framför allt två sätt, dels med hjälp av frågelistor, dels genom intervjuer. Den senaste frågelistan, Luf 180, handlar om Ungdomens nöjesliv under andra världskriget. Materialet skall ligga till grund för en doktorsavhandling. Listan dessförinnan frågade om människors förhållande till ljus och mörker, mörkerrädsla, hembelysning etc. Även denna lista skall användas för avhandlingsskrivande. Intervjuinsamlingen äger ofta rum inom pågående forskningsprojekt eller som ett led i fältundervisningen (se artikeln På turné i tid och rum). Intervjuerna skrivs alltid ut och registreras.

Registrering och register

En förutsättning för att det insamlade materialet skall vara sökbart och möjligt att återanvända av forskare, lokalhistoriker, journalister, lärare och andra intresserade är att det är noggrant registrerat. Redan vid 1920-talets början pockade de växande samlingarna på systematisering, och våren 1922 sändes amanuensen Carl Segerståhl över till Dansk Folkemindesamling för att under en vecka studera dess "ordnings- och registersystem". Flera seminarier ägnades åt frågan under 1920-talet och den nämns ofta i Hyltén-Cavalliusstiftelsens protokoll som en av de viktigaste för arkivets verksamhet. För ett extraanslag av lotterimedel (5.000 kr) inleddes 1928 arbetet med en ny accessionskatalog enligt den serie som alltså används för manuskriptarkivet. Parallellt med denna fördes ett "systematiskt" register (ämnesregister) samt ett topografiskt register och en förteckning över uppgiftslämnare.

Arbetet fortsatte under de kommande åren men med vissa korrigeringar eftersom "det visat sig önskvärt att vid realregistreringen samma principer tillämpas vid de olika centralarkiven, och amanuensen har därför under en månad på stiftelsens bekostnad vistats dels vid Uppsala landsmålsarkiv, dels vid Nord. museet för att sätta sig in i därstädes tillämpade principer". Arbetet med en allomfat-

Sigfrid Svensson studerar här några nyinkomna uppteckningar tillsammans med amanuensen Lisbeth Cardell/Malmberg. Foto: Hagblom, Lund 1963..



tande realregisterkatalog bedrevs framför allt i Uppsala och färdigställdes 1935, varefter den också tillämpats vid Folklivsarkivet i Lund. Katalogen består av drygt 5.000 slagord som hänvisar till ca 300.000 excerpter, vilka i sin tur upplyser om uppteckningarnas nummer och topografisk härkomst. Registerkatalogen är fortfarande i bruk och förses kontinuerligt med nya slagord. Under vissa perioder har arkivtjänstgöring med bl a registreringsarbete ingått som krav för studenterna på de olika betygsnivåerna.

Också övriga arkivserier i Folklivsarkivet är försedda med olika registersystem: Gårdsarkivet har topografiskt register, Avhandlings- och avskriftsarkivet har ämnes- och nominalregister, Bildarkivet har topografiskt register osv.

Inkodning på data av vissa registerserier pågår.

Bilddokumentation

Vid det nordiska folklivs- och folkminnesforskarmötet i Lund 1957 anordnades i en av Konsthistoriska institutionens lokaler i universitetshuset en utställning av ett urval ur den av universitetet tillhöriga Mandelgrenska samlingen under fil lic Brita Egardts ledning. Därmed kan man säga att den etnologiska forskningens uppmärksamhet för första gången riktades på den utomordentliga bilddokumentation av svenskt folkliv som genomfördes av Nils Månsson Mandelgren (1813—99).

För samlingarnas utnyttjande krävdes emellertid ett omfattande



Ingrid Nordström studerar ritningar i Mandelgrenrummet på Folklivsarkivet. Foto: S. Hjalmarson 1988.

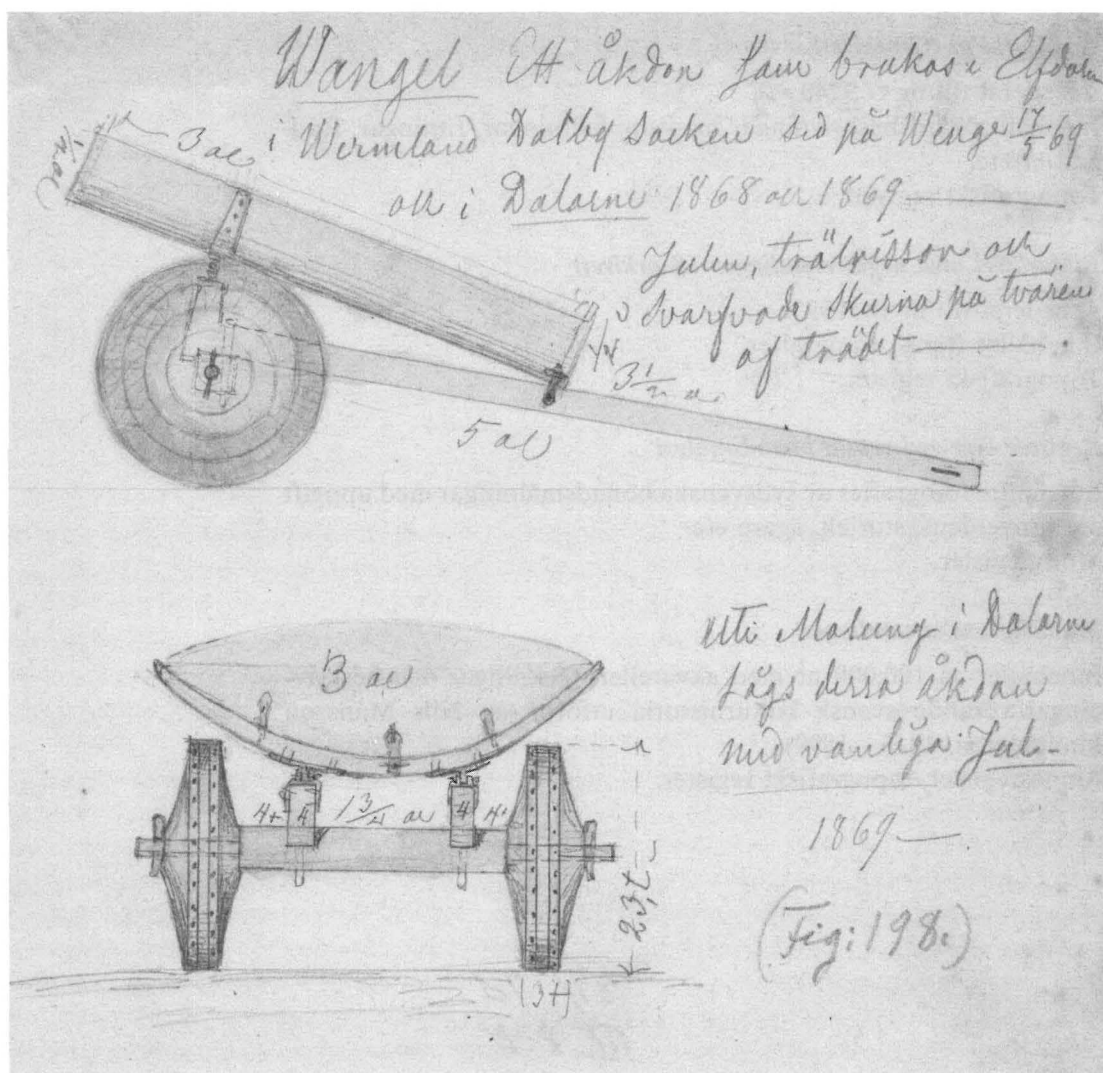
registreringsarbete. Detta blev först möjligt sedan samlingarna på Nils-Arvid Bringéus initiativ år 1969 överfördes till Folklivsarkivet. Med medel från HSFR m fl anslagsgivare genomfördes en registrering under de följande åren av olika anställda etnologer, framförallt fil kand Bengt Jacobsson. Denne påbörjade även utgivningen av ett urval av Mandelgrens samlingar i landskapsvolymen, hittills omfattande Jämtland, Dalarna, Småland och Östergötland samt översiktsarbetet "Nils Månsson Mandelgren, en resande konstnär i 1800-talets Sverige". Jacobsson tog även initiativet till bildandet av ett särskilt Mandelgrensällskap i Lund, som framförallt utgivit nytryck av olika Mandelgren-publikationer.

Mandelgrensamlingen är inrymd i ett särskilt rum i Folklivsarkivets källarplan. Genom medel från Crafoordska stiftelsen i Lund, Kungl. Patriotiska Sällskapet och Riksantikvarieämbetet har en skyddskopiering av hela samlingen påbörjats sommaren 1988. Lånefrekvensen av material från Mandelgrensamlingen är omfattande.

Som grund för fortsatt forskning har Folklivsarkivet jämsides med registreringen av Mandelgrensamlingen och med stöd av HSFR byggt upp register och bildsamlingar av två betydande bildkategorier, nämligen svenska kistebrev och sydsvenska bonadsmålningar. Det förra registret har i samarbete med Kulturen i Lund utförts av Bengt Jacobsson och det senare av olika etnologistuderande under Nils-Arvid Bringéus ledning. En stor utställning av bonadsmålningar anordnades i samarbete med Lunds konsthall julen 1978—79, följd av Bringéus volym "Sydsvenskt bonadsmåleri" (1982).

Idag är Folklivsarkivet det enda traditionsarkivet i landet som är knutet till en universitetsinstitution. Detta är en organisatorisk konstruktion som knappast befrämjat verksamhetens ekonomi, men den har inneburit andra och avgörande fördelar. 1956 skrev Sigfrid Svensson i Meddelanden från Folklivsarkivet, att insamlingen "icke syftat till att planmässigt täcka folklivets samtliga sidor utan har främst avsett att tjäna aktuella forskningsuppgifter". Denna täta knytning mellan insamling, forskning och undervisning har genom åren visat sig mycket fruktbar både för arkiv och institution. Arkivet har erbjudit lätt tillgängligt material till uppsatser och avhandlingar samtidigt som arkivets verksamhet hållits vital genom att anpassas till den etnologiska forskningens nya frågeställningar.

Exempel på Nils Månsson Mandelgrens fältdokumentation. Lavering av åkdon från Malung 1869. Foto: LUF.



Folklivsarkivets viktigaste arkivserier

Manuskriptarkivet (M-arkivet)

Accederat till nr M 20265.

Innehåller uppteckningar, svar på frågelistor, intervjuutskrifter, brevsamlingar etc.

Ämnes(-real-)register, topografiskt register, register över meddelare, stipendiater och frågelistsvar.

Avhandlings- och avskriftsarkivet (A-arkivet)

Accederat till nr A 4595.

Innehåller avskrifter av originalhandlingar, seminarieuppsatser, vissa manuskript etc.

Ämnesregister, nominalregister.

Gårdsarkivet (G-arkivet)

Accederat till nr G 9240.

Innehåller gårdsbeskrivningar med uppmätningar, ritningar, fotografier etc.

Topografiskt register.

Bildarkivet med negativsamlingen (B-arkivet)

Accederat till nr B 32923.

Innehåller främst fotografier.

Topografiskt register.

Register över sydsvenskt bonadsmåleri

Innehåller fotografier av sydsvenska bonadsmålningar med uppgift om proveniens, storlek, ägare etc.

Motivregister.

Mandelgrenska samlingen

Innehåller ca 100.000 nr med akvareller, teckningar och beskrivningar rörande svensk kulturhistoria utförda av Nils Månsson Mandelgren (1813—1899).

Ämnesregister, topografiskt register.

”Hava höglärde herrar hört talas om . . . ?”

INGRID NORDSTRÖM

På Folkliivsarkivets compactushyllor ryms långa rader av bruna kuvert, ordnade efter accessionsnummer och försedda med uppgifter om ort, härad och landskap. De innesluter den dokumentation som under årens lopp strömmat in till arkivet, främst från de fasta Ortsmeddelarna, vilka besvarat frågelistor av skiftande slag. Syftet att dokumentera förhållanden i bygden ”förr i världen” har styrt insamlingen i bestämd riktning och det har haft stor betydelse för enhetligheten att meddelarna sorterat informationen med hjälp av detaljerade frågor, formulerade enligt genomgående principer.

En del meddelare har svarat mekaniskt och kortfattat på frågorna men även utförliga svar kan ofta förefalla stereotypa. Det ligger nära till hands att betrakta ”svar på frågelistor” som en berättargenre så likriktad att vi knappast kan vänta oss några avvikelser i innehållet. Meddelarna vet ganska väl vad folkliivsarkiven vill ha reda på. De uppgifter som ryms i de olika svaren kan därför läggas samman och jämföras:

Barnen fick lära sig att sista biten av brödskivan var ”trivsbiten” (S:t Olof, Skåne).

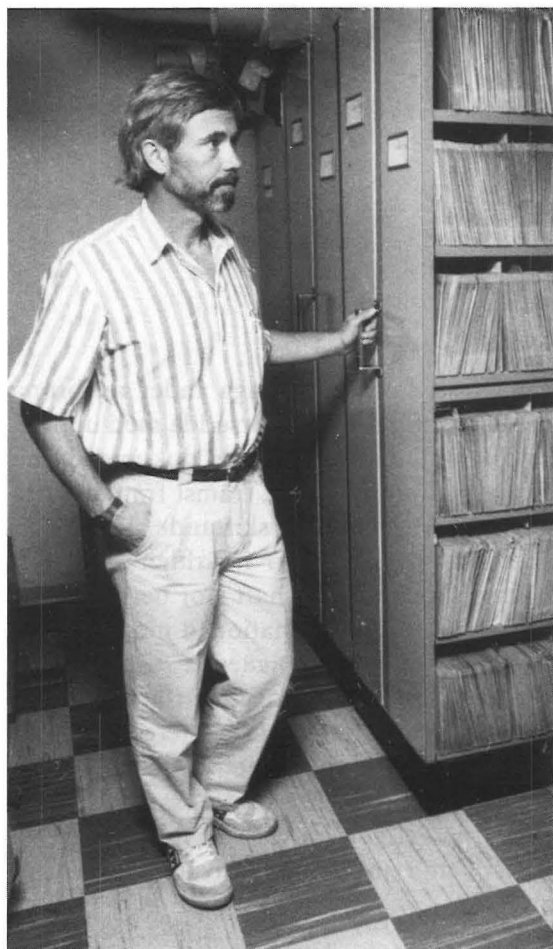
Lämna ej trivsbiten, för då blir du ej stor (Gullarp, Skåne).

Ett barn fick ej lämna kvar något av brödet det fått att äta. Då trivdes ej barnet, det blev sjukt. Det gällde alltid att äta upp även sista biten, den s.k. trivsbiten (Villie, Skåne).

Maktbiten skall ätas upp om man skall må väl (Nottebäck, Småland).

Tillsammans ger dokumentationen just genom sin upprepning en överblick över det urval av fakta som Ortsmeddelare gjort efter vad de ansett vara viktigt. I uppteckningar kommer en hel skara människor till tals med kunskaper direkt ur miljön. Närstudiet av svaren visar att de haft olika utgångspunkter inom frågornas ramar då de formulerat sina svar.

Ibland finner vi i raden av svar ett och annat som är fylligare och intressantare än andra eller som på annat sätt skiljer sig från det vanliga.



Anders Salomonsson
vid compactushyllorna
med uppteckningar i
Folklivsarkivets manu-
skriptarkiv. Foto:
S. Hjalmarson 1988.

Det förekom inte alls någon s.k. känsla av samhörighet mellan husbondefolk och tjänare, snarare tvärtom. Husbondefolket var i regel ytterligt klassmedvetet, betraktade fattigdom och okunnighet som oskiljaktliga egenskaper; tarvligheten var i förbund med torftigheten och ringaktningen för den beroende, den fattige tog sig ofta grymma uttryck. Den fattige skulle inte ha vare sig känsla eller stolthet... (Ronneby lfs).

Vi möter i den skrivna texten en människa som låtit det hetta till av personligt engagemang kring ämnet där andra bara meddelat torra fakta. Många har också förmått sätta in sakuppgifter i spännande sammanhang.

Så småningom lär vi oss att känna igen några meddelare på deras handstil. När allt fler har övergått till maskinskrift har uppteckningarna blivit lättlästa men också mindre personliga. Viktigare än att känna igen handstilen är dock att bli bekant med upptecknarna genom deras språk i beskrivningar, kommentarer och omdömen.

Är de representativa för sin bygd och för sin sociala miljö eller är de unika människor med en särskild förmåga att iaktta, samla upp och förmedla? Mats Rehnberg har framhållit att de måste "besitta en alldeles speciell intellektuell utrustning som sätter dem i stånd att i årtal och årtionden utföra den prestation som upp-
teckningsarbetet utgör".

För varje meddelare finns registerkort med uppgifter om insända uppteckningar. Det är därför lätt att få en uppfattning om enskilda personers insatser. I många fall berättar raden av noteringar på korten om livslånga insatser och om dokumentation inom de mest skilda områden.

De som gjort uppteckningar har själva gått ut och iakttagit, frågat, lyssnat och sammanställt. Flera av dem har skrivit sin egen livshistoria eller gett sammanhängande berättelser om sina sagesmän. Deras svar på ämnesbundna frågelistor får därmed välbehövlig kontext men forskare som utnyttjat detta källmaterial har sällan klargjort vilken ställning meddelarna haft i lokalsamhället. Har de varit personer med auktoritet eller har de varit särlingar? Har de vunnit respekt genom sin förmåga att skriva och sin brevväxling med folklivsarkiven, institutioner som i lokalsamhällets perspektiv kan tyckas avlägsna och främmande? Har det varit lusten att berätta som gjort dem till Ortsmeddelare — eller har det varit möjligheten att tjäna lite pengar som lockat? Dessa och liknande frågor måste tyvärr oftast lämnas obesvarade, så här i efterhand.

Att arbeta med ett rikhaltigt uppteckningsmaterial innebär dock att lära känna dem som berättat och att föra ett slags tyst "dialog" med dem över tid och rum. Därför är det nödvändigt att fundera över vilka erfarenhetsvärldar de förmedlat då de med skiftande förmåga skrivit ner sina svar på frågelistor. Spännvidden mellan meddelarna är stor och beskrivningarna är filtrerade genom deras kunskaper, erfarenheter och värderingar. Några av dem skall nu träda fram som personligheter men också som "exempel" på olika sätt att dokumentera den vardagsnära verkligheten och att förmedla kunskaper som vi knappast kan nå genom andra källor.

Det levande förflutna

Vad som härefter upptecknas är till största delen minnen och av mig i unga år gjorda uppteckningar efter för länge sen hänsovna fäder...

Så skriver Carl Viking, f. 1874 i Älghult i sydöstra Småland, i sin första uppteckning till LUF 1939. Han var djupt rotad i sin hembygd trots att han haft ett rörligare liv än de flesta. Som jordbruksarbetare, kolare och snickare lärde han känna bygdens liv och arbete, som rallare och försäljare av textilvaror fick han andra erfarenheter och mötte människor utanför lokalsamhället. Det var dock

kunskap om bygden och intresse för det förgångna som gjort honom till folkminnesupptecknare, främst åt Nordiska museet men också åt andra arkiv. Det väldiga kunskapsstoff som fyller hans svar på frågelistor flätas också in i berättelser om egna upplevelser och tidigare generationers öden.

Det kan väcka en viss förvåning att Carl Viking noterar namn på sagesmän födda vid början av 1800-talet. Mormodern, vars liv omspände så gott som hela 1800-talet, var den främsta berättaren. Seder och bruk, arbete och redskap, folktro och sägner fanns samlade i de minnen han lyssnat till under sin uppväxttid. Mormoderns personliga styrka under svåra livsvillkor, hennes arbetsförmåga och pliktuppfyllelse genomsyrar den världsbild Carl Viking förmedlat till eftervärlden. Det är därför ej att förvånas över att Susanna Erlandsdotter, f. 1800, anges som berättare i hans uppteckningar från 1940-talet. Utan att hysa några tvivel om vederhäftigheten blandar han utsagor från mitten av 1800-talet med egna minnen i ord och bilder.

Synen på sin egen verksamhet ventilerar han i reflektioner särskilt avsedda för dem som skall ta del av arkivmaterialet. "Hava höglärde herrar hört talas om...?" är en vanlig fråga till de forskare han skriver för och som han gärna vill resonera med. Själv kallar han sig "olärd allmogeman" som genom fädernas bevarade utsagor söker treva sig fram till fakta för att till kommande släkten bevara den gamla svenska folkkulturen. Denna "ursprunglighet" framträder dock i en annan dager genom ett påpekande av Julius Ejdestam. I ett brev till von Sydow (9/8 1939) meddelar han nämligen att Viking levererat litterärt material, hämtat bl.a. ur Wärend och wirdarne. "De delar jag sett av hans uppteckningar förefalla i allmänhet synnerligen opålitliga" är Ejdestams omdöme, vilket retuscherar bilden av Viking som språkrör för "hänsovna fäder" samtidigt som det ger intressanta upplysningar om hans sätt att söka folkminnen.

Hans näst sista uppteckning, Bröllop och bröllopsseder (LUF 52), är ett bra exempel på hur han låter mormoderns berättelse långt tillbaka i tiden ge det självupplevdas närhet och borga för äktheten i hans framställning: "Få brudar kunde i mormors ungdom bestå sig med följande bruddräkt. Men så kunde det hända att brudens mormor burit samma bruddräkt." Viking låter mormodern beskriva plagg för plagg, färger, broderier och smycken och i efterhand kan han lägga till notiser om dräktdetaljer, t.ex. att "Bländaskärpet" numera kan beskådas på Smålands museum. Minnesbilden av ett bestämt bröllop i Älghult 110 år tidigare lever vidare i uppteckningen: "Granner va gräbba te skapnad, så du må tro, pojke ..."

Ur mormoderns synvinkel var 1830-talet "den moderna tiden" då mycket förändrades, medan Viking själv kunnat notera att den

*När rågen "kördes från åkern" Sam-
mal minnesteckning från Älg-
hult.*



"När rågen 'kördes från åkern'. Gammal min-
nesteckning från Älg-
hult" av Carl Viking.
LUF M 6570.

stora förändringen kom då storindustrin på 1870-talet bröt igenom i vårt land.

Medan han blickat *tillbaka* på bondekulturen ser han *framåt* i fråga om de olika småföretag som vuxit fram i trakten. Glasbruken var för honom främmande enklaver i bondbygden men han menade att utveckling och ekonomisk satsning var ett måste i deras oregelbundna tillvaro.

Carl Viking var en sällsam människa som kunde släppa loss en frodig fabulering. Talesätt och bibelcitat ger hans språk färg och must. Han var besatt av tanken att traditionsarvet var förpliktande i en tid då yttre faror hotade. Det ligger kanske en symbolik i att han erhöll Hazeliusmedaljen just orosåret 1940. Men han var en främling i den moderna tiden och konstaterade med besvikelse att den unga generationen hade andra intressen och saknade kunskap att föra folkminnena vidare.

Livshistoria i slättbygd

"Det är min högsta önskan att minnet av de gamlas liv skall fortleva genom tiderna", skriver Ellida Ohlsson, f. 1889, i biografiska notiser, inlämnade till LUF. Med denna självklara enkelhet kan hennes verksamhet sammanfattas. Mängden av omfattande uppteckningar



i olika arkiv visar imponerande resultat av denna vilja att ta vara på och att i skrift förmedla. Liksom Carl Viking har hon återberättat äldre generationers minnen, samlat upp deras kunskaper och erfarenheter och skapat en helhet i en sammanhängande släktskildring. Skillnaderna dem emellan är dock större än likheterna.

Ellida Ohlsson har skildrat småbondemiljö på skånska slätten mer ingående än någon annan. Hon rörde sig inom hemmets, släktens och bygdens värld i tid och rum och hon kunde beskriva arbetslivet, den konkreta miljön och människors värderingar med insikt om vad som varit väsentligt.

Flickan som vid spädd ålder kom som fosterbarn till gården Skurup 24 fick där sin livslånga hemvist. När hon 1920 gifte sig var det granngården, Svenstorp 5, som blev hennes hem. Hon har själv påpekat att den välbärgade bondeklassen i sydvästra Skåne blivit bekant genom Nicolovius skildring av folklivet i Skytts härad, men den sociala miljö hon själv lärt känna genom den äldre generationen och egna erfarenheter var istället småbrukarnas i den sydsåknska godsbygden.

I allt vad hon skrivit visar hon en öppen förståelse för olika människor. Men lika säkert är att hon tagit avstånd från bönder som blivit "halvherrskap" och förlorat aktning för arbetet. Det är husmoderns indignation som kommit till uttryck då hon anmärker att det blivit "modern" att rika bonddöttrar uppfostrades till att ringakta hushållsarbete och att det närmast ansågs egendomligt då en "gårason" själv kunde ta krafttag i arbetet tillsammans med drängarna. Hon visar tillit till "herrskepets" omsorg om sina underlydande men gisslar ibland "befälet" som på de stora godsens pressat folket till alltför hårt arbete. Fattiga som visade stolthet och valde försakelse i stället för tiggeri hörde hemma i småbondevärlden men kontraster mellan bofasta och folk utan stadig hemvist är slående i hennes beskrivning av det sociala livet.

Det är ej något överflöd men ej heller fattigdom som träder fram i hennes egna barndomsminnen från sekelskiftet, i en närmiljö där allt varit "lagom" i vardag och festtillfällen. Ännu efter 50–60 år kunde hon berätta om händelser ur barnets synvinkel och exempelvis minnas trängseln på det stora begravningskalaset där sex-åringen fick göra sig så liten som möjligt för att inte vara i vägen men där hon ändå kunde känna tryggheten i moderns närhet.

När hon sett tillbaka på händelser och förhållanden under 1800-talet har hon haft andras minnen att lita till: moderns, mor-moderns och svärfaderns. Hon förmedlar deras erfarenheter, kunskaper och tankar med samma närhet som sina egna, då hon berättar om mäns och kvinnors uppgifter i gårdshushållet, om festseder, materiella ting och föreställningar.

Ellida Ohlsson kunde också dra skarpa gränser i tiden och beskriva tydliga förändringar under 1880- och 90-talen — inte som en

mekanisk process utan i konkreta situationer. Hon har lyssnat till rykten som spreds om arbetet vid de industrier som etablerats i trakten, t.ex. sockerbruket, och till människors funderingar kring de nya produkterna. Hon har berättat om matvanor och heminredning som moderniserades då den yngre generationen tog över gården där de gamla länge styrt och ställt. Det är inte bara nya föremål och seder hon beskriver utan också glädje och stolthet över finrummet med modernt möblemang eller gamlas osäkerhet inför nymodigt bordsskick och konstiga rätter.

Den noggranna dokumentationen i hennes svar på frågelistor ger också liv och närhet åt en detaljerad skildring av morföräldrarnas och föräldrarnas livshistoria. Det finns ingenting berättat om Per Trulssons och Anna Andersdotters bröllop, skriver hon, men med hjälp av högtidsplagg som Anna bevarat kan hon i detalj redogöra för hur denna var klädd som brud, hon har kunskap om skrock och tydor vid bröllop och kan berätta hur Annas liv förändrades då hon inte längre var tjänsteflicka utan blivit "mor Per Tröls", och vann anseende genom sitt ordningssinne och sin skicklighet i hemmets göromål. För mannen gällde det "att sätta sitt lilla ställe under kultur" och i detta hade han fått god insikt då han varit i tjänst på Jordberga, där det pågick nydaningsarbete. Så får vi följa parets växlande öden under lyckliga och svåra år, likaså deras dotter Karnas, som blev Ellidas fostermor.

Släkthistorien belyser vad det velat säga för Ellida Ohlsson att låta de gamlas liv fortleva i minnet. Hon har varit något mycket mer än deras språkrör. Med sin vida kunskap om folklivet i bygden med sin förmåga att se sammanhang och med sitt klara och levande språk har Ellida Ohlsson inte bara dokumenterat, hon har också utvecklat ett rikt berättande. Även hennes sista uppteckningar vittnar om skrivandets okuvliga glädje.

Sociala världar

Att kontinuerligt göra uppteckningar efter frågelistor innebär att ge sig i kast med en mängd skiftande ämnesområden. Egna minnen och erfarenheter från barndomens och vuxenlivets miljöer utgör ofta grundstommen. Kunskaper förvärvade genom yrkesliv och intressen ger olika perspektiv och möjligheter att välja ut och berika stoffet.

Anna Svanberg, Huskvarna, f. 1907 i Skåne-Tranås, hör till de meddelare som samlat in ett stort material. Genom sitt yrke som hemsamarit har hon kommit i kontakt med många människor. Hennes metod är att i samtal med sagesmän ställa frågor, lyssna och iaktta samt komplettera med kommentarer grundade på egna erfarenheter. Samma personer återkommer ofta som sagesmän i svar på olika frågelistor och ger kontinuitet i insamlingen, men det är upp-



Anna Svanberg med
sin föremålssamling
hemma i köket i
Huskvarna.
Foto: Jan Nyander.

tecknaren som fått dem att berätta, som binder samman de många bitarna och ger skildringen en enhetlig stil.

Hennes sociala engagemang är ett genomgående tema både i egna minnen från barndomsbygden i östra Skåne och i andras berättelser från landsbygd och stadsmiljöer.

Då den ena uppteckningen läggs till den andra framträder en bild av bondesamhället filtrerad genom de minnen många sagesmän har av år i dräng- och pigtjänst. Klassgränser och rangskillnad bland tjänare, bondsnålhet och hårt utnyttjande av arbetskraften blir tydliga och kännbara i minnenas klart utmejslade episoder. "Det förtröt oss rätt mycket att ej vara goda nog" är en av de många repliker som hettar till i samtalen kring tjänares villkor. Ännu värre var förolämpningar som aldrig glömdes, t.ex. blotta misstankar att pigan hade ohyra. Hur det kändes för den sjuåriga lillpigan att

gråta sig till sömns efter en alltför tung arbetsdag var också minnen som väckts till liv och gett närhet i berättandet.

Men det fanns även bättre pigtjänster för flickor som anställdes av bönder i den egna byn. Om man själv var bonddotter gav detta en viss stolthet men ändå måste man vara blygsam och inte själv framhäva förtjänster och kunskaper.

De personer som varit Anna Svanbergs sagesmän har berättat om upplevelser i den vardagsnära verkligheten. I minnet framträder ej allmänna förhållanden utan konkreta händelser och därför blir ingenting riktigt "vanligt" i hennes skildring. Alldagliga händelser får liv och lär oss att förstå nätverket i lokalsamhället. Men sagesmännen har också kunnat berätta om sådant som varit märkvärdigt, t.ex. om en underlig gård med urmodiga seder och mycket prat om mjölkharar, nissar och skrömt. "Min bror tjänade där men han blev förskrämd..." lyder kommentaren.

När Anna Svanberg gått ut med den stora frågelistan om stads-traditioner (LUF 126) har hon använt samma metod att samla material. Hon har fått människor att berätta om bostadsförhållanden och arbete, vardag och högtid, uppfostran, skolgång, fattigdom och mycket mera. Hon har haft en hel skara av sagesmän och hon har arbetat mer som intervjuare än som enbart "upptecknare". I brev till LUF klagar hon över att materialet hotar att växa ut åt alla håll och bli så slingrigt och obestämt att själva kärnan försvinner. Svårigheterna ligger alltså både i frågelistornas detaljrikedom, i stads-miljöns komplexitet och i hennes eget sätt att samla stoff genom att samtala med många olika sagesmän.

Hennes förmåga att få människor att berätta gör att även livet i staden blir belyst genom människors agerande i konkreta situationer. Krav på att barnen efter förmåga skall bidra till familjens uppehälle blir tydliga i beskrivning av olika sysslor — men ännu mer i den personliga reflektionen att det "inte dög att tjura" då man skulle utföra enformigt arbete. I uppteckningarna får vi möta människor på nära håll via de föremål de omgett sig med och använt och i agerande som samlar upp och belyser sociala villkor. Olika sagesmän har bidragit med sin bit av beskrivningen. En del av dem har kunnat dela med sig av sakkunskap på olika områden. Tillsammans har de något väsentligt att säga om stadslivet.

Svar på några av de senare frågelistorna kan belysa Anna Svanbergs personliga hållningssätt. I fråga om sällskapsdjur (LUF 178) kan hon berätta om skrock vid köp av kattunge, om katter hon själv ägt och om händelser där djur haft betydelse. Men hon diskuterar också vad det innebär att ha sällskapsdjur. Utöver svar på frågorna har Anna Svanberg alltså fört in debattstoff.

Ännu tydligare blir detta då hon behandlar hembygdsrörelsen (LUF 176). Hon framhåller att barndomsbygden upphört att vara hennes hembygd då hon rotat sig på annat håll. I fråga om "gamla

ting” anmärker hon att sådant som tidigare ansetts vara skräp fått nytt värde i 1970-talets samlarvurm. Hon vänder sig mot reklamens banala utnyttjande av röda stugor och folkdräkter. Slutligen ger hon förslag på hur man skall väcka ungdomens intresse för hembygdsrörelsen. Tankarna är varken nya eller originella men de understryker att Anna Svanberg som upptecknare inte bara dokumenterar utan i än högre grad tar del i en vidare kulturell verksamhet och förstår vad uppteckningsmaterialet betyder som kunskapskälla.

Livslång kunskap

”Här i Söraby” är en bestämning som ofta återkommer i Gunnar Johanssons uppteckningar. Han hör hemma i bygden och i sin gård som varit i släktens ägo sedan 1700-talet.

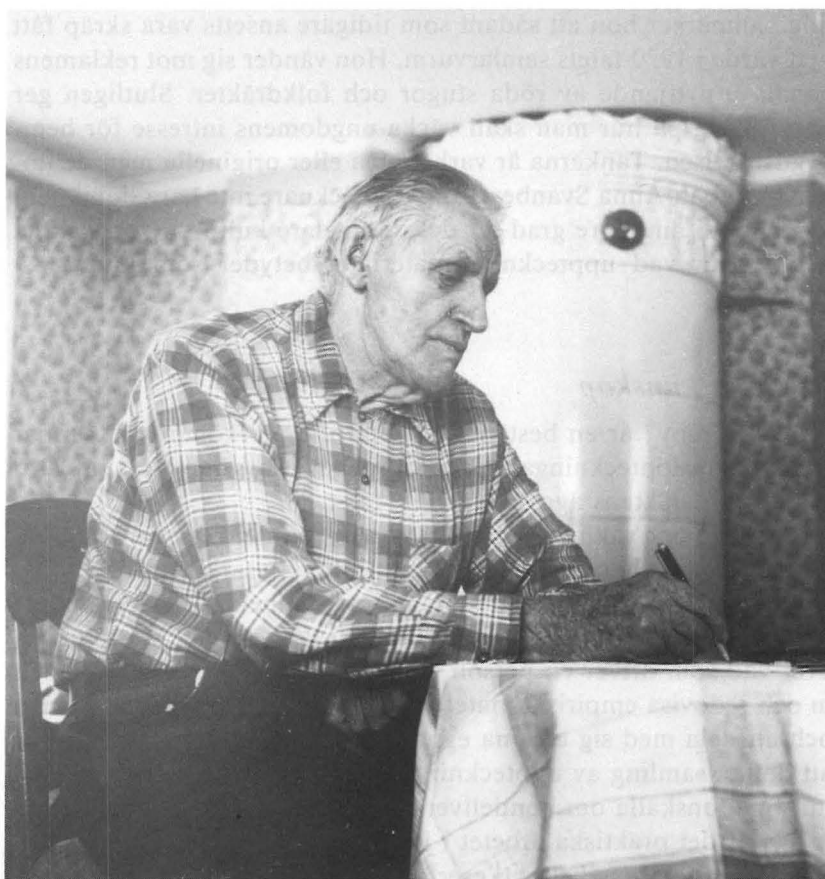
Kunskap och saklighet är etiketter som kunde sättas på alla uppteckningar som han under 60 år sänt till Folklivsarkivet. Ingen ortsmeddelare kan visa upp en så lång verksamhetstid. Den samlade dokumentationen är en imponerande insats och man måste undra över vad som driver en person att under hela sitt vuxna liv samla in och redovisa empiriskt material inom ett brett register av ämnen och att dela med sig av sina egna kunskaper. Vad vi säkert vet är att denna samling av uppteckningar utgör en enhetlig och pålitlig informationskälla om bondelivet i en centralsmåländsk bygd.

Det är det praktiska arbetet i jordbruket som står i förgrunden. Med lantbrukarens hela yrkeserfarenhet kan han redogöra för arbetets årscykel. Redskapsbeståndet beskrivs inte som en samling föremål utan som användning i en mängd sysslor. Byggnadsskicket redovisas i detalj — både som teknik och funktion. Noggranna teckningar höjer ytterligare åskådligheten.

I fråga om livets högtider får vi koncisa redogörelser för det regelmässiga, för gilleslag, kalasmat, seder, tydor etc. ”Min mor har berättat...” är en återkommande uppgift när det gäller sådant som hört till husmoderns ansvarsområden eller som rört äldre skick och bruk.

Han överblickar själv en lång tid och har kunnat förlänga denna två generationer genom kunskapsstoff som han själv tagit emot. Tidsangivelser har stor betydelse i Gunnar Johanssons uppteckningar. Han kan exakt ange hur och när husen förbättrades, t.ex. med innanfönster och trossbottnar vid mitten av 1800-talet och med modernisering, t.ex. vatten- och avloppsledningar, under 1930-talet. Lika precisa uppgifter får vi om andra förbättringar av betydelse i närmiljön och i det dagliga livet. I korta notiser om julen kan han på samma noggranna sätt ange tidpunkter för nya seder som julklappar, julkort och jultomte.

Även i frågor som rör folktro eftersträvar han autencitet. ”Mor-



Gunnar Johansson i
Löpanäs har under 60
år sânt in uppteckningar
till Folklivsarkivet i
Lund. Foto: Göte Klar-
ström 1988.

mor har sett näcken..." konstaterar han med bestämdhet och kan berätta exakt var och när, hur och i vilket sammanhang näcken visat sig. De som mött likvagnen som förebud om död har också upplevt en lika konkret situation och de som varit misstänksamma mot magiska knep att bota husdjur har fått anledning att ändra mening om "de klokas" hemliga förmåga. Det är folktro mitt i den vardagliga verkligheten vi möter — i en saklig framställning och i den miljö där den hör hemma.

Farliga främmande har varit ett hot mot bygdens och gårdens trygghet. Mormodern har berättat hur hennes föräldrar kastat ut glöd mot en tattarkvinna, en magisk åtgärd för att skydda hemmet mot dennas onda avsikter att förgöra. Sällan finns de som stått utanför bygden med i skildringen av livet i Söraby och sällan gör upptecknaren några utvecklingar. Därför är det märkbart när "ovanliga" människor någon gång blir synliga i en redogörelse. När Gunnar Johansson beskriver kaffepumpor, som glasarbetare tillverkat på sin fritid, passar han på att berätta om en fri vandrare som gick runt och sålde dessa. Vi får veta att denne rymt från flot-

tan i Karlskrona och sedan aldrig varit mantalsskriven utan vandrade runt, spådde väder och var livsfilosof. Detta inpass tar inte stor plats i uppteckningen, men mitt i det konkreta sammanhanget ger det kontrast till de bofastas inrutade liv.

"Det jag vill skildra är från Finnagård i Löpanäs by" är en god karakteristik av ett livsverk som folklivsupptecknare och en syntes av källmaterial som i sig talar klarspråk om den ideologi som gett inspiration i arbetet. Endast sällan behöver Gunnar Johansson explicit lyfta fram värdeomdömen om de människor som arbetat för livsuppehälle med marginella villkor och om den hushållning där ingenting fick förfaras.

Meddelarna och arkivet

Fyra olika meddelare räcker knappast för att visa bredden i insamlingsverksamheten men de kan ge oss en uppfattning om hur olika personer gått till väga då de samlat information, bearbetat den och format sin redovisning i enlighet med egna intentioner. De har lämnat sakuppgifter, rapporterat om förhållanden i bygden, förmedlat uppgifter från olika sagesmän och, mer eller mindre medvetet, gett uttryck för hållningssätt och värderingar. Sammantaget är detta stora och svåra uppgifter som många utfört under lång tid med ambition och kunskap.

Deras individuella sätt att berätta ger oss möjlighet att lära känna människorna som skapat materialet, deras bakgrund och aspekter. Skillnaderna mellan dem får dock ej undanskymmas allt det som meddelare har gemensamt: De har besvarat samma eller likartade frågelistor, de har tillägnat sig en teknik att svara, de skriver inom den genre som folklivsuppteckningar utgör och de har förmåga att beskriva och formulera tankar. De har ofta ett tillbakablickande perspektiv samtidigt som de ger uttryck för sin hållning till samtiden.

Carl Viking vände sig ibland i sina uppteckningar till "höglärde herrar". Många andra har säkert under årens lopp föreställt sig arkivet på liknande sätt, som en institution med distans. De blygsamma honorar som arkivet betalat för uppteckningar har säkert av många betraktats som en uppmuntran och viss ersättning för mödan. Att honoraren för ungefär 15 år sedan drogs in och ersattes med bokgåva kan ha varit en besvikelse men kan också ge upptecknare bättre insikt om arkivets verksamhetsområden.

Den dialog som idag brevlades förs mellan Folklivsarkivet och meddelarna tyder på andra relationer än dem som Carl Viking gav uttryck för. "Höglärde herrar" har i breven ofta blivit "Kära vänner på Folklivsarkivet". Meddelare får besked om varför materialet är efterfrågat. Många frågelistor ingår i insamling av källmaterial till doktorsavhandlingar eller annan forskning och medför helt natur-

ligt korrespondens med kompletterande frågor från forskaren men också med intressanta synpunkter från meddelarna, vilka kan ge nya infallsvinklar. Att självständiga och utförliga redogörelser ofta är viktigare än minutiösa svar på småfrågor är de flesta medvetna om.

De som idag besvarar frågelistor har andra utgångspunkter än den äldre generation som främst hade intresset inriktat på dokumentation av bondekultur i vid bemärkelse. Samhällsrelevansen är nu tydligare men ofta saknas den distans som tillbakablickande perspektiv gett.

Hur kunniga och väl orienterade meddelarna än är kan "svar på frågelista" ej stå för sig själv som källkategori men får värde tillsammans med annat material. Många följer med intresse de ämnen som behandlas i frågelistorna. Hur aktuella dessa än är idag kommer materialet att "åldras" — liksom de äldre uppteckningarna gjort. Det kommer att anses "förlegat" eller att öka i värde allteftersom det kan avlockas ny information då det öppnas med nya frågor. Uppteckningar som av sina författare laddats med väsentligt innehåll kommer alltid att ha värde som etnologiskt källmaterial. Därför är själva berättandet värt den största uppmärksamhet.

Folklivsarkivet, frågelistorna och forskningen

JONAS FRYKMAN

Som grön försteamanuens på Folklivsarkivet år 1968 lyssnade jag till doktoranden Ulla Lindström, som djärvt deklarerade: "Det bästa för forskningen vore om Realregistret brann upp! Vi skulle tvingas frigöra oss från invanda synsätt och nalkas folkkultur med friska ögon, ställa nya problem."

Vi stod framför de hundratusentals excerpterna som i 141 lådor finfördelat folkkulturen i 19 huvudrubriker med fyra slags underavdelningar, sammanlagt över 5.000 systematiskt ordnade kategorier. Bara den maskinskrivna *Realkatalog för Lunds universitets folklivsarkivs manuskriptsamlingar* med sina 190 sidor rubriker vägde tungt i handen. Tanken svindlade.

Det realregister som finns i Lund och Uppsala är den klassifikatoriska vetenskapens triumf över ett eljest svåröverblickbart material om äldre allmogekultur. Det utarbetades av Herman Geijer och Sven Liljeblad för Landsmålsarkivet i Uppsala och det kom att introduceras vid Folklivsarkivet under sent 30-tal. Bara att excerptera uppteckningsmaterialet för det nya registret var en av de stora arbetsinsatserna under denna tid. En spännande men spretig information i de tusentals traditionsuppteckningarna var möjlig att nå om man behärskade systemet.

För behärska systemet måste man. De bruna trälådorna med sina omsorgsfullt skrivna sedéslappar var den givna grunden för alla som ville nå kunskap om vad folklivsforskning egentligen arbetade med. Den tre-betygare eller doktorand som inte hittade i katalogen till detta Manuskriptarkiv, som inte var hemmastadd i Gårdsarkivet, Bildarkivet eller A-arkivet borde lämpligen ompröva sitt engagemang för ämnet.

Utifrån arkivets samlingar valde studenter sina uppsatsämnen — lådor med många sedéslappar under rubrikerna kunde rent av ge upphov till avhandlingar; här tog tjänstemännen fram underlag för frågelistor; här började och avslutades forskningsprojekten — förnyad insamling gav mer material.

För många var alltså arkivet det egentliga fältet. Det gav stadga och kontinuitet åt den lundensiska forskningen. De noggrant genomtänkta metoderna för hur materialet skulle accederas, registre-

ras och excerperas, den tid som lades på att handha samlingarna påverkade sannolikt forskningen på ett annat och mer indirekt sätt än samtidens teoretiska strömningar.

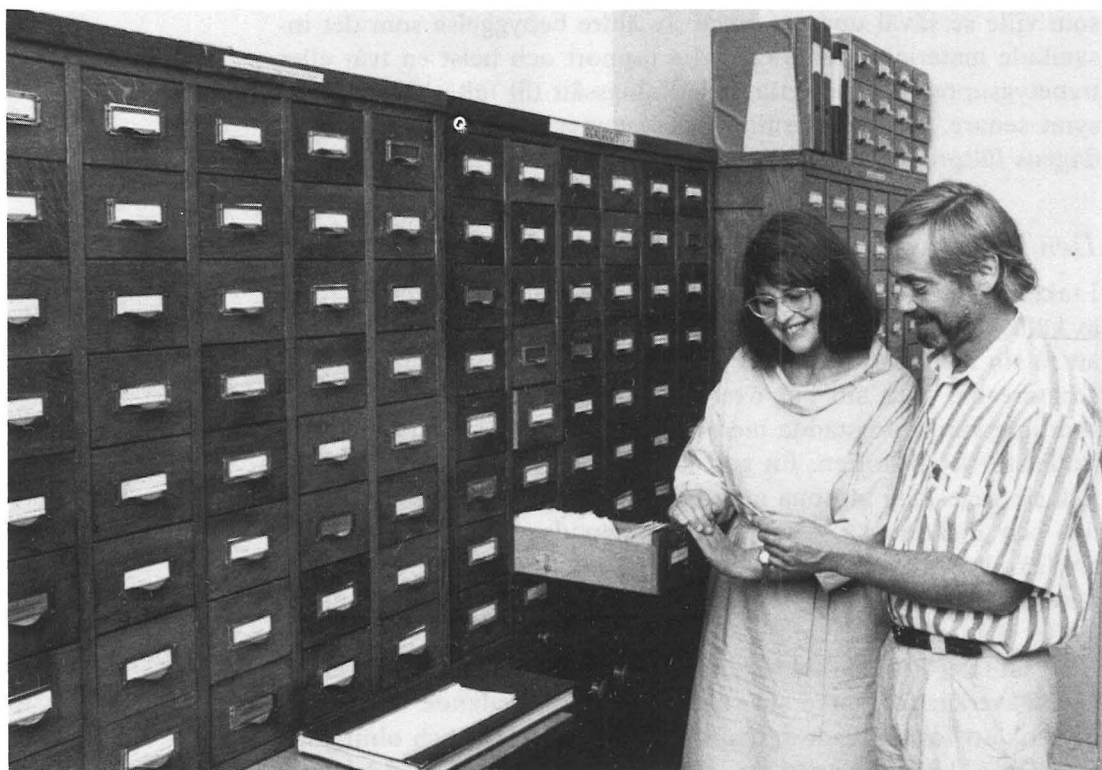
Samlingarna sköttes också av tjänstemän som kunde sina saker. Den regeln gällde, att befattningshavare på Folklivsarkivet antingen avgick till följd av pension eller befordran av Kungl. Maj:t. Hög personalomsättning var ett okänt begrepp. von Sydow var med från begynnelsen och kom att styra verksamheten i inte mindre än 33 år. De första uppteckningarna hade samlats in 1905. I praktiken fanns alltså samlingarna under sin grundares uppsikt i väl 41 år. Sigfrid Svensson var 1967, efter tjugo år som professor och föreståndare en trägen besökare på det nyinrättade emeritusrummet och sågs ofta samman med sin efterträdare, Nils-Arvid Bringéus. Brita Egardt som nu var docent tillfrågades så snart tveksamhet uppstod om insamling och samlingar, bibliotek och register — områden hon i praktiken basat över sedan 40-talet. Margit Isaksson som skötte registreringen till Manuskriptarkivet anställdes 1932 och kände var meddelare till namn och karaktär. Olga Wetterberg som diskret passerade köket på sin väg till det lilla rummet med sorteringsfacken för excerpering till realregistret hade studerat folkminnesforskning hos von Sydow under 20-talet. I biblioteket höll fortfarande "rektorns", Jānis Sviestīns stränga blick pli på bokryggarna. Året före hade han med en 78-årigs omständliga noggrannhet instruerat mig om hur man skulle jämnat till botten på knytkapslarna med särtryck innan de fick sättas in i hyllan. "Inte så, inte så!!" Folklivsarkivet var en arbetsplats med väl innöta rutiner.

Uppmaningen till en etnologisk autodafé uttalades alltså i slutet av en epok då Folklivsarkivet varit basen för den vetenskapliga identiteten. Den försteamanuens som var på väg att få visst ansvar för insamling, frågelistor och kontakt med Ortsmeddelare vacklade ett ögonblick. Det var ju trots allt 1968. En brasa skulle kanske kasta nytt ljus över fältet — och underlätta arbetet.

Från arkivet till fältet

På sitt sätt har det hädiska önskemålet infriats. Dagens student i etnologi är väl tränad i fältarbetsmetoder. Fältet erbjuder den omtumlande *rite de passage* genom vilken man låter undervisningens teori prövas mot levande empiri — man går ut till folk, försöker beskriva bestämda delar av deras liv med den kunskap man inhämtat. Uppsatser för andra eller tredje terminens studier baseras på självinsamlat material.

Förvisso ingår kännedomen om arkivets samlingar ännu i utbildningen, men arbetet med register och uppteckningar är inte som förr kungsvägen för att etablera den nödvändiga markkontakten.



Anders Salomonsson
och Ulla Pihl vid Folk-
livsarkivets realregister.
Foto: S. Hjalmarson
1988.

Avskedet från arkiven har skett stegvis. Det har berott på att fokus i ämnet skiftat. Det har dock aldrig blivit totalt. Mot slutet av 80-talet vänder trenden rentav och samlingarna sätts på nytt i fokus. Men nu nalkas forskarna materialet med andra frågeställningar än på 1960-talet. I själva verket är samlingarna så mångskiftande att de kan brukas på vitt åtskilda sätt.

Det var mot slutet av 60-talet som undervisning i konsten att göra intervjuer och hantera en bandspelare infördes på schemat. Institutionen engagerade sig då i en rad uppdrag utifrån. Sturups flygplats skulle byggas och en termins studenter drogs in i dokumentationen av kultur och bebyggelse; Olofströms kommun önskade en studie av invandrarkultur; Lunds stad beställde etnologiska lokalundersökningar av stadsdelar eller byar som skulle exploateras. Samtidigt som etnologin var inne i en teoretisk omställning ökade suget efter etnologisk kunskap från kommuner och statliga verk.

Utvecklingen i Lund avvek här något från vad som skedde i Stockholm. Där blev den forskande fältarbetaren idealfiguren, han som kunde bedriva deltagande observation och arbeta heuristiskt i lokalsamhällen och som var väl inläst på den antropologiska litteraturen. Men här i Lund fanns det fortfarande ett arkiv som krävde in snyggt utskrivna uppteckningar och ofta uppdragsgivare

som ville se såväl uppmätningar av äldre bebyggelse som det insamlade materialet jämte en redig rapport och helst en två- eller trebetygsuppsats. Hur detta förhållningssätt till fältarbete genomsyrat senare års undervisning framkommer i framställningen om dagens fältprojekt (s 205 ff).

Den objektive forskaren

I takt med att forskaren själv samlar in sitt material har en ny form av källkritik tagit form. Under pionjärtiden gällde det för etnologen att få sin meddelare att hålla sig till ämnet. Generationer av fältarbetare har slitit sitt hår över meddelare som brutit kontraktet, som inte varit införstådda med att utfrågningen gällt kulturarvet i stället för livshistorien. En god fältarbetare av den gamla skolan fick sin sagesman att tona ned det biografiska och enskilda, dråpliga och anekdotiska — men ovidkommande. Källkritik handlade om faktakunskaper om den gamla allmogekulturen, inte om kulturbäraren: Berättade meddelaren rätt eller fel, var det förmedlade stoffet äkta eller ej?

På 60-talet kom de tekniska aspekterna på intervjun i förgrunden. Påverkar forskaren sin sagesman genom ledande frågor, genom oklart formulerade spørsmål, genom arrogans och ointresse? Forskaren skulle tona ned sig själv för att på så vis få meddelarens information att bli mer objektiv. Intervjuteknisk sakkunskap var en förutsättning för att öka tillförlitligheten i materialet. Fältarbetaren var den neutrale registratorn av det styrda berättandet — något som i sig var en paradox.

Under 80-talet har riktigheten i den insamlade informationen ifrågasatts på andra grunder än de insamlingstekniska eller faktamässiga. Av all den möjliga information som kan utväxlas vid ett fältarbete väljer etnologen ut ett smalt register. Och han väljer det som meddelaren är villig att berätta om. Är det inte rent av så att forskaren och meddelaren kommer överens om att producera en viss form av kunskap? Inte medvetet men likafullt mycket subjektivt. Etnologen är, som Billy Ehn och Barbro Klein skriver i ett opublicerat arbete, ”en del av det som studeras, inte bara en distanserad åskådare” eller noggrann protokollförare. ”Forskaren t o m skapar sitt ämne. Att studera andra är därför i viss mening det samma som att studera sig själv. Samtidigt som man undersöker andras liv, begrundar man mer eller mindre sin egen existens. Denna idé är förstas svår att förena med den klassiska uppfattningen av subjekt och objekt och även med tron på möjligheten att göra neutrala beskrivningar”. (Från erfarenhet till text. *Institutet för folklivsforskning* [Stencil] 1985.)

Fältarbete är inte alls en mer eller mindre skicklig insamling av data, det är en mycket sammansatt *erfarenhet*. Etnologen skall så

översätta den till vetenskaplig text vilket innebär systematisering av det svårfångade som heter pågående liv.

I denna nu aktuella vetenskapliga debatt om *reflexivitet* eller *representationskritik* är det den fältarbetande forskaren som ombeds redovisa sina premisser. Hur står han eller hon i förhållande till det studerade och beskrivna? Varför är just detta utvalt. Det blir allt mer uppenbart att föreställningen om den objektive vetenskapsmannen också är en kulturprodukt.

På bräcklig grund?

Samlingarna i Folklivsarkivet har tillkommit med en annan inställning till källmaterial än vad som gäller i dagens textkritik. Tål det en lika noggrann nagelfaring som man utsätter nyproducerade data för?

Är en frågelista kanske så inmängd med den kammarlärdes många implicita antaganden att den styr in svaren i på förhand uppritade banor? Vågar vi använda svaren utan kunskap om frågaren?

Är sedan de skriftliga svaren så genomfärgade av de olika ortsmedelarnas kulturella tillhörighet att de blir svårbrukade? Vad är det prästen, storbonden, småbrukarhustrun och glasblåsaren *egentligen* svarar på när de sänder in sina uppteckningar till Folklivsarkivet? Har var och en sin uppfattning av hur det förflutna skall presenteras för forskarna?

Att jämföra svar kan bli som att jämföra äpplen med päron. Vågar man verkligen använda materialet så frimodigt som de forskare som talar om *frågelistsvar* eller *uppteckningar* som en naturlig klassifikatorisk kategori? För det gör faktiskt de flesta etnologer som bygger sina analyser på insamlat, arkiverat material.

Det naturliga svaret på sådana provokationer är tystnad. Man gör bäst i att låta dem bero. "Vi följer etablerad praxis och litar till vårt material — för vad skulle vi annars göra?" Bara den omsorgsfulla bearbetningen av uppteckningarna verkar som en garant för deras tillförlitlighet.

Vad skulle egentligen hända med vår påstådda kunskap om det förflutna om vi följde de uppdragna tankespåren och drog slutsatsen att Folklivsarkivets samlingar bestod av vad "von Sydow eller Sigfrid Svensson och deras meddelare kom överens om att producera för bild av det sena 1800-talets föreställningsvärld och materiella miljö", skriver Beatriz Borda (*Nord-Nytt* 37, 1989).

Är alltså det vi idag kallar folkkultur verkligen folkets kultur eller är det svaren på Folklivsarkivets frågelistor? Bättre då att låta bli att fråga — eller?

Innan det blir aktuellt att sätta fyr på realregistret och kasta uppteckningarna skall vi plocka ut en bra frågelista med många och

flitigt använda svar för att ändå göra en prövning. Vi skall följa den "från ax till limpa", från förberedelser till det färdiga resultatet.

LUF 96

LUF 96 är en frågelista som har producerat mer forskning än kanske någon annan från Folklivsarkivet. Den handlar om havandeskap, förlossning, barnsäng och kyrktagning och är sammanställd av dåvarande arkivarien Brita Egardt. Från det den sändes ut i oktober 1953 tills sista svaret kom in 1964 har den resulterat i 53 uppteckningar från södra Sverige. Svaren har kommit till bruk i åtminstone fem lundensiska avhandlingar i etnologi och angränsande ämnen och än fler seminarieuppsatser.

LUF 96 ingår i en fast ämnestradition både när det gäller ämnesval och insamlingsmetod. Frågor förknippade med livscykeln räknas normalt till det gamla tro-sedkomplexet. Lundainstitutionen har sedan starten varit inriktad mot området dikt, tro och sed. Här är samlingarna rikast och avhandlingarna flest.

Redan 1916 publicerades i *Folkminnen och folktankar* en frågelista där föreställningar och bruk med anknytning till havandeskap och födelse. Under 20- och 30-talen samlades också arkivets egentliga *corpus* av föreställningar på temat in.

LUF 96 från 50-talets början kan därför ses som en lista som skulle "komplettera det förefintliga materialet" för att tala med Brita Egardt. Självfallet innehåller den en mängd mer aktuella frågeställningar. Sålunda ber man inte meddelaren längre berätta om *traktens sed* vilket var brukligt i de äldre listorna, utan uppmanar besvararen att noga ange "den tidsperiod och den samhällsklass (torpare, storbonde, hantverkare, fiskare etc.) som skildras!" Landsbygden står i fokus, men den ses inte längre som en homogen miljö.

En frågelista blir till

En frågelista är inte så mycket början på en forskning som det preliminära resultatet av en redan långt framskriden undersökning. När man ställer frågan skall man veta vilket svaret kan bli.

Innan t ex Karl Mattisson kunde utarbeta sin sju foliosidor långa lista om halmtak (LUF 57) hade han införskaffat ett betydande vetande om just halmtäckning; Sven B Eks frågelista om kvarnar och kvarndrift (LUF 99) gav en del av materialet till avhandlingen på samma tema; när Lynn Åkesson 1986 sänder ut en lista om bygdeoriginal (LUF 177) sker det likaså i slutfasen av insamlingen till en kommande doktorsavhandling. "Utarbetandet av en givande frågelista kan inte ske utan en ganska ingående kännedom om problemen i samband med det ämne som efterfrågas."

När frågelistan LUF 96 utarbetas är den en del i ett dokumentationsprojekt. Likaväl kräver den omfattande förundersökningar. I detta fallet innebär det genomgång och excerperingar av det som finns publicerat — avhandlingar, uppsatser och uppslagsverk. Det sker enligt vissa rutiner.

Stommen för frågeområdet finns i Folklivsarkivets realregister och manuskriptarkiv. Det innehåller ju material från samma geografiska område där den nya listan skall gå ut. En ny frågelistan knyter undantagslöst an till redan befintlig kunskap. Samtidigt som den riktas in mot mer aktuella frågeområden skall den svepa över den äldre traditionen.

Innan så LUF 96 går ut till alla Ortsmeddelare görs en provfrågelistasom sändes till betrodda meddelare — sådana som man vet har ett brett kunnande om äldre tiders förhållanden. Efter de nödvändiga korrigeringarna ges den slutgiltig form.

Frågorna

Frågelistan är redigerad på ett sätt som skall underlätta ett fritt berättande. LUF 96 har en lättfattlig, kronologisk uppbyggnad — från befruktning till kyrktagning.

Den inleds med frågor om önskat barnantal; följs upp med frågor om ofruktsamhet, samlag, barnbegränsning och attityder till utomäktenskapliga barn; därefter frågas om havandeskapstiden, om själva förlossningen, hur modern sköttes och barnet togs om hand, hur barnsängstiden tillbringades och slutligen efterfrågas seder och tro runt kyrktagningen.

Öppet formulerade satser ger utrymme för alternativa svar. "Ville man i regel gärna ha barn? Vad ansågs vara minimiantalet? Trodde man att antalet barn var förutbestämt? Vad sades om tvilling- och trillingfödslar?"

Innehållet är substansiellt. Bakom varje skriven mening döljer sig hela föreställningskomplex. Här efterfrågas bland annat den fatalistiska inställningen till barnantalet, tron på önskebarn — alltså en pojke och en flicka etc.

Listans frågor rör sig mellan det allmännas konstaterande nivå till de precisa detaljfrågorna. "Ansåg man att ett äktenskap skulle vara barnlöst de första åren?" "Vad kunde man göra för att söka avhjälpa ofruktsamhet (slå kvinnan med käpp med vilken orm dödsats, intaga dekokter etc)." Blandningen mellan det övergripande och det detaljerade ställer krav på besvararen. Vederbörande förväntas känna till faktiskt beteenden såväl som värderingar, ombeds fästa det berättade till person, tid och rum.

Även om frågorna är öppna till sin konstruktion ger de många detaljerade spörsmålen stringens och fasthet. Listan som helhet får därigenom en bjudande, imperativ karaktär. Bra svar anknyter till

det förgångna, till det ålderdomliga. Perspektivet är antikvariskt och området ligger inom det fält som dåtida folklivsforskning muttat in som folkkultur.

För många meddelare fungerade listan som ett tacksamt underlag eftersom de såg att frågeställaren *visste* vad det gick att fråga om.

Det är, som omtalats, tro och sed som står i förgrunden bland frågorna, vilket inte hindrar att här också frågas efter sociala villkor och praktiska åtgärder. I den gamla listan från 1916 var det blott de ålderdomliga föreställningarna man avsåg att samla in — omständigheterna var av mindre betydelse. "Förekom det att havandeskap avbröts om barnet ej var välkommet? På vad sätt (lyftande av tunga bördor, förtärande av grönsåpa, intagande av vissa dekoter etc)." Intresset omfattar såväl tro som praxis. "Vilka voro närvarande vid förlossningen? Hur tillkallades de? Kom de i vardagskläder eller i högtidskläder?" etc.

1953 är en brytningstid. Den kultur som man vill dokumentera och den som är möjlig att nå är i otakt. Bondesamhällets förändring står i centrum för den vetenskapliga debatten. Det märks också i listans balansgång mellan det mycket gamla och vardagligt konkreta. Man vet vid institutionen att det ännu är möjligt få "belägg" inom det klassiska tro-sedkomplexet och av uppenbara skäl är man angelägen om att samla in dessa dyrgripar. På en gång frågar man efter hur ogifta mödrar behandlades i sitt arbete och om man brukade slå ofruktsamma kvinnor "med käpp varmed orm dödats". På en gång vill man nå kunskap om kvinnors faktiska erfarenhet av att avla, föda och sköta barn och de "folkminnen" som ännu kunde leva kvar ute i bygderna.

Allt som allt fyller frågorna 5 tätskrivna sidor.

Den som frågar får skilda svar

Luf 96 är en frågelista som besvarats av ordsmeddelare, den har inte brukats som underlag för intervjuer.

Meddelarna är nästan utan undantag födda under senare hälften av 1800-talet. De yrken som är representerade är lantbrukare, folkskollärare, präst, cykelreparatör, järnvägstjänsteman, polis, hemmafru, småbrukarhustru etc. Flertalet bor på landet och samtliga berättar om landsbygden. De delar den unika egenskapen att de tagit på sig uppgiften att i *skrift* skildra förhållanden i sin hembygd. Tiden är senare hälften av 1800-talet och början av seklet.

En frågelista ger upphov till ett mer varierat berättande än vad intervjun gör. Varje sagesman formulerar sig utan intervjuarens styrande frågor, utan förklaringar eller hjälp. Några följer listans ordning och svarar som om det gällt ett konfirmationsförhör: "Man ville gärna ha barn. Man trodde att antalet var förutbestämt. Tvil-



F. småskollärarinnan Göta Johansson i Toc-karp, Örkelljunga började som pensionär att besvara Folklivsarkivets frågelistor. Foto: S. Hjalmarson 1985.

ling- och trillingfödslar togs med jämmod" (12929); andra använder frågorna som avstamp för ett sakkunnigt docerande om bondekulturen med utvikningar och belärande parabler: "När det var fråga om gifta bönder, så ville man inom sådana familjer gärna ha barn, ty man ville naturligtvis försäkra sig om att i en nära framtid få arbetskraft utan att betala för den. Liknande var det ju ifråga om husdjursskötseln: hade man ett sto, så skaffade man sig ett föl. Det var billigare än att köpa häst. Man la på tjurkalvar, gällade dem och fick så om några år stutar, som lärdes upp till dragare och blev oxar" (13561).

Några skriver med svindlande flyt och fyller bladen med maskinskriven text på kugg 1,5 (uppteckningarna honorerades per sida,

maskinskrivna blad gav högre ersättning än handskrivna); andra gnetar med stålpena och fogar samman orden med ovan hand, stavar och använder skiljetecken som om texten vore en muntlig berättelse vilken gör motstånd när den skall ned på det arkivbeständiga papperet med förtryckta linjer.

Från Småland riktar sig en 84-årig kvinna till "Folkleksarkivets Frågoavfdelning Det kan anses som svåra uppgifter, För den som ej har större Kunskaper om Tillvaron; utan Genom tal och egna Erfarenheter som kan åstadkomma Kvinnan har innom det Äckta ståndet en Lifsuppgift att Föda Barn;" (19188).

Det finns de som inte *förstår*, som grälar med listan eller ifrågasätter forskarnas avsikter. När det frågas efter bruket att "slå kvinnan med käpp varmed orm dödats" blir några upprörda över att folk kan vara så hjärtlösa så att de också pryglar den som blivit drabbad av barnlöshet: "Att slå kvinnan vet jag icke av" (15011).

Blygsel

Ett stilistiskt mer varierat primärmaterial än frågelistsvar låter sig knappast tänkas. Ändå är det själva innehållet som orsakar mest undran. Ämnesområdet här är i sig så känsligt att man egentligen inte vill berätta om det. Meddelarna tvingas bli personliga, ta ställning och blotta värdemönster som annars kan ligga mer fördolda i svaren. De måste visa sig. Bakgrund och delkultur får profil.

"Att tiga om dessa ting är ortens psyke" (13704). "Allt som hörde sexuallivet till talades aldrig om, endast viskades" (15653). Det passar sig inte att diskutera vad som helst, menar en lantbrukare som vet hur man t ex kan påverka barnets kön, "men här vill jag inte redogöra för hur det skall gå till, jag liksom blygs. Det får bli en annan gång" (15011).

Också om man gärna *vill* uppfylla sina åtaganden som Folklivsarkivets Ortsmeddelare, så finns det saker som man är okunnig om. En polis med krav på sig att vara saklig och noggrann ser sig föränlåten att meddela,

att jag relativt sett saknar förutsättningar att på ett mera tillfredsställande sätt kunna besvara denna frågelist, enär den i sig upptager en del frågor, som jag känner mycket litet till... Jag var ju bara barn och yngling den tid jag vistades i min hemort, och man var ju på den tiden synnerligen förtegen och hemlighetsfull gentemot ungdomen i vad det gällde sådana saker som rörde det sexuella livet eller som hade med barnalstring eller födelseakten att göra... (14422).

Blygselns rodnad hindrar alltså många från att bidra med det som brukar kallas för "etnografisk dynamit", uppgifter om tabubelagda områden av kulturen. Även om forskarna vill veta hur det var är man väl inte tvungen att redogöra för det?

Det som är förbjudet har inte blivit föremål för berättande. Eller snarare — det förbjudna har blivit så dolt av en fast berättartradition att man inte kan svara på de detaljerade frågorna. De många "opassande historierna" som man förvisso hört till leda under sin levnad bidrar i sig till att förtränga faktiskt vetande. Inget område av det mänskliga livet har varit så tätt omgärdat av vitsar, ordspråk och flabb, inget område har varit så utlämnat till tyst kunskap. Det visar svaren på denna frågelista. Men det är inte förhemligandet som är det mest uppseendeväckande. Bakom variationen och tystnaden finns grundläggande förhållningssätt i hur svaren utformas.

Det ovanliga och det vardagsnära

Meddelaren vill ändå svara på det som Lunds universitets folklivsarkiv begär. Man har förväntningar på sig att producera kunskap. Finns det, som här ingen bjudande eller blott en vag tradition får man gå frigång i kulturarvet. Möjligheterna för spekulat vidgas när kontrollmöjligheterna är få.

När t ex en meddelare svarar på hur man fick ofruktsamma kvinnor havande, menar hon att:

Man visste väl inte vad ofruktsamhet berodde på, men för att avhjälpa det skulle man ta harlöpe och ge kvinnan. Harlöpe fick man på så vis att man dödade en liten harunge när han var så liten att han ännu diade och så sprättade man upp honom och tog det lilla innehållet som fanns i magen, det var harlöpe.

Vidare skulle barn avlas vid en mycket bestämd tidpunkt:

Önskade man å få barn då lämpade sig samlaget bäst när kvinnan hade sin reglering, då ansågs det bäst att avla barn (13449).

Uppgifterna är hämtade från hennes år 1850 födda mor, vid tillfället således 103 år gammal.

Kan man inte bidra med egna uppgifter går det att instämma i den tysta förmodan om att märkliga bruk och vidskepelse en gång härskat. Det fanns saker som folk sysslade med "förr i tiden". Förr i tiden "medan tron på häx- och svartkonster ännu fanns" kunde sådana bruk förekomma (15011). Förr i tiden "kunde det finnas gamla som hade sådant för sig" (13704) men inte nu längre. Således instämde man i frågan om viss tro och sed en gång varit allmänt omfattad. "Men nu var det svårt att finna någon som kände till sådant." Den *devolutionistiska premissen*, alltså föreställningen om att den "riktiga" seden, tron och berättartraditionen fanns en gång för länge sedan och att vi idag blott lever med de söndervittrade resterna därav, underbyggdes därigenom av flera av meddelarna. Den premissen är inte skapad av folklivsforskare böjda över sina

samlingars excerpter, den lever som en gängse historiesyn hos de flesta, särskilt när de kommit upp i åren.

"Nu", så fortsatte tankegången, "är människor så pragmatiska när det gällde sexualia, havandeskap och förlossning." Från egen erfarenhetsvärld vet man berätta om t ex ett par var barnlöst så var det en stor olycka, men inte mycket att göra åt. Man fick väl ta fosterbarn — efter att ha uppsökt läkare för att få hjälp. Någon föreslår välvilligt att man skall ge mannen "kraftigare mat, bland annat ägg, grädde, ärter, bönor mm. så han kom i god kondition" (13037). Och om man ville utröna om en kvinna var gravid så gör man inte "mjölkprov" — alltså klämmer på bröstet, som det frågas om i listan, utan det ser man väl ändå! Den kvinna som inte kan upptäcka om en medsyster är havande torde vara en sällsynthet i det bondesamhälle som frågorna rör.

När en kvinna skulle föda försökte hon inte "sätta bort värkarna" som det också frågades efter:

De flesta som voro unga på den tiden brydde sig inte om övertro utan voro glada när den onda stunden var över (13704).

Och om det gällde tidpunkt på året då man ville ha barn, skriver en kvinna att:

Några särskilda tider för samlaget tänkte en inte på, men en stor fördel var att barnet kom om våren, då gjorde solen och värmen sitt till för barnets tillväxt, torkväder var också bra för tvätten (12919).

Samma pragmatism återkommer när det gäller att förklara tvillingfödsel:

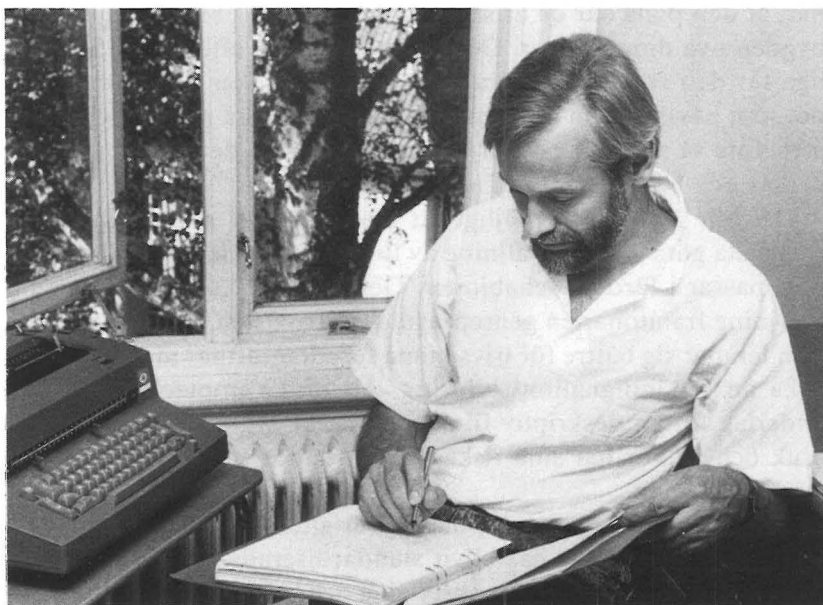
Tvillingfödsel blev det enligt arvsanlag på moderns sida, om hennes förfäder varit tvillingar uti sin barnaskara ja då var det naturligt att det blev så även i hennes (12943).

Parallellt med det mer spektakulära framtonar en bild av reproduktionens vardag, av en nödtvungen, erfarenhetsbaserad kunskap — förhållanden som varit överensstämmande i nutid likaväl som vid seklets början eller 1800-talets ingång.

Det finns flera som skriver utförligt om de dagliga förhållandena som rådde för kvinnor, män och barn, men det var ju egentligen inte detta som det frågades om. Därför bidrar meddelarna till att underbygga bilden av ett förflutet där folktron hade en större plats i människors liv.

Tro och sed ingår således som viktigare byggstenar i konstruktionen av det förflutna än av samtiden. Visst fanns det en vardag även förr, men risken är att den var för alldaglig för att få komma med i frågelistsvaren.

Jonas Frykman funde-
rar över sina intellek-
tuella föregångare i det
svenska samhället.
Foto: S. Hjalmarson
1988.



De kunniga besvararna

När lantbrukarhustrur och glasblåsare ibland undrar över frågelis-
tans ämne, är de bildade parata att svara. Så berättar exempelvis
en lärarinna från Småland att ”En havande kvinna hade mycket att
iaktta. Det gällde för henne att skydda sig och barnet mot okända
makter och inflytelser”(14048), och efter en sådan upptakt kan be-
rättanden om äldre tider ta fart. En hembygdsforskare från samma
landskap vet hur man kan få kvinnor havande:

Ofruktsamheten ansågs kunna bero både på mannen och kvinnan, och
man begagnade många medel, bland annat skulle man ge kvinnan några
slag över den s k ”nederdelen”, dels var en käpp med vilken en orm var
slagen ett mycket effektivt medel, och likadant skulle man göra med någon
sak som var stulet och hemburet, dels skulle man gnaga eller fila av lite
spån på något djurhorn detta skulle även vara ett utmärkt radikalmiddel för
att avhjälpa ofruktsamhet. I hembygdsstugan i Hultsjö finnes ett sådant
gammalt djurhorn (troligen ett gammalt älghorn) som är ganska mycket
gnaget eller filat på (13321).

Präster, lärare och bygdeforskare har kunnigt och detaljerat berät-
tat om sin bygds seder och tro. Värdefull information har kommit
fram på så vis, det är sant. Men de cementerar samtidigt en genre-
mässig bild av hur människor en gång tänkt och handlat. Det märk-
värdiga lyfts fram. Som upptäktsresande i sin egen hembygd, bidrar
de till en kulturell sakralisering av det förflutna. De vill genom att
visa på en intressant historia ge mål och mening åt den uppgift de

har, åt den plats där de är satta att verka. Deras bildning ger hembygden nya dimensioner. God hjälp i att söka efter det ålderdomliga får de i redan publicerade texter — de söker därhemma efter det som påvisats annorstädes. Då kan det uppstå rundgång i systemet. Inte så att de producerar fiktion, utan att de ser det som förväntas och blundar för det avvikande.

Det blir alltså fullt möjligt att med hjälp av svaren på denna frågelista göra en framställning av livet i det gamla bondesamhället som passar i färdiga schabloner. Genom en oskuldsfull sammansvärjning framtonar en genrepräglad bild av "den gamla tiden", en som lämpar sig bättre för trivsamma föredragsaftnar med kaffe och kaka än för indignationsskildring. Att bruka uppteckningar som underlag för en deskriptiv framställning av äldre tiders tro, seder, bruk och villkor har sina risker. De är källor som måste hanteras med urskillning.

Men *nota bene*, svaren öppnar sig för alternativa tolkningar. Just därigenom att de *inte* har blivit standardiserade genom intervjuarens närvaro, just genom sin spretighet och brist på följsamhet emot en utfrågare kan de oavslutligen avlockas ny information. Det är också vad som skett med dem.

Studierna

Den forskning som har bedrivits i Lund har tills nyligen övervägande baserats på arkivmaterial. Betyder det då också att studierna varit styrda av vilket material som funnits insamlat, vad som legat tillgängligt i realregistret och vad som rört sig inom Folklivsarkivets insamlingsområde? Naturligtvis — arkivet har genom sin *metod* att bearbeta material haft en enorm betydelse. Lundensisk etnologi kan inte tänkas utan att man har Folklivsarkivets material och klassifikationssystem som förklarande bakgrund.

Styrningen har främst gällt ramverket, de s k "etnologiska dimensionerna", tiden, rummet och den sociala miljön — Sydsverige, allmogekulturen och 1800-talet. När det gäller problemområden är det landsbygdens *förändring* som stått i fokus. Kulturella processer som har att göra med tradition och nybildning, innovation och regression hör till detta komplex. Med trygg förankring i arkivets samlingar har forskarna kunnat odla det *historiska*, diakrona perspektivet, göra jämförelser i tid och geografiskt rum. Återigen har denna tillhörighet till ett arkiv skapat en annorlunda inriktning än den som vuxit fram vid institutionen i Stockholm där analysen av kulturella scener och skeenden i ett synkront snitt blivit ett känne-
märke.

Men varför blev LUF 96 så flitigt brukad? Svaren fyller trots allt blott några promille av de fullpackade hyllorna i manuskriptarki-

Kyrktagningsleden i Sverige



Anders Gustavsson

Småbarns tillsyn och träning

Ulla Lindström



Nordiska museet

JONAS
FRYKMAN

Horan i bonde samhället



Tre doktorsavhandlingar
som utnyttjat svaren
på frågelistan LUF 96.

vet. Den var inte planerad att ligga som grund för viss forskning, utan var en dokumentärt inriktad lista.

Förklaringen är att etnologiska frågeområden inte initierats av materialmängden så mycket som av forskarnas känsla för vad som "ligger i tiden" — alls inte av opportunistiska skäl utan därför att de är en del av tiden. LUF 96 mötte genom sitt ämnesval 60- och 70-talens enorma intresse för kvinnofrågor, sexualitet och reproduktion, för barn och för socialisation. När Anders Gustavsson skrev sin doktorsavhandling om *Kyrktagningsseden* (1972), så skedde detta utifrån en uttalad vilja att studera kvinnans villkor under äldre tid. Elisabeth Lindqvist som påbörjade undersökningar av tro och praxis runt barnafödande (licentiatavhandling framlagd 1987), hade en given bakgrund i behovet av ökad kunskap om kvinnors liv och verklighet. Att min egen studie av villkoren för ogifta mödrar, *Horan i bondesamhället* (1977), liksom att Ulla Lindströms doktorsavhandling om skyddande och utvecklande föremål för barn, *Småbarns tillsyn och träning* (1979) anknöt till denna trend säger sig självt. Det är nästan alltid personliga motiv som får forskaren att välja ämne, men först i efterhand står det klart hur allmänt det individuellt valda ändå är.

Det finns i de studierna inget enhetligt synsätt på tro och sed, på kvinnans ställning, på kultur eller på samhälle. Var och en kom att använda arkivmaterialet på skilda sätt, ja t o m bedriva källkritik efter olika kriterier. Här finns inspiration från historisk/geografiska, strukturalistiska, och strukturfunktionalistiska perspektiv. Tidens viktiga teoretiska strömningar gav olika infallsvinklar, olika resultat. Det som förenar dem är *metoden*.

För samtliga gäller att de lokala samlingarna fungerat som en startplatta för vidare geografiska och tidsliga jämförelser. Folklivsarkivet har givit forskarna ett första laboratorium, en arbetsplats där hypoteser kunnat testas, spår följas upp. Det har fått dem att arbeta historiskt och geografiskt jämförande oavsett vad de sedan vägletts av i de teoretiska betraktelsesätten och förklaringarna.

De farliga samlingarna?

Arkivet har under många år givit forskningen i Lund ett mer eller mindre medvetet arbetssätt. Det syns dock tydligt i de arbeten som här berörts. Under senare år har andra perspektiv adderats.

Hur förhåller det sig då med de brister som vidlåde uppteckningarna? Vågar man använda dem som underlag för beskrivning av förfluten tid?

Egentligen inte. Den frågan är också felformulerad. Samlingarna är inte en handskriven och systematiserad encyklopedi över sydsvensk folkkultur. Uppteckningarna är förvisso fulla av de svar som frågeställaren vill ha, de innehåller egensinniga tolkningar och

fragmentariska uppgifter, de betonar det iögonenfallande på det alldagligas bekostnad. Här möter vi således människor som berättar om sin verklighet under mer eller mindre tydlig påverkan.

De kan, lösryckta ur sitt sammanhang förvisso låna sig till de mest hårresande skildringar. För den som går till dem för att få reda på om folk trodde på skrock och skrömt och om det var brukligt att slå ofruktsamma kvinnor med en käpp varmed orm dödats, så erbjuder de gefundenes fressen. Det är alltid lätt att lyfta fram det spektakulära och blunda för det vardagliga.

Men så skall heller inte samlingarna brukas. Då blir de utnyttjade för en mytologisk skildring av hur det en gång var. Sällan blir en uppteckning eller ett frågelistsvar meningsbärande förrän det sätts in i ett sammanhang. Det måste jämföras med andra typer av källor, med andra arkivs samlingar, med material insamlat på annat sätt — alltså ställas i relation till annat stoff som perspektiverar samma problemområde. Uppteckningarna blir då föremål för granskning i samband med att de brukas, inte när de görs, som i den mer reflexiva hållningen till insamlingsarbetet.

Men de kan användas på så vitt åtskilda vis och forskarens uppgift är vanligen att förstå *hur* de skall fås att tala, inte *om* de är sanna eller falska. Begränsningarna finns då mer sällan i materialet som sådant, fastmer i forskarens fantasi och kunskaper. Som etnolog ser man inte källor som sanna eller falska, utan som uttryck för en viss kulturell kontext. Innan man känner den kontexten kan man heller inte begagna dess utsagor. För besvararen av LUF 96 och alla de andra frågelistorna var svaren sanna.

Som källor till kunskap om levnadsvillkor och föreställningar bland folk på landsbygden är uppteckningarna alltså unika, ovärderliga — och svårbehandlade. De berättar om en svunnen tid på bygdens, gruppens eller klassens dialekt. Att lära känna den dialekten, den kontexten är en integrerande del i att arbeta med det etnologiska arkivmaterialet. Samtidigt är i sig det arbetet en av de viktigaste styrande faktorerna i den lundensiska forskningen. Måhända är det också en styrka.

Titteliture och Pomperipossa — folksagorna i Folklivsarkivet

JAN-ÖJVIND SWAHN

Carl Wilhelm von Sydow, Folklivsarkivets skapare, började sin akademiska bana som litteratur- och religionsvetenskapsman. När hans intresseinriktning genom kontakterna med ledande danska folklorister, främst tro- och sedforskaren Henning Frederik Feilberg samt vis-, myt- och sägenforskaren Axel Olrik, kom att fokuseras på den traditionella folkkulturen blev tvivelsutan samarbetet med den sistnämnde avgörande för både syften och metoder under det första skedet av hans fortsatta verksamhet. Olrik blev såväl hans personlige vän som hans handledare, vars direkta inflytande man klart kan spåra i von Sydows tidigare arbeten — licentiatavhandlingen om Finnsäggen, doktorsavhandlingen om spinnsagorna (*Titteliture* och *De tre spinngummorna*) liksom och inte minst i hans specimen för docentur (Tors färd till Utgård), som metodiskt står Olriks undersökningar av Ragnaröksmyterna mycket nära.

Även von Sydows 1910-talsproduktion hämtar i de vetenskapligt tyngst vägande och metodiskt bäst genomförda uppsatserna genomgående sina ämnen ur den fornnordiska eller forngermanska mytologin och hjältesagan, ofta i belysning av motsvarande traditioner på keltiskt, främst iriskt, område. När det gällde att anställa jämförelser mellan dessa halvlitterära källors motivvärld och sentida folkdikt var von Sydow långt ifrån någon pionjär, men vad som skilde honom från samtida, oftast tyska eller nordiska, med dylika ämnen sysselsatta filologer var att von Sydow fordrade — och även kunde åstadkomma — en betydligt mera ingående kännedom om traditionsmaterialiet än vad filologerna brukade vara i stånd till. Hans sätt att placera in Sigurdssagans Fafneberättelse i dess sammanhang med franska draksägner och hans analys av Brynhildsepisoden utifrån tysk och slavisk sentida undersagodiktning är belysande för hans tillvägagångssätt och fortfarande knappast framgångsrikt bestridda till sina resultat.

Det måste dock av flera anledningar ha varit angeläget för von Sydow att med samma metodik och material få angripa inhemska ämnen, men med sin uppläggning av forskningen var han i jämförelse med kollegerna i Oslo, Köpenhamn och Helsingfors rejält handikappad av bristen på dokumentation när det gällde folksa-



Eva Wigström
(1832—1901), Skånes
främsta sagouppteck-
nare. Foto: LUF.

gorna. De tryckta svenska sagosamlingarna — med undantag för främst August Bondesons och Eva Wigströms — var av tvivelaktig akribi, och det arkivaliska materialet i Lund omfattade ju bara de uppteckningar som i dialektologiskt syfte hade åstadkommit av landsmålsföreningarna. Ett exempel på von Sydows försök att dock krama ut vad som fanns att få ur det knapphändiga stoff som förelåg är hans uppsats om "Jätten Hymes bägare" (1914), där han på nyss antytt sätt försökte analysera en Eddadikt med hjälp av bl.a. en på 1880-talet upptecknad skånsk saga, som härrörde från just landsmålsföreningarnas samlingar. Resultatet är inte särskilt övertygande, ty i denna undersökning fäste sig von Sydow själv vid högst tillfälliga likheter mellan den mytologiska berättelsen och en, säger en, sagouppteckning samt lät — som han ibland hade för vana — sin intuition snarare än materialet fälla utslaget.

Det var något av ett livsvillkor för von Sydows kombinerade myt- och sagoforskning att han fick till stånd ett eget folkminnesarkiv, och en av hans tidiga åtgärder i detta syfte var att låta kopiera de betydelsefulla sago- och sägensamlingar som fanns på andra håll i Sverige. På Folklivsarkivet står en rad voluminösa kapslar med avskrifter, huvudsakligen gjorda av andra händer än von Sydows

egen, där man återfinner bl.a. Hyltén-Cavallius opublicerade uppteckningar i Kungliga biblioteket, Säves från Uppsala universitetsbibliotek och Gustaf Erikssons från ULMA samt Segerstedts från Vitterhetsakademien (de båda sistnämnda till skam för svensk folkloristik fortfarande icke publicerade) — von Sydow arbetade av allt att döma tidigt mycket målmedvetet för att göra Lund till en medelpunkt för svensk sagoforskning.

Så småningom kom alltså även den insamlingsverksamhet i gång som skulle leda till bildandet av Folkminnesarkivet. Det är inget tvivel underkastat att von Sydow därvid hyste avsevärda förhoppningar om att få in sagouppteckningar i notvarpet. I hans första upplaga från 1912 av "Råd och anvisningar för insamlande av folkminnen", en sorts komprimerad frågelista för ämnet i dess helhet, omfattar folksagoavsnittet åtta sidor, medan "Folktro och folksed" samsas på två.

Det fanns i och för sig all anledning att hoppas på ett gott resultat när det gällde plockandet av "folklorens orkideer", folksagorna. Bara trettio år tidigare hade Eva Wigström kunnat rädda en rik skörd undan glömskan, främst i Skåne men även i södra Småland, Blekinge och södra Halland, det som med tiden skulle bli Folkminnesarkivets arbetsräjong, och lika nära i tiden låg Bondesons insamlingsverksamhet. I Danmark pågick ännu under von Sydows studieår Evald Tang Kristensens jättelika fältarbete, koncentrerat till Jylland. När man ser till sagobeståndet i Folklivsarkivet måste man dock sammanfattningsvis konstatera att de förhoppningarna knappast infriades i den utsträckning som von Sydow förmodligen väntat sig.

Sagotexterna i Folklivsarkivet

Den tidigaste uppteckning i Folklivsarkivets samlingar i vilken man återfinner en "egentlig" folksaga bär accessionsnumret 177 och är gjord av von Sydow personligen i Hångers socken men saknar uppgifter om berättare och tidpunkt. Det är en version av sagan om "Starke Hans" (i Småland oftast "Lille Knös"), kallad *Hans Havskvinnoson*, med det i Småland gängse inledningsmotivet att den urstarke ynglingens far blir förförd av ett övernaturligt väsen, som tagit hustruns gestalt, i detta fall ett sjörå. Det är en god om än något ofullständig variant, som inte — i motsats till arkivets två andra uppteckningar av denna typ — har genererats av Asbjørnsens och Moes *Mumle Gåsägg*. Den hör sannolikt till von Sydows "ungdomsuppteckningar", som eljest i stor utsträckning tillfördes arkivets samlingar först efter hans död.

Det är ofta osäkert om accessionskatalogens numrering motsvarar uppteckningarnas relativa ålder i arkivet, eftersom denna katalog påbörjades först när åtskilliga tusental uppteckningar redan

Lantbrukaren Jöns Jönsson i Häglinge, f. 1849, var en god sagoberättare med burlesk, samhällskritisk berättarstil. Foto: LUF.



förelåg, men de möjligtvis första, av externa medarbetare insända sagouppteckningarna möter i LUF 210 (upptecknad c:a 1915) och 225 (1914). De har det gemensamt att de båda är skånska "sagnifierade" versioner av utpräglade undersagor och bägge nedskrivna av en av LUF:s flitigaste meddelare under arkivets första tid, Pehr Johnsson i Broby. LUF 210 berättades av J. Svensson i Flyinge, Gårdstånga socken, och handlar om en dräng, Långe-Torkel, som kommer in till trollen i Romeleklint och där hittar såväl ett svärd som en styrkedryck med vilkas hjälp han halshugger sin tilltänkte svärfar men även sin trolovade, Långruppa. Det är en med många säregna blindmotiv berättad variant av den undersagotyp som i skånsk tradition annars huvudsakligen uppträder i den skillingtrycksberoende *Lunkentus*-sagan, och är alltså förvandlad till en sorts lokal trollsaga. LUF 225, återgiven efter styrman Malte Norén i Hörby, hör till typen *Pojken som inte kunde bli rädd* men har gjorts

om till en sägen om djävulens härjningar på "slottet i Hörby" (!), berövad den för sagan karakteristiska avslutningen att hjälten som belöning blir gift med dottern till det förtrollade slottets ägare. Denna genreglidning från undersaga till underhållningssägen ingår — att döma av de talrika exemplen i LUF:s samlingar — i sagotraditionens upplösningsprocess, i varje fall inom arkivets verksamhetsområde under 1910- till 1930-talen.

Den till accessionsnumret närmast följande sagouppteckningen, LUF 403, är gjord först 1929 i Solberga socken i södra Skåne av V. Mårtensson efter okänd sagesman. Att jag kostar på den utrymme i denna kortfattade framställning beror ingalunda på dess litterära kvaliteter — den är ett uruselt berättat fragment av *Askunge*-sagan — utan på att den representerar ytterligare en flerfaldigt dokumenterad tendens i LUF:s sagomaterial, även den ett resultat av folksagotraditionens förfall: berättaren har framför allt eller uteslutande kommit ihåg en enstaka replik, oftast i rimmad form, eller en ramsa ur sagan, och har antingen glömt allt annat eller också satt in rimmet/ramsan i en ny och vanligtvis ytterst torftig ram; hela denna "Askunge-berättelse" omfattar bara elva rader text, där det bärande motivet är vad den fågel sjunger som avslöjar för en brudsökande prins att Askungen har så små fötter:

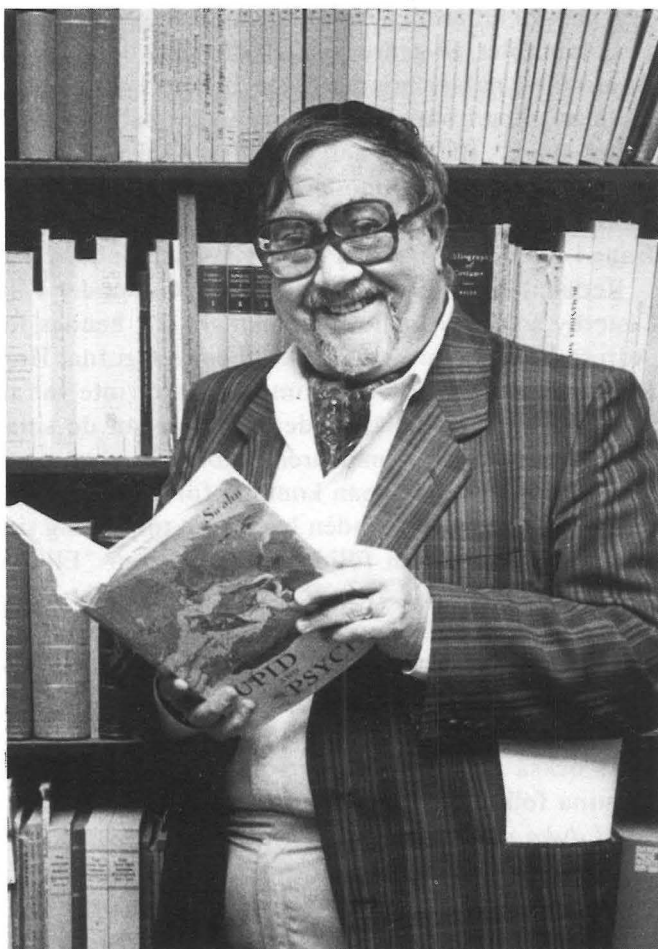
"Mög-lodda, som i köket går,
passar skoen på!"

På samma sätt är exempelvis trollets avslöjande sång det enda som återstår av *Titteliture*-sagan i LUF 2752, upptecknad 1930 i Ysane, Blekinge, av Bennie Bengtsson efter Anders Olsson, född 1841. Ett härmed besläktat fenomen är rimligtvis det faktum att det i 1920- och 1930-talens uppteckningar i LUF finns betydligt flera (och vanligtvis större) repertoarer av visor än av sagor — den bundna formen har tydligen underlättat memorerandet.

De hittills omnämnda sagotexterna har alla varit ensamma i sin art i ifrågavarande uppteckning, och samtliga nämnda sagesmän (utom von Sydows) kan karakteriseras som "passiva" traditionsbärare, d.v.s. de har kunnat återge huvudinnehållet i en historia de hört i sin ungdom men uppenbarligen inte brukat berätta själva.

Först i LUF 457, inlämnad 1921, möter vi en mera omfattande repertoar och därmed en sagoberättare i egentlig mening. Det är tegelbruksarbetaren m.m. Jöns Persson från Glumslöv mellan Helsingborg och Landskrona, född 1844. Han hade först varit tulltjänsteman i Råå och hade därefter någon tid haft anställning vid tingshuset i Glumslöv, varjämte han sysselsatt sig med dagsverken av skilda slag. Han behärskade en icke föraktlig repertoar, som bl.a. omfattade två djurfabler, sju undersagor och en novellsaga, förutom ett tjugotal Bellman- och andra skämthistorier, och hade, att döma såväl av urvalet sagotyper som av det sätt på vilket sagorna

Jan-Öjvind Swahn, i
Folklivsarkivets biblio-
tek med doktorsavhand-
lingen "Cupid and Psy-
che" från 1956. Foto:
S. Hjalmarson 1988.



återges, ett gott öga till "överklassen", ty han gör sig gärna löjlig över godsägare, grevar, baroner och prästerskap. Tyvärr blev han inte tillfrågad om varifrån han i sin tur hade hämtat sina sagor — det är för övrigt regel i LUF:s material att sådana uppgifter saknas. En lustighet med Jöns Perssons sagorepertoar är att den bland annat även omfattar en version av sagan om *Pomperipossa*, författad av Falstaff, fakir, som tydligen i denna sagopastisch kommit den muntliga traditionens uttryckssätt så nära att berättelsen kunnat övergå i densamma.

Det är emellertid ont om sådana berättarpersonligheter i LUF:s reoler. Utöver Jöns Persson har jag egentligen bara stött på ytterligare ett par, tre stycken. En av dem är muraren Johan Gustafsson i Norje, Ysane socken i Blekinge, född 1858 i Farabol, Kyrkhult. Av de c:a 15 sagotyperna i hans repertoar, återgiven i LUF 2743 och nedtecknad 1936 av Bennie Bengtsson, är tre djurfabler och

fem ganska erbarmligt berättade undersagofragment, medan resten är skämtfabler, en genre som, att döma av den verv varmed sagorna framställts, passat honom desto bättre. Han angav som sin egen källa en gång i barndomens år en gammal gubbe i Farabol, "död sedan länge". Bland Johan Gustafssons skämt var också en Ulspegel-historia, som i sin modernare version av Bellman-historia ingår i LUF 3003, men även den ännu äldre Markolfus-traditionen återfinns i LUF, bl.a. i Jöns Perssons nyssnämnda repertoar.

Redan 1919 intervjuades fru Ester Gullander i Svedala, född i Listerby socken i mellersta Blekinge, där hennes far skomakaren Adrian Lundén var den som lärt henne sagorna. Hon berättade att kunderna aldrig var ledsna om deras skor inte var alldeles färdiga när de kom för att hämta dem, "ty medan de sitta ned o. vänta berättar den glade skomakaren sagor o. sjunger visor... Därför kan det hända ibland, att man kommer för att hämta sina skor förr än bestämt är". Mäster Lundén hade i sin tur lärt sig sina sagor under de lärlingsår när han följde byskomakaren "Elias i Piggesmåla" mellan gårdarna i Långasjö, Vissefjärda och Ljuders socknar i södra Småland, tills han 1888 slog sig ner i Listerby och öppnade egen verkstad. Deras sagor i LUF 2140 hör delvis till booklorens gebit — det är skillingtrycksbekantingar som *Gråkappan* och texter som kan vara inspirerade av bröderna Grimms sagor — men där finns också några mycket personligt utformade versioner av mera genuina folksagor som *Skeppet som gick över land och vatten* och *Bord duka dig*.

Fyra undersagor ingick i ett manuskript, LUF 658, som 1917 eller 1918 nedskrevs av John Svensson i Vermansmåla, Bräkne-Hoby socken, Blekinge, men det är osäkert om han själv var enbart upptecknare eller även traditionsbärare. Det är möjligt att alla hans berättelser återgår på skillingtryck och andra litterära förlagor, men de är icke desto mindre ganska personligt utformade.

1925 inlämnade Brynhild Wilén till LUF en djur-, en under- och tre novellsagor från Rödeby i östra Blekinge, berättade av lantarbetaren Andreas Karlsson, som dessutom drog flera skämtsagor för henne. Undersagan i fråga var en mycket fragmentarisk version av *Pojken som inte kunde bli rädd*, huvudsakligen bestående av det motiv som ofta avslutar svenska varianter av denna typ: hjälten skrämmer definitivt bort djävulen genom att, när denne skall hämta honom till helvetet, komma honom till mötes bärande sin hustru under ena armen med hennes nakna ändalykt först. När djävulen får se kvinnans bak tror han att det är frågan om det skruvstäd av vilket han tidigare fått en så pinsam upplevelse att han nu flyr från platsen hals över huvud. Den uppteckningen illustrerar ytterligare en tendens i traditionsupplösningen på folksagans område som kommit fram i LUF:s uppteckningar, nämligen att det är "fräcka" eller "vågade" motiv som visat längst livskraft och kommit att föra

en nästan självständig tillvaro, sedan den saga de ursprungligen tillhört skattat åt förgängelsen.

Med dessa nu redovisade repertoarer har jag märkligt nog också redogjort för LUF:s hela förråd av egentliga sagoförfattare, sådana som kan karakteriseras som "aktiva sagotraditionsbärare". Övriga sagor i arkivet har berättats av meddelare som i de allra flesta fall bara återgett en enda saga — så är fallet med 48 uppteckningar. Intressant är att de flesta av de etthundratjugo sagesmännen, i de fall där de meddelat mera än en saga, hållit sig inom en enda genre. Tjugotvå har enbart berättat djurfablar, sjuttiotvå bara undersagor och sjutton har helt och hållet nöjt sig med kategorin novellsagor. Det är bara i ett enda fall som både djur-, under- och novellsagor samsats hos samme sagesman (LUF 457), medan djur- och undersagor möter hos en (LUF 2743) samt under- och novellsagor hos nio berättare (LUF 727, 745, 867, 1601, 2138, 2140, 4787, 9033 och 9460) — dessa båda genrer är också de som står varandra närmast stilistiskt och funktionellt. Även om här ej tagits hänsyn till i vad mån skämtsagor också ingått i repertoarerna är det uppenbart att de enskilda sagomeddelarna i LUF:s samlingar mestadels hållit sig inom en viss genre. I vad mån denna iakttagelse kan generaliseras får framtida undersökningar utvisa.

Några LUF-sagosiffror

De 120 uppteckningarna med sagor innehåller 41 djurfablar, 134 under- och 20 novellsagor (observera att flera sagotyper kan förekomma såväl i samma uppteckning som i samma berättelse). Geografiskt fördelar de sig sålunda:

Landskap/län	Djurfablar	Undersagor	Novellsagor	S:a
Blekinge	5	40	6	51
Bohuslän	3	1	0	4
Dalsland	0	1	1	2
Halland	0	1	0	1
Skåne	9	37	6	52
Småland (utan närmare precisering)	0	9	0	9
Jönköpings län	3	7	1	11
Kalmar län	0	1	0	1
Kronobergs län	13	23	3	39
Norrland (utan närmare precisering)	0	1	1	2
Västergötland	2	3	0	5
Öland	0	2	0	2
Östergötland	6	6	2	14
Summa:	41	134	20	195

Det mest påtagliga i den geografiska fördelningen av LUF:s sagouppteckningar är den höga siffran för Blekinges del. Det är det yt- och invånarmässigt minsta av de redovisade områdena men uppvisar alltså ungefär samma antal sagouppteckningar som Skåne och föga mindre än Småland. En möjlig slutsats av detta förhållande är att sagotraditionen under 1910- och 1920-talen hölls mera levande i Blekinge än i Skåne och Småland. Att Halland är representerat av en enda uppteckning får däremot inte härddragas — Hallands rika sagotraditioner är väl dokumenterade genom Västsvenska folkminnesarkivets fältarbete där. Uppteckningarna utanför Skånelandskapen och Kronobergs län är resultat av mera sporadiska manuskriptleveranser därifrån — landet i övrigt har ju i detta avseende bevakats av arkiven i Göteborg och Uppsala samt av Nordiska museet.

Om vi övergår till tidsaspekten finns det i LUF dels en del äldre originalmanuskript, främst sådana som tillhört von Sydows privata samlingar och överlämnades till arkivet först efter hans frånfälle. Däribland märks en del mycket gamla uppteckningar, som t.ex. de i LUF 11 406, vilka är nedskrivna av olika händer under förra delen av eller vid mitten av 1800-talet. Där återfinns synnerligen intressanta och av allt att döma genuint folkliga versioner av *Flykten från trollet*, *Rättan som fästmö* och *Igelkotten*. I andra fall har von Sydow låtit kopiera sagomanuskript i privat ägo, vilka nu ofta skulle vara svåra att lokalisera. Så är fallet med exempelvis LUF 10 630, en släktkrönika av Lina Lagerbielke, född 1865, där bland annat några likaså mycket goda varianter av *Drakdödaren*, *Pojken som stal jättens dyrgrip* och *Rhampsinitos*-sagan står att finna. Dessa traditioner kan föras tillbaka till författarinnans mormor, en prästdotter från Urshult, född Stenstrand (1798—1877), vilken i sin tur hört dem berättas i sin barndom av en några år äldre styvsyster, av prästgårdens "lillpiga" och av mjölnaren vid Hackekvarn.

I övrigt fördelar sig i kronologiskt hänseende LUF:s sagouppteckningar på följande sätt:

Accession före 1930	56
1930—39	40
1940—49	21
1950—59	3

Därvid bör observeras att 1940- och 1950-talens tillskott nästan uteslutande består av betydligt äldre uppteckningar, som tillkommit på annat sätt än genom Folklivsarkivets fältarbete eller frågelistverksamhet.



SAGOKONGRESSEN

250 folkdiktsforskare från nästan hela världen har kongressat i Kiel om sagor, gåtor och ordspråk.

Om sägen och sång och bevingade ord
har enligt vår dagliga press
i dagarna pratats kring forskarnas bord
på sagornas världskongress.
Där satt det en man från Amerikas land
som har ägnat sitt strävsamma liv
åt en fet katalog i ett halvdussin band
över samtliga sagomotiv.

Där talades flitigt i gåtor och stäv,
där fördes en livlig debatt
om myternas häxa och fablernas räv
och kvarnens förtrollade katt.
Ja, mycket kan sägas om skrönor och skrömt
i allvarsam ton, lille bror.
Och kanske det bara är som jag drömt,
men vet du vad jag tror?

Jo, östan om måne och västan om sol,
i Sjumilaskogen förstås —
där satt sagans gestalter på var sin stol
och pratade om oss.

KAJENN

Sagoforskningen är en internationell forskningsgren. Så här hugfäste Svenska Dagbladets tecknare den 30 augusti sagokongressen i Kiel 1959 i vilken 250 folkdiktsforskare från nästan hela världen deltog.

LUF:s sagor — försök till en värdering

Som framgått av det redan sagda är folksagomaterialet i Folklivsarkivet inte särskilt imponerande. Det finns ett antal goda uppteckningar, men endast undantagsvis från aktiva traditionsbärare, och även när texterna har hög kvalitet är frånvaron av kontext och ibland även av upplysningar om proveniens och sagesmän lika total som i de flesta andra samtida sagomanuskript. En fingervisning om hur pass magert LUF:s sagobestånd är kan man få av det faktum att von Sydow efter sin artikel om "Jätten Hymes bägare", så vitt jag kunnat konstatera, i sin forskning aldrig använde eller citerade en enda saga ur Folklivsarkivets samlingar. Hans folksago-intresse fanns ju kvar men yttrade sig fortsättningsvis endast i teoretiska, inte minst systematiska undersökningar utifrån hans omfattande internationella sagobeläsenhet. I samma riktning pekar också att av de 150 under- och novellsagorna i LUF summa sju har kommit till användning i de fyra doktorsavhandlingar om folksagoämnen som genom tiderna har producerats av doktorander vid Folklivsarkivet.

Inslaget av booklore — sagor som återgår på tryckta texter, främst skillingtryck samt samlingar som bröderna Grimms, Asbjørnsens och Moes eller Hyltén-Cavallius och Stephens — är påfallande stort. Min uppskattning efter några veckors genomgång av materialet stannar vid åtminstone 2/3 sådant stoff. Detta är icke detsamma som ett underkännande av dessa texters värde för forskningen, ty studier av tryckta förlagors anpassning till muntlig tradition — eventuellt sådan som redan tidigare existerat i samma bygd i genuint folklig form — är ett hittills ganska nonchalerat men mycket viktigt område av folkdiktsforskningen.

Däremot påträffar man inte särskilt mycket fakelore, d.v.s. "påhittad", "oäkta" text. Några lustiga exempel finns, men utrymmet tillåter mig inte att gå närmare in på sådana pseudoundersagor som den om prinsessan som ville snöpa alla rikets män och förvisade dem som inte ställde upp frivilligt till en öde ö i Ishavet, vilket öppnade oanade möjligheter till ett rikt sexualliv för sagans i nämnda avseende föga hörsamme hjälte — att jag icke desto mindre omtalar denna text beror på att den möjligen kan vara inspirerad av Asbjørnsens och Moes saga *Pojken som alla kvinnfolk blev förälskade i*.

Vad kan då Folklivsarkivets sagobestånd ge för lärdomar? Jo, framför allt borde det säkerligen kunna utgöra en god basis för forskning i den muntliga folksagotraditionens upplösning respektive fortlevande i olika svenska bygder. Ett tiotal år efter starten för von Sydows organiserade insamlingsverksamhet gjorde Waldemar Liungman en privat och något annorlunda sagodokumenteringsinsats med hjälp av enkäter i dagspressen, i vilka han vädjade om

Sven Liljeblad gjorde tillsammans med sin hustru ett kort besök i Lund sommaren 1986 varvid han träffade Anna Birgitta Rooth (längst till vänster) och Jan-Öjvind Swahn. Foto: Gösta Rooth.



allmänhetens hjälp med nedtecknandet av ännu kvarlevande berättartradition i form av sagor och sägner. Det är intressant att jämföra hans resultat med Folklivsarkivets. 700 sagor inflöt, men endast ett par stycken av dem kom från Skåne, något fler från Blekinge — jämför proportionerna i LUF! Däremot fick han en mängd napp i Västsverige från Halland och norröver. I den mån de siffror som framkommit i denna min översikt är relevanta skulle alltså ifrån 1870- och 1880-talen, när det ännu — att döma av Eva Wigströms verk — fanns en ganska rik och av litterära källor föga påverkad sagotradition levande i Skåne, traditionsupplösningen inom detta område ha fortskridit ganska snabbt, så att 40—50 år senare de ifrågakvarande berättelsegenrerna i stor utsträckning försvunnit efter att under en övergångsperiod ha stått tillbaka för bookloreprodukter, för att ytterligare tio år senare, vid slutet av 1930-talet, vara så gott som totalt utdöda. I andra delar av landet, särskilt Västsverige, kvarlevde ännu någon tid den muntliga berättarkonsten i så pass hög grad att inte bara Liungmans samlarnit utan även Västsvenska folkminnesarkivets fältarbete där gav ett överraskande gott resultat. Dessa funderingar kan givetvis bekräftas eller avvisas en-

dast genom motsvarande översikter av sagobestånden i övriga svenska folkloristiska samlingar.

Även om kritik i flera avseenden kan riktas mot kvaliteten på folksagouppteckningarna i LUF, är dock materialet värt ett bättre öde än att glömmas bort, ty det ger sagoforskarna möjlighet till flera värdefulla infallsvinklar och innebär samtidigt en betydande sydsvensk kulturskatt. Det är en angelägen uppgift att publicera LUF:s alla sagor med kommentarer i en utgåva för internationell publik. Annars tycks det mig som om många flitiga fältarbetare, med Albert Engströms ord, hade grisat förgäves.

Anm. I ovanstående redogörelse har jag i stort bortsett från bl.a. legend- och skämtsagorna, beroende på att LUF:s realkatalog — som varit min ingång till materialet — i fråga om dessa genrer är så pass ofullständig att resultatet skulle blivit mycket osäkert. Innan dessa kategorier kan inryckas i en undersökning måste realkatalogen kompletteras med material som nu återfinns bland t.ex. sägnerna. Att mina siffror avviker från exempelvis Liungmans i tabellerna i "Varifrån kommer våra sagor?" (Djursholm 1952) beror främst på att Liungman ibland inbegripit sagor som härstammar ur sådana samlingar i LUF som utgör avskrifter av manuskript i andra arkiv, främst Kronobergs läns hembygdsförbunds (Växjö), Blekinge läns folkhögskolas (Bräkne-Hoby), Vemmenhög's härads fornminnes- och hembygdsförenings (Svaneholm) samt Uppsala landsmåls- och folkminnesarkiv (ULMA).

Tryckta sagor ur LUF

Det är framför allt i två publikationer som sagor ur LUF utgivits av trycket (i båda fallen vanligtvis i lätt redigerad form). Den ena är andra delen av Waldemar Liungmans sagoantologi "Sveriges samtliga folksagor" (Stockholm 1950), nedan citerad WL, den andra är serien "Von Prinzen, Trollen und Herrn Fro. Märchen der europäischen Völker" 1956 ff (Rheine in Westfalen), nedan citerad JÖS + årgång. I den sistnämnda återges texterna även i tysk översättning. Tabellen inbegriper också legend- och skämtsagor. Inom parenteser anges med Aa + tal sagans typnummer i Antti Aarne & Stith Thompson, "The Types of the Folktale", andra revisionen (3 uppl.), FF Communications 184 (Helsinki 1961), med GS + tal Waldemar Liungmans förslag till sådant typnummer i dennes nyssnämnda arbete (GS-nummer innebär att WL:s förslag till ny sago- typ icke godtagits av Stith Thompson vid utarbetandet av registrets senaste upplaga). Mina Aarne-hänvisningar överensstämmer ofta icke med de i WL angivna, eftersom de nedan använda har rättats i enlighet med senaste upplagan av sagotypskatalogen, som utkommit efter WL.

Acc.-n:r	Källa
41	WL s. 352 (Aa 1627*)
91	WL s. 277 (Aa 1278)
200	WL s. 368 (Aa 1698 J)
201	WL s. 323 (Aa 1536 A)
242	WL s. 348 (Aa 1591)
457, s. 18—19	WL s. 246 (Aa 1060)
457, s. 59—61	WL s. 71 (Aa 331; WL uppger felaktigt s. 42 i st. f. 59)
457, s. 98—101	WL s. 361 (Aa 1675+1610+1642; WL uppger felaktigt s. 71 i st.f. 98)
457, s. 118	WL s. 17 (Aa 41)
457, s. 118—20	WL s. 161 (Aa 613)
457, s. 125	WL s. 238 (Aa 1017)
457, s. 172	WL s. 386 (Gs 1842)
457, s. 176	WL s. 370 (Aa 1698 A*)
460	WL s. 400 (Aa 1960 H)
648	WL s. 52 (Aa 240, kraftiga redaktionella ändringar)
658, s. 11—14	WL s. 62; JÖS 1956 s. 144, tysk övers. s. 157 (Aa 314)
672	WL s. 392 (Aa 1920 C+852+1960 A+K)
709	WL s. 393 (Aa 1931)
846	WL s. 319 (GS 1465)
1312	WL s. 350, 351 (Aa 1611+1612)
1430	WL s. 343 (Aa 1561)
1491	WL s. 54 (Aa 247)
1493	WL s. 395 (Aa 1950)
1519	WL s. 345 (Aa 1562)
1559	WL s. 384 (Aa 1825 A)
1586	WL s. 371 (Aa 1710)
1770	JÖS 1961 s. 188, tysk övers. s. 198 (Aa 1525)
1908	WL s. 357 (Aa 1635*)
1950	WL s. 177 (Aa 720)
2140, s. 3—8	JÖS 1959 s. 241, tysk övers. s. 248 (Aa 591)
2140, s. 9—16	JÖS 1961 s. 193, tysk övers. s. 198 (Aa 513)
2244, s. 64	Swahn, Svenska folksagor i urval och med inledning. (Stockholm 1959, även senare uppl.) s. 20 (Aa 56 B)
2244, s. 65	Ibid. s. 157 (Aa 157)
2417	WL s. 379 (Aa 1804*)
2525, s. XX	WL s. 266 (Aa 1185)
2525, s. XX	WL s. 268 (Aa 1199)
2570	WL s. 382 (Aa 1790)
2638	WL s. 183 (Aa 777)
2647	WL s. 186 (Aa 766)
2752	WL s. 152 (Aa 594*+326)
2849	WL s. 285 (Aa 1321 D*)
3013	WL s. 284 (Aa 1319)
3077, s. XX	WL s. 274 (Aa 1250)

3077, s. XX	WL s. 289 (Aa 1342)
3081	WL s. 390 (Aa 1890)
3309	WL s. 405 (Aa 2022)
3669, s. XX	WL s. 273 (Aa 1246 + 1225 + 1241)
3669, s. XX	WL s. 318 (Aa 1459**)
3669, s. XX	WL s. 344 (Aa 1561*)
4143, s. 17	WL s. 283 (Aa 1317*)
4143, s. XX	WL s. 254 (Aa 1157)
4150	WL s. 397 (Aa 1960 B)
4299	WL s. 397 (Aa 1960 EF)
4337	WL s. 389 (Aa 1889 + 1894)
4774	WL s. 265 (Aa 1184)
4786, s. 22	WL s. 372 (Aa 1736)
4787	WL s. 201 (Aa 889)
5718	WL s. 373 (Aa 1738)
9167, s. 1—6	Swahn, Jason och Medea i Kråksmåla. En småländsk sagouppteckning med kommentarer. I: Från Småland och Hellas. Studier tillägnade Bror Olsson den 6 augusti 1959. (Malmö 1959), s. 323 (Aa 313)
11569, s. 2—14	Ibid, s. 323 (forts. av LUF 9167 s. 1—6; Aa 313)

Anm.: Tvenne av Liungman i "Varifrån kommer våra sagor?" (Djursholm 1952), s. 470, uppgivna varianter av Aa 230* i LUF 1312 s. 19 och 3056 s. 126—27, har ej medtagits då de dels icke tillhör typen i fråga (som för övrigt knappast bör sammanföras med Aa 230), dels icke heller kan uppställas som egen sagotyp, då de snarast är att betrakta som härm av djurläten.

Lärostolen och ämnesbeteckningen

NILS-ARVID BRINGÉUS

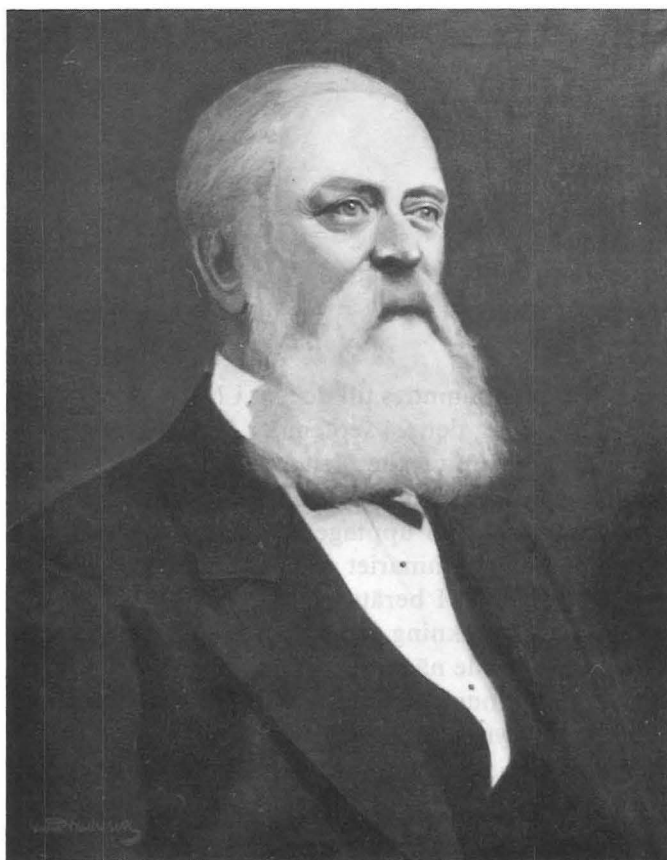
Carl Wilhelm von Sydow utnämndes till docent i Nordisk och jämförande folkminnesforskning den 24 september 1910. Han började sin undervisning vid Lunds universitet den 4 februari 1911 med en föreläsningsserie över folkdiktning i germansk ättesaga. I universitetets årsberättelse för 1912/13 upptages "seminariet för litteraturhistoria och poetik samt seminariet för folkminnesforskning", det senare lett av von Sydow. I berättelsen för 1913/14 uppföres seminariet för folkminnesforskning för första gången under egen rubrik. Den 27 mars 1913 hade nämligen von Sydow förordnats att examinera i ämnet folkminnesforskning. Därmed hade han fått personligt ansvar för ett nytt universitetsämne i vårt land.

Ämnet hade till en början en svag ställning. Universitetskanslerns framställning att det skulle få medtagas i de till fakulteten hörande examina avlogs av Kungl. Maj:t den 29 maj 1914. I varje enskilt fall måste tillstånd sökas hos Kungl. Maj:t att få medtaga folkminnesforskning i fil. kandexamen. Tentanden fick själv svara för kostnaderna i samband med examinationen.

Inrättandet av en professur i folkminnesforskning var inte bara frågan om att ge innehavaren en tryggad ställning och inkomst. Den skulle i såväl nationellt som internationellt sammanhang betyda att det nya ämnet kunde få bättre anseende och utvecklingsmöjligheter än då det enbart företrädades av en privatlörd forskare.

Jubileumsaktionen 1918

Ett osökt tillfälle att föra fram tanken på en professur erbjöd sig vid universitetets 250-årsjubileum 1918, då man även kunde fira hundraårsminnet av Gunnar Olof Hyltén-Cavallius födelse. I brev till överste Gösta Hyltén-Cavallius hösten 1917 meddelade von Sydow att man i Lund ville hedra faderns minne genom att på hundraårsdagen av hans födelse den 18 maj 1918 instifta en professur som skulle bära Hyltén-Cavallius namn. I svarsbrev den 2 oktober meddelade Gösta Hyltén-Cavallius att barn och barnbarn var villiga att överlämna 20.000 kronor ifall denna tanke kunde förverkligas.



"G.O. Hyltén-Cavallius
(18 18/5 18—18 5/7 89)"
står det under detta
porträtt av Gustav
Andréson 1912 i
Folklivsarkivets biblio-
tek. Foto: LUF.

von Sydow kunde med detta stöd gå vidare. Ett upprop utsändes i dagspressen, undertecknat av de flesta småländska riksdagsmännen, landshövdingen och biskopen i Växjö samt av en rad professorer, bland dem C.M. Fürst, Elof Hellquist, Bengt Hesselman, Axel Kock, Edvard Lehman, Martin P:n Nilsson, Adolf Noreen, August Quennerstedt, Esaias Tegnér d.y. och Smålands nations inspektör Evert Wrangel:

I år har ett sekel förflutit, sedan den svenska folkminnesforskningens grundläggare *Gunnar Olof Hyltén-Cavallius* föddes. Jämt ett halvsekel har gått tillända, sedan hans berömda arbete "Wärend och wirdarne" såg dagen. Det storverk, som han började, har dock ännu inte fullföljts som sig borde i detta på folkminnen så rika land. I våra tre nordiska grannländer däremot har man redan länge behjärtat vetenskapens uppgift på detta område. Bland annat har man upprättat lärostolar i folkminnesforskning vid universiteten.

Det är på hög tid, att man även i vårt land inrättar en professur i folkminnesforskning, vilken kunde tjäna som ett organiserande centrum för insamling och bearbetning av vårt folkminnesstoff. Ty uppskjutas kan

detta arbete icke; med varje år går ett stort och dyrbart minnesstoff förlorat under trycket av nutidens brådskanie utveckling.

Lämpligaste platsen för denna professur i folkminnesforskning är otvivelaktigt Lunds universitet, i betraktande av, att detta är landets enda högskola, vid vilken undervisning och examination i ämnet äger rum, att där under de senare åren ett energiskt forsknings- och insamlingsarbete på området satts i gång, och att i Lund betydande kulturhistoriska samlingar stå till förfogande.

Rätta tidpunkten för inrättandet av en sådan professur synes oss vara detta år, då Lunds universitet firar sitt 250-årsjubileum. Vid detta tillfälle kan det vara förhoppning om, att den enskilda offervilligheten, som härvid måste anlitas, i alldeles särskild grad kommer att göra sig gällande till den andliga odlingens fromma.

Alla dem, som älska Sveriges folkliga egenart och traditioner av saga och sång, tro och sed, uppmana vi därför att med sitt intresse och sina medel efter vars och ens förmåga bidra till att vid Lunds universitet i år upprätta en professur i svensk folkminnesforskning, vilken till minne av Gunnar Olof Hyllén-Cavallius skall bära hans namn.

I Sydsvenska Dagbladet stöddes saken av den kände språkforskaren Gustaf Cederschiöld (19/8 1918). Han erinrar om den offervillighet som visats i samband med insamlingen till den svenska pansarbåten till fosterlandets försvar mot yttre fiender. "Noga taget, utgöra ju våra folkminnen en del av fosterlandet, en del af det arf, vi mottagit af våra fäder och förvalta åt våra efterkommande. Skall man då icke kunna påräkna kärleksfullt intresse och kraftigt understöd också för deras värn och vård?"

I Stockholm tänkte man annorlunda. I en kommentar till uppropet skriver Svenska Dagbladet (5/8 1918) bl.a.:

Smålandsintresset får väl närmast sin förklaring därav, att den storman, vars namn lärostolen skall bära, Hyllén-Cavallius, var smålänning och ägnade det bästa av sina krafter åt det etnologiska utforskandet av sitt landskap. Dock torde även till förhållandet bidra, att den man som torde anses nominerad till den nya professurens innehavare, docenten C.W. von Sydow, tillhör samma landskap.

Det hade måhända varit för mycket begärt att Svenska Dagbladet skulle stödja ett initiativ från landsorten, då det ännu inte fanns en lärostol i etnologi i huvudstaden. I slutklämmen heter det därför: "Vore icke Hyllén-Cavallius minne bättre hedrat med att knytas till en professur i svensk och allmän *etnologi* än svensk *folkminnesforskning*..."

Därmed hade tidningen väckt en debatt som både berörde relationen mellan huvudstaden och landsorten och mellan ämnesområdena folkminnesforskning respektive etnologi. Första ronden i tvekampen vanns av Stockholm och etnologin och förlorades av Lund och folkminnesforskningen. Så här gick det till.

Svenska Dagbladet införde den 10 och 17 augusti två långa artiklar av amanuensen Nils Lithberg vid Nordiska museet. Nils Lithberg (1883—1934) hade under åren 1908—1912 varit Karlins amanuens på Kulturen i Lund. Det finns dock inga tecken på att han därvid haft kontakt med von Sydow. I artiklarna i Svenska Dagbladet kritiserar han von Sydows beskrivning av folkminnesforskningens ämnesområde. von Sydow hade markerat att folkets materiella kultur liksom dialektstudiet inte hörde till ämnet, men väl kännedomen om primitiv religion liksom om äldre tiders hjälte- och mytdiktning. Nils Lithberg skriver:

Men kan nu någon säga, var gränsen mellan materiell och andlig kultur går hos allmogen? Att för oss kulturmänniskor draga gränser på dessa områden blir en snusföruftig skolmästaresyssla, och likväl kommer det alltid att stå kvar, att på folksedens område magien aldrig kan förstås utan kännedom om den materiella odlingen och vice versa.

Lithberg var inte ensam om sin uppfattning. I slutorden till "Svenska allmogens lif" (1912) hade Tobias Norlind deklarerat: "Skall allmogeforskningen bli till full välsignelse, måste den bedrivas *allsidigt*, den materiella och andliga kulturen måste ses i deras inbördes sammanhang."

I sin andra artikel redogör Lithberg för vad Artur Hazelius och N.E. Hammarstedt betytt för en allsidig traditionsinsamling vid Nordiska museet:

Två olika riktningar inom den folkliga kulturforskningens område existera i vårt land. Den ena vill göra hela vår folkliga kultur till föremål för sitt studium... Den andra riktningen har gjort en specialgren av folklivsforskningen, folkdiktningen till föremål för sitt studium... Den arbetar med egna metoder, på vilka den bergfast tror, därför att den saknar tillräcklig kring-syn över det folkliga materialet.

I ledarsticket i anslutning till Lithbergs andra artikel tillföres diskussionen en intressant synpunkt:

Faktiskt är varken etnologien i sin helhet en 'museivetenskap' eller folkminnesforskningen särskilt predestinerad till 'universitetsämne'. Etnologien som helhet arbetar såväl med museisamlingar som arkivalier och litteratur... Någon museivetenskap till skillnad från annan vetenskap finns ej här annat än så till vida, att etnologien i vårt land helt oförskyllt kommit att leva utanför universiteten och tvivelsutan till sin skada fått haka fast uteslutande vid museerna.

von Sydow befann sig på en folkminneskurs i Bergen den 12—17 augusti men började formulera ett svar innan han ens sett den andra artikeln. Punkt för punkt tog von Sydow upp Lithbergs kritik. Vad som var avgörande för sammanslagning eller särskiljande av vetenskapsområden ansåg von Sydow vara omfånget, stoffets art

och de tillämpade metoderna. Folkminnesforskningen i sig omfattar ett kolossalt studiefält.

Lithberg replikerade i Svenska Dagbladet den 29 augusti och hävdade att "det vore helt visst Hyltén-Cavallius' minne mera värdigt, att den lärostol, som skulle komma att bära hans namn, inrättades efter den vetenskap, vilkens banbrytare han varit":

von Sydow driver nervöst den satsen, att folklivsforskningen icke är *en* vetenskap utan *två*. Jag skulle säga icke *en* utan *tio*, men detta hindrar icke, att den först måste bli en *vetenskap* innan de olika underavdelningarna, folkdiktningen, folkpsykologien, arkeologien, ekonomin osv. kunna lösgöra sig som självständiga studieområden. En klyvning efter den artificiella gräns, von Sydow tänkt sig, i två i och för sig heterogena men sinsemellan så nära sammanhängande halvord måste hava till följd, att bägge halvorna förblöda. — — —

von Sydow gör ett insinuant pactum turpe-erbjudande, då han utfäster sig att icke sätta krokben för den av honom föreslagna professuren i allmogetnografi vid Nordiska museet. Det synes innebära, att jag velat sätta krokben för hans professur i Lund. Jag kan försäkra von Sydow, att skulle det lyckas mig att sätta krokben för den till förmån för inrättande av svensk etnologi såsom ett läroämne vid någon av våra högskolor — och mycket gärna vid Lunds universitet — skulle jag därmed anse mig hava gjort saken en stor tjänst.

Diskussionen fortsatte i den nystartade tidskriften Rig. I första årgången som tillika utgjorde en festskrift till Oscar Montelius 75-årsdag den 9 september 1918 utgör Lithbergs uppsats "Svensk folklivsforskning under sista halvsekle" en delvis ordagrann upprepning av artiklarna i Svenska Dagbladet.

"Resultatet av vår granskning blir", skriver Lithberg, "att det verkligt nya i folkminnesforskningen egentligen icke är något annat än namnet. Som universitetsdisciplin är den väsentligen intet annat än folkdiktsforskning efter danskt-finskt mönster."

von Sydows genmäle till Lithberg i Rig 1918 är intressant ur flera synpunkter. Han inleder med att ta upp frågan om ämnesbeteckningen:

Beträffande namnet *folkminnesforskning* är det nog jag, som först använt det här i landet. Jag har tagit upp det, emedan någon svensk benämning på denna forskning icke fanns och för att slippa från det internationella ordet *folklore*, vilket för svenskt bruk är olämpligt på grund av sin osvenska form och sina för svenska öron olämpliga idéassociationer. Det är orimligt att stämpla ordet folkminnesforskning som en danism, då såväl sammansättningsdelar som ordbildningssätt måste anses ha fullt burskap i vårt språk. Dessutom förtjänar påpekas att ordet *folkminne* begagnats i betydelsen folktradition icke blott av vår förste folkminnesforskare G.O. Hyltén-Cavallius i Wärend och wirdarne (se t.ex. II s. 1) vilket ju möjligen skulle kunna bero på inverkan från Svend Grundtvig, utan även av P. Wieselgren i hans år 1834 tryckta "Sveriges sköna litteratur" där han (II

s. 450) använder ordet *åtskilligt tidigare än Grundtvig införde det i danskan...* Att man i Danmark och Norge avvänder folkeminder och folkeminderforskning i samma betydelse som motsvarande svenska ord, anser jag icke som något hinder för dessas användning utan snarare som ett stöd.

Enbart i Tyskland har man sammanfört folkminnesforskningen och vad von Sydow kallar "allmogeetnografin" under den gemensamma benämningen Volkskunde. "Men ger man akt på de särskilda forskarna, skall man finna, att de regelbundet specialiserat sig *antingen* på det ena *eller* på det andra." "Allmogeetnografin kan svårligen bedrivas annat än i samband med ett allmogemuseum" hävdar von Sydow, men det hindrade inte att han redan för två betyg i kandidatexamen avsåg att anordna en propedeutisk kurs även i materiell allmogekultur. von Sydows pretera censeo lyder:

Jag anklagar våra officiella vetenskapliga institut för deras försummelse att ej driva fram och stödja en vetenskaplig forskning och ett målmedvetet insamlingsarbete på såväl allmogeetnografiens som folkminnenas område. Det har alltför länge fått bero på, om händelsevis av en slump någon ville ta hand om saken, och så har fått gå som den kunnat i elvte timmen. Så kan det inte få fortsätta.

Hur gick det med insamlingen till lundaprofessuren? Professor Martin P:n Nilsson lämnar i Svenska Dagbladet den 26 mars 1919 det lakoniska svaret: "Insamlingen misslyckades." Per Edvin Sköld förklarar i en motion följande år misslyckandet med att insamlingen börjades för sent och hade många andra insamlingslistor att konkurrera med, varför det insamlade beloppet — ca 30.000 kr — inte blev tillräckligt som grundplåt för en professur.

I ett brev — i Kungliga biblioteket — till Fritz Löffler, tidigare professor i svenska språket vid Uppsala universitet, den 1 mars 1921, ger von Sydow sin egen version av jubileumsaktionen 1918:

Till Lunds universitets 250-årsjubileum 1918 gjordes ett försök att insamla medel till en folkminnesprofessur till minne av G.O. Hyltén-Cavallius, och även Ni, Herr Professor, deltog ju såsom undertecknare. Saken misslyckades emellertid, dels emedan Professor Lithberg vid Nord. Museet på grund av okunnighet om förhållandena gjorde ett häftigt anfall i Svenska Dagbladet på själva planen ang. professuren samt mot min ställning som vetenskapsman och universitetslärare. Han kände ingendera och han blev grundligt vederlagd i detalj, men det förde i alla fall med sig att de Stockholmsmagnater som förut lovat stödja saken, alldeles drog sig undan i tanke att saken var sjuk. Dessutom motsatte sig Professor Wrangel som är Smålands nations inspektör att något gjordes genom nationen för saken, väl huvudsakligen emedan hans insamling för Hum. Vetensk. Samfundet skulle ha kommit något i skuggan om en annan så pass värdefull donation samtidigt kom universitetet till del. Följden blev att blott omkr. 40.000 kr insamlades, så gott som uteslutande genom min försorg. Detta kunde icke inom överskådlig tid bilda någon professur, utan omgjordes i stället till en

stiftelse för folkminnesinsamling. Dock hade några givare tagit tillbaka sina gåvor, då det ej gick att få professuren till stånd. Hyltén-Cavalliusstiftelsen har därför blott omkr. 30.000 kr:s kapital, men har fått statsunderstöd, varigenom det är möjligt att åtminstone göra något för insamlingen.

Efter detta misslyckade försök finns det ej någon utsikt för Lunds universitet att donationsvägen få någon folkminnesprofessur. Riksdagen skulle kanske bevilja en om den begärdes men man vill ej i Lund, ty man har under åtskilliga år begärt en professur i statistik utan att få den, och man vill ej begära någon ny professur förr än den så länge eftertraktade statistikprofessuren beviljats. Det enda som man skulle kunna göra här, skulle vara att begära en personlig professur, vilket riksdagen anses lättare gå in på. Men här håller man på kvantitetsprincipen och anser sig icke kunna göra det med mindre än att jag skrivit ett par större arbeten på minst tio ark vardera. Självt kan jag nu inte gilla den synpunkten. Jag tror att min produktion är sammanlagt större än de flesta docenters och mina avhandlingar om Tors färd till Utgård (*Danske Studier* 1910), Sigurd Fåvnesbanes drakstrid (Lunds Univ:s festskrift 1918) och Jättarna i mytologi och folktradition (*Folkminnen och Folktankar* 1919) anser jag var för sig kunna väga upp vilken tioarksavhandling som helst i fråga om nya uppslag och fruktbärande ideer. Men principer i trånga huvuden sitter otroligt fast för trängselns skull, och mot det är intening att göra. Ämnen till stora avhandlingar har jag; och forskningarna har jag utfört: Beowulf, Sigurd Fåvnesbane, Sagan om Rhampsinitos, Folktraditioner i Gamla Testamentet m.fl. Men när man sitter trångt i ekonomiskt hänseende som jag, med stora skulder, så har man en sådan prässande brådska över sig, och sådan oro för dagligt bröd och att hålla sig ekonomiskt uppe så att det är omöjligt att få den sammanhängande och lugna arbetstid som behövs för att på ett för mig själv tillfredsställande sätt redigera ifrågavarande arbeten för trycket. Vad jag i första rummet behöver en professur till är just att i lugn få slutföra mina forskningar. Att få en professur sen man arbetat ut sig och fått sina affärer så förstörda att de aldrig mer skulle lämna en något lugn, det är det litet glädje med.

Tanken på folkminnesprofessuren i Lund var likväl väckt och den skulle aktualiseras vid olika tillfällen. Men intrigspelet vid universitetet i Lund var inte till von Sydows fördel. Boven i dramat var dock inte som man kanske skulle kunna tro Martin Nilsson. Om honom skriver von Sydow i ett brev till Séamus O'Duilearga, att "han har nu sina sidor och kan vara sur och grinig, men han är i grunden bra karl." De som motarbetade von Sydow var i stället de klassiska filologerna, professorn i grekiska Claes Lindskog och orientalisterna och sedermera universitetsrektorn Axel Moberg. Dessa ville inte erkänna "allmogeforskningens bildningsvärde" skriver von Sydow i ett brev till Fredrik Ström.

Striden om professuren i Lund 1918 fick en epilög, präglad av ödets ironi. von Sydow blev utan professur i folkminnesforskning i Lund, men den professur i allmogeenografi eller folklivsforskning som han i stridens hetta ansåg ha sin rätta plats i Stockholm

kom till stånd med Nils Lithberg som förste innehavare redan hösten 1918. Men detta är en annan historia och om den har Mats Rehnberg berättat i en postum artikel som inom kort publiceras i Rtg.

Vad som inte torde vara bekant är att Carl Wilhelm von Sydow själv, efter den misslyckade jubileumsaktionen i Lund 1918, funderade över möjligheten att erhålla en professur i folkminnesforskning i Stockholm. I det ovan citerade brevet till Löffler fortsätter han:

Hur det skulle kunna ställa sig med möjligheterna i Stockholm vet jag inte. Där är det ju en ren donationsfråga, men jag förmodar att det nog skulle låta ordna sig om man bara vid högskolan ville intressera sig för saken. Nord. Museet har ju varit min vedersakare men nu sedan de fått en professur i folklivsforskning, d.v.s. den materiella allmogekulturen, skulle jag inte tro att de har något emot att också på samma ort det bleve en professur i andlig folkkultur, vilket ju skulle vara ett i själva verket nödvändigt komplement till deras egen professur. Själv skulle jag också föredraga att komma till Stockholm då där ju finns bättre forskningsmöjligheter. Men tyvärr har jag inga personliga förbindelser med högskolekretsarna och ännu mindre med donatorerna, och det är ju det som skall till. Nog tycker jag det skulle behövas en professur i Stockholm, dels emedan jag anser det vara klok högskolepolitik att lägga an på sådana ämnen som ej kommit till sin rätt vid universiteten, dels emedan det nu gäller att så fort och så energiskt som möjligt mobilisera alla krafter för insamlingsarbetet för att rädda vad som ännu kan räddas av folkets traditioner, och för det ändamålet behöver det finnas en vetenskaplig undervisning samt ett energiskt forskningsarbete. Ty utan att forskningen oavbrutet är verksam så kan inte insamlingsarbetet skötas vare sig med rätt intresse eller med rätt insikt.

Kampen för professuren i folkminnesforskning på 1920- och 30-talet

Inrättandet av Hyltén-Cavalliusstiftelsen medförde att von Sydow fr.o.m. vårterminen 1922 i universitetskatalogen uppfördes som föreståndare, inte bara t.f. föreståndare för Folkminnesarkivet.

Betänkandet om systematiskt utforskande av den svenska allmogekulturen 1924 resulterade i en proposition, som dock inte innebar någon tjänstemässig upprustning. Per Edvin Sköld som deltagit i utredningen motionerade därför själv bl.a. om inrättande av en personlig professur åt von Sydow i 1929 års riksdag där propositionen skulle behandlas. Han skrader inte orden:

Nu har i snart tjugo år undervisningen i folkminnesforskning skett i provisoriets tecken. Då bör det vara på tiden att normala förhållanden nu införas här. Att begära att undervisning i folkminnesforskning skall upprätthållas men vägra att taga de naturliga konsekvenserna därav, är ett ockrande på entusiasm och offervilja, som ej är staten värdigt. När nu organisation av undersökning av svenska folkminnen skall komma till

stånd, bör den kompletteras med att en professur i folkminnesforskning inrättas... Nu har docenten C.W. Sydow varit banbrytare för tillvaratagandet av det svenska folkets muntliga traditioner, han har varit initiativtagaren till den moderna folkminnesinsamlingen, har under tvenne årtionden verkat som akademisk lärare i ämnet, han är vårt lands främste vetenskapliga kraft på detta område, han förklarades redan 1917 kompetent till en professur i norsk folkminnesforskning i Norge, han är en man med vetenskapligt rykte långt utöver vårt lands gränser. Nog fyller han mer än väl de krav, som böra ställas på dem, för vilka man plägar inrätta personliga professurer. På grund härav föreslår jag, att en personlig professur i folkminnesforskning inrättas vid Lunds universitet åt docenten Carl Wilhelm von Sydow. Med denna professur bör förenas föreståndarskapet för Hyltén-Cavallius'-stiftelsen och dess arkiv jämte ledarskapet för det därifrån bedrivna insamlingsarbetet. Däremot bör han befrias från arkivtjänstgöring i egentlig mening.

I ett brev i anledning av Skölds motion skriver Sigfrid Svensson till von Sydow:

Bara det nu inte är en onödig risk att koppla den tillsammans med det övriga. Kanske borde den också varit mer förberedd genom propaganda. Det är nu i alla fall att hoppas att den skall bringas till ett lyckligt slut. Jag vet ju att Du bra mycket hellre önskat att det tillkommit en professur av vanligt slag. Men den kan väl följa sen — som tidigare sagt, vi som är yngre få väl också slåss en gång!! Du har kämpat tillräckligt länge.

Skölds motion avslogs liksom propositionen. Ärendet föll dock framåt eftersom riksdagen föreslog en ny utredning till 1930 års riksdag. För folkminnesforskningens del medförde den ingen professur, men väl en fast lärarbefattning för von Sydow och därmed en regelbunden undervisning. Samtidigt började von Sydow även ge kurser i folkminnesforskning i Uppsala. År 1931 gjorde han det på egen bekostnad, men från 1932 utgick särskilda anslag härför. Denna anordning upphörde dock 1936 i och med att de akademiska betygen blev riksgiltiga.

Parallellt härmed undervisade Sigurd Erixon i materiell folkkultur i Lund. I samband med Karlins avgång från Kulturen 1933 väcktes hos Martin Nilsson tanken att chefskapet för museet borde förenas med en lärarbefattning vid universitetet. Sigurd Erixon kände sig tilltalad av tanken: "Genom en sådan anordning kan museiverksamheten ges en djupare inriktning och strängare koncentration och bättre anknytning vinnas till studiearbetet och undervisningen i universitetsstaden." Erixon, som då i realiteten fungerade som docent i Uppsala, avböjde dock uppmaningen att söka museichefstjänsten.

År 1936 fick frågan om folkminnesprofessuren ny aktualitet genom en debatt i studenttidningen Lundagård som initierats av Åke Ohlmarks, vars egen forskning överskred flera ämnesgränser. I ett

genmåle skriver Dag Strömbäck, då ordboksredaktör vid SAOB i Lund:

Licentiat Ohlmarks vill slå ett slag för ett etnologiskt forskningsinstitut vid Lunds universitet. För min del skulle jag vilja framföra som en from önskan att folkminnesforskningen, som står i intimaste samband med etnologien, först och främst bereddes en särskild professur vid Lunds universitet.

Den självskrivne innehavaren av professuren var givetvis von Sydow. Strömbäck tillägger:

Vid Lunds universitet har han under 25 år utfört sin förnämsta forskargärning och det kan synas egendomligt att Uppsala universitet på sistone sökt försäkra sig om hans person genom att hos statsmakterna anhålla om professur i hans ämne. Har då icke Lunds universitet i lika mån behov av en professur i folkminnesforskning?

Vad åsyftar Strömbäcks ord om aktionen i Uppsala? Både 1931 och 1934 hade humanistiska fakulteten vid Uppsala universitet i sina petita upptagit en professur i folkminnesforskning. Senare framförde konsistoriet i sina riksdagspetita inrättandet av en professur i samma ämne fr.o.m. budgetåret 1936/37. Bakom kulisserna agerade Åke Campbell — då anställd vid Landsmålsarkivet — som även författat en motion. K.G. Westman som skulle framföra den fann det emellertid oklokt att förbigå universitetsberedningen med begäran om en ordinarie professur. von Sydow som hållits under rättad om ärendets gång av Campbell skrev den 25 januari 1936 något desillusionerat till denne:

Det är för mig helt naturligt ledsamt att frågan om professuren blivit fördröjd, ty när man är 57 år gammal, så är det ju inte mycket tid att svänga på om man vill uträtta något som professor och därtill skall göra en så lång flyttning som samtidigt blir en omflyttning i en annan miljö, men jag förstår att det finns många svårigheter och att universitetsberedningsvägen i många hänseenden är säkrare än motionsvägen som ju är mycket osäker. Vore det inte dock möjligt att förmå regeringen att direkt uppmana univ. beredn. att komma in med yttrande så att ärendet kan bli avgjort vid nästa riksdag? ... Man kunde be Liestöl icke blott om ett yttrande om mig och ämnet utan också om att han såsom f.d. minister skreve ett kollegialt brev till Engberg framhållande att det är en skandal som sakerna har skötts i Sverige, både med att ämnet ej har fast ställning vid våra universitet och att jag som borde ha fått professur för 20 år sedan ej kunnat få professur.

I sina petita till 1938 års riksdag gjorde konsistoriet framställning om inrättande vid Uppsala universitet av en personlig professur i folkminnesforskning åt von Sydow. Universitetskanslern tog inte upp tjänsten varför den aldrig nådde riksdagen. Ett steg på vägen var dock att ge von Sydow professors namn. Sven Liljeblad rapporterar härom i ett brev den 26 januari 1938:

Ström, Sköld och Wigforss ha beslutat att, såvida inte Sahlgren och Westman som bevakar uppsalaprofessurens intressen direkt avrådde inleda en aktion för att omedelbart låta Engberg göra Dig till titulärprofessor. De ansågo, att detta skulle stimulera Engbergs intressen för professuren nästa år och att det vore lättare att med hänsyn till Din ålder då utnämna Dig till professor än om Du endast vore Hyltén-Cavalliusstiftelsens föreståndare rätt och slätt. Engberg lär tidigare vid något tillfälle ha yttrat, att han var skamsen att ej ge Dig professors rang men att han måste ha tre professorer bakom sig. Ström och Sköld ville ordna detta med Erixon, Sahlgren och Geijer.

Genom öppet brev den 25 november 1938 tillerkände Gustav V von Sydow professors namn.

Ett nytt krafttag i ärendet togs av den kände riksdagsmannen och folkminnessamlaren Fredrik Ström. I en motion i januari 1939 vilken framfördes i båda kamrarna pläderade han starkt för en personlig professur i nordisk och jämförande folkminnesforskning för von Sydow vid Uppsala universitet. Härvid hade han backat upp en lång rad celebra folklorister från olika länder, vars utlåtanden bifogats den tryckta motionen. Fredrik Ström höll von Sydow underrättad om händelsernas utveckling. Den 24 mars skriver han:

Lundell har besökt mig och dessförinnan talat med universitetskanslern Undén. Undén hade sagt, att det i år icke ginge att lösa frågan, men att den skulle lösas nästa år. Undén skulle i god tid (redan i okt.) göra allt klart och proposition skulle komma tidigt vid 1940 års riksdag, sannolikt väl i statsverkspropositionen. Undén skulle då göra allt för att få saken igenom. I år ansåg han sig intet kunna göra, emedan han inte trodde att riksdagen skulle taga förslaget utan att det kom som proposition. Jag är ju glad att Undén nästa år vill gå in för saken, men är ledsen att ett år förspilles. Jag skall i alla fall nu rådgöra med mina medmotionärer och med ett par ledamöter i utskottet, ev. även med K.G. Westman. Självt är jag icke böjd att ge mig.

Det gick som förutsett. I sitt utlåtande över motionen framhöll statsutskottet att universitetsberedningen i sin den 7 oktober 1937 avgivna utredning angående universitetens verksamhet och organisation (SOU 1937:36) framlagt förslag om upprättandet av en professur i folkminnesforskning vid Uppsala universitet. Utskottet fann goda skäl ur nationell och vetenskaplig synpunkt för att folkminnesforskningen fick en företrädare med professors ställning, men ställde sig dock avvaktande i väntan på universitetsmyndigheternas ställningstagande.

Frågan om en personlig professur för von Sydow föll dock framåt. Utskottet ansåg att den kunde upptagas vid nästkommande riksdag och att von Sydow — vid bifall från riksdagens sida — utan ansökningsförfarande kunde kallas till innehavare av en lärostol i folkminnesforskning.

Det kan synas som om initiativet under 1930-talet hela tiden låg i Uppsala och att man i Lund förhöll sig passiv. Så var dock inte fallet. Nya ansträngningar hade gjorts i tysthet att donationsvägen få till stånd en professur för von Sydow. Årkebiskopen och f. lundaprofessorn Erling Eidem hade tillsammans med landshövding Linnér uppvaktat bankdirektör Wallenberg. När von Sydow sommaren 1936 för en ny uppvaktning på tal svarar Eidem:

Naturligtvis är jag högeligen intresserad av själva saken, att en ordinarie lärostol i Ditt ämbete kommer till stånd. Men jag tror, ...att den föreslagna vägen är alldeles oframkomlig.

Samtidigt med att större akademiska konsistoriet i Uppsala i sina petita till 1938 års riksdag gjort framställningen om inrättande av en personlig professur i folkminnesforskning för von Sydow anhöll även det större akademiska konsistoriet i Lund att framställning skulle göras till 1938 års riksdag om inrättandet av en ordinarie professur i ämnet vid Lunds universitet. von Sydow hade alltså vid denna tidpunkt en dubbel uppackning.

Universitetsberedningen 1937 hade emellertid förordat att folkminnesprofessuren borde förläggas till Uppsala och att en professur i etnologi borde inrättas i Lund. Universitetskanslern Östen Undén vilken — som vi sett — lovat lösa frågan uttalade emellertid i sitt yttrande över 1939 års petita, att professurerna lämpligast borde omfatta nordisk och jämförande folkkulturforskning, alltså både den andliga och den materiella kulturen. I förhandenvarande läge ansåg kanslern det dock inte möjligt att två professurer samtidigt skulle inrättas i landet. Den närmaste åtgärden borde bli, att von Sydow, som under en lång följd av år företrätt folkminnesforskningen i Lund, erhöll en professur.

Statsutskottet som redan vid 1939 års riksdag anbefallt ärendet till Kungl. Maj:ts beaktande upptog förslaget under hänvisning till "den banbrytande verksamhet, som von Sydow under en mycket lång följd av år utfört för den svenska folkminnesforskningen". Det antogs också av riksdagen och den 26 april 1940 utnämndes Carl Wilhelm von Sydow till innehavare av en personlig professur i Nordisk och jämförande folkkulturforskning.

von Sydow betraktade framgången som Fredrik Ströms förtjänst i ett brev till dennes 60-årsdag sommaren 1940. Men Ström svarade: "Du har intet att tacka för. Det är vi som skall tacka Dig. Ja, det var icke för tidigt att professuren kom. Det var skandalöst för sent. Men bättre sent än aldrig. Förstås."

Nordisk och jämförande folkkulturforskning 1940

Ödet ville alltså att professuren gick Uppsala förbi och att von Sydow slapp flytta från Lund. Han installerades i sitt ämbete den

23 november 1940 av Einar Löfstedt och föreläste därvid om "Religionsforskning och folktradition". Till Åke Campbell skriver von Sydow några dagar senare: "Alla som jag hittills talat med tyckte om föredraget, och ansåg att det gav mera respekt för traditionsforskningen än vad man förut haft..." Inrättandet av professuren var alltså inte bara en sent vunnen framgång för von Sydow. Den medförde även ökad status för ämnet i Lund.

När von Sydow tillträdde sin professur var han 62 år gammal och hade alltså ännu mindre tid att "svänga på" än 1936. Därtill hade tjänsten fått en inriktning som han inte önskat. "Folkkulturforskning" omfattade även den materiella kulturen och för detta område saknade han själv kompetens. Inte desto mindre grep han sig med liv och lust an arbetet och knäsatte även den nya ämnesbeteckningen genom att bilda "Sällskapet folkkultur" som började utge en tidskrift med samma namn (se nedan s. 312). Ombenämningen av professuren medförde dock ingen förändring av examensämnet folkminnesforskning. De examensfordringar och studieplaner som hittills gällt för ämnet folkminnesforskning kvarstod.

Men vem stod egentligen bakom den nya beteckningen för professuren? Även om universitetskanslern Östen Undén framförde den kan det knappast ha varit hans idé. Efter ett kanslerbesök i Uppsala skriver Sven Liljeblad till von Sydow den 19 september 1939: "Icke heller nämnde han något om det monstruösa namn, som Du skriver i Ditt brev till mig — *folkkulturforskning*. Finns det kultur utan folk? eller folk utan kultur?"

Förespråkarna för "enhetsämnet" fanns vid universitetet i Lund och dess främste talesman var Martin Nilsson. Om uppsaliensarna arbetat fram den nya professuren var det lundensarna som medverkade till dess nya inriktning. Beteckningen folkkulturforskning föreslogs 1939 av Lunds universitet som namn på det nya "enhetsämnet".

Att saken låg så till bekräftas av ett brev från von Sydow till Knut Liestöl den 20 maj 1942:

Vad Du säger om professuren håller jag fullkomligt med om, och det är beklagligt att saken har ordnats som den har. Detta beror på att jag eller annan fackman ej blev tillfrågad av fakulteten utan Martin P:n Nilsson tvang den att tillstyrka sin *mycket* dilettantmässiga syn på saken. ... Kansler har låtit sig imponeras av Martin Nilsson så att han följde hans linje.

Priset för professuren hade varit högt och von Sydow hade svårt att stryka ett streck över det förgångna. Installationsföreläsningen var inte bara ett försök att stärka folkminnesforskningens renommé. Den "behandlade 'Religionsforskning och folktradition' och var en uppgörelse med [Efraim] Briem och Martin P. dock utan namns nämnande" skriver von Sydow till Sven Liljeblad. Föreläsningen fick en epilog i en debatt mellan von Sydow och Martin Nilsson i

Folkminnen och Folktankar och i Folkkultur som ifråga om skärpa saknar tidigare motstycke.

Där man hade lite distans till de båda kombattanterna kunde bataljen upplevas något annorlunda. I ett brev till von Sydow den 25 februari 1942 skriver Sigfrid Svensson:

Häromkvällen hörde jag H.S. Nyberg i Upsala recensera Din och M.P:n N-n's skrifter. Det var redan i formellt hänseende ett mycket roligt och skickligt upplagt föredrag. Därom vittnar ju redan rubriken: "Barnet, brunnsgubben och professorerna". Där skildrades dramatiskt och åskådligt hur det gick till när hrr v.S. och P:n N-n möttes på en gårdsplan med ett trasigt brunnstock, en varnande moder och ett olydigt barn.

Nordisk och jämförande folklivsforskning, särskilt etnologisk 1944

En personlig professur för en 62-årig professor gav allraminst studenterna någon trygghet. Det gällde nu att få den omvandlad till en ordinarie.

Redan i samband med Skansens 50-årsjubileum, där von Sydow fick mottaga den nyinstittade medaljen för hembygdsvårdande gärning, diskuterade han frågan med Fredrik Ström. I ett brev till Sven Liljeblad den 4 september 1941 heter det:

Vi har också gått på ett par uppvaktningar för att höra efter vad som bör göras för att få min personliga professur att bli fast professur. Från regeringshåll kan inga initiativ tagas, då de måste sträva att göra så många och stora nedskärningar som möjligt, men de ställde sig välvilliga till saken och uppmanade Ström att väcka motion. En sådan motion kommer visserligen att avslås men sannolikt med välvillig rekommendation till regeringen att nästa år komma med proposition. Det vore bra om en sådan sak kunde genomföras. Ström åtog sig att väcka motion i sådant syfte.

Vid sammanträde den 23 april 1942 beslöt styrelsen för Hyltén-Cavalliusstiftelsen att till Större akademiska konsistoriet inlämna ett förslag till petitum rörande fast professur i folkkulturforskning sedan den personliga professuren med 1943 års utgång blir indragen på grund av innehavarens avgång med pension.

Styrelsen för Hyltén-Cavalliusstiftelsen i Lund hävdade att en sammanslagning av de två ämnena etnologi och folkminnesforskning vore att föredraga framför varje provisorium. Att härvid den etnologiska delen av ämnet borde tillmätas något större utrymme i examensfordringarna än folkminnesforskningen framstod som naturligt och nödvändigt inte minst med tanke på museimannautbildningen.

Att von Sydow som själv förde protokollet i Hyltén-Cavalliusstiftelsen gav upp tanken på en ren folkminnesprofessur berodde en-

ligt vad Martin Nilsson uppger i brev till Sigfrid Svensson den 13 januari 1944 på övertalning av John-Elof Forssander. I ett brev till arkivarien J. Ejdestam två dagar tidigare förklarar von Sydow själv sin ståndpunkt:

Men man måste betänka att det nu är kristid. Då man särskilt för museiutbildning behöver i första hand etnologi men även folkminnesforskning, då ju landsbygds-museimän måste ha mycket med hembygdsföreningarna att göra och leda deras samlingsverksamhet både på det ena och det andra området, så är det rimligt att medan det ej finns tillgång på två skilda professurer ämnena tills vidare slås ihop i en professur. ... Däremot har jag gentemot förslaget i yttrande till protokollet anmärkt att folkminnesforskning och etnologi bör finnas som skilda ämnen på licentiatstudiet. När statens budget tillåter bör man självfallet få skilda professurer i de båda ämnena, men så att för ämbetsexamen det kräves examen i dem båda.

Humanistiska fakulteten framhöll liksom styrelsen för Hylltén-Cavalliusstiftelsen att ämnena visserligen omfattade två olika sidor av den nordiska folkkulturen men både forskning och undervisning kunde ha gott av att sammanhållas. Lundafakulteten framhöll det trängande behovet av undervisning inte bara i folkminnesforskning utan också i nordisk etnologi för blivande museimän men även för utbildning av lärare för undervisning i hembygds-kunskap vid folkhögskolor och folkskoleseminarier. Större akademiska konsistoriet instämde i fakultetens yttrande.

Frågan om sammanslagning av ämnena folkminnesforskning och nordisk etnologi var emellertid så problematisk att ecklestias-tikminister Gösta Bagge tillkallade Martin Nilsson i Lund och Sigurd Erixon i Stockholm för att utreda ärendet. Deras utlåtande har Erixon citerat och kommenterat i en lång artikel i Folkliv 1944 med rubriken "Folklivsforskningen som universitetsämne".

Utlåtandet kan betraktas som en typisk kompromissprodukt. Sigurd Erixon lämnade sin tidigare linje med två självständiga ämnen till förmån för ett enhetsämne. Nilsson avstod å andra sidan från den av lundafakulteten 1939 lanserade benämningen folkkulturforskning. Beteckningen folklivsforskning hade använts redan 1909 på Sven Lampas docentur i Uppsala men fick sitt genombrott genom Erixons kraftfulla agerande på 1930-talet.

Landsmåls- och folkminnesarkivet i Uppsala och humanistiska sektionen vid Uppsala universitet hävdade i sina yttranden (publicerade i Folkminnen och Folktankar 1943) precis som en gång von Sydow i debatten med Nils Lithberg, att folkminnesforskning och etnologi var två helt skilda ämnen. Landsmålsarkivets styrelse ansåg att folkminnesforskningen i främsta rummet måste anknyta till nordisk filologi och filologisk arbetsmetod. Nordisk etnologi arbetade med helt andra metoder, närmast sådana som tillämpats inom etnografi och geografi, arkeologi och konsthistoria, sociologi och nationalekonomi. Efter von Sydows avgång borde lundaprofessu-

ren bli ”klart etnologiskt betonad och på ett eller annat sätt knyts till Kulturhistoriska museet i Lund.”

Universitetskanslern lämnade i sitt utlåtande den 8 oktober Uppsala-institutionernas synpunkter utan avseende och anslöt sig till de båda utredningsmännens förslag. Han ville dock för sin del behålla 1940 års benämning på professuren, dvs folkkulturforskning. Det hjälpte inte att humanistiska sektionen i Uppsala vände sig mot Kanslerns yttrande i en särskild skrivelse till Konungen (Folkminnen och Folktankar 1943 s. 134 ff).

I statsverkspropositionen 1944 fann statsrådet Bagge i likhet med de sakkunniga att professuren borde förläggas till Lunds universitet med hänsyn till den personliga professur som redan var inrättad där liksom med tanke på betydelsen av de samlingar som fanns i Folkminnesarkivet och Kulturhistoriska museet.

Även om det sammanslagna ämnet borde få benämningen Nordisk och jämförande folklivsforskning var det orimligt att professurens innehavare skulle ha full kompetens inom de båda tidigare ämnena folkminnesforskning respektive nordisk etnologi. Förslaget till riksdagen blev därför att lundaprofessuren skulle få benämningen ”Nordisk och jämförande folklivsforskning, särskilt etnologisk”. Härmed skulle markeras att den blivande innehavaren av professuren *måste* styrka sin professorskompetens inom ämnesgrenen etnologi, men att, om denna förutsättning var fylld, speciminering inom folkminnesforskning räknades likvärdig med speciminering i etnologi. Den 29 mars 1944 beslöt riksdagen i enlighet härmed.

Det sena beslutet fick till följd att tillsättningsproceduren blev utdragen. von Sydow, som skulle avgått med pension med utgången av 1943 fick därför som t.f. uppehålla professuren t.o.m. läsåret 1945—46.

Kannstöperierna om kandidaterna till professuren hade börjat tidigt. Våren 1942 hade von Sydow talat med dekanus, Sture Bolin om inrättandet av en professur i etnologi, till vilken Sigfrid Svensson skulle kallas. Enligt en dagboksanteckning från den 4 mars detta år lät von Sydow även meddela Svensson detta genom amanuensen Karin Danver. Svenssons brevväxling med Sture Bolin visar att han varit tämligen övertygad om att få professuren. Långt innan den ledigförklarades engagerade han sig i praktiska frågor om övergångsbestämmelser och annat. Den 1 april 1944 motiverar han även sina skäl att söka i ett brev till Bolin:

Det skulle förvisso glädja mig mycket att få återkomma till Lund och Skåne och jag hoppas att i så fall kunna göra nytta för mig. Jag har tidigare främst genom John Elof [Forssander] fått en känsla av att jag icke skulle vara ovälkommen till Lund och det har faktiskt varit avgörande för mig i mitt beslut att söka. Ty den höge värdigheten (som en professur innebär) kan inte uppväga i och för sig värdet av ”trogna vänner och goda grannar”

och vi ha på museet en trivsam och inbördes nyttig kamratkrets. Och sedan man tillbringat mer än hälften av sitt medvetna liv på en plats så växer man ju i viss mån fast, även om det ej är ens ursprungliga jordmån.

Den nyinrättade professuren söktes av docenterna Åke Campbell och John Granlund samt förste intendenten Sigfrid Svensson. De sakkunniga, professorerna Gabriel Nikander och Carl Wilhelm von Sydow, placerades Campbell i första rummet och Sigfrid Svensson i andra, medan Sigurd Erixon placerade de båda huvudkonkurrenterna i omvänd ordning. Om sin spontana reaktion skriver Sigfrid Svensson den 22 augusti 1945 till Martin Nilsson:

När jag först såg uppgiften om sakkunnigutlåtandenas resultat ångrade jag mycket att jag sökt till Lund. Men så snart jag läst referatet i SDS försvann den känslan omedelbart: jag kunde i varje fall inte själv bli övertygad genom motiveringarna om att jag varit ute i ogjort väder. Andra få sedan ha sin mening härom. Min egen stora ofullkomlighet är jag smärtsamt medveten om, men här gäller det ju ett relativt förhållande.

Genom Campbells förmedling har jag fått se en kopia av Sydows yttrande. Och det är av den art, att jag anser det nödvändigt för mig att trycka och till Sektionen framföra särskilda erinringar härom. Sydow har nämligen grundat sitt ställningstagande främst på personliga omständigheter och dessa äro så ensidigt sedda och delvis direkt felaktiga att en vidräkning är nödvändig. Jag anser att han gjort sig skyldig till grov vårdslöshet eller uppenbar partiskhet och dessa svåra beskyllningar grunda sig på objektivt konstaterbara fakta. Som part i målet kommer jag konsekvent att undvika all kritik av mina medsökandes arbeten och jag vill ej heller ingå på Sydows uttalanden om mina egna eller de andras alster.

Vad som föranlett Sydows kovändning är mig obekant (våren 1942 och troligen även vida senare var han av en helt annan mening, möjligen har Nikander ofrivilligt inverkat). Naturligtvis kan ett fördjupat studium motiverat en åsiktsförändring, men yttrandet är föga övertygande på den punkten...

För Sigfrid Svensson utgjorde von Sydows ändrade ställningstagande en psykologisk gåta, som han grubblade mycket över och även försöker tolka i brev till Sture Bolin. Han har även själv berättat att författandet av klagoskrifterna blev en intellektuell utmaning. Bevarade dagboksanteckningar visar med vilken spänning Svensson följt ärendets vidare gång. Sedan konsistoriet enhälligt placerat honom i första rummet rådde inget tvivel om utgången. Han utnämndes den 10 maj 1946 till innehavare av den nybildade professuren fr.o.m. den 1 juni.

Hur såg Svensson själv på sin nya uppgift? Ett brev till Martin Nilsson den 23 december 1945 besvarar frågan:

Skulle K.Maj:t följa universitetet (och jag har ingen anledning att tro annat) är det givetvis en mycket lockande uppgift att ge inriktningen av ett nytt ämne vid universitetet. Professorns och Erixons utredning ger ju ett

gott stöd. Men en personlig prägel kräves ju samtidigt och jag känner starkt min ofullkomlighet bl.a. genom att min egen universitetstid varit så kort. Till min fördel kan kanske å andra sidan tala, att jag genom skänkt bondarv och stockholmsk ämbetsmannaträning — så synes det mig själv — fått en något mera pragmatisk och realistisk inställning än min medsökande. Och så får jag väl försöka att i fortsättningen genom arbetsamhet bota bristerna i lärdom!

Svensson tillträdde professuren den 1 juni 1946 men besökte lundainstitutionen redan några dagar tidigare för petitaberedningen. Han redovisar sina intryck i ett brev till Martin Nilsson den 25 maj:

Professor v. Sydow mottog mig som om ingenting passerat. Och jag ansåg ju att om han kunnat svälja de ganska beska piller jag serverat fanns ingen anledning för mig att se bakåt. På kvällen åhörde jag en seminarieövning om en saga. Där har givetvis v. Sydow sin styrka bl.a. genom sitt förbluffande minne av olika sagor. Det var en fängslande framställning han gav, men jag fick å andra sidan ett mycket starkt intryck av hur verklighetsfrämmande detta specialstudium måste vara för flertalet av de studerandes fortsatta gärning. Även om man inte får se de akademiska studierna ur den omedelbara nyttans synpunkt så kan ju staten ändock ha rätt att ställa vissa nyttighetskrav ifråga om ämbetsmannautbildningen vid universiteten.

Uppgiften att lansera det nya enhetsämnet i Lund var naturligtvis inte helt lätt. Svensson hade ju bytt yrke från museiman till universitetslärare och måste starta med att utarbeta en ny kurs och själv läsa in den. Därtill kom ett visst kallt motstånd från de gamla folkloristerna. Till Campbell skriver von Sydow i januari 1947:

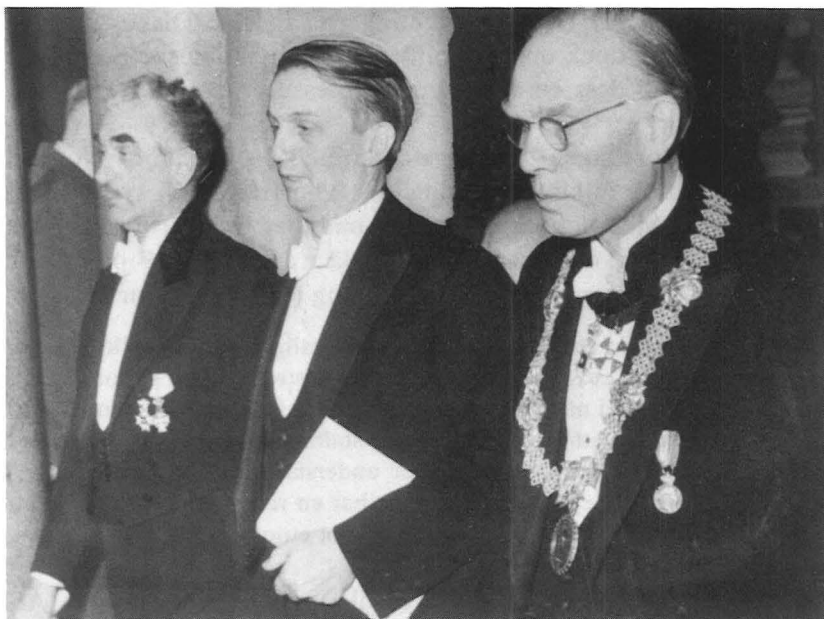
Den snälle S. är inte så lite naiv och tror så fast på sammanslagningens välsignelse, att han blir ond på Anna Birgitta, därför att hon råkade säga rent ut att sammanslagningen var ett misstag. S. och jag har emellertid inte blivit osams på något vis, utan vi drar jämnt, ty han är i grund och botten hyggelig karl, och han har för mig talat om hur mycket svårare och knaggigare det är att undervisa än han tänkt sig.

Från von Sydow övertog Sigfrid Svensson några långt hunna doktorander men fick också omedelbart ett nytillskott av studerande av vilka flera kom från museerna och nu fick en möjlighet att komplettera sin grundutbildning.

Som föreläsare var Sigfrid Svensson kanske bäst då han vandrade med sina elever i Kulturens samlingar eller under exkursioner, som han alltid noga förberedde genom att först göra färdens på egen hand. Den 26 september 1948 rapporterar han till Martin Nilsson:

Häromdagen återkom jag med seminariet från en exkursion till östra Småland där vi bl.a. i Jonas Stolts socken Högsby besökt ett par ännu oskiftade byar, d.v.s. man har en gång haft storskifte men genom köp etc. har ägorna på nytt ytterligare splittrats. Här fick vi se samboendet i genuin form och höra talas om ett byalag, som ännu hade att bestämma om vad som skulle sås i de olika gårdarna. Det hårda arbete, som undervisningen onekligen

Sigfrid Svensson installerades i sitt professors-
ämbete den 12 oktober
1946. Till höger rektor
magnificus, Johannes
Lindblom. Till vänster
universitetets prorektor,
Assar Hadding.



innebär, stimuleras av den entusiasm och det intresse ungdomarna visa när man är ute med dem på dylika resor.

Sigfrid Svenssons professorsgärning, som kom att omfatta 21 år, lever hos hans lärjungar i tacksam hågkomst. Längre fram i denna bok redovisar Sven B. Ek sina minnen från åren i Svenssons seminarium.

När det omsider blev dags att ompröva Sigfrid Svenssons professur i samband med hans förestående avgång föreslog han själv i skrivelse den 12 januari 1965 till sektionen att den borde utlysas med oförändrad benämning, vilket förslag även sektionen och UHÄ följde. Därmed undveks en ny uppslitande diskussion om ämnesinnehållet medan å andra sidan ett par välmeriterade lunda-folklorister från början var utslagna från konkurrensen.

Folklivsforskningen blir etnologi

Den professur jag tillträdde den 1 juli 1967 hade alltså samma benämning som Sigfrid Svenssons. Men frågan om ämnesbeteckningen fick snabbt ny aktualitet i samband med förarbetena för de nya studiegångarna vid de svenska universiteten. Jag tillkallades av UHÄ som ämnesexpert och avgav den 31/10 1967 ett yttrande som även berör ämnesbenämningen (Meddelanden nr 44).

Vid de ämneskonferenser som föregick yttrandet hade de flesta föredragit etnologi — utan någon regional avgränsning — i stället för Nordisk och jämförande folklivsforskning. Ämnets ökade inter-

nationalisering var en av motiveringarna härför. Diskussionerna övertygade mig dock om att en förändring av ämnesbeteckningen borde anstå till dess en översyn av professurernas rubricering aktualiserades.

Ämnesbeteckningen "Folklivsforskning" i stället för "Nordisk och jämförande folklivsforskning" — kom främst till synes i studieplanerna. Men det var en knappt märkbar förändring. Vid den nordiska etnologkongressen i Jyväskylä i augusti 1969 pläderade jag för etnologi som ny ämnesbeteckning (Meddelanden nr 52):

Nästa mål bör vara att skaffa vårt ämne enhetlig internationellt gångbar beteckning liksom t.ex. sociologin och socialantropologin. Bakom en sådan strävan ligger ej någon avsikt att ge folklivsforskningen en ny inriktning, utan tvärtom att konsolidera dess ställning. Ett bra namn har ett egenvärde — en image — som ej bör underskattas. Vid diskussionerna rörande de nya studieplanerna i Sverige har en rad skäl framförts för ett utbyte av benämningen folklivsforskning mot etnologi.

Successivt infördes beteckningen etnologi vid institutionerna. "Arbetsgruppen i etnologi" diskuterade t.ex. ämnets uppgift i skolan (Meddelanden nr 59) år 1971. Den 16 april fastställde UHÄ en ny normalstudieplan för grundutbildningen i etnologi. Därmed var ämnesbeteckningen etnologi fastlagd. Som en följdfråga återstod professurens beteckning. Denna löstes genom Kungl. Maj:ts beslut, att professuren fr.o.m. den 1 juli 1972 skulle benämnas "Etnologi, särskilt europeisk".

Därmed försvann den s.k. "svansen" som innebar att lundaprofessuren hade en inriktning mot "etnologi" och uppsalaprofessuren mot folkloristik. Inte bara ämnesbeteckningen utan även professurerna i landet likformades därigenom — med undantag av Umeå, där profileringen "särskilt nordeuropeisk" dock föreslås bli etnologi, särskilt europeisk, i och med den nuvarande professorns avgång.

Lundprofessuren har i vederbörlig ordning omprövats och i enlighet med institutionsstyrelsens, sektionens och UHÄ:s förslag har regeringen fastställt att den skall ledigförklaras med oförändrad beteckning ("etnologi, särskilt europeisk") i samband med min avgång.

En likformning av ämnesbeteckningen har alltså skett vid de svenska universiteten och högskolorna liksom av professurerna i etnologi vid de fem universitet som har sådan. Därmed har även garantier skapats för en likvärdig utbildning med betydande bredd och användbarhet. Erfarenheten visar emellertid såväl inom grundutbildningen som inom forskarutbildningen att det är viktigt med kompetenta lärarkrafter inom ett brett fält. En successiv utbyggnad av institutionerna med specialinriktade lärare och handledare är därför ett önskemål.

Tre professorsgenerationer i prefektrummet i Folklivsarkivet. I bakgrunden E. Thoréns porträtt av C.W. von Sydow från 1944. Bilden tagen i samband med Nils-Arvid Bringéus tillträde den 1 juli 1967.



Ett ämne väljer väg

ORVAR LÖFGREN

Finns det ett etnologiskt luktsinne?

Varje universitetsinstitution skapar sitt eget mikroklimat, en forskningsmiljö som inte bara formas av vindarna ute i samhället och omslagen i vetenskapssynen, utan även av den helt speciella blandningen mellan lärare, studenter, lokala förutsättningar och traditioner. I detta mikroklimat sker en ofta subtil prägling som inte behöver följa studieplanens retorik utan skapas i en mer vardaglig forsknings- och arbetspraktik. Varje institution utvecklar sina fasta rutiner, oskrivna regler och symboliska gränser: sin dolda läroplan om man så vill.

När jag själv började läsa etnologi (i Stockholm) i mitten av 1960-talet kom vår professor John Granlund vid granskningen av en seminarieuppsats om jordbruket i leksandsbyn Laknäs att säga att största felet med texten var att "den inte luktade Laknäs". En etnologiuppsats skulle helst *lukta* på ett bestämt sätt och det intressanta var att ingen av seminariedeltagarna behövde tvivla på vad han egentligen menade. Det fanns en tyst kunskap om vilka kvaliteter som gjorde en uppsats "etnologisk" eller snarare gjorde den till "god etnologi". Ingen av oss runt seminariebordet skulle utan vidare ha kunnat sätta ord på dessa kvaliteter, men vi visste. Det är denna form för tyst kunskap om etnologins doft, smak, färg eller särprägel som intresserar mig. Hur har den växlat under olika epoker och hur har studenter etnologiserats till forskare och utrustats med detta svårbeskrivna lukt- och spårsinne i Lund?

I en diskussion av humanioras skiftande forskningsklimat har kulturgeografen Anne Buttimer prövat tre metaforer för de olika stadier en disciplin eller skolbildning kan genomlöpa: Fågel Fenix, doktor Faust och Narcissos.

Fågel Fenix representerar pionjärandan, den fantastiska tid då ett nytt ämne eller paradigm föds ur askan och ger sig ut för att erövra världen. Fenix flaxar och far över landet, sprängfylld med idéer, uppslag och forskningsprogram. Världen är fortfarande ung och allt är möjligt — detta är en tid av uppbrott och frigörelse från traditionella akademiska konventioner och doktriner. Somliga av Fenix visioner blir dagsländor och hugskott, för det ska en jord-

förbindelse till för att omsätta visioner i praktik — och här kommer doktor Faust in på scenen. Nu glider pionjäran över i hans mer handfasta arbete för att etablera, ordna, institutionalisera och förankra visionerna. Faust har fullt upp med att snickra staket och fållor, avgränsa gentemot grannvetenskaper, linjera upp forskningsfält, skriva studieplaner och handböcker, skapa arkiveringsprinciper och undervisningsrutiner. Fausts arbete ter sig kanske inte lika gloriöst som Fenix flaxande, men är lika nödvändigt. Problemet med hans projekt är att det lätt kan gå rutin och slentrian i det: mer av reproduktion än av nyskapande.

Efterhand kan det uppstå spänningar mellan de ursprungliga fenixambitionerna och Fausts institutionsbyggande. Ur denna spänning träder så Narcissos fram. Han känner viss leda vid Fausts idoga slit och släp och börjar fråga sig ”vad är det egentligen vi håller på med”, vad är etnologins mål och mening, hur hamnade vi här? Narcissos börjar gräva efter rötter, fundera över ämnesidentitet eller kanske skriva jubileumsskrifter. Hans aktiviteter kan antingen urarta till ett inskränkt navelskådande, eller skapa en klarare bild av ämnets möjligheter och framtid och på så sätt göra det möjligt för en ny Fenix att lätta ur askan.

Poängen med dessa tre figurer är att de inte behöver ses som en lagbunden utvecklingscykel. De markerar olika aspekter på det vetenskapliga arbetet, de är roller som kan förenas i en och samma forskarkarriär. De kan belysa hur en institutions livscykel skiftar mellan perioder av expansion, blomstring, stillastående eller nedgång. Ingen forskarmiljö kan leva utan inslag av alla tre. Fenix, Faust och Narcissos skulle alla bli odrägliga om de fick vara ensamma herrar på täppan.

De första entusiasterna — eller folkhögskolan som hamnade i universitetshuset

1911 börjar Åke Campbell läsa nordiska språk och litteraturhistoria och rekommenderades att även gå och lyssna på den unge docenten von Sydows föreläsningar. I ett brev till Sigfrid Svensson från 1957 skriver han:

”Jag gick dit och fångslades av det nya, friska ämnet med dess levande material hämtat från fattigstuggubbar och skurkärningar och jämfört med Homeros och Kalevalas sånger. Det var annat än analyser av franskt 1700-tal eller ganska perspektivlösa berättelser om den unge Esaias Tegnér. Skrubben där Wilhelm förvarade papper, kartonger...fanns redan tidigt — åtminstone vårterminen 1912 — och jag tyckte det såg ut som en verkstad som inte kommit igång av brist på arbetare. Men nu skulle vi hugga i...”

Men det verkliga arbetsfältet låg knappast i skrubben i universitetshuset. von Sydow reste över landet, från folkhögskola till folkhög-

skola, mellan föreläsningsföreningar och läroverksaulor. Gösta Berg minns hur von Sydow på en av sina väckelseresor kom till Örebro för att föreläsa. Resultatet av detta besök blev att det bildades en folkminneskommitté även här, med den unge gymnasisten Gösta som en av medlemmarna. von Sydow hade visioner om en hel folkrörelse, en våg av snabbutbildade entusiaster som skulle ut och rädda folkminnen och kartlägga en döende folklig kultur.

Pionjäråren var det stora resandets tid och det är knappast möjligt att förstå verksamheten under 1910- och 20-talen utan att se på denna starka koppling mellan forskning och folkbildning. Åke Campbell, som blev ämnets förste licentiat redan 1917, blev von Sydows viktigaste medhjälpare. Tillsammans fungerade de som det nya universitetsämnets ambassadörer.

I Skånska folkminnen från 1923 rapporterar von Sydow från en folkhögskolekurs i Tomelilla om arbetet med att värva upptecknare, hur man måste gå tillväga för att övervinna folks "betänklig-



Åke Campbell i full fältutrustning i Köpenhamn. Foto: LUF.

heter, tröghet eller blyghet". Det var Åke Campbells uppgift att svara för denna efterbearbetning och ta kontakt med deltagarna i kursen. Under hösten hade han "till kursdeltagarna avsänt mer än ett hundratal skrivelser och från dem mottagit ett femtiotal, varjämte han gjorde ett par resor till sydöstra Skåne där flertalet av kursdeltagarna voro bosatta, och hållit med dem ett möte med föredrag och diskussioner om arbetet".

Nu efteråt kan vi lätt förledas att tro att ämnets utveckling, så som det längs mycket olika vägar utvecklades i Lund och Stockholm gick spikrakt, men det intressanta med pionjärtiden är just att den innehöll många vägval. Vad skulle folkminnesforskare, etnologer, allmogeetnografer etc. egentligen syssla med? När ett universitetsämne ska etableras blir kampen om benämningar och kompetensområden efterhand allt viktigare, samtidigt som det ännu finns en vacklan mellan ord och sak.

von Sydow var inte bara väckelsepredikanten och sverigeresenären utan även ämnesetableraren: hans epok handlar även om striden för att etablera en svensk folkloristik, att staka ut gränser och muta in kompetensområden.

Folkminnesforskare eller allmogeetnograf?

De lundensiska pionjäråren präglades inte bara av kopplingen till folkhögskolorna utan även av motsättningarna om vad för slags ämne som egentligen skulle doceras och vad som skulle dokumenteras. Nils-Arvid Bringéus pekar i sin uppsats om professuren på kampen mellan etnologen Lithberg och folkloristen von Sydow och denna kamp går även igen i den skrift som kan sägas vara vår första handbok i folkloristik. *Våra folkminnen* kom 1918 och har undertiteln "En populär framställning". Den är skriven för samma vida läsekrets som von Sydow sökte inte bara på universitetet och folkhögskolan utan även bland hembygdsintresserade.

I *Våra folkminnen* inleder von Sydow med att slå fast att vi har två vetenskaper som studerar allmogens liv, *folkminnesforskningen* och *allmogeetnografen*. Men varför behövs det två vetenskaper? von Sydow konstaterar att ingen forskare "i vår tid med dess vetenskapliga specialisering" kan behärska båda områdena, eftersom det inte räcker med att känna den svenska bondekulturen, man måste även hämta jämförelsematerial från Europa och andra världsdelar.

Till detta kommer så att de två forskningsgrenarna "ställer helt olika krav på forskaren och hans arbetssätt. Allmogeetnografen måste ha sinne för former och färger, en omfattande varu- och arbetskännedom samt en praktisk händighet...", medan folkminnesforskaren som ägnar sig åt folkets tankevärld behöver andra talanger. Till sin hjälp måste även de båda forskarna anlita olika hjälpvetenskaper. Folkminnesforskningen hör samman med litte-

raturhistoria och religionsvetenskap, filologi och psykologi, medan allmogeetnografen har förbindelser främst till arkeologi, konstvetenskap och tekniska vetenskaper.

Även om von Sydow hävdade folkminnesforskningens roll som en egen vetenskap genom att dra upp skarpa gränser, så kom både undervisning och insamling i Lund att vidgas till andra fält inom bondekulturen: allmogeetnografen skulle även den med.

Mot denna bakgrund bör man se den direkta handbokspendang till "Våra folkminnen" som Åke Campbell två år senare publicerar, nämligen skriften *Våra bondgårdar. En översikt av den svenska allmogeetnografien samt riktlinjer för uppteckningsarbetet*. Liksom von Sydows handbok är Campbells arbete ett resultat av undervisnings- och uppteckningsarbetet vid Hvilans folkhögskola och de två arbetena kom under 1920-talet att användas som introduktionshandböcker i universitetsundervisningen. I likhet med von Sydow inleder Campbell med en positionsbestämning av allmogeetnografen genom att ange dess hjälpvetenskaper: antropologi, sociologi, arkeologi, kulturhistoria och naturligtvis folkminnesforskning.

Campbells bok har ett betydligt vidare och mer ambitiöst grepp än von Sydows. Efter ett inledande kapitel om etnografins uppgifter och metoder i internationellt perspektiv följer ett antal tematiska kapitel: den enskilde, familjen och samhället, den gamla bondgården och den moderna lantgården, bondgårdens beskrivning, gårdsskicket, byggnadsskicket, inredning, möbler och husgeråd, arbetslivet, hemslöjd, dräkten, samhälle och samfärdsel. Till skillnad från "Våra folkminnen" handlar det här inte bara om att rädda den döende allmokekulturen utan även att fånga nutidens problem, här diskuteras det moderna lantbrukets omorganisation av landsbygden och i frågelistförslagen får även "den nya tiden" sin plats, det är t ex inte bara sadeldon och kyrkrodd som efterfrågas i avsnittet om samfärdsel utan även järnvägens och cykelns betydelse.

De två handböckerna speglar inte bara två intresseinriktningar utan även två forskartemperament, som skulle få betydelse för utformningen av den lundensiska miljön. Även om Åke Campbell hade en mer blygsam roll i detta sammanhang är han på många sätt en intressant pionjär: inte bara genom sitt samhällsvetenskapliga intresse utan kanske främst därför att han var den i pionjärgenerationen som i teori och praxis kom att vara både allmogeetnograf och folkminnesforskare: till skillnad från von Sydow och senare Sigurd Erixon representerade han en helhetssyn på ämnet som inte bara var av retorisk natur.

De två handböckerna färgas starkt av pionjärandan. De andas båda en entusiasm, nyfikenhet och brådska. Här gäller det att komma igång med insamling, utbildning och forskning: världen ligger vidöppen!

Det var byggnadsdokumentation som blev inkörsporten till den materiella kulturen vid Folklivsarkivet. Här är Harald Olssons version av folkminnesforskarnas framfart i skånska bygder 1929. Lokalbefolkningen i bakgrunden är mer intresserad av den medförda motorcykeln än studenten med ritpapper och kamera. Tuschteckning i privat ägo.



Det intressanta är att se hur den materiella kulturen efterhand smög sig in i undervisningen som dominerades av "valda folkminnesuppgifter". Redan 1927 möter vi en färdighetsträning som skulle bli en etnologisk klassiker i Lund, *byggnadsdokumentationen*. I årsredogörelsen heter det: "Deltagarna deltog dessutom under 14–16 oktober i fältövningar i Östra Sallerup varvid några gamla gårdar demonstrerades och uppmättes." Det intressanta är alltså att det just blev gården som helt kom att dominera som objekt för både undervisning och insamling inom den materiella kulturen under den första epoken. Detta var ingen självklarhet, men orsaken var bland annat att två av von Sydows folkminneslärjungar, Åke Campbell och Albert Eskeröd, intresserade sig för just denna materiella kulturyttring vid sidan av sina folkminnesstudier. I vart fall är det uppenbart att Folkminnesarkivet blev den samlingsinstitution där byggnadsdokumentationen längst bevarade en central plats.

Kampen mot de gamla drakarna

En Fenix måste ofta vara polemiker i sin strävan att etablera ett ämne eller en ny vetenskapssyn. Denna polemik förde von Sydow på flera fronter, inte bara gentemot "allmogeenograferna" utan i ännu högre grad mot de gamla etablerade humanistiska vetenskaperna: historia, religionshistoria och litteraturhistoria.

Klassisk är hans polemik mot Weibull från 1911 om Finnsågnen, men mer belysande för den egna forskningsprofilen är de intensiva

striderna mot äldre folkloristiska skolor. Sigfrid Svensson har skildrat hur seminarieverksamheten under 1920-talet i hög grad präglades av kampen mot gamla fruktbarhetsteorier och äldre religionshistoriska perspektiv, ett fälttåg där von Sydow aktiverade sina studenter vilka tidigt fick känna sig som förkämpar för en kritisk och rationalistisk vetenskapssyn. Det var det nya sunnda förnuftet som gick i strid mot gammal vidskepelse och vetenskapliga relikter. Kampen kulminerade i von Sydows attack mot förgrundsgestalten för "den gamla skolan", universitetets rektor, professorn i klassisk fornkunskap, Martin P:n Nilsson, och denne replikerade upprörd i *Folkminnen och folktankar* år 1942:

Den nya skolan använder med förkärlek naturvetenskapliga, speciellt botaniska termer; en annan älsklingsterm är folktraditionens ekologi. Det förefaller, som om man därmed ville förläna sina hypoteser ett sken av naturvetenskaplig exakthet och tillskriva folktraditionen ett egenliv av liknande art som växtvärlden, bestämt av lagar, som äro undandragna mänskligt inflytande...

von Sydows forskning växte fram ur en litteratur- och religionshistorisk tradition och det är ingen tillfällighet att hans ambition att



von Sydow, sverigeresenären, gör sig klar för ännu ett tågbyte. Här med studenterna Gertrud Åberg och Mai Fossenius på exkursion till Småland i september 1945. Foto: LUF.

profilera det nya ämnet gjorde att han sökte sig mer åt samhälls- och naturvetenskaperna än åt etablerade humanistiska traditioner. I sitt svar till Martin P:n Nilsson skriver han: "som ung docent trodde jag på och förkunnade i mina tidigare föreläsningar och även i skrift de av professor Nilsson så ivrigt försvarade fruktbarhetsteorierna" och denna omställning speglas i listorna över föreläsningar och seminarieuppgifter. 1920 talas fortfarande om *myt* som en undersökningskategori och samma år träffades man tillsammans med nordister för att diskutera Gefionmyten. 1926 domineras undervisningen av von Sydows föreläsningar över "associationscentra och deras betydelse i primitivt tankeliv" samt "*vetenskaplig sagosystematik*" (min kursivering). Gösta Berg minns från sin studietid i Lund på 1920-talet hur omställningen från ett mer klassiskt, mytologiskt forskningsintresse riktades mot en mer psykologiserande samtidigt som von Sydows intressen för klassifikationssystem fick honom att söka förebilder i botaniken. Även hans akademiska umgängeskrets hade tidigt denna naturvetenskapliga förankring som då var högst ovanlig bland humanister.

Men det handlar här inte bara om ämnesetablering och personlighet: en ung vetenskap som folkminnesforskningen måste sträva efter att *vetenskapliggöra* sig själv, att i möjligaste mån tvätta bort stämpeln av hembygdsforskning. I vetenskapliggörandet låg bland annat etablerandet av ett nytt språk: en exakt terminologi och typologi. von Sydows tidiga intressen för psykologi och botanik är därför inte bara en tillfällighet, det är under denna tid som funktionalismen börjar ta form som vetenskapligt paradigm och positivismen börjar framstå som vetenskapligt ideal. Under 1940-talet fanns en kurs i "folktraditionens biologi och systematik" med som ett krav för betyget Godkänd.

Föga överraskande kan man konstatera att von Sydows egen intressedominans avspeglar sig i hans studenter forskning, från seminarieuppgifter till doktorsavhandlingar, men det är farligt att stirra sig för blind på studieplanernas version av ämnet. Studentminnen från 1920-talet understryker den frihet som gavs — det fanns fortfarande stort utrymme för improvisationer och personliga preferenser. Sigfrid Svensson skriver hur man uppmuntrades att göra seminarieinlägg, samla eget material och producera uppsatser — det var ofta mer av görandet än ett hörandets folklivsforskning. Gösta Berg, som tenderade i Lund 1924, minns den stora friheten när det gällde att välja litteratur och arbetsuppgifter.

Kombinationen av pionjärandan, ämnets lilla skala och informella karaktär skapade ett mycket nära förhållande mellan von Sydow och hans elever: man var förenade i samma entusiastiska kamp för den nya ämnet och dess nya idéer.

En etablerad vetenskap

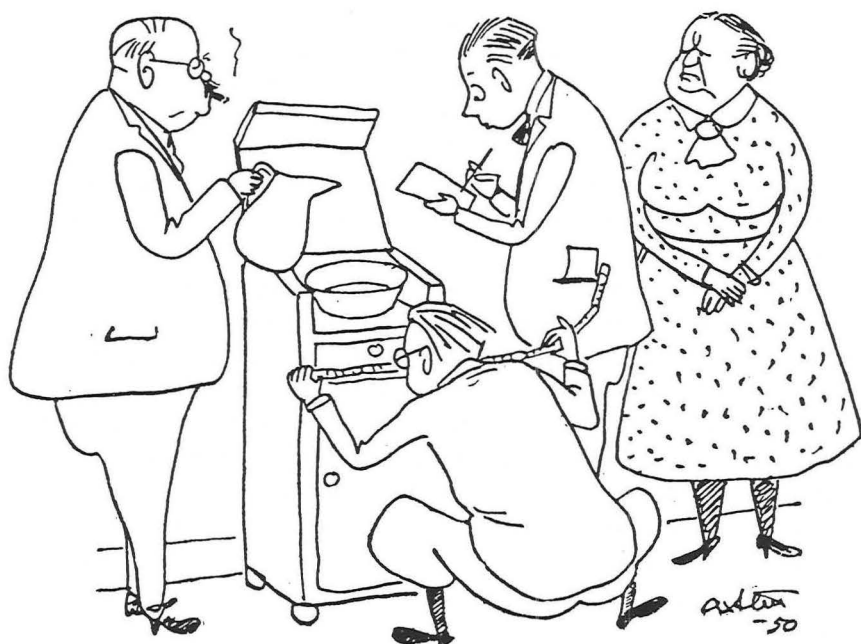
I ett historiskt perspektiv är det uppenbart att 1910- och 20-talen alltså var en fenixperiod i svensk folklivsforskning, antingen man nu ägnade sig åt folkminnen eller allmogeetnografi. Undan för undan etableras och institutionaliseras inte bara ett universitetsämne utan även en forskningstradition. 1940- och 50-talen är kanske den period i folklivsforskningens historia som mer än någon annan karakteriseras av en normalvetenskaplig trygghet och endräkt om vad ämnet bör vara och göra. Tonläget i recensioner och konferensdebatter blir allt mindre polemiskt — man är oftast överens om ämnets arbetsuppgifter och arbetssätt.

Därför är det inte så förvånande att det idag kan förefalla vara mer flykt över ämnet under pionjärtiden: granskar man de vetenskapliga programförklaringarna, innehållet i festskrifter, uppsatser och artiklar från dessa första decennier är det uppenbart att inslaget av spekulativ forskning var betydligt större. Det var de stora frågorna kring världsbild, kulturutveckling, mentaliteter och tankemönster man kastade sig över — ofta med vida internationella utblickar. Paradoxalt nog kan man hävda att kontakten med antropologiska systervetenskaper var större då än den blev under 40- och 50-talen, då folklivsforskningen i viss mån provinsialiserades och blev "sig selv nok" i större utsträckning. Det kan förefalla som forskningen blev mindre färgstark, problemställningarna trängre, utblickarna och spekulationerna färre. Detta är en period som eftervärlden ibland med ironisk men inte kärlekslös distans kallat "klassisk bondkunskap".

Men en sådan bild färgas av dagens perspektiv. Vi romantiserar lätt det mer sorglösa pionjärskedet och tycker att den påföljande etableringsfasen är tråkigare. För det var just under 40- och 50-talen som den stora (och nödvändiga) institutionaliseringsprocessen ägde rum i svensk etnologi, och i detta avseende markerar von Sydows avgång och Sigfrid Svenssons tillträde i Lund mycket mer än ett personskifte eller en omsvängning från folkloristik till ett nytt enhetsämne.

Sigfrid Svensson kom som en mogen, etablerad forskare, inte som en ung docent till professorsstolen. Han var praktikern, museimannen, som var angelägen om att skaffa bröd och inte bara idéer åt studenterna. Att läsa den programförklaring som hans första studieplan utgör är som att lyssna till en försiktig general som har en mycket bestämd bild av ämnets gränser, mål och mening. Han är bärare av en vetenskaplig konsensus som bland annat visar sig i klara föreställningar om hur ämnet är uppbyggt och indelat, hur forskning skall bedrivas och presenteras. Hans egen avhandling om Skånes folkdräkter från 1935 etablerar i många avseenden en form för hur ett etnologiskt avhandlingsarbete skulle

”Studenterna vid Folklivsarkivet genomströvar bygderna, forskande efter äldre tiders redskap och sedvänjor.” Så låter bildtexten till ett reportage om lundastudenten i Sydsvenska Dagbladet den 10 december 1950. Folklivsforskning, det var lika med klassisk bondkunskap för de flesta utomstående betraktare.



läggas upp, stoffet disponeras, förordet utformas, argumentationen föras. Här etableras en genre som skulle stå sig ända in på 1970-talet: de två doktorsavhandlingar som bryter grundmönstret kommer inte från Lund utan från Stockholm: Knut Weibusts *Deep Sea Sailors* (1969) och Åke Dauns *Förortsliv* (1974), som Gullan Gerward påpekat i en uppsats om etnologiska avhandlingar.

Till Svenssons dygder hörde hans omsorg om utbildningen: det är framförallt under åren 1950—1965 som produktionen av licentiat- och doktorsavhandlingar har en svensk högkonjunktur i Lund. (I Stockholm produceras tre doktorsavhandlingar under denna period — i Lund nio stycken.)

Gammal bygd, ny tid

”Att bestämma ämne, det vore som att bestämma vilken flicka ni skulle gifta er med”, citerar Sigfrid Svensson efter Adolf Harnack i en artikel om att välja seminarieuppsats i *Meddelanden* från 1950, där han tidigare har utpekat några centrala arbetsområden för presumptiva uppsatsskrivare. Han konstaterar där att ”studiet av olika sidor av speciellt den *skånska* folkkulturen står permanent på seminariets program och många arbetsuppgifter vänta här”. Detsamma gäller ”hur den nya tiden kom till bygden...”. Andra områden på förslag är studiet av byordningar, dräktskick och redskap.

Även om Sigfrid Svensson alltså värjer sig mot en direkt styrning,

så är det uppenbart att det fanns ett antal oskrivna regler och outtalade preferenser för vad man skulle forska om. I sin nya studieplan skriver Svensson om vikten av att "börja sina studier med utgångspunkt i den egna erfarenheten, så att det lästa kan jämföras med förhållandena i en viss välkänd bygd". Med andra ord uttryckte han det: "en folklivsforskare måste vara född någonstans" och det var underförstått att detta någonstans helst borde ligga på landet.

Valet av uppsatsämne utgör en av de mest känsliga indikatorerna för hur forskningsintressen och forskningstraditioner utvecklas vid en institution. En genomgång av 50-talets lundensiska studentuppsatser visar även att Sigfrid Svenssons förslag omsätts i praktiken. En förkrossande majoritet av uppsatserna behandlar materiell kultur i Skåne. De vetenskapliga perspektiven som dominerar är dels anknytningen till Sigurd Erixons pågående atlasarbete och Sigfrid Svenssons tankar kring "Bygd och yttervärld". Men denna intressedominans speglar lika mycket yrkesintressen som vetenskapssyn: det var främst blivande museimän och -kvinnor som satt runt seminariebordet.

Den etnologiska gårdsgården

I nuets backspegel kan man hävda att 1950-talet var den tryggaste perioden i svensk etnologi. Det fanns en uppsättning av tankefigurer och forskarbegrepp som inte krävde definition utan accepterades av alla.

Studieminnen från denna tid i Lund understryker detta. Eva-Lis Bjurman hörde till den majoritet som sökte sig till folklivsforskningen för att bli museiman, med planer på lika delar arkeologi, konsthistoria och etnologi. Hon minns hur konsthistoria var ett ämne med en viss aura av elegans, ett något finare ämne än folklivsforskning. Hennes första bild av atmosfären på Finngatan beskriver hon som "hemtrevlig och ärevördig". Det fanns en stor trygghet i ämnet och i lärarnas omsorg om studenterna:

Det var som en trygg ram, nästan som man kunde se den här gårdsgården runtomkring etnologin — hade man tillägnat sig den ramen så var man etnolog.

En viktig del av tryggheten låg just i den klara gränsdragningen kring ämnet, vilket gjorde staketet ganska osynligt. Gårdsgården snubblade man bara över ibland:

En gång jag märkte gårdsgården var när jag läst Börje Hanssens Österlen... Då sa jag till Sigfrid att den var väldigt bra... men då märkte jag hur han blev lite stram och så sa han kort: 'ja, ja, han är ju varken det ena eller det andra' — han stod liksom med det ena benet utanför gårdsgården...

Sigfrid Svensson blev alltså efterkrigstidens store institutionsbyggare, den mycket älskade läraren och handledaren, pedagogen och handboks författaren men knappast den teoretiske nydanaren. Han var framförallt empiriker och relativt ointresserad av internationell teoridebatt. Det finns nog knappast någon annan folklivsforskarprofessor som uppvisar en så stark kontinuitet i sin vetenskapliga produktion. Redan i avhandlingen från 1935 finns de flesta arbetsvägarna utstakade och under 50- och 60-talen citerade han med förkärlek sina tidigare resonemang och definitioner (inte minst ämnesdefinitioner). Det är betecknande att han för undervisningsbruk år 1969 gav ut en ny upplaga av sin och Gösta Bergs klassiska handbok "Svensk bondekultur" från 1934, utan att göra något annat än några små justeringar i texten.

1966 kom hans nya lärobok i folklivsforskning, den första efter Sigurd Erixons *Svenskt folkliv* från 1937 och på sätt och vis är det en bok som pekar bakåt snarare än framåt: ett bokslut efter flera decennier av normalvetenskaplig forskning. När den gavs ut hade den klassiska ämnesdefinition och vetenskapssyn som boken baseras på redan börjat rämna. Åke Daun befann sig i Båtskärsnäs, NEFA-studenterna var i Jokkmokk och undrade vad som höll på att ske i glesbygden, medan studenter i Lund intervjuade arbetare i Nöden.

Att spränga ramarna

I universitetslivets historieskrivning står det magiska året 1968 som vattendelaren och revoltåret. För svensk etnologi fungerar inte samma kronologi. Här inleddes en ny uppbrottstid redan i början på 60-talet, en ämnesomläggning som framförallt utgick från gruppen kring Börje Hanssen i Stockholm och som fick sin kanske mest symboliska markering i Åke Dauns licentiatavhandling "Upp till kamp i Båtskärsnäs", en bok som fick samma betydelse för det sena 60-talets och 70-talets etnologi som Sigfrid Svenssons "Bygd och yttervärld" haft för 40- och 50-talets.

Men de spektakulära (om än relativt oblodiga) drabbningarna kring etnologiämnets mål och mening som fördes runt om på universitetsinstitutioner, i NEFA och på ämneskonferenser kan lätt ge bilden av ett plötsligt paradigmskifte. Det är snarare så att den traditionella folklivsforskningens ramar långsamt tänjdes ut, för att så sprängas. Denna omställning ägde rum redan under 50-talet och början av 60-talet. Även om studieplanen från 1963 fortsatte att försäkra att det var den folkliga odlingen och då främst "den förindustriella bondekulturen med dess utomordentliga konservatism" som stod i fokus för folklivsforskarens intresse, så hade verkligheten hunnit bli en annan.

Under den normalvetenskapliga eran var basbegrepp som *folk*,

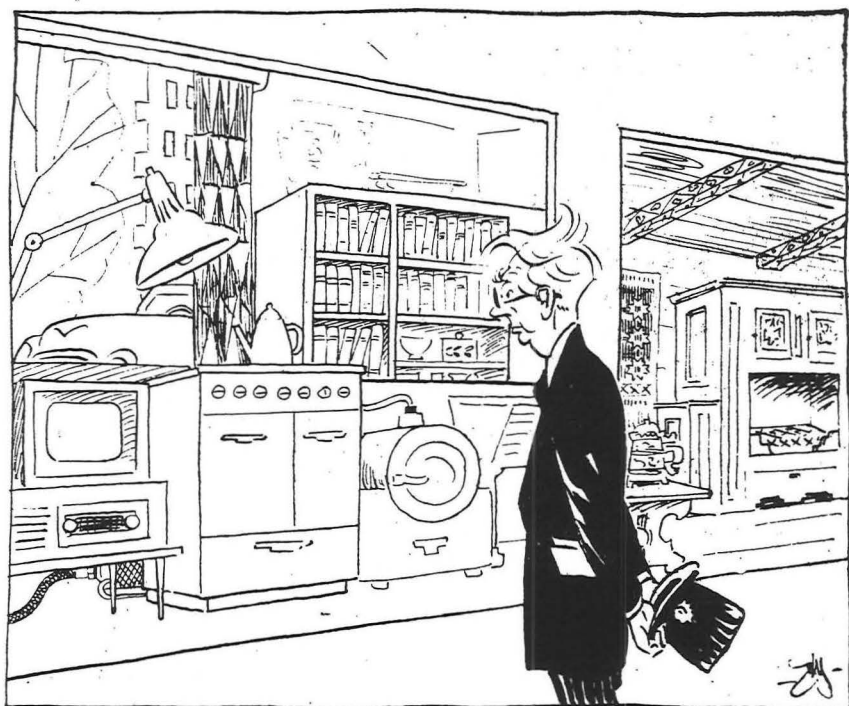
folkkultur och *sed* självklarheter. Vissa smärre förskjutningar ägde rum i denna basterminologi: allmogekultur blev till bondekultur och så till "förindustriell bondekultur".

När ämnet efterhand expanderade ut över den klassiska bondekulturen försökte man till en början tänja på folkkulturskategorin: när en gryende stadsforskning utvecklades fick städerna även ett folk och en stadstradition, arbetarklassen fick på samma sätt till en början representeras av de mer folkliga och traditionsfasta hantverkarna.

Men under 60-talet blev det inte längre möjligt att upprätthålla gamla grunddefinitioner. Prefixet folk- gör sin sorti, liksom efterhand begrepp som "sed" och "tradition". Folklivsforskningen blir till etnologi och kulturvetenskap, den nya tiden sträcker sig nu in i nuet, samtidigt som den gamla tiden kortas ned.

I den mån man överhuvudtaget vill tala om paradigmskiften inom etnologin så är perioden 1965—70 en sådan tid. Det intressanta är att en demografisk och vetenskaplig omvandling gick hand i hand. De stora studentkullarna strömmade in på universiteten, undervisningssystemet lades om och gav arbete åt en hel kohort unga lärare.

Omläggningen av forskningsprofilen kan dokumenteras på många sätt. Nya nyckelbegrepp skapades. Under 1960-talet talade man mycket om prefixet samhälle, som i samhällsstruktur, samhällsstudier, samhällsperspektiv och inte minst *lokalsamhälle*, ett begrepp som signalerade inte bara ett nytt studieobjekt utan även nya arbetsmetoder. I Lund kopplas denna teoretiska nyorientering även med ett dokumentationsintresse mot slutet av 60-talet och början av 70-talet, då det fanns pengar till bebyggelseinventeringar och kartläggningar av hotade lokala miljöer. De första lokalstudierna var framförallt bebyggelsestudier, ofta initierade genom den aktiva uppdragsverksamhet som Folklivsarkivets t.f. arkivarie Åke Werdenfels utvecklade. För den nya generationen blev begreppet lokalsamhälle en organiserande princip: man betraktade Sverige i termer av lokalsamhällen och detta på ett sätt som gjorde vissa lokala miljöer mer "lokalsamhälleliga" än andra: glesbygdsbyar, fiskelägen och traditionella arbetarkvarter hade en speciell dragningskraft, eftersom de sågs som möjliga mikrokosmos, fungerande helheter i funktionalistisk anda. Det skedde om man så vill en antropologisering av studieobjektet: det gällde att upptäcka den svenska kulturen. I Lund drog forskare och studenter ut för att kartlägga livet i Nöbbelöv, Nöden, Östra Torn, Sturup, Bodafors, Olofström, Revhusen, Emmaboda, Kirseberg. Man fältarbetade i kolonistugeområden, husvagnsläger, rivningskvarter, brukssamhällen och förstäder. Ju längre fram vi kommer i 70-talet, desto starkare är denna dominans för lokalundersökningarna, från tvåbetygsnivån till nydoktorsavhandlingar.



VÅRT FOLKLIV

Folklivsforskningen måste bereda sig på att studera också den likformiga rikskultur som är på väg, läste vi under strecket.

Den nordiske folklivsutforskarens lott
är icke densamma som fordom,
nej, andra slags prylar har människorna fått
och ej såsom dåtidens bor dom.
Ty tingen som byggde på lång tradition,
berättar vår dagliga tidning,
har ersatts av massproducerade don
med accelererande spridning.

Si, fädernas handgjorda baktråg och harv
på loftet i stugorna vilar;
vi lämnar till kommande släkten i arv
designen på kylskåp och bilar.
Ja, den som slog fast utan ro eller rast
hur selpinnar slöjdsats i Närke
hör snarligen ge sig med plåsten i kast
och till dess fason lägga märke.

Träd ut ur ditt härbre, du forskande man,
låt träpfogen stå bakom knuten
och blicka den brusande samtiden an
förn ävenså den är förfluten!

KAJENN

Kajenns bild av modern folklivsforskning från 1961 i Svenska Dagbladet den 19 oktober 1961 var fortfarande utopisk men signalerar en gryende osäkerhet om vad folklivsforskare egentligen skulle syssla med.

Mot 70-talets slut får delkultursbegreppet en allt starkare ställning och allt fler uppsatsförfattare letar upp och avgränsar sitt studieobjekt med hjälp av detta redskap: från punkare till pensionärer. När man nu studerar pingstvännen är det inte inom ramen för kyrklig sed utan som en religiös subkultur. Liksom lokalsamhällesbegreppet gav subkulturspektivet en speciell och selektiv bild av det sociala landskapet: vissa grupper blev tydliga och lämpliga studieobjekt, andra inte.

Intressant är även att se *kulturliggörandet* av det etnologiska språkbruket. Ännu under 1960-talet var kulturprefixen och adjektiv som "kulturell" ganska få, de expanderar våldsamt under 1970- och 80-talen. Analysen blir till kulturanalys, traditionsbärare till kulturbärare, socialt liv till kulturellt liv, grupper till subkulturer, föremål blir till materiella kulturprodukter o s v.

På cykel genom allmogekulturen

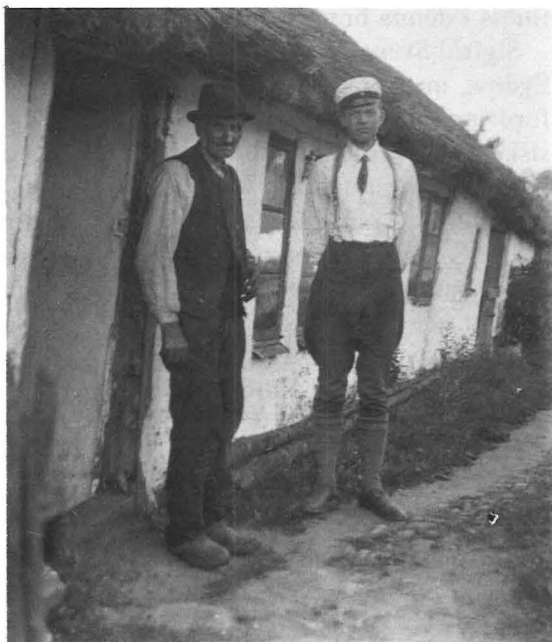
Kandidat CARL-AXEL ALTHIN är under sommaren 1936 anställd i folkminnesarkivets tjänst för undersökningar av allmogekulturen i Sydsverige. Det är därvid av största vikt att lära känna det i museer och andra samlingar befintliga materialet, och institutionen vågar därför räkna med största möjliga tillmötesgående från vederbörande ledning.

Så lyder ett standardformulär, som ligger i arkivkapseln för betygsavskrifter, där även listorna över "stipendiaterna" från 20- och 30-talen finns, de många studenter som lärde sig ämnet genom att samla in det. Carl-Axel Althin hörde till den skara av studenter för vilka sommarplanerna var självklara allt sedan etnologiämnet etablerats: om sommaren skulle man fältarbета och per cykel resa igenom sydsvensk allmogekultur, antingen den nu fanns kvar som rester på ålderdomshem och i undantagsstugor eller kunde beskådas i form av samlingar på hembygds museer och logar. "Fältarbetet" var (och är) en självklar del av lärlingsrollen, men ordets innebörd har växlat. Redan i 1915 års studieplan inskräper von Sydow: "Vikten av egen samlarverksamhet kan ej nog kraftigt framhållas, emedan man endast därigenom får en levande förståelse för allmogekulturen..." (förutom att man dessutom räddar material för forskningen tillägger von Sydow, som för övrigt bibehåller samma formulering i alla sina senare studieplaner).

För 1910-talets liksom 50-talets studenter handlade fältarbetet främst om att se och samla, och genom läsårets seminarieövningar visste man vad man skulle hålla ögonen öppna efter. Undersökningsobjektet var "den sydsvenska allmogekulturen" och den liksom begreppet folk eller allmoge behövde sällan en närmare definition, den hade en ganska självklar avgränsning och sönderföll i två delar: den andliga och den materiella. Det fanns en fast ram för

Ingemar Ingers, sommarstipendiat på fältarbete i Vombs socken 1930.

Som arkivarie på Dialekt- och ortnamnsarkivet blev han en viktig kontaktman med Folklivsarkivet. Foto: LUF.



vad man skulle se på eller bortse från, vad som skulle samlas in och vad man snarare borde cykla förbi.

Cykelturerna på landsbygden förvandlade snabbt nybörjarstudenten till *insamlare* och *forskare* och det är denna viktiga metamorfos som i hög grad skapade en etnologisk särprägel gentemot många andra discipliner. Rubriken "Fältarbeten har utförts i..." som ännu i början av 1960-talet fanns med i rapporten över arbetsåret i *Meddelanden* visar på denna kontinuitet, men även på betoningen av att det viktiga inte var informationen om *vad* som samlats, detta var länge ganska självklart, utan just *att* det samlats. Sökandet, samlandet och skrivandet gav erfarenheter som formade en mycket bestämd vetenskaplig världsbild och i detta avseende existerar det en intressant kontinuitet mellan 1913 och 1988, som jag vill återkomma till.

Från 1913 och in på 1960-talet var fältarbetet främst uppbyggt kring två arbetsroller: sakletarens och räddningsmannens. Sakletarrollen handlade om att samlandet var format utifrån den elementtanke som fanns förankrad i ord som folkminne, sedvänja, tradition, föremål: bitar av kultur. Det fanns boxar och lådor hemma på arkivet som otåligt väntade på att fyllas med belägg och beskrivningar. Sakletaren lärde sig att bli encykloped: det gällde att samla in allt värdefullt och även om man själv var intresserad av gårdstyper eller sagovarianter så skulle man passa på och samla in upplysningar från andra områden. Fältdagböckerna och uppteckningarna kunde därför bli ganska brokiga till sitt innehåll, men en

finess i denna bredd var att man lärde sig att bli något av allätare.

Sigfrid Svensson blev som professor inte en fältarbetare som von Sydow, men kravet på uppteckningsarbete fanns kvar i examensfordringarna under hans tid. Man kan säga att ett typiskt lundensiskt drag i denna koppling mellan fältarbete och undervisning var att insamlingsarbetet främst var arkivstyrkt: man sändes ut för att fylla lådorna i arkiven, snarare än att genomföra en egen studie.

Jan-Öjvind Swahn kommer ihåg hur han skickades på sitt första uppteckningsarbete av von Sydow för att samla in stadstraditioner och att han hade högst dunkla idéer om vad som egentligen förväntades av honom. Någon inskolning fanns det inte plats till.

Eva-Lis Bjurmans minnesbild från 50-talets mitt är ganska likartad: Hon sändes till Öland med ett par frågelistor i handen som sommararbete och fick i vanlig ordning besöka prästen för att finna lämpliga adresser. Hon återvände hem med uppteckningar kring högst olika ämnen. Upptecknade gjorde man i första hand för arkivet, inte för sin egen forskning:

”Man kände sig nästan som en liten tjänare vid det här arkivtemplet när man kom hem efter sommaren och överräckte sin bunt med uppteckningar till amanuens Bäckström och fick beröm för att man varit duktig. Då kände man att, nu blir det mer material i just den arkivlådan...”

Med 1960-talets nyorientering kom fältarbetets roll att bli en annan, det *antropologiserades* om man så vill. Nu sändes studenterna oftast ut inom lokalundersökningens ram, inte för att uppteckna utan för att göra intervjuer: det var en frågeställning som skulle attackeras, snarare än ett ämnesområde.

Även om alltså begreppet fältarbete döljer ganska olika former för verksamhet under de 75 åren, har det blotta kravet på att studenterna ska ut i fält haft intressanta konsekvenser för ämnets profil och vetenskapssyn.

Min egen förvåning var stor när jag flyttade från historikernas seminarier till folklivsforskarnas i Stockholm. I historia tränade vi källkritik och lärde oss att skilja goda källor från obrukbara: ”utgå från källaget” var den gyllene regeln och källor var vanligtvis en speciell och lite högtidlig form för skrivna dokument vilka förvarades inlåsta i institutioner som kallades arkiv. Min tvåbetygsuppsats var en petig granskning av utspisningsjournalerna från Hedvig Eleonora församlings fattigvårdsstyrelse. När det var dags att skriva tvåbetygsuppsats i folklivsforskning fick jag ge mig ut och intervju fiskare på hallandskusten. Nu fick jag lära mig att forskningsmaterialet det måste forskaren skapa själv, finns det bara intressanta problem så ska det nog gå att få fram material. Denna grundläggande skillnad i vetenskapssyn var inte något nytt, utan snarare en viktig grundsten i etnologiämnets uppbyggnad. Sigfrid Svensson minns att det just var *självverksamheten* som lockade honom till

folkminnesforskningen: detta att man redan som student kastades ut i fältet och *gjorde* snarare än *pluggade* vetenskap.

Vad skall en etnolog kunna?

När man försöker jämföra olika epoker i en forskningsmiljös utveckling uppstår översättningsproblem. Vi bedömer tidigare insatser och prioriteringar utifrån nuets efterklokhet och med dagens parametrar för vad som är god eller intressant forskning. När studenter av årgång 1988 sitter och bläddrar i studentuppsatser från 1958 förundras de över utformningen: ingen klar problemorientering, ingen hänvisning till teoretisk litteratur, ambitionsnivån verkar låg, stilen mycket empirisk o s v, eller så kan problemet vara att man har svårt att fatta forskningens relevans, varför kan man nöja sig med att konstatera att det egna resultatet endast ska vara ett bidrag till karteringsarbetet över svensk folkkultur?

Det finns många etnocentriska fallgropar som dessa. För det första formulerades teoretiska problem i andra termer och tonlägen än idag. En jämförelse mellan då och nu måste utgå från att folkminnesforskningens och allmogeetnografins transformationer till folklivsforskning och vidare till etnologi inte bara handlar om nya forskningsfält, nya teoretiska perspektiv och nya material utan även om en förskjutning från ett *färdighetsinriktat* till ett *perspektiverande* studium. 1980-talets studenter fick lära sig att problematisera och perspektivera det etnologiska studiefältet, antingen det var en 1800-talsby eller en nutida tonårsmiljö, för äldre generationer var det framförallt frågan om att lära sig att behärska ett *vetenskapligt hantverk*. Denna etnologiska hantverksskicklighet handlade om konsten att göra en god föremålsbeskrivning, en korrekt sägenuppteckning, att kunna klassificera en sagotyp eller en mangårdsbyggnad, den handlade om att kunna göra en vacker uppmätning, en fullständig utbredningskarta. Folklivsforskningen var i så hög grad, liksom många andra humanistiska vetenskaper, främst en beskrivande och typologiserande vetenskap. Denna hantverkskaraktär kunde även kommuniceras i undervisningen, som hade starkare karaktär av lärlingsarbete förr, det var i hög grad "learning by doing". Det fanns även en viss högtidlighet med vilken man närmade sig vetenskapen. Gösta Arvastson kommer ihåg sin första uppmättningsövning i början på 60-talet, då man med 1:e amanuensen i spetsen tågade ut på slätten, beväpnad med masonitskivor, blankt milimeterpapper och välvässade pennor för att ge sig i kast med uppmätningen av en bondgård. Även här fanns känslan av att vara "en liten tjänare i arkivtemplet", att vara med om att rädda oersättlig kunskap till eftervärlden. Här finns en kontinuitet från 1910-tal till 60-tal.

Klassifikationens makt över tanken

Men det finns andra sega strukturer. Vill man fånga kontinuitet och kontinuitetsbrott i lundaforskningen så är det inte bara förändringar i litteraturlistor, seminarieämnen och uppsatsskrivande man bör granska, utan ämnets grundläggande indelning: hur organiserar själva forsknings- och studiefältet?

I en uppsats om Sigurd Erixons vetenskapssyn har Kerstin Arcadius påpekat i vilken utsträckning den klassiska folklivsforskningen utgick från en princip om ordnande som baserades på *sönderdelning*. I granskningen av Skultuna bruks historia beskriver hon Sigurd Erixons analysteknik: det är som att se en bilmekaniker plocka sönder en bil i dess minsta beståndsdelar, sprida ut delarna på golvet och ordna dem i grupper — och så sluta där. Det var särskiljandet och uppsorterandet som dominerade mycket av både tanke- och insamlingsarbetet. Här har kopplingen mellan arkiv och forskning haft en förstärkande effekt. Den uppspaltning och avgränsning av folklivsforskarens arbetsfält som mycket tidigt skapades genom arkivens klassifikationssystem har, som Jonas Frykman påpekat i en tidigare uppsats i Norge 1979, fungerat som ledstänger för forskningen.

Länge definierades ämnet främst utifrån ett antal sakområden och det var snarare *inom* än mellan dessa sakområden man skulle söka sina forskningsuppgifter. Ett sätt att följa denna indelning är att studera litteraturlistornas uppbyggnad. Åtminstone sedan 1940-talet och in på 1970-talet var denna grundstruktur i form av tillvalsområden högst konstant. Den hade utvecklats ur Folklivsarkivets realindelning och byggde på en parprincip, en sammankoppling i följande ämnesteman:

Bebyggelse *och* samfundsförhållanden

Byggnadsskick *och* heminredning

Hemslöjd, folkkonst *och* dräkt

Tro *och* sed

Folkdiktning (saga *och* sägen)

De två sista kategorierna finns med redan 1913, de andra hör till folklivsforskningsepoken. Dessa avgränsningar och sammankopplingar har påverkat utformningen av forskningsuppgifter, vilket bl a avspeglas i valet av uppsatsämnen under 50- och 60-talen. Skrev man om samfundsförhållanden så var det främst i relation till bebyggelse. (Studiet av samhällsorganisation blev ofta detsamma som studiet av byordningar.) På samma sätt fördelades sedstudiet främst över de två kategorierna årets och livets högtider. Forskare etiketterades även utifrån sitt sakområde: man var kostforskare, dräktforskare eller sedforskare.

Poängen här är att det var svårt för ämnen och forskningsupp-

gifter som befann sig i skarvarna eller tomrummen mellan de etablerade sakområdena att få utrymme — de blev mer osynliga.

Granskar man kurslistorna under 70- och 80-talen kan man se hur detta klassiska kategoritänkande efterhand sprängs, till en början dock för att ersättas av nya sakområden, som till exempel kyrklig sed, maritim kultur, familj och könsroller, rituellt liv, arbetarkultur, minoriteter och subkulturer. Etiketter byttes ut, men lådtänkandet fanns kvar.

Det är möjligt att vi som etnologer utvecklat en viss hemmablindhet för detta sätt att skära upp ett universitetsämne i lämpliga tårtbitar, men vi kan bara göra tankeexperimentet att det skapats helt andra indelningsgrunder för insamling, forskning och utbildning. I de flesta andra humanistiska vetenskaper var t ex *epoken* snarare än sakområdet länge grundbulten för ämnets uppbyggnad. I andra fall har det varit regionindelningar eller skolbildningar som organiserat disciplinen.

Finns det en lundaprofil?

Inledningsvis ställde jag frågan om mikroklimat och lundaprofil. En sådan profil framträder bättre i kontrast och jag vill därför avsluta med en kort jämförelse med utvecklingen av stockholmsinstitutionen.

Börjar vi med pionjärtiden är det uppenbart att kopplingen mellan universitetsämne och folkhögskoleverksamhet var ett mycket typiskt lundensiskt fenomen — med danska förebilder. Kretsen kring von Sydow var i högre grad folkbildare, med betydligt större intresse för populärvetenskap och undervisning än den mer musei-dominerade etnologskaran i Stockholm: från Hammarstedt till Lithberg, Erixon och Granlund. I detta avseende representerar Sigfrid Svensson en kontinuitet från von Sydow, men på andra områden är det snarare diskontinuiteten mellan de två som är slående.

De två ämnespionjärerna Erixon och von Sydow kom båda att låta sina visioner och arbetsformer gå på export ut i världen, främst till de europeiska nationer som höll på att bygga upp en inhemsk forsknings- och insamlingsverksamhet. Med en viss överdrift kan man säga att de byggde upp parallella imperier och internationella kontaktnät. von Sydows starka internationella engagemang kom knappast att föras vidare när folkminnesforskningen blev till folklivsforskning och Sigfrid Svensson 1946 blev den nye ämnesföreträdaren. Här skapades ett abrupt brott som svensk folkloristik aldrig riktigt hämtat sig ifrån.

Nyrekryteringen av folklorister blev klen i 50-talets Lund, trots att ämnet hade två folkloristiska lärare och docenter. Jämför man val av uppsatsämnen i Stockholm och Lund under 50- och 60-talen finns det inga större skillnader: det skrevs nästan lika lite folklo-

ristik på bägge ställena, medan folkloristiken under 70- och 80-talen närmast fick en starkare ställning i Stockholm än i Lund.

Vill man söka efter en lundensisk forskartradition får det ske på andra områden. I Lund fanns inte någon tidig koppling till ett museum, men däremot en koppling till ett folklivsarkiv. I stockholmsseminariet blandades förr (och även i någon mån idag) studenter och forskare med tjänstemän från Nordiska museet. Detta medverkade säkert till att under en tid ge föremålsstudiet en starkare ställning i Stockholm, medan forskningen i Lund i hög grad kom att formas av vad som kan samlas in till ett arkiv snarare än ställas ut på ett museum. Det är ingen tillfällighet att tre traditionella lundensiska forskningsfält utgjorts av bebyggelsestudier, kost- och sedforskning. Liksom gårdsuppmätningar har mattraditioner och sedvänjor lättare att hamna på arkiv än på museum.

Gemensamt för de två sistnämnda sakområdena är även att de lämpar sig speciellt väl för insamling via frågelistor och det är intressant att fundera över vad just frågelistans dominans som insamlingsverktyg betytt för den lundensiska forskningen. Alla lundastudenter skulle göra uppteckningar men även tjänstgöra i arkivet. Jonas Frykman har påpekat hur självklart det var för en lundastudent att först och främst vandra till arkivlådorna när en forskningsuppgift skulle inledas. I Stockholm hade detta band mellan arkiv och utbildning tidigt försvagats. (När jag kom till Lund 1971 hade jag knappt sett en frågelista.) Ute på Lusthusporten var det fältarbetet i lokalundersökningens form som sedan länge var den dominerande arbetsformen. Denna skillnad tror jag har haft flera konsekvenser. För det första är det slående hur stark ställning bygd- och regionbegreppet haft i lundensisk forskning. Skulle man försöka identifiera en lundaklassiker kunde den kanske beskrivas som en jämförande studie av sed, social struktur och regional variation. Här finns en kontinuitet från Sigfrid Svenssons Skånes folkdräkter till avhandlingar om klockringning, rackarskam och kyrktagning, men även till senare nydoktorsavhandlingar om horor och bröllopsgåvor, för att nu nämna några exempel. Kontinuiteten ligger förvisso inte i de teoretiska perspektiven, men väl i själva undersökningens uppläggning och avgränsning. (Denna lundensiska profilering framgår ganska klart av Nils-Arvid Bringéus forskningsöversikt "Folklig kultur och social struktur" i *Rig* 1978.) Även om lokalstudien efterhand expanderade kraftigt i Lund, från Sven B Eks eslövsstudie (1967) och framåt, och även om både Erixon och Granlund vid sidan av sina lokala fältarbeten sysslade mycket med utbredningsfrågor och regionala variationer, så är denna skillnad uppenbar. Den kommer fram i en av det tidiga 60-talets få polemiker mellan Sigfrid Svensson och John Granlund i *Rig* 1962, i ordväxlingen om elementär och systematisk folklivsforskning. Detta är inte bara en strid mellan två forskarprofiler, den

mer kulturhistoriskt orienterade Sigfrid Svensson och den alltmer samhällsvetenskapligt intresserade John Granlund. Anno 1962 fanns det slående skillnader i undervisnings- och forskarmiljö mellan Stockholm och Lund — betydligt större än 1952 eller 1972. De två institutionernas litteraturlistor från detta år speglar högst skilda vetenskapliga kosmologier, liksom undervisningens uppläggning och val av seminarieteman. I Stockholm hade Börje Hanssen med Granlunds välsignelse genomfört en antropologisering av både kurslitteratur och undervisning — en utveckling som fick sin första stora skjuts då Robert Redfield föreläste i Uppsala i början av 50-talet och kom att entusiasmera — inte så mycket sociologer och etnografer som just etnologerna i Stockholm. Hans bok *The Little Community* blev förebilden för studier som *Harstena och Kråkmarö* och *Runnö i Kalmarsund*, men även för Börje Hanssens och Knut Weibusts forskning under 50-talet. År 1962 pågår inskolningen av en ny stockholmsgeneration. Då befinner sig en rad yngre forskare på fältarbete i Lanknäs under Börje Hanssens ledning och lär sig hur en lokalstudie ska lukta.

Den lundensiska arkivkopplingen avspeglar sig även i den regionala specialiseringen, som är starkare i Lund. I lundakatalogen över uppsatser och avhandlingar står Skåne för drygt en tredjedel av studierna i det topografiska registret och Skåneland totalt för ungefär hälften.

Ett annat styrmedel som skapat lokala variationer är handledarnas forskningsintressen. Det är knappast någon tillfällighet att man i Stockholm bara finner några strödda exempel på uppsatser som anknyter till temat religion eller kyrklig sed, medan detta blev en stor lundakategori under 60- och 70-talen.

Jämför man Lund och Stockholm under 70- och 80-talen är dock det mest påfallande draget att skillnaderna i forskningsprofil minskar. Detta beror nog delvis på institutionernas snabba växt och utbildningens likriktning. Medan professorn, ämnesföreträdaren, styrde i ganska ensamt majestät under tidigare decennier, skapas nu en hel kohort av lärare och handledare, i skiftande åldrar och med skiftande intressen vid de båda institutionerna.

Men det är viktigt att inte överdriva de enskilda individernas roll för forskningsklimatets växlingar. Forskningshistoria blir lätt personhistoria. 1930-talets lundensiska forskning är inte bara en produkt av von Sydows personlighet, lika lite som 50-talets är Sigfrid Svenssons. Poängen med att fundera över metaforer som Fenix, Faust och Narcissos handlar i hög grad om att försöka se ämnesföreträdare och forskare inte bara som personer utan som kultur- och samhällsprodukter. I ett ämne som genomgår en av sina Fenix-tider ställs bestämda krav på agerande, liksom själva institutionaliseringsfasen uppmuntrar till andra handlings- och tankemönster.

När vi därför mot 1980-talets slut kan se Narcissos vandra om-

kring bland seminarieborden på både Lusthusporten och i Villa Holma, där han letar i gamla särtryckskapslar, ägnar sig åt omläsning av etnologiska klassiker och reflekterar över ämnets identitet, historia och framtidsvägar, så speglar denna intressekonvergens både en bestämd fas i etnologiämnets utveckling, och mer generella skiftningar i samhälls- och forskningsklimat. Det finns därför anledning att minnas Anne Buttimers varningsord om att inte låta Narcissos urarta till självglad bespegling utan få honom att snickra till nya plattformar, som Fenix pånytt kan lyfta från.

Internationella kontakter

NILS-ARVID BRINGÉUS

En dag i slutet av 1940-talet fann jag en äldre vithårig man i "sagorummet" på andra våningen i full färd med att packa in den ena lådan böcker efter den andra. Sedan jag hejdat den första impulsen att ingripa emot företaget var det bara att acceptera vad som skedde. Böckerna lämnade Folklivsarkivet — och jag skulle först mer än ett årtionde senare se dem på nytt — i Dublin.

Boktransporten från Lund var väl djupast sett ett uttryck för missaktningen på hemmaplan av både en forskare och en forskningsgren. Men att på nytt få möta det von Sydowska biblioteket i Dublin förstärkte senare känslan av lundainstitutionens betydelse — utanför Lund. Séamus O'Duilearga — mannen med det vita håret — talade erkännamt om von Sydows och Åke Campbells insatser vid uppbyggnaden av Irish Folklore Commission — efter modell från Lund. Den brittiske folkloristen Stewart Sanderson har senare berättat dråpliga historier om de båda lundensarna i Dublin. Historier som blivit bättre för var gång jag fått höra dem.

Kontakterna med Irland synes ha förmedlats av Reidar Th. Christiansen i Oslo, som själv vistades där våren 1920. Christiansen hade inte ambitionen att själv lära gaeliska och göra uppteckningar. Från Dublin skriver han till von Sydow i mars 1920: "Du vil aabenbart *samle* folklöre her i Irland, og guderne vet her er nok at samle". von Sydow lärde sig själv så mycket gaeliska att han året därefter kunde ge ut ett större arbete i svensk översättning. Självt skulle han besöka Irland även 1924, 1927, 1934 och 1937.

Särskilt betydelsefull blev kontakten med Séamus O'Duilearga. Under sommaren 1928 vistades denne ett par månader i Lund och detta besök blev av avgörande betydelse för upprättandet av Irish Folklore Commission. O'Duilearga hade förberett sitt besök genom att ta lektioner i svenska och bl.a. genom att läsa Nils Holgersson. Hösten 1928 skriver han till von Sydow:

Well, Wilhelm. I assure you that if you had not brought me to Lund this Institute would never have been. So you can say to yourself that you have done something big and something good and, if our efforts be successful and we save our country's folklore, to you a great deal of the credit must be given.

The National University of Ireland visade sin tacksamhet mot von Sydow genom att kreera honom till hedersdoktor 1937. Två år senare skriver Séamus O'Duilearga i en tryckt bilaga till Fredrik Ströms riksdagsmotion 1939:

Irish scholarship owes a dept of gratitude to von Sydow for his unselfish labours in the cause of research in the field of Irish oral tradition. His unfailing interest in the culture of our country and his dynamic energy succeeded in having the work of collection and study of the Irish Folklore Commission appointed by Government in 1935 is very largely the result of his interest. Indeed it is true to say that whatever success this systematic scheme for collection may have may be put to his credit. His name will for all time be associated by Irish scholars with the subject of Irish Folklore.

Trots att von Sydow livet igenom betraktade filologerna som sina motståndare insåg han tidigt språkens betydelse för den komparativa forskningen. Detta framgår bl.a. i den av honom utarbetade studieplanen 1912. von Sydows elever både av äldre och yngre årgångar, berättar hur de mer och mindre framgångsrikt sattes att lära främmande språk, inte bara gaeliska.

Gunnar Jarring blev under sin docenttid i Lund på 1930-talet en uppskattad introduktör i turkiska språket. Han tog själv aldrig betyg i folkminnesforskning men skriver i en artikel i Kullabygden 1988:

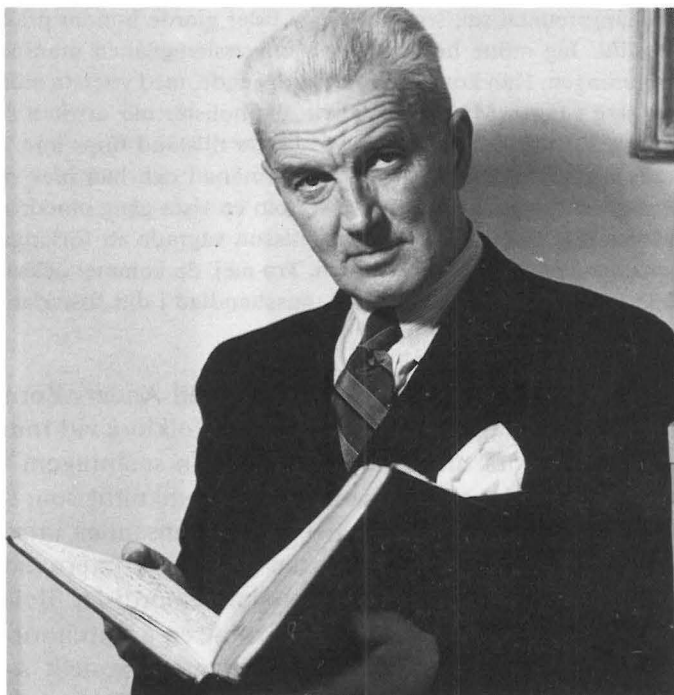
Som nybliven student hade jag läst och noggrant studerat Carl Wilhelm von Sydows bok "Våra folkminnen" (Lund 1919) och även kommit i personlig kontakt med honom... Under hela 1920-talet samlade jag då och då folkminnen, inte systematiskt utan när jag händelsevis hade tid och lust, när andan föll på.

Jarrings uppteckningsfärder skulle komma att sträcka sig långt utanför Kullabygden. I Centralasien men även i östra Turkiet upptecknade han sagor, ordspråk och gåtor. Som samlare, utgivare och tolkare av handskrifter — numera överlämnade till Lunds universitetsbibliotek — har Jarring också gjort utomordentliga insatser inom det forskningsfält som på senare tid kallats booklore.

Vid samtal med Gunnar Jarring har jag blivit uppmärksammas på en forskare vars namn sällan nämns, nämligen Hannes Sköld (1886—1970). Denne lundensare företog en berömd expedition till Pamir 1928 och gjorde där uppteckningar av folklore, delvis publicerade i Humanistiska Vetenskapssamfundets skriftserie, 1936.

Till von Sydows egna elever som skulle föra arvet från Lund vidare hörde främst Sven Liljeblad. Han disputerade 1927 på avhandlingen "Die Tobiasgeschichte und andere Märchen mit toten Helfern". Avsikten var att han skulle följa med Hannes Sköld på Pamirexpeditionen följande år, men de ekonomiska svårigheter som båda dessa forskare ständigt kämpade med lade hinder i vägen.

Professor Séamus
O'Duilearga. Foto:
LUF.



I sin maliciösa skildring "Doktor i Lund" skriver Åke Ohlmarks — som även läst forskminnesforskning för von Sydow — om Liljeblad:

Han var ett namn i ropet, livligt verksam bl.a. som artikelförfattare till Svensk Uppslagsbok, där hans långa utredning om t.ex. zigenarfolkets härkomst, språk, kultur och öden var en berömd sak. Liljeblad kallades "Lilleblad" och gjorde skäl för namnet men bara till det rent yttre — en gracil liten docka med lysande öppen blick, ett rent ansikte och en smärt, sportsmannamässig figur, anglofil med starka amerikanska sympatier, alltid klädd i friluftsmänniskans golfbyxor och tweedjacka. Han hade varit avbildad redan i Lundalynnen II, i mästerlig karikatyr (som egentligen inte var någon karikatyr alls utan ett riktigt bra porträtt) av lundagårdstecknaren Berthold Wierulf. Under bilden stod bara orden:

Sydowska persiljeblad
kransa doktor Liljeblad.

Han var den ende i Lund som hade någon hum om den nya kulturkrets-läran, vilken jag hade lagt till grund för det rent komparativa i min disser-tation, och jag visste att han var känd för att inte hysa någon överdriven religiös vördnad för Martin P:son Nilsson. Jag var uppe på hans lilla en-rumslägenhet i ett av de nya husen vid Kävlingevägen i närheten av Brand-stationen... Där var bohèmeartat ostädat och låg fullt av böcker och eng-elskspråkiga tidskrifter överallt... Sven Liljeblad var ytterst måttlig med spriten, även när han något år senare angreps av den mest smärtsamma

ledgångsreumatism, som för långa tider gjorde honom praktiskt taget till invalid. Jag mötte honom då på universitetsplanen utanför Akademiska Föreningen. Han kom långsamt glidgående, med yttersta möda, på käppar, ett steg i taget. Många har blivit alkoholister när artritén satt åt dem på allvar, för plågsammare och tröstlösare tillstånd finns inte. Men det bättre se i hans fall från månad till månad och han blev professor i sitt älskade Amerika. Jag träffade honom en sista gång omedelbart före hans avresa dit. "Weibull och P:son Nilsson vägrade att förlänga mitt docentstipendium. Och leva måste man. Tro mej, du kommer också att med tiden hamna i en fakultet utomlands, misshandlad i ditt fosterland, uppskattad internationellt."

I oktober 1939 reste Sven Liljeblad med Anders Zorn-stipendium till USA närmast för att studera indianfolklore vid Indiana University. Efter stora umbäranden skulle han småningom skapa sig en framtid i USA som professor med indiankultur som specialitet.

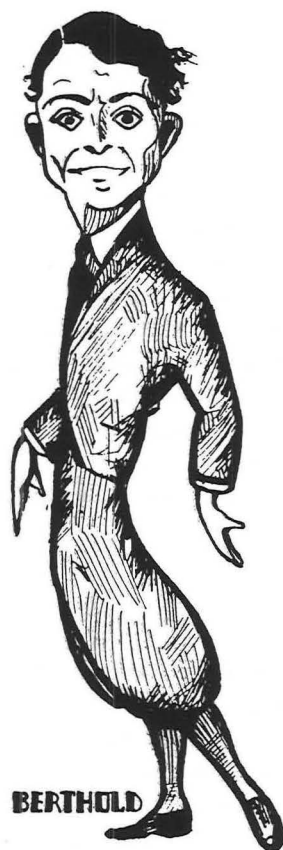
von Sydows och Sven Liljeblads gemensamma intresse var folk-sagoforskningen, som i hög grad byggde på internationellt samarbete. Redan i samband med det sjunde nordiska filologmötet som hölls i Lund 1932 samlade von Sydow en grupp nordiska kollegor för att diskutera inrättandet av ett internationellt sagoarkiv. Ett önskemål var även att snarast möjligt anordna en internationell kongress för sagoforskning.

En sådan kongress kom på von Sydows och Sven Liljeblads initiativ till stånd den 6—8 november 1935 i Lund och samlade ett trettio-tal forskare från hela Norden liksom från England, Skottland, Irland, Estland, Tyskland och USA. En av de ledande vid kongressen, professor Lutz Mackensen i Greifswald framhöll, att "programmet bör vara internationell forskning över nationella sagor. Nationellt måste man samla, arkivera och källkritiskt granska, internationellt måste man bearbeta stoffet". Ett förslag framlades om en internationell sammanslutning för norra, västra och centrala Europa. Den skulle omfatta etnologi, folkloristik och angränsande delar av lingvistik.

De internationella kontakterna kom att avbrytas genom andra världskriget. von Sydow klagar i brev till svenska kollegor över hur han förlorat kontakten med irländarna och t.o.m. inom Norden var det svårt att kommunicera.

Ett av uttrycken för von Sydows behov av internationella kontakter var hans intresse för esperanto vilket återspeglas i hans brevväxling och bibliografi. Men det är ändå förvånansvärt att han själv så sällan publicerat sig på internationellt språk och endast en gång — 1934 i den irländska tidskriften *Béaloidéas* — på engelska. Det var därför en utomordentligt viktig insats Lauritz Bødker gjorde då han till von Sydows 70-årsdag 1948 på Rosenkilde & Baggens förlag utgav von Sydows "Selected Papers on Folklore". Detta betydde dock inte att von Sydows namn var okänt utanför Norden. Mid-

Sven Liljeblad avbildad
av tecknaren Berthold
Wierulf i Lundalynnen
II år 1930.



sommarafton 1940 skriver Sven Liljeblad från USA till sin lärofader: "Här i landet räknas Du som det främsta namnet i vårt fack. Självklart och med rätta."

von Sydows vidsträckta internationella vetenskapliga kontakter avspeglas i hans omfattande korrespondens. Några yngre forskare som Elisabeth Hartmann, som 1936 disputerade på avhandlingen "Die Trollvorstellungen in den Sagen und Märchen der skandinavischen Völker" kunde rent av betrakta von Sydow som sin handledare. Inte sällan uttrycker von Sydow sin kritik över den folkloristiska forskningen i Tyskland som långt fram förblev präglad av filologin och de Mannhardtska fruktbartesteorierna.

Bland von Sydow-lärjungar med internationella utblickar intar Anna Birgitta Rooth en särställning. Även om hon före kriget hann med en resa till München och Venedig som väckte hennes bildintresse skedde utblickarna till en början främst via litteraturen och sammansmältes i avhandlingen "The Cinderella Cycle" (1951), dedicerad till von Sydow. När hon 1955 för första gången reste till USA stod valet mellan att studera emigrantrationer i svenskbygderna eller skapelsemyter bland de nordamerikanska indianerna.

Det senare ämnet prioriterades av Wennergren Foundation och andra anslagsbeviljande myndigheter. Det skulle dock dröja till 1964 innan Rooth kom i direkt kontakt med sina indianska sagesmän i Nonalton, dit hon återvände sommaren 1966 och samlade in ett omfattande material som utgavs i volymen "The Alaska Expedition 1966" och analyserats i "The Importance of Storytelling" (1976). Kontakten med sagesmännen underlättades väsentligt för den kvinnliga forskaren genom maken och läkaren Gösta Rooth, och de båda har senare återvänt till Nordamerika bl.a. för att göra jämförelser med berättartraditionerna i Canada. Anna Birgitta Rooths erfarenheter av uppteckningsarbetet blev betydelsefulla även ur källkritisk synpunkt. Innan hon lämnade Lund för att tillträda professuren i Uppsala utgav hon ett antal tidigare publicerade studier under den signifikativa titeln "Lokalt och globalt".

Man kan lätt få intrycket att de internationella utblickarna från Finngatan i Lund utbyttes emot ett mera regionalt, rentav skänkt perspektiv i och med att ämnet bytte identitet och professor 1946. Sigfrid Svensson reste varken till Irland eller Amerika. Men han hade som ung student varit i Wien och insupit både vetenskapliga och politiska intryck (se min nekrolog i Kungl. Humanistiska Vetenskapssamfundets årsbok 1984—85). Sigfrid Svensson blev senare den mest välorienterade i vårt land ifråga om tyskspråkig folklivsforskning. Som ung museiman på Nordiska museet hade han själv gjort utställningar i Tyskland, Balticum och i Paris. Sedan han tillträtt lundaprofessuren företog han bl.a. en längre resa i Schweiz,

Från Lundakongressens öppnande i Kultursens auditorium 1935. Första raden från vänster: Sigurd Erixon, Séamus O'Duilearga, R.Th. Christiansen, H. Geijer, K.G. Westman, Stith Thompson, Hans Ellekilde, Knut Liestöl. Foto: LUF.





Anna Birgitta Rooth
med ett par pärlbrode-
rade mockasiner till-
verkade av Alaska-
indianer för turister.
Foto: Hagblom,
Lund 1972.

Nästa uppslag:

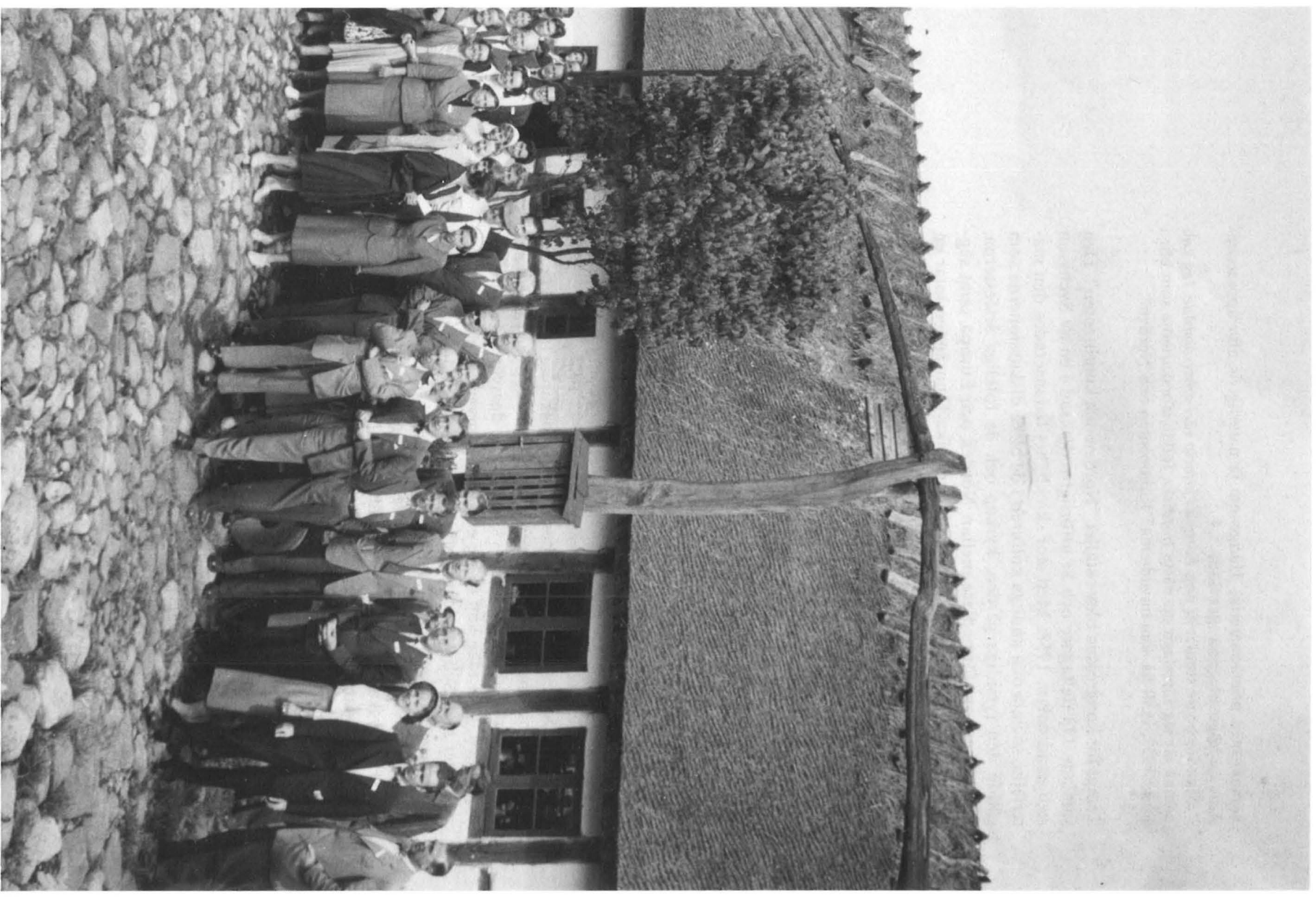
Gruppfoto av delta-
garna i trettonde nor-
diska folklivs- och folk-
minnesforskarkongres-
sen på Bonderumsgår-
den den 21 augusti
1957. Foto: LUF.

tillsammans med Hilding Pleijel, som ofta återkommit till reseupp-
levelserna i det "etnologiska laboratorium" som Schweiz ibland
kallats. Även om Sigfrid Svensson inte bedrev fältforskning utom-
lands vittnar Folklivsarkivets bildsamlingar dock om att han stän-
digt dokumenterade vad han såg med kamerans hjälp.

I anledning av en seminarieövning som Martin Nilsson hållit för
folklivsforskarna skriver Sigfrid Svensson hösten 1955:

Dina inledande ord om att vi skulle mest ägna oss åt det egna och åt det
sista seklet gäller nog i mycket 2-betygsuppsatserna. Jag har velat bibehålla
dessa — de ha sorgligt nog slopats i många ämnen — men då har jag funnit
det nödvändigt dels att omfånget blir rimligt, dels att de studerande få





kontakt med primärmaterial. Härigenom få naturligtvis ofta uppsatsämnen en högst blygsam räckvidd.

Men för högre studier är nog *Europa i princip vårt arbetsområde*. Jag kan nämna att jag föreslagit att nästa nordiska folklivsforskarmöte som blir i Lund 1957, skall ha som huvudtema "Kontinenten och Norden".

Temat för kongressen blev i stället "Norden och kontinenten". Den samlade 173 deltagare och är utförligt redovisad i en av Svensson redigerad volym 1958. Med stor skicklighet balanserades den materiella, sociala och andliga kulturen i de olika diskussionerna som gällde den fyrsidiga gården, kyrkan och de folkliga årsfesterna, hantverket som förmedlare mellan Norden och Europa samt sägner om den första kyrkplatsen, bland vilka Finnsägnen intar en central plats.

Kongressen 1957 blev Sigfrid Svenssons största yttre manifestation och en hommage till Martin Nilsson som höll inledningsföredraget och valdes till hedersordförande. Det är dock karakteristiskt för tiden att inga utomnordiska forskare eller "observatörer" var inbjudna. Den hetaste diskussionen stod mellan Sigurd Erixon och den forne lundensaren Albert Eskeröds olika uppfattningar om den fyrlängade gården. Djupast sett var det en uppgörelse mellan ett diffusionistiskt och ett strukturellt tolkningssätt. Eskeröd grundade sin uppfattning på egna fältstudier i Pommern på 1930-talet.

När docenterna på Folklivsarkivet samlades för att planera en festskrift till Sigfrid Svenssons 60-årsdag den 1 juni 1961 kände vi det som en viktig uppgift att sammanfatta och tillgängliggöra den svenska folklivsforskningen för våra kollegor på kontinenten. Titeln blev "Schwedische Volkskunde. Quellen — Forschung — Ergebnisse." De flesta festskrifter består av vetenskaplig fallfrukt men vi hade ambitionen att ge en heltäckande översikt över vårt ämne. Den tyska språkdräkten var självklar, kanske dessvärre också uppläggningsen, som idag kan te sig en smula konventionell.

Arbetet med Schwedische Volkskunde beredde både glädje och bekymmer. Eftersom översikter kräver erfarna skribenter ställdes vi inför uppgiften att också bli den äldre forskargenerationens domptörer. Helt lyckades det dock inte. Albert Sandklef vägrade t.ex. att behandla hästar under "Viehhaltung", varför Mátyás Szabó inkallades för att författa ett särskilt kapitel om "Pferde" vilket kan te sig en aning omotiverat om man inte känner bakgrunden.

Festskriften blev väl mottagen och betydde att svensk etnologi blev bättre tillgänglig för tyskspråkiga läsare.

Det är karakteristiskt att studieresor helt och hållet var beroende av individuella initiativ. Möjligheter att deltaga i organiserade tvärvetenskapliga expeditioner i österled fanns emellertid genom kontakter med den närbelägna slaviska institutionen på Finngatan 14. Knut Olof Falk som tillträtt sin professur 1945, dvs. året före Sig-

frid Svensson, företog årligen fältarbeten tillsammans med sina assistenter och studenter till östra Polen framförallt för ortnamnsstudier. Falk värvade även deltagare från Etnologiska institutionen och genom hans vänlighet blev det även möjligt för mig att under en sommar deltaga som fältforskande etnolog i Polen.

Också från östblocket togs initiativ till ökat internationellt samarbete. Sommaren 1969 inbjöd docenten vid Comenius-universitetet i Bratislava till ett internationellt fältseminarium i Lomnica Teplica i Karpaterna. Den genomgripande omorganisationen i kolchoser hade här ännu inte kommit till stånd. Det var som att företa en resa tillbaka ett par sekel i tiden och det var lätt att känna sig som en Linnaeus i fältet. Med tolkars hjälp övervanns språkbarriären. Framförallt hade vi ju ögon att se med, både då vi deltog i jordbruksarbetet och följde storbaket i köket.

Den danska etnologen Grith Lerche väckte under fältarbetet i Polen mitt intresse för matkulturen och tillsammans med Günter Wiegelmann i Mainz välvde vi de första planerna att samla en internationell grupp av etnologiska matforskare — i Lund. Den ägde rum i stadsbibliotekets hörsal i augusti 1970. Lundasymposiet blev inte en engångshändelse utan ledde till att en informell grupp av matforskare från Europa och USA sedan dess samlats vartannat år i olika delar av Europa: Finland, England, Österrike, Ungern, Polen, Norge och nästa år i USA. De flesta symposieföredragen har utgivits i separata volymer. Viktigare än så har kanske likväl möjligheterna till personlig kontakt varit. Inte minst för kollegorna från öststaterna har dessa matsymposier varit av utomordentlig betydelse. Koordinator är sedan fem år tillbaka Anders Salomonsson vid Folklivsarkivet i Lund.

Bland medhjälparna i Lundasymposiet fanns Renée Örnskar från Halmstad. Hon hade startat med att läsa franska. I Frankrike skulle hon också senare finna ämnet för sin doktorsavhandling. "Confit" är inte lika berömd som gåslever men intar en rangplats i den franska husmanskosten. Renée Valeri, som hon då hette, studerade denna maträtts roll i olika kulturella miljöer i sydvästra Frankrike. I en recension stod det nyligen att "Le Confit" intar främsta platsen bland de lundensiska matavhandlingarna. Därför kan man beklaga att den blivit så lite använd — åtminstone i Lund.

Kanske gjorde därför Gunnar Alsmark klokt då han i stället valde att skriva sin avhandling på svenska, fast den handlar om "Herdar på Korsika" (1979). Skolfranskan hjälpte inte den unge forskaren i den korsikanska macchian, där han fick utmärkt underlag för sin diskussion om centrum-periferibegreppet. Avhandlingen ingår alltså i den lundensiska "Europa-kursen".

Från ön i Medelhavet förflyttar vi oss till den ögrupp längst ute i Atlanten som bär namnet Färöarna. Eftersom den länge stått under dansk överhöghet är den inte fullt lika exotisk som Korsika ur

skandinavisk synpunkt, men två lundaforskare har likväl bedrivit fältforskning där.

Nanna Hermansson, med isländskt blod i ådrorna studerade under ett årslångt uppehåll på Färöarna näringslivet på Nolsöy och hon har även senare återvänt till ön och gjort jämförelser rörande kulturförändringarna. Själv verkade hon senare under flera år som chef för friluftsmuseet i Reykjavik.

Jóan Pauli Joensen är född på Färöarna, men har studerat etnologi i Lund. Doktorsavhandlingen "Færöske sluppfiskere" (1975) har följts av andra arbeten rörande färöisk folkkultur och medförde så småningom docentur i etnologi i Lund. Senast under höstterminen 1987 vistades Jóan Pauli hos oss, men sin dagliga gärning har han sedan länge som museiman i Tórshavn.

På tvåbetygsnivån har sedan mitten av 1960-talet funnits en särskild "Europa-kurs" avsedd att ge inblickar framförallt i utomnordiska förhållanden. Ett viktigt komplement härtill utgör exkursionerna, som dock endast kunnat anordnas i mån av tillgång på medel.

Sven B. Ek tog initiativet till den första utomnordiska exkursionen sommaren 1966. Under rubriken "Fransysk visit" berättar han i våra Meddelanden om besöken i Musée des arts et traditions populaires, Musée de l'homme och på C. Lévi-Strauss Laboratoire d'anthropologie i Paris samt om en tripp till Normandie.

I maj 1968, åkte elva deltagare ur det högre seminariet med Ek till Tjeckoslovakien. Om denna minnesrika exkursion, där besöket i Slovakien utgjorde höjdpunkten, rapporterade Gösta Arvastson i septembernumret av Meddelanden då den ryska inmarschen ägt rum och situationen blivit en annan:

Frågan om vårt ämnes politiska oberoende ligger nära till hands, i en tid då dess internationalisering mer och mer kommer till praktiskt uttryck. Vi kan inte blunda för ett politiskt skeende och ämnets natur gör att alla vi som bedriver folklivsforskning mer eller mindre är "människor i världen".

Några exkursioner — till Ungern 1975 och Irland 1979 — har anordnats gemensamt med Etnologiska institutionen i Stockholm, vilket stärkt kontakten mellan doktoranderna på de båda institutionerna. Exkursionerna till Schweiz 1987 och Jugoslavien 1988 arrangerades i anslutning till internationella kongresser.

Lundainstitutionens verkningskrets har — utanför Sverige — i främsta rummet omfattat Danmark. Under 1960-talet sökte den etnologiska institutionen i Köpenhamn under professor Bjarne Stoklunds ledning lärarhjälp från Lund. Genom den danska konstruktionen med externa lektorer blev det möjligt att rekrytera yngre disputerade lärare till Brede. Under flera år var Orvar Löfgren och Gunnar Alsmark externa lektorer.

Även kontakterna mellan Lund och Etno-folkloristisk institutt i

Bergen har varit livliga. Själv var jag gästprofessor i Bergen våren 1978 och Anders Gustavsson under vår- och höstterminen 1985.

Ett annat sätt att hålla de internationella kontakterna levande på nordisk nivå har studentutbytet möjliggjort. Det kan erinras om att redan under andra världskriget bedrev ett par framstående danska folklorister, Inger M. Boberg och Lauritz Bødker studier i Lund. Efter kriget har det etnologiska forskarseminariet rekryterat studenter både från Balticum och Ungern. I Lund har vi de senaste åren haft studenter under en till två terminer bl.a. från Jugoslavien, Österrike, USA, Västtyskland, Polen och Danmark. Omvänt har medlemmar av lundaseminariet under längre tid vistats i Tübingen och i London.

Institutionskontakterna från Lund har även sträckt sig "over-seas". Min egen erfarenhet av amerikanskt universitetsväsende är baserad på ett förordnande som gästprofessor i Berkeley våren 1976. Jag var knuten till "Department of Scandinavian", en miljö som f. ö. Sven Delblanc ingående skildrat i "Åsnebryggan". Medan min Berkeley-sejour blev en engångshändelse så har Orvar Löfgren varit återkommande gästprofessor i Santa Cruz. Det märks inte minst på hans kroppsspråk.

Hösten 1979 hade de båda vicepresidenterna i SIEF Yulian Bromley i Moskva och Jean Cuisinier i Paris tagit initiativet till en andra internationell kongress i Suzdal, USSR. Därvid rekonstruerades denna internationella organisation och närmast genom en konspiration av de norska delegaterna valdes jag till ny president. Som generalsekreterare utsågs senare studierektor Ulla Brück i Stockholm och som skattmästare fil.dr Birgitta Skarin-Frykman i Göteborg. Den uppgift som därmed pålades oss var att söka bilda nya kommissioner — endast balladkommissionen hade dittills varit aktiv — samt att förbereda en ny kongress. Presidievalet gav indirekt en anvisning om att Sverige borde bli värdland för den följande kongressen.

Det visade sig emellertid att det fanns väl så goda förutsättningar att anordna kongressen i Schweiz. (Se närmare i *Ethnologia Scandinavica* och *Ethnologia Europaea* 1988.) Både för- och efterarbetet till Zürichkongressen har dock till stor del skett i Lund och Stockholm. Lundainstitutionen har även framgent särskilda förpliktelser i kontakten mellan Norden och kontinenten.

Att läsa etnologi

GUNNAR ALSMARK

Docent Bringéus reste sig upp ur den slitna fåtöljen, sträckte fram sin hand och sa: "Det här gick ju bra. Nils-Arvid heter jag. Här är vi alla bröder!"

Platsen var ett med papper överfyllt tjänsterum på andra våningen hos "kyrkobröderna", Folklivsarkivets granninstitution på Finngatan. Titelbortläggningen markerade att jag dels med beröm godkänt klarat av mitt första betyg i ämnet nordisk och jämförande folklivsforskning, dels nu tillhörde "gemenskapen" med rätt att gå på högre seminariet.

Att brödrskapet på institutionen just då, hösten 1966, var något naggat i kanten av kampen om vem som skulle efterträda Sigfrid Svensson som professor märkte jag föga, naiv nybörjare som jag var. Tvärtom. Efter ett år på den lite högdragna institutionen för konsthistoria i Stockholm kändes det helt fantastiskt att komma till det lilla ämnet i den lilla universitetsstaden. Allt var så gripbart, överskådligt, mysigt. I Villa Holma med sina färgsprakande jugendfönster, gyllenläderstapeter och kakelugnar vakade "rektorn", esten Jānis Sviestīns över biblioteket med Alrik Sellén försynt smygande två steg efter. Olga Wetterberg och Margit Isaksson, två av Folklivsarkivets verkliga trotjänare, arbetade med registrering. Bland påläggsskalvarna gick Åke Werdenfels med en aldrig sinande entusiasm runt som något av en Mädchen für alles medan Jonas Frykman mer värdigt skred fram i glencheckrutig kostym och slips.

Några år senare skulle detta plagg bli en omöjlighet på vår institution. Då kom den proletära looken på modet med jeans, T-shirt och träskor, eller i sin mer utrerade form, snickarbyxor, rutig arbetarskjorta och näbbskor.

Men låt mig nu inte gå händelserna i förväg. Min artikel skall handla om utbildning och undervisning och jag har, som framgått, valt att ta utgångspunkt i min egen studietid. Den började vid mitten av 60-talet, då den gamla ordningen fortfarande var förhärskande. Institutionen var liten, ett 15-tal nybörjarelever i allt varje termin, ämnesinriktningen klart museal, litteraturen teorifattig och med en undervisning bestående av uppsattsseminarier och sporadiska föreläsningar. Varje betygsenhet (motsvarande en termin, dvs

20 poäng i dagens sätt att räkna) tenderades av vid ett enda tillfälle, vilket ställde stora krav på självstudier.

Utåt sett var Nordisk och jämförande folklivsforskning känt som ett lätt ämne, speciellt då i Lund och dessutom som ett utpräglat tjejmä. Men vad hjälpte väl det, när jag fortfarande gick och bar på en gammal barndomsdröm om att bli upptäcktsresande. Och vad var väl då korsvirkeshus och skånska bönder jämfört med palmhyddor och melanesiska infödingar.

Men precis som med von Sydow tidigare och Nils-Arvid Bringéus senare, så var dåvarande professorn, Sigfrid Svensson, mycket mån om att backa upp sina elever och att, inte minst, hjälpa dom att komma in i ämnet genom praktiskt arbete. Så för mig blev det först sommarjobb på Gällersta forngård i Närke, sedan mer långvarig heltidsanställning på Kulturen i Lund. Under denna tid förbyttes min tidigare skepticism mot ämnet i en oförblommerad kärlek, samtidigt som intresset vändes bort från den museala sektorn till den mer samhällsinriktade och ämnesteoretiska. Detta medförde att jag i slutet av 60-talet hoppade av min tilltänkta museibana och i stället valde att satsa på en karriär inom institutionen. Jag blev lärare och efter hand också studierektor och det är med den utgångspunkten jag skriver om ämnet.

Under de två decennier jag varit med har mycket hänt. Ibland tror man knappt att det är fråga om samma ämne längre. Och ändå, med för kort tidsperspektiv blir bilden lätt etnocentrisk, oetnologisk. Därför väljer jag att göra några korta nedslag i den studieatmosfär von Sydow och Sigfrid Svensson skapade med syfte att ge relief åt det självupplevda.

"Folkminnessamlare"

När vi idag betonar den hantverksmässiga sidan av utbildningen, får vi inte glömma att detta är något lika gammalt som ämnet självt. Redan 1912, ett år innan folkminnesforskningen blir en självständig disciplin, skriver von Sydow: "Det skulle vara av stor praktisk betydelse att ämnet bleve examensämne, i det man därigenom kunde ha hopp om att få vetenskapligt skolade folkminnessamlare, vilket är väl behövt om man vill rädda vad som ännu finns kvar av folkminnen i vårt land."

Redan på betygsgraden Godkänd ställs sedan önskemål om "hopbringande af en mindre samling folkminnen", något som i hög grad skulle bidra till en riktig förståelse för folkets sätt att tänka och att uttrycka sina tankar".

De språkliga kraven imponerar. Kunskaper i tyska, franska och engelska är självklara medan "förmågan att läsa isländska (prosa) är, om ej nödvändig, i hvarje fall önskvärd; likaså förmågan att hjälpligt läsa texter på landsmålsarkivet".

Till 100-årsminnet av von Sydows födelse skriver Sigfrid Svensson:

C.W. von Sydows undervisning såsom jag själv upplevde den i början av 1920-talet följde i huvudsak de två här antydda linjerna: att meddela en elementär kunskap som förutsättning för uppteckningsarbete och att visa på vetenskapliga problem, till vilkas läsning sentida folketro, folksed och folkdiktning kunde lämna viktiga bidrag.

Lite längre fram i sin minnesuppsats påpekar Svensson, att "innehållet i von Sydows föreläsningar ej går att dokumentera genom bevarade manuskript. Han talade fritt, ibland med hjälp av lösa lappar och inlägg i olika källskrifter".

Anmärkningen är inte helt utan intresse. För professor Svensson, som efterlämnat pärm efter pärm med noggrant systematiserade föreläsningsmanuskript, måste detta arbetssätt tett sig något märkvärdigt. Och ansvarslöst, kanske?

Men som institutionsföreträdare ger Svensson honom ett av de bästa betyg man kan få:

Med entusiasm för sin vetenskaps vikt och med sitt stora förtroende för ungdomen hade professor von Sydow den idealiske lärarens förmåga att stimulera sina elever och att låta redan nybörjare få känna sig som pionjärer.

Han var också, som många professorer vid den här tiden, ganska så okonventionell i sin ämnesutövning. Gösta Berg, som läste i Lund 1924, minns sin tentamen på Store Bededag. I strålände vårväder tog von Sydow honom med först till banken, där han ställde om några av de växlar som bar upp hans notoriskt dåliga ekonomi, sedan till en soffa i Botaniska trädgården, där tentamen under livliga diskussioner försiggick i flera timmar.

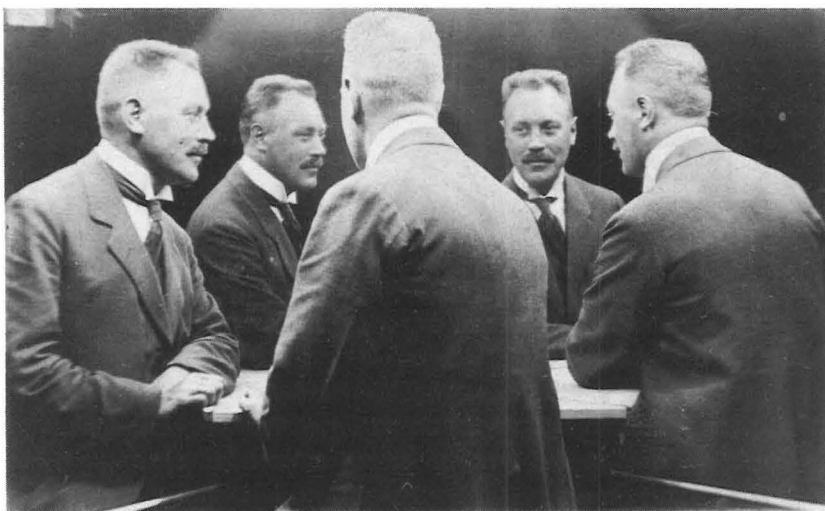
Några seminarieprotokoll

För att komplettera bilden av studiemiljön har jag gått igenom en mängd seminarieprotokoll från 40-talets första hälft. Många är utförligt skrivna, ibland på 4—5, ja, ända upp till 7 tättskrivna folieark och ger intressanta, om än begränsade inblickar i den då vanligaste undervisningsformen.

Inom parentes sagt kan nämnas, att längre fram, under Sigfrid Svenssons seminarieledarskap, minskar ambitionen att skriva protokoll och texterna blir ytterst summariska i stil med "Seminariets ordförande höll en orientering om kurslitteraturen. I diskussionen yttrade sig bl a B-A. Person, A. Mårtensson och K. Rencke".

När Nils-Arvid Bringéus blev professor fick protokollsskrivandet en kort renässans för att sedan helt försvinna i början av 70-talet.

Hur räcka till för allt och alla? C.W. von Sydow i ett multiperspektiv. Foto: LUF.



Men åter till 40-talet. Seminarier hölls ganska regelbundet en gång i veckan och var öppna för alla nivåer. Något annat hade varit otänkbart med tanke på studentantalet. De flesta seminarier bevisades sällan av mer än 5—7 studenter, av vilka flera bodde i de små rummen uppe på Folklivsarkivets andra våning. Ibland kunde det hända, berättar Jan-Öjvind Swahn, som påbörjade sina studier 1943, att han av vaktmästare Carlsson blev nedkallad till seminarierummet för att iklädd endast morgonrock och som ende åhörare sitta av ett seminarium av von Sydow, "som föreläste som vanligt, som vore hela salen full av folk!"

Protokollen inleds alltid med en deltagarförteckning, oftast försedd med personernas titlar: fru Egardt, docent Campbell, advokat Pape, amanuens Fossenius, fil.kand. Grave, folkskollärare Lindskog.

Sedan omnämns seminariets tema i stil med "Fil. kand. Mellander höll föredrag över ämnet S:t Olovs-firandet" varefter ett ofta ganska så utförligt referat följer, såväl av föredragets innehåll som av den efterföljande diskussionen. Föredragen lästes upp och det var alltså inte som idag, då textunderlaget skickas ut till seminariedeltagarna minst en vecka i förväg så att de i lugn och ro kan tänka igenom innehållet. På så sätt blir det ju också mer tid över till diskussion vid själva seminariet.

För mig, som under mer än 20 års tid upplevt många "tysta" seminarier, är det intressant att fundera över hur stor aktivitetsgraden var under von Sydows tid. Enligt Jan-Öjvind Swahn, så pratade professorn mest själv hela tiden eller så blev det en dialog mellan honom och föredragshållaren.

Riktigt så illa antyder nu inte protokollen att det var. Visserligen



Jan-Öjvind Swahn på väg till föreläsning hos von Sydow. Ur Lundagård 1948:13.

finns ett och annat exempel på veritabla "handledarmöten" där de övriga närvarande fungerade som passiva statister. Men många protokoll visar också på livliga diskussioner med flera inblandade.

Tongången verkar ha varit föga polemisk, snarare mjukt artig, lite sökande: "Jag för min del är böjd för att betrakta det som en rit..." säger von Sydow på ett seminarium den 3 april 1941.

Över huvud taget tycks det ha rått en familjär, om än ganska patriarkalisk stämning på institutionen. Men även om antalet studenter var litet och flera, mot två timmars arkivtjänstgöring fem dagar i veckan, hade förmånen att få bo på Folklivsarkivet, var kontakten mellan studenterna formell. Man delade toalett och dusch bakom ett enkelt litet förhänge men gick ändå och kallade varandra vid efternamn, gärna med kandidat framför.

När Sigfrid Svensson som nybliven professor såg tillbaka på sina lundaår påpekade han, "att vi var alltför måna om vår egen lilla värdighet. Kragarna hade visserligen då redan hunnit bli dubbelviktade men de var även till vardags fortfarande stärkta".

Som person var von Sydow "vänlig och farbroderlig", utan att

för den skull släppa någon in på livet, och bara de närmaste hade förmånen att få kalla honom "farbror Wilhelm" i stället för professor. Dessutom var han sina elever mycket lojal.

En gång tog festandet bland de inackorderade studenterna uppe på andra våningen väl häftiga proportioner och den sista gästen masade sig iväg först när Margit Isaksson började sin tjänst på morgonen. Vaktmästare Carlsson, som normalt var "en noggrann och ganska slitstark man", hade naturligtvis inte fått en blund i ögonen på hela natten. Mäktat irriterad beklagar han sig inför professorn och hotar med att sätta upp 24 timmars arbetsdag i stället för 8.

Men när studenterna skamsna och bakfulla bänkade sig för nästföljande föreläsning inledde von Sydow med att säga: "Ungdomen har alltid haft ett legalt behov av att roa sig!"

Festande, eller kanske snarare samkväm, ingick ibland också i den ordinarie undervisningen. Vid seminarieövningen den 18/4 1941 gjordes "kl. 19 avbrott för sem:s förflyttning hem till professorn... Kl. 23.15 slöts seminariet". I protokollet från den 31/3 1942 får vi veta att "efter seminarieövningen voro deltagarna inbjudna till samkväm hos prof. v. Sydow, varunder sagan ytterligare diskuterades".

Åter till den mer seriösa sidan av seminarierna. Som tidigare nämnts utgjorde de den enda egentliga undervisningsformen, och hade därför långt större variation än idag. Ibland fick studenterna "hemläxa", som när ordföranden "uppdrog åt varje deltagare i seminariet att genomgå en sägensamling och därvid beträffande sägner om troll och vättar skilja på fabulat och memorat samt i stil med Aarnes system sätta rubriker över sägnerna och ge en kort redogörelse för innehållet i varje sägen".

Utöver ventilation av avhandlingsdelar ägnades många seminarier åt mer allmänteoretiska frågor inom folktro, saga och sed. Den 7/10 1943 refererade Maj Fehrman en motivhistorisk tysk avhandling om vampyrer och lite längre fram på terminen presenterade fröken Hellmer en uppsats av Haberlandt: Lebenskreise als ein Forschungsziel der Volkskunde.

Orienteringen mot det tyska språkområdet var vid denna tid helt självklar, något som levde kvar ända fram till slutet av 60-talet.

Psykologins betydelse för att rätt förstå och kunna tolka folktraditionen är ett ofta återkommande tema, något von Sydow drog upp riktlinjerna för redan i början av 20-talet genom en serie föreläsningar kring temat "Folkpsykologi". Över huvud taget är intresset för granndisciplinerna stort. Varje termin bjuds representanter från andra ämnen in för att med sin sakkunskap ge bredd och djup åt diskussionen. När t ex intendent Sandklef den 25/2 1943 håller föredrag om "Mossfynd och nedpålning" återfinns såväl professorerna Lindquist (nordiska språk), Ljunggren (svenska), och Wiesel-

gren (svenska) som docenterna Benz (latin) och Hedström (chef för landsmålsarkivet) bland seminariedeltagarna.

Nordisk och jämförande folklivsforskning

Den nya professuren 1946 förändrade helt naturligt såväl ämnets inriktning som studiemiljö. Enligt Jan-Öjvind Swahn, som förvisso är part i målet, upplevdes skiftet som en enorm tragedi. "Det innebar att folkloristik som ämne försvann och sedan dess har den varit försvunnen!"

Rent praktiskt medförde det också, att von Sydows gamla studenter nu fick lämna sina rum på Folklivsarkivet och dessutom läsa in stora delar av den nya litteraturkursen utan att få nya betyg!

I studieplanen understryks, att nordisk och jämförande folklivsforskning nu är "studiet av såväl den folkliga livsföringen, samhellsbildningen och folkkonsten som folklig sed, tro och dikt".

Formuleringen antyder en lika bodelning mellan andlig och materiell/social kultur, men i praktiken kom den senare inriktningen klart att dominera. Ämnets funktion blir att i första hand utbilda — och vidareutbilda — museimän och de första åren efter S. Svenssons tillträde sökte sig många med tjänster på olika museer i södra Sverige till Folklivsarkivet för att ta examen. Bland dem som började vädra morgonluft kan nämnas intendent Ingegerd Vallin från Borås museum, landsantikvarie Jan-Erik Anderbjörk från Växjö museum och Karin Blomqvist från Malmö museum.

Den givna ämneskombinationen för blivande museimän var vid den här tiden, precis som när jag började 20 år senare, folklivsforskning, konsthistoria och nordisk och jämförande fornkunskap.

Blivande journalister rekommenderas en kombination med konsthistoria och litteraturhistoria eller med historia, nationalekonomi, statskunskap och praktisk filosofi medan "blivande lärare däremot bör sammanföra ämnet med historia, geografi eller nordiska språk".

Alla som började läsa folklivsforskning förväntades ha en hembygd, eller som det stod i studieplanen: "nyttigt för de studerande torde vara att börja sina studier med utgångspunkt i den egna erfarenheten, så att det lästa kan jämföras med förhållandena i en viss, välkänd bygd".

Samma formulering fanns kvar när jag började och jag minns med vilket bry jag försökte få ihop mina 7—8 olika uppväxtplatser till *en* välkänd hembygd!

Det är intressant att se, att studieplanen fortfarande ger bilden av en viss "nybyggaranda", trots att ämnet nu har mer än trettio år på nacken: "Det material, som denna unga forskning ännu arbetar med är många gånger inte större än att de studerande kunna kom-



"Vad prof. Svensson inte vet om midsommaren är heller inte värt att veta." Teckning i Arbetet 23/6 1950.

plettera och korrigera det med uppgifter från den egna erfarenheten.”

Idag känns formuleringen tvetydig. Menade Sigfrid Svensson, att ämnet skulle kunna bli mer och mer ”färdigt”, så att de egna erfarenheterna efter hand spelade ut sin roll till förmån för mer vetenskapligt insamlat material? Eller är tanken bara ett av flera uttryck för den osäkerhet om ämnets innehåll och utformning, som vidlår honom vid denna tid. Det kan inte ha varit lätt för en museiman att plötsligt befinna sig i det akademiska rampljuset. Och lättare blev det naturligtvis inte av att Sigfrid Svensson var helt ensam i sin nya roll här i Lund. Installationsföreläsningens ”jag känner stort behov av kollegial hjälp” var m a o inte bara en artig fras riktad till alla tillresta ”lärare och vittberömda vetenskapsmän”.

Sammanslagningen av folkminnesforskning och allmän etnologi till ett ämne fick många att betrakta det som för stort, omöjligt att greppa för såväl lärare som elever. Men på den punkten känner Sigfrid Svensson sig lugn. I en kommentar till studieplanen på ett seminarium den 26/9 1946 säger han:

Även den professionelle forskaren måste inse sin begränsning, se att han inte hinner ta del av allt, att han själv inte behärskar allt i sitt ämne — och därför ändå inte misströsta eller få mindervärdighetskomplex eller en önskan att klyva ämnet så att hans egna krafter skall räcka till. Eleverna skall väl också göra något och kunna hjälpa och komplettera honom.

Kunskap och förståelse

Ja nog fick eleverna själva göra något alltid! Nils-Arvid Bringéus berättar, att t ex ”Sigfrid Svenssons handledning var mycket begränsad. Det var aldrig tal om teoridiskussioner utan det var lite småändringar... man satt mest ensam och pluggade”.

Över huvud taget betonas självständighet och kritiskt tänkande framför ”schablonmässigt inlärande av minneskunskaper”. Ämnets huvuduppgift är att söka funktionella och historiska sammanhang och kurslitteraturen, som i mycket liten omfattning byggde på direkta läroböcker, ”måste läsas med urskillning och med sikte att försöka förstå väsentligheter och sammanhang, idéer och metod”.

Man kan lätt förstå att mängden litteratur, avtenterad efter en hel termins läsning utan nästan någon som helst undervisning, vållade problem. ”Som hjälp för darrande novitier och för att hindra onödigt mytbildning” hade därför Sigfrid Svensson gjort en liten sammanställning av några typexempel på tentamensfrågor för betyget godkänd (20 poäng). Utöver rena faktafrågor typ årder och plog, olika gårdstyper i Sverige, exempel på olika intressedominanter etc finns exempel på frågor av mer resonerande karaktär:

Det primitiva jordbruket och kvinnan, hur är kapitlet om årsfester disponerat i Berg-Svensson och nämn andra möjligheter för ämnets gruppering, hur skulle ni själv lägga upp ett föredrag om gammalt julfirande?

Det lär ha sagts om Sigfrid Svenssons tentamina, att han frågade mer efter förståndet än efter studieplanen, något jag själv kan intyga från min egen tentamen för honom på mitten av 60-talet. Något petigt kontrollerande av detaljer var det aldrig fråga om. I stället inleddes tentamen med att jag fick en hög med svartvita bilder på föremål, människor och miljöer "att fundera kring" medan Sigfrid gick ut på expeditionen och arbetade ett tag. Sedan ägnade vi de följande två timmarna åt att resonera kring bilderna, hela tiden med kopplingar till olika delar av litteraturen.

Inte bara i tentamenssituationen utan också i valet av litteratur för de olika betygsnivåerna var flexibiliteten en viktig ledstjärna. Redan första terminen skulle ett 20-tal fritt valda uppsatser läsas i Svenska kulturbilder, Svenska folket genom tiderna, Folkminnen och folktankar eller i andra facktidsskrifter och samlingsverk. Dessutom ställdes krav på "kursiv läsning efter eget val av ett par lokala skildringar av svenskt folkliv från olika delar av landet samt ett par samlingar av svensk folkdiktning".

På nästa betygsnivå fanns ånyo en avdelning valfri litteratur, nu med avsikt att specialisera sig i riktning mot ett eget sakområde: bebyggelse, näringsliv, hemslöjd, folkdikt etc.

Än tydligare markeras flexibiliteten i studenternas val av seminarieuppsats och avhandlingsämne. Hur mycket "fritt valda ämnen efter vissa direktiv" var ideologiskt underbyggt eller bara en effekt av bristen på medveten och genomtänkt forskningsstrategi är svårt att säga. Men tydligt är, att Sigfrid Svensson själv var kritisk mot de "lagarbeten", som redan under hans första terminer knöts till vissa tematiskt uppbyggda seminarieuppsatser. "En undervisning av denna art blir ganska ensidig och somliga elever tvingas att prestera uppsatser utanför sitt personliga intresse och sina naturliga förutsättningar".

Fasta studiegångar

Än mer kritisk var Sigfrid Svensson mot det av riksdagen 1965 fattade beslutet om fasta studiegångar. Denna den största reform någonsin i de svenska universitetens 500-åriga historia gick i korthet ut på att binda upp ämnesstudierna i på förhand givna yrkeskombinationer med fixerad tidsföljd och bestämda tidsramar.

Arbetet med att bryta ner de gamla betygsenheterna i "snuttkurser", för att nu använda Mats Rehnbergs benämning, skulle påbörjas omedelbart. Men Sigfrid Svensson, som då bara hade ett års tjänstgöring kvar, bad om anstånd. Det kan ju knappast ha känts speciellt meningsfullt att ägna tid åt att totalt strukturera om en

undervisning, som sedan andra skulle få ta hand om. Men minst lika avgörande var att han i grunden ogillade förslaget. I ett svar på en cirkulärskrivelse från den 7/9 1966 angående studietidsplan mm skriver Svensson:

I rak motsats till studieplansförslagets starka uppspaltning i veckoenheter inskräpes vid undervisningen i ämnet nödvändigheten av att se olika moment i studieplanen integrerade, metodikstudiet tillsammans med faktainhämtandet etc. Härav följer självfallet att examinationen också måste ske på större enheter, i detta fall kursfordringarna för en betygsenhet.

Sigfrid Svensson understryker också, att under läsåret 1963/64 har 17 av 21 studerande avlagt tentamen för 1 betyg inom 5 månader, "alltså i överensstämmelse med den strängaste tolkningen av normaltidsbestämmelserna". I konsekvens med sitt resonemang anför han avslutningsvis,

att skäl saknas för att för nordisk och jämförande folklivsforskning uppgöra någon särskild studietidsplan. Då en sådan, genomförd enligt det uppgjorda förslaget, helt skulle strida mot den uppfattning jag har om hur undervisningen lämpligast bör ske inom ämnet, kommer jag — därest den ändock skulle åläggas — att hos vederbörande myndighet anhålla om uppskov med dess uppgörande till dess jag efter den 30 juni 1967 har avgått från min tjänst.

En vecka — ett poäng

När Nils-Arvid Bringéus tillträdde sin professur i juli 1967 blev av ovannämnda skäl UKAS-reformen en uppgift av högsta prioritet. Månaden innan hade han utnämnts till s k ämnesexpert i UHÅ:s arbetsgrupp för fasta studiegångar och det gällde nu att på kort tid finna fram till ett förslag, som också ämnesföreträdarna i Uppsala och Stockholm kunde skriva under på.

Fyra sakområden skulle behandlas: ämnesbeteckningen, kombinationerna, dvs i vilka utbildningslinjer ämnet folklivsforskning borde ingå, studieplanerna och slutligen kursernas litteraturinnehåll.

Det faller utanför mitt ämne att närmare gå in på de diskussioner, som fördes kring den nya studieordningen. Men att det är ett spännande stycke ämneshistoria står helt klart när man går igenom gamla brev, mötesprotokoll etc.

Starkast motstånd gjorde Bo Almqvist i Uppsala, som i den nya ordningen såg ett dråpslag mot folkloristiken. Almqvists farhågor var befogade. I Stockholm dominerade en starkt samtidsinriktad, materiell och social forskning med påföljd att folkloristiken fick en mycket perifer roll när uppläggnings av grund- och påbyggnadskursen kom på tal.

Mats Rehnberg hade i en animerad diskussion t o m kallat Alm-

qvist för en "väckelsepredikant, som är helt övertygad om att ha monopol på sanningen och tror att man kan trumfa igenom en sak genom att höja rösten".

Detta berättar Almqvist själv i ett brev till Nils-Arvid Bringéus, daterat den 26/9 1967, där han uttrycker sin glädje över

att man i Lund står fast vid tidigare deklarationer om att uppsalaprofessurens särställning bör bibehållas... Den folkloristiska 'svans' som följer professurens benämning är vi ytterst angelägna om att få vifta med också fortsättningsvis.

Hur det hela förlöpte känner vi väl till. PUKAS, som det nya studiesystemet slutgiltigt kom att kallas, infördes i vårt ämne höstterminen 1969 och då med standardkurser gemensamma för både Uppsala, Lund och Stockholm. Nils-Arvid Bringéus motiverar sitt val på följande sätt: 1) betydelsen av att de studerande får ett riktigt grepp om enhetsämnet 'folklivsforskning', 2) de större möjligheter som allsidigare studiekurs bör ge de studerande på arbetsmarknaden, 3) undvikande av de betydande kostnadsökningar som inrättande av alternativkurser skulle innebära.

Den första 20-poängskursen (A 1) omfattade följande moment:

1. Introduktion	2 poäng
2. Materiella kulturprodukter och näringsliv	4 poäng
3. Samhällstyper och livsformer	5 poäng
4. Folkdiktning och folktro	4 poäng
5. Metodiska grundfrågor	5 poäng

Som vi ser ligger tyngdpunkten klart på den materiella och sociala sidan även om en bit tro och sed döljs bakom kursrubriken samhällstyper och livsformer.

Uppläggningsen har en klar pedagogisk idé. Ämnet är inte så väl definierat i det allmänna medvetandet hos folk och kräver därför en kortare introduktion. Därefter följer en kurs av utpräglad föremålskunskap med motiveringen, att man först bör lära sig hur tingen ser ut innan man sätter in dom i en social och andlig kontext. Sist lägger man ett metodiskt/ämneshistoriskt perspektiv på den förvärvade kunskapen genom att fråga "vem skrev vad, när, hur och med vilket/vilka resultat?"

Grundkurs B (B 1) inleddes med en 5-poängskurs i europeisk folkkultur. Kunskapen skulle nu "utsträckas till hela den nordiska folkkulturen, med särskilt beaktande av kulturkontakterna mellan de nordiska länderna. För att ytterligare vidga blickfältet studeras några utomnordiska kulturområden som är av särskilt intresse ur komparativ eller metodisk synpunkt".

Kurs 2, som omfattade hela 10 poäng, "avsåg att fördjupa insikterna i metodiken inom ämnets skilda delar samtidigt som den stu-

derande erhåller vidgad stoffkännedom". Av dessa 10 poäng var tre ägnade färdighetsinriktade moment, typ uppmätning av hus, intervjuträning, arkivsökning, läsning av gamla texter etc.

Kurs 3 slutligen bestod av en skriftlig uppgift, som antingen kunde utföras individuellt eller som grupparbete.

En påbyggnadskurs om 60 poäng (C 1) ingick inte i det första planeringsarbetet, men redan i början av vårterminen 1968 hade Bringéus ett färdigt förslag efter synpunkter från såväl lärare som studentrepresentanter i Uppsala och Stockholm.

I korthet gick det ut på en mer specialiserad utbildning där den studerande allt efter sin tilltänkta yrkesinriktning kunde välja mellan 7 olika ämnesområden: arbetsliv och kosthåll; folkkonst, kläder, textilier; bebyggelse, hus och hem; samhällsliv; sed; folketro; folkdikt.

Vi ser att något nytänkande knappast utmärkte kategorindelningen. Här följer man de gamla plogfårorna, uppdragna redan vid realregistrets tillkomst på 30-talet. Vad detta kom att betyda för sättet att tänka och skriva uppsats behandlas i en annan av bokens artiklar.

Ändå tror jag att t ex Bringéus såg förslaget som lätt progressivt. I sin text till UHÄ skriver han, "att även utrymme beretts för samhällssektorn inom ämnet, som på sistone tilldragit sig allt större intresse".

Huvuddelen av studiekursen var färdighetsinriktad. Gruppövningar anordnades i föremålsanalys, fältteknik, handskriftsläsning, läsning av landsmålstext etc, allt i syfte att underlätta uppsatsskrivandet, som omfattade 9 poäng.

Precis som idag var undervisningsvolymen snålt tilltagen på C1-nivån — eller kanske är detta ett etnocentriskt sätt att se? År 1968 formulerade man sig i alla fall på ett helt annat sätt: "specialiseringskursen är huvudsakligen en litteraturkurs som den studerande bör få möjlighet att ägna sig åt tämligen ostörd!"

Lyssna och lär

En av de stora förändringarna i det nya utbildningssystemet låg på undervisningssidan. Före PUKAS var på sin höjd ett tiotal timmar direkt knutna till den litteratur man skulle tentera av efter en hel termins inläsning. Nu ökade undervisningsvolymen drastiskt. För A 1 36 professorstimmar, lika många lektorstimmar och inte mindre än 176 assistenttimmar. För B 1 ansågs behovet långt mindre men uppgick ändå till 80 timmar, fördelade någorlunda jämt på de tre lärarkategorierna.

Att i en hast finna lärare till alla dessa kurser var naturligtvis inte lätt. Inte minst som studentantalet vid den här tiden ökade mar-

kant. Läsåret 1966/67 var antalet godkända sluttentamina på 1 betyg 44. Två år senare steg det till det dubbla.

Samtidigt som en ny filial med undervisning både på A 1 och B1 byggdes upp i Göteborg expanderade den sk extramurala undervisningen. Intresset för ämnet var enormt och tillsammans med olika studieförbund organiserade vi kvällskurser i bl a Växjö, Kalmar, Örebro, Kristianstad och Karlstad.

För att något avhjälpa lärarbristen inkallades flera gamla studenter, nu fast etablerade som museichefer eller liknande. Så kom till exempel Bengt-Arne Person från Varberg museum ner med morgontåget och "rev av" tre dubbeltimmar i följd för grupperna A—G, H—L och M—Ö för att sedan fara hem igen med kvällståget.

Och om Jan-Öjvind Swahn, som också tillhörde kategorin "handelsresande i etnologi" berättas det, att han en gång inledde en föreläsning med att lätt yrvaken fråga: "Är jag i Göteborg, Lund eller Växjö?"

Men framför allt försökte man bygga upp en ny lärarkår genom att vända sig till doktorander och "fil kandare". Att detta inte bara var en dygd av nödvändigheten framgår av ett föredrag, som N-A Bringéus höll vid etnologkongressen i Jvaskylä i augusti 1969. "De yngre lärarna", säger han där, "har i allmänhet en bättre kontakt med de studerande och har lättare för att införa nya undervisningsmetoder".

En av dessa yngre lärare var jag själv. Långt ifrån torr bakom öronen fick jag nu helt själv ansvaret för första kursen på B 1, den i europeisk folkkultur. Mina fältstudier på Korsika var säkert en orsak, en annan den att jag helt fräckt gick in till professorn och erbjöd mig mina tjänster.

Vad jag då gav mig in på anade jag föga. Litteraturen var i stort ny och oprövad och någon att fråga till råds fanns naturligtvis inte. Med en undervisningsvana av 10 timmars konsthistoria på en ABF-kurs bakom mig kämpade jag för att, enligt ett råd från en skämtsam kollega, ligga åtminstone en vecka före eleverna.

Inte heller fanns det något färdigt bildmaterial att bygga upp lektionerna kring. För mig som ovan lärare var detta viktigt för att få stadga i undervisningen. Så många gånger efter kvällsinläsningen av en bok fotograferade jag av lämpliga illustrationer, framkallade filmen, sköljde och torkade den och monterade sedan vid pass tvåtiden på natten bilderna i diaramar, färdiga för användning till förmiddagens lektion.

Så här i efterhand verkar det mesta ha gått på lösa boliner, men det är bara till hälften sant! I den nya lärargenerationen, där alla var under de 30, fanns ett helt uppslukande intresse för ämnet och en entusiasm och skaparglädje, som övervann det mesta. Dessutom låg kampen och engagemanget i tiden och vi unga lärare fick oftast en enorm feedback från studenterna.

Upp till kamp!

För de flesta står 1968 som symbol för studentrevolt med kårrockupation, studentmössbränning och slagsmål med företrädare för näringslivet. Nu skulle man äntligen göra upp med gamla oförrätter, maktfullkomliga professorer, godtyckliga bedömningar, dålig undervisning och litteratur.

För oss idag väletablerade 40-talister, som då antingen stred på barrikaderna eller hukande tog skydd långt bortom dem, är det inte alldeles lätt att rättvist bedömma vad som hände. Var det en storm i ett vattenglas, en jättehappening för bortskämda medelklassbarn, eller en politiskt medveten kamp som i grunden skakade om ett stelbent och otidsenligt universitetssystem? Här är inte rätt plats att fördjupa mig i den debatt — och lätt tvehågsna självkritik, som massmedia är full av just nu. Inte heller skall jag försöka förklara varför den revolutionära kraften blev så tam på vår institution jämfört med t ex sociologen. Men en del funderingar är väl på sin plats och först då de kritiska. I granskningen av ett 20-årsperspektiv framstår många av vänsteraktiviteterna på etnologen som lätt patetiska.

Kampglada studenter från slutet av 60-talet. Från vänster: Inger och Uno Stenlund, Gunnar Alsmark och Anders Hammer.
Foto: G. Alsmark.



Bl a minns jag ett möte arrangerat av "aktions-gruppen", som inte stod de frireligiösa långt efter. Inför en förvånad liten skara ännu inte omvända studenter lästes högt ur Maos lilla röda med ett allvar som gällde det frälsa världen — vilket det ju också gjorde, när allt kommer omkring. Tyvärr gick mycket av det viktiga i budskapet förlorat i en dogmatisk och, med förlov sagt, många gånger förbålt humorlös missionsverksamhet.

Men mycket bra — och bestående — kom också ut av vänster-vågen. Mer allmänt tänker jag då på t ex kvinnorörelsen, miljömedvetenheten och på "upptäckten" av tredje världen. Den självklarhet med vilka dessa företeelser nu är integrerade i vårt medvetande vore otänkbar utan 68.

Och för undervisningen på vår institution, då? Ja, här låg som ovan antytts redan stora förändringar i tiden, varför allt nytt inte skall tillskrivas 1968 års vänster. Men nog fanns det med några få mer rabiata undantag många studenter, som arbetade både seriöst och konstruktivt för att förändra vårt ämne.

Som överallt annars på universitetets institutioner ifrågasattes själva kunskapsinnehållet och den stora fienden på Folklivsarkivet blev "kistefotsforskningen". Beteckningen symboliserade vad man uppfattade som ett meningslöst faktasamlade utan någon som helst samhällelig kontext eller teoribildning. Och nog fanns det väl ett visst fog för kritiken även om den inte gällde ämnet i dess helhet.

Men otvetydigt kom den politiska och teoretiska medvetenheten att leda till en breddning av etnologins arbetsfält. Stads- och industrimiljöer, koloniträdgårdar, husvagnscamping, arbetarkvinnor och invandrare är exempel på områden, som nu kändes angelägna och etnologiskt självklara att skriva om. Allt var inte nytt i sak, men väl i synsätt. Nu sattes den lilla människan i centrum på ett helt annat sätt än tidigare och "folket" blev synonymt med de förtryckta. Eller snarare kanske, dem som man uppfattade som förtryckta, vare sig de nu var medvetna om det eller besatt ett "falskt medvetande".

Det stora bokkriget

Den tidigare flexibiliteten inom läskurserna fick genom PUKAS-reformen ge vika för en i detalj uppgjord studieplan med varje bok och stencil noggrant angiven inom ramen för sina respektive poängkurser. Härigenom kom litteraturlistorna att utgöra en ständigt källa till debatt — och bråk. De blev m a o en viktig kamparena där varje vinst — och förlust — tillmättes stort symboliskt värde.

För den mer progressiva falangen på institutionen gällde det att smyga in så mycket "vänsterlitteratur" som möjligt ... vilket långt ifrån alltid var möjligt. Tvärtom, så fick man vara nöjd om en bok som La Vida, Oscar Lewis studie av fattiga i Puerto Rico, accepte-

terades. För att nu inte tala om när den första riktigt marxistiska texten togs upp på listan — Thomas Gerholms lilla uppsats om produktionssätt — det var en seger det!

Till och med Åke Dauns licenciatahandling i etnologi, Upp till kamp i Båtskärsnäs, godtogs inte utan vidare. Boken är en metodiskt mycket stringent tillämpning av Bergenskolans interaktionistiska synsätt, men ändå gick diskussionens vågor höga huruvida detta var etnologi — eller åtminstone tillräckligt god sådan!

Över huvud taget var slutet av 60-talet och de första fyra-fem åren in på 70-talet ett enda stort sökande. Böcker åkte ut och in från kurslistorna, etnologiska undervisningsformer, metoder och arbetsområden diskuterades, godtogs, modifierades eller förkastades.

Men turbulensen var nödvändig tror jag, både för oss unga lärare och för ämnet som sådant. Den relativt starka position etnologin har idag hade knappast varit möjlig utan denna dynamiska period av självprövning.

Visst kan en hel del så här i efterhand ses som mycket väsen för ingenting. Men detta ger delvis en falsk bild, eftersom så många saker nu är internaliserade i vårt etnologiska tänkande. Vid den tiden låg det ofta många diskussioner bakom varje större förändring. Själv var jag den förste på institutionen att införa grupparbeten och grupptentamina, en undervisningsform som länge mötte stor misstänksamhet: "vad gör läraren när studenterna under en lektion jobbar i smågrupper? Och kunskapskontrollen, hur vet man att alla verkligen gör rätt för sig?"

Visst fanns det problem. Och godtrogenhet, förvisso. Men när väl de första barnsjukdomarna var överstökade kom fördelarna klart att överväga.

Ännu en ny arbetsform, denna gång med initiativ från studenthåll, var förseminarierna. De gick till så att studenterna samlades i små grupper och diskuterade en seminarieuppsats utan närvaro av vare sig författaren eller någon lärare. Gruppdiskussionerna underlättades genom att uppsatsförfattaren och seminarieledaren var för sig ställt frågor, som sänts ut samtidigt med uppsatsen.

Vid den här tiden påbörjas också den festtradition, som vår institution idag är så känd för. Tillsammans med lärarna arrangerade studenter från alla betygsnivåer filmvisningar, debattkvällar, introduktionsfester, helgresor till Lillsjödalen, brännboll i Stadsparken mm. För att nu inte tala om den årliga julfesten, där professors deltagande i Björnen sover numera är lika självklar som glögg. De senaste 10 åren har också disputationstesterna utvecklats till något av en egen konstform med tal, sång och små, i all hast skrivna och inövade spex.

Fönsteretnologi

Ett annat, i dag väl beprövat arbetssätt, tog sin form i början av 70-talet. För att ge den inledande metodundervisningen på A 1 konkretion, prövade vi att redan efter några veckor "slänga ut studenterna i buschen". Med hjälp av några få, mycket enkla analysverktyg fick de i smågrupper gå runt några timmar i Svedala, Stafanstorp, Stockamöllan eller var det nu var och träna sig i att "exotisera det vardagliga".

Många grep sig an uppgiften med en stor portion entusiasm. Man frågade ut folk på gatan, ringde på hos folk för att se hur dom bodde, besökte arbetsplatser eller knallade upp på kommunalkontoret. Ibland fanns det ingen hejd på uppfinningsrikedomen — och fräckheten — men roligt var det både för lärare och elever. Och nyttigt, inte minst socialt. Dessutom var det förbluffande vilken kunskap otränade studenter kunde samla ihop på så kort tid.

En variation på samma tema var att stanna kvar i Lund och där låta de olika grupperna av studenter göra vad vi efter hand kom att kalla "fönsteretnologi". Man gick runt bland husen och försökte med stor fantasi — och fördomsfullhet — läsa in vad dörrar, fönster, gardinuppsättningar, trädgårdar etc sa om dem som bodde där. Tillbaka i klassrummet blev sedan materialet utgångspunkt för en mer seriös "etnologisering".

Nordisk etnologisk-folkloristisk arbetsgrupp

Det vore fel att tala om utbildning och undervisning vid den här tiden utan att också gå in på NEFA, studenternas egen organisation inom ämnesområdet i Norden. Den bildades redan 1963 i Rörö, främst i opposition mot den rådande universitetsutbildningen, som man menade hade uppenbara brister. Det som mest saknades var en ordentlig utbildning i "görandets etnologi" och sommaren 1965 arrangerade studenterna själva en fältkurs i Vörå i Finland. I centrum stod det praktiska hantverket och resultatet blev, vid sidan av några mer eller mindre långvariga "etnologäkenskap" tvärs över nationsgränserna, en handbok i fältarbete.

Själv deltog jag för första gången i ett NEFA-seminarium sommaren 1969. Det var förlagt till Hanstholm på Jylland med fiskeindustrin och den nya hamnens betydelse för lokalbefolkningen i centrum för intresset.

Det var en fantastisk upplevelse. Den exotiska miljön, det intensiva fältarbetet i ett samtida material, de många studenterna från Nordens alla institutioner i etnologi och folkloristik. Allt bidrog till att skapa en närhet till ämnet, en "etnologkänsla", som ingen katederundervisning i världen kunde ersätta.

Det är ingen överdrift att påstå, att dessa sommarseminarier vä-

sentligt bidrog till att utveckla det praktiska och teoretiska tänkandet för en hel ny generation studenter. Dessutom skapades ett kontaktnät, som varit till stor nytta längre fram, när de unga oppositionella själva blev etablerade tjänstemän och lärare runt om i Norden.

Exkursioner har alltid varit en viktig del i ämnesutbildningen. Men under Bringéus professorsperiod utvidgas resandet till att allt oftare omfatta länder utanför Norden. Frågan utvecklas på andra håll i boken varför jag här bara skall tillfoga en liten randanmärkning.

Ämnets orientering mot sociala och politiska förhållanden i samhället har klart ökat de två senaste decennierna. Men just därför är det intressant att konstatera hur en "gammaletnologisk" inställning fortfarande lever kvar när det gäller exkursioner. Då är alla nya intresseområden: industri- och arbetarmiljöer, invandrare, förortsbor, socialarbetare, ungdomar, pensionärer etc som bortblåsta. I stället träder "museimannen" fram igen, ivrigt jagande hembygds- gårdar, målade möbler, folkdans och "traditionell" mat.

Och i dag då?

Det är nu 40 terminer sedan PUKAS-reformen infördes. Med facit i hand kan det vara intressant att ta fram en del generella synpunkter på vad som varit bra och dåligt, vad vi valt att utveckla eller förkasta.

En av grundtankarna med reformen, den att öka genomström-



Intervjusituation från
Nefa:s fältseminarium i
Överum 1970.
Foto: G. Alsmark.



Tempora mutantur et nos mutamur in illis! Ur Ulf Palmfelt, Modern folkhumor, 1986.

ningstakten, har väl i stort sett uppnåtts. Åtminstone på lägre betygsnivå. Men redan på 60-poängsnivån är det långt svårare, ja för många studenter t o m tvärstopp. Här ställs större krav på självständigt studerande, på omfattande materialbearbetning och vetenskapligt tänkande. Den "bortskämdhet" som tidigare kursers täta undervisningsintensitet skapat slår nu tillbaka och förorsakar för många en viss handfallen oföretagsamhet. Detta i förening med höga krav från lärarnas sida gör att ytterst få blir klara inom stipulerad tid. Men väl färdiga presenteras oftast mycket gedigna och bra uppsatser, inte minst metodiskt-teoretiskt.

Också på doktorandnivå har en tidsfördröjning ägt rum. Reformen rekommenderade en studietid av 4 år men inom etnologin handlar det i praktiken ofta om dubbla tiden, även för dem med utbildningsbidrag. Orsakerna härtill är många. En är att de flesta ser sitt doktorerande som ett yrke med reglerade arbetstider, inte som ett kall där familj och social samvaro lågprioriteras. En annan är situationen på arbetsmarknaden. Jobben står inte precis i kö när man är färdig, en nog så kvarhållande faktor. Ytterligare en är den starka sociala gemenskap, som vuxit fram hos många av våra doktorander. Jag tänker då speciellt på "Berlingsgänget", som utvecklat en mycket tät samvaro, i arbete såväl som på fritid.

Här är onekligen skillnaden mot förr stor. Då var samarbete mellan doktorander närmast något otänkbart — eller som Nils-Arvid Bringéus uttryckte det: "Man var ju individualistisk. Det var inte mycket kamratskap på den tiden."

En sådan hållning smittade naturligtvis av sig på doktorandseminarierna. Från min egen studietid minns jag den underton av konkurrens, som allt som oftast dominerade replikskiftena. Man var snar att framhäva sig själv eller, må vara med viss akademisk elegans, trycka till någon annan.

I dag är atmosfären både vänligare och öppnare. Fler vågar yttra sig, tankarna är djärvare — och faktiskt, roligare! Detta att skämta på ett seminarium var annars ganska så tabuerat. En gång under "Sigfrids" tid ventilerade vår försteamanuens, Lars-Erik Larsson, en uppsats om biodling. Mot slutet av två timmars saklig debatt frågade Ingemar Jeppsson om amanuensen tagit del av Expressen. "Expressen?" "Ja, det är ju en tidning med sting i!" En pinsam tystnad spred sig i församlingen.

Ett akademiskt gymnasium?

Tillbaka nu till grundutbildningen. När det gäller litteratur och undervisning, så fungerar framför allt de två första terminernas delkurser bra. De har s a s funnit sin form, både till innehåll, undervisning och examination.

Framför allt 1968 års ambition "att genom elektrostencilering duplicera svårtillgänglig litteratur" har nått långt. Nu kan studenterna köpa färdiga bokpaket innehållande alla stenciler de behöver. Dessutom underlättas inte bara litteraturanskaffningen utan också inläsningen genom ett ständigt ökande antal antologier och kursböcker. Men eftersom alla lärare på institutionen är överens om, att förmågan till selektivt läsande utgör en viktig biprodukt i den akademiska utbildningen, har litteraturen aldrig tillåtits bli *alltför* studieanpassad. Redan på nybörjarnivå får studenterna läsa någon/några etnologiska avhandlingar i dess helhet. För Fredrik, en av 1988 års elever, var detta en positiv erfarenhet:

Det var mycket bättre, mycket roligare kurslitteratur än på dom flesta andra kurser jag har läst på, på den nivån. Man får läsa avhandlingar direkt i stället för att sitta och trada för mycket med läroböcker där alla viktiga ord står med kursiverad stil och allting står kortfattat och sammanfattat. Såna böcker är jag trött på.

Men långt ifrån alla delar Fredriks syn och det är svårt att komma ifrån att utbildningen, åtminstone på grundnivån, tenderar att bli alltmer gymnasial.

Bl a märks det på studenternas instrumentella inställningen till studierna. Frågor som "kommer det här på tentan" är vanliga och

många läser precis bara det som är relevant för skrivningen eller, på högre nivå, ger ett visst antal extra poäng.

Det är också intressant att se, hur den gymnasiala prägeln tenderar att färga av sig i språkbruket. Förr "låg man vid universitet", nu "går man på kurser". Och i vårt ämne precis som i många andra hör man allt oftare studenter tala om att de går i den eller den "klassen".

I viss mån har vi lärare oss själva att skylla för den utveckling jag här skisserar. Med reducerade ekonomiska resurser väljer vi att förlägga merparten av undervisningen till katedern med syfte att i första hand underlätta inläsningen inför tentamen. Till detta kommer så en hårdkontrollerande byråkrati, som ställer krav på noggrann inrapportering av studieresultatet från varje liten delkurs. Hänger man inte med i angiven takt kan studiemedlet gå förlorat eller, på doktorandnivå, handledningen dras in.

Inte heller tycks studenternas instrumentella hållning vara helt ny, snarare bara mer accentuerad. På annat sätt kan jag inte tolka Sigfrid Svenssons varning till studenterna i sin installationsföreläsning höstterminen 1946: "Planera inte Era studier alltför småsnålt ekonomiskt. Det skadar inte att gå på en seminarieövning eller en föreläsning även om den inte är obligatorisk eller tillhör de egna ämnena".

Ett av de områden som utvecklats mest inom undervisningen är examinationsformerna. När jag bläddrar fram gamla skrivningar från början av 70-talet är det slående hur ofta det handlar om kontrollfrågor av detaljkunskapsstyp: beskriv ett vahorn, en tana, ett löshult. Definiera begreppen ordspråk, talesätt, ordstäv.

I dag är frågorna långt mer essäistiskt inriktade och behandlar hela artiklar eller delkapitel i en bok. För att få godkänt på en sådan fråga måste man själv kunna dra ut det väsentliga i texten och dessutom presentera svaret på ett systematiskt och läsbart sätt.

En arbetsform som överlevt 1968 är grupparbetet. Men till skillnad från förr, då det skulle "gruppas" i tid och otid, används den nu med större urskilning. På varje betygsnivå förekommer också ett eller ett par rejäla papers, där studenten tränar såväl språkfärdigheter som förmåga till syntetiskt tänkande.

Att språkbehandlingen är viktig understryks av följande obligatoriska tillägg i alla studieplaner. "Ett kompletterande mål för all utbildning inom det humanistiska området är förmågan att korrekt använda svenska språket i tal och skrift."

Intresset för språket och texten som form har ökat markant de senaste åren. Här är det doktoranderna som gått i bräsch med sina diskussioner kring reflexivitetsbegreppet. Forskaren är bara ett medium genom vilket verkligheten filtreras och texten hans högst subjektiva tolkning.

Denna litterära genre inom etnologin har fått ytterligare en skjuts



framåt genom den datorisering, som likt en präriebrand dragit fram över institutionen. På mindre än två år har snart nog alla lärare och doktorander skaffat sig en ordbehandlare och fabricerar nu texter i en takt som aldrig förr. Utvecklingen sammanfattas på ett lakoniskt sätt genom den text någon klistrat ovanför tangentbordet på en fullt fungerande, men nu undanställd Facit: "Detta är en skrivmaskin!"

Men allt på institutionen andas naturligtvis inte förändring. Nils-Arvid Bringéus år 1969 framförda önskemål om fler avhandlingar på engelska har t ex inte hörsammats. Trots ökade krav på en internationalisering av universitetsutbildningen skrivs fortfarande nästan alla avhandlingar inom ämnet i Sverige uteslutande på svenska. Oavsett skälen, som väl främst är ekonomiska, kan man spekulera i vad en större spridning skulle ha inneburit för ämnets innehållsmässiga och teoretiska utveckling.

Legitimerad etnolog

Sedan många år tillbaka pryder en av Orvar Löfgrens ritade gubbar omslaget till den informationsskrift, som varje termin går ut till studenterna angående kurser, tentamina, lärare etc.

"Legitimerad etnolog" står det på mössan, symboliserande ett

Introduktionsmöte med höstterminens nya studenter. Till vänster studierektorn Gunnar Alsmark och studievägledaren Elisabeth Berglin. Foto: S. Hjalmarson 1988.



Orvar Löfgrens "legitimerad etnolog", som pryder omslaget till etnologins kurspresentation.

önsketänkande snarare än en verklighet. För någon yrkestitel att ståta med i telefonkatalogen är det väl fortfarande inte. Och när ämnet etnologi kommer på tal, ja då får vi fortfarande både förklara — och försvara — oss.

"Folklivsforskning! Jaha, sån't där med tomtar och troll, folkdräkter och gammal mat. Ah du, ge mig ett recept, är du snäll!"

Tänk att ränderna aldrig går ur. Sven Delblancs elaka, men för sin tid inte helt osanna karakteristik av vårt ämne som "jämförande husgerädsforskning" har visat sig ovanligt seg trots att innehållet vidgats betydligt. Men vulgäruppfattningen av ämnet är lyckligtvis inte allena rådande. Ständigt ökar efterfrågan på etnologisk kompetens och inom t ex ett tema som "invandrare i möte med svensk kultur" har socialförvaltningar, invandrarbyråer, sjukhus, vårdskolor etc visat stort intresse för såväl ett forskningssamarbete som fortbildningskurser, skraddarsydda för olika personalgrupper. Säkert är det bara en tidsfråga innan vi får den första heltidskonsulten i etnologi. Att frågan inte är ny visar en liten artikel i Folklivsarkivets Meddelande från 1970. Där föreslår tre studenter, att man

borde inrätta "en etnologisk konsulent", som skulle kunna arbeta "som sakkunnig med frågor som rör sanering, dokumentation och återplanering av byggnadsmonument, stadsplaner, landskapsmiljöer etc. En sådan konsulent kan också tänkas syssla med frågor som rör invandrares problem vid överföring till en ny miljö".

Hur kommer då framtidens etnologiska utbildning att se ut? Ja, viktigt är, att vi också fortsättningsvis håller fast vid den hantverksmässiga sidan av ämnet. Etnologi är inte bara ett bestämt kunskapsområde — det är också i hög grad en färdighet, där vi med hjälp av olika insamlingstekniker lär oss producera vårt eget primärmaterial.

Den breda, för att inte säga ofta halsbrytande kombinationen av olika materialtyper är ett annat signum att slå vakt om. Detsamma gäller öppenheten för olika teorier. Dagens tendens att premiera snävt modeintriaktad forskning, där några ledstjärnor är "inne", resten hopplöst "ute" är oroväckande, tycker jag. Denna "lågmalda disciplinering" av ämnet förstärks av att staten genom forskningsrådets finansieringssystem alltmer styr vad som är "forskningsbart" eller inte.

I framtiden måste också den för svenska universitet så starka klyftan mellan undervisning och forskning minska. Det är knappast rimligt att en universitetslärare, som förväntas handleda — och inspirera — doktorander, inte inom ramen för sin tjänst skall kunna få arbeta med forskning. Det nyligen inrättade LÄTU-systemet är dock ett försök i rätt riktning.

Det historiska perspektivet, slutligen, måste allt framgent vara ämnets kärna. Efter alla mina år som lärare har jag bara blivit än mer övertygad om hur viktigt det är att förstå det förgångna för att kunna förklara det samtida.

Och dessutom, en historielös människa är en manipulerbar människa. Det var ingen tillfällighet, att George Orwell lät en av de bärande principerna i Oceanien, det samhällssystem där "1984" utspelas, vara just "utplånandet av historien". I *det* samhället skulle Folklivsarkivet haft svårt att fira 75-årsjubileum.

På turné i tid och rum — åttioalets fältkurser

MAGNUS WIKDAHL OCH LYNN ÅKESSON

En aprildag 1982 samlades en grupp etnologistuderter och lärare på Finngatan 8 med resväskor, bandspelare och skrivmaskiner för att i bilkaravan färdas de tre milen till Landskrona. Under fem intensiva dagar skulle man genom intervjuer och arkivstudier plocka fram så mycket material som möjligt om Landskrona citadell och kvinnofängelse.

Att man som folklivsforskare ska kunna fältarbete är en gammal självklarhet inom etnologin. Fältarbetets inriktning har förstås växlat över tid men oavsett det har studentgeneration efter studentgeneration på ett tidigt stadium i utbildningen skickats ut i stugorna för att lyssna på och dokumentera vad folk haft att förtälja. Så berättade t.ex. professor Sigfrid Svensson på ett uppskattat seminarium något år före sin bortgång om hur det var att som ung student cykla runt på 30-talets blekingska landsbygd och samla in folkminnen. För säkerhets skull försedd med ett rejält skånskt fläskstycke hemifrån.

Från Sigfrid Svenssons cykelexpeditioner i Blekinge till nämnda bilkaravan till grannstaden Landskrona kan steget tyckas vara långt i många avseenden; de teoretiska och metodiska skillnaderna är stora och insamlingstekniken annorlunda tack vare bandspelare och elektriska skrivmaskiner. Det finns dock en viktig gemensam nämnare som förenar kandidat Svenssons insamlingsresor med tvåbetygsstudenternas dokumentation av Landskrona citadell: Intresset för den enskilda människans kunskaper, erfarenheter och livshistoria.

Hur lär man sig då att fältarbete, att intervjua, att samla in material? Svaret är ganska givet — genom att göra det. För studenten gäller det att snabbt klättra över alla trösklar och övervinna allt motstånd, för lärarna att hålla sig diskret i bakgrunden för att hjälpa när problem tornar upp sig.

I dag går detta görande till så att studenterna på en bestämd ort och under en veckas tid samlar in material kring ett förutbestämt tema. Fältveckan föregås dock av några månaders planering. Redan vid terminsstarten finns ett preliminärt tema klart, och några veckor in på terminen, i samband med en exkursion till den aktu-

ella orten, får studenterna några konkreta förslag på forskningsuppgifter inför det kommande arbetet.

Innan arbetet i fält påbörjas har studenterna förberetts genom undervisning i arkivkunskap, kulturteori och etnologiska forskningsmetoder. Efter nio veckors rådbråkning av allehanda litteratur, plus duvning i dokumentations- och insamlingsteknik, tillbringas en vecka i internat med långa arbetsdagar och oändliga diskussioner kring intervjuandets och utskrivandets alla vedermödor. Det hela avslutas med fem veckors uppsatsskrivande och förhoppningsvis är uppsats och uppteckningsmaterial inlämnat sista terminsdagen.

Fältkursen som utbildningsform går tillbaka till 60-talets slut då nya frågeställningar inom etnologiämnet ledde till ett intresse för att med observationer och intervjuer studera olika lokalsamhällen. Med socialantropologen som förebild sökte sig en ny generation



Magnus Wikdahl och
Lynn Åkesson — turné-
ledare under åren
1979—1986. Foto:
S. Hjalmarson. 1988.

lärare och studenter ut i de svenska livsmiljöerna för att studera seder och bruk i sitt sociala sammanhang. Undervisningen i insamlingsteknik förändrades radikalt då hela studentkullar skickades ut på lokala fältundersökningar. Ett av de första exemplen på denna nya undervisningsform vid lundainstitutionen var en intervjuundersökning av Sturup 1969, strax innan byn jämnades med marken och förvandlades till internationell storflygplats. Under tidigt 70-tal gjordes sedan liknande fältarbeten i bl.a. Olofström, Långasjö och Billinge. I slutet av 70-talet fick dessa kurser emellertid en mera tematisk uppläggning. Under tre terminer mellan åren 1978 till 1979 arbetade tvåbetygstudenter i Svedala under temat "Sverige i Svedala" och från höstterminen 1979 till våren 1981 var temat för fältkursen "Arbetarkultur i Landskrona". Det var alltså inte första gången som en bilkaravan lämnade Folkivsarkivet mot något väntande lokalsamhälle, det var inte ens första gången som kosan styrdes mot Landskrona, men ändå var den här resan i april 1982 anorlunda på många sätt.

Citadellet i Landskrona

Det unika var att institutionen för första gången på många år saknade pengar till en fältkurs. Ständigt krympande anslag hade gjort att de jämförelsevis blygsamma summor som behövdes för att genomföra en vecka i fält inte längre fanns på institutionens konton. Samtidigt ville vi inte sluta med samlande fältveckor och inte heller skicka ut studenterna termin efter termin att intervjuar lundabor. Fanns det då några andra alternativ?

Under åren i Landskrona hade ett gott samarbete utvecklats på lokalplanet. Det var varvets verkstadsklubb, Arbetarrörelsens Arkiv och Landskrona museum som hjälpt oss med studiebesök och informanter. I gengäld hade man fått ta del av de uppsatser som studenterna skrivit. När vi nu saknade pengar erbjöd sig museets intendent Margareta Alin att skaffa fram nödvändiga medel om vi ville genomföra ännu en fältkurs i Landskrona. Stadens renässansslott skulle byggas om till vandrarhem och hantverkscenter, och man ville att vi skulle göra en dokumentation av citadellets tid som kronohäkte, tvångsarbetsanstalt för kvinnor och flyktingläger. Dokumentationen tänkte man eventuellt använda i en utställning i det blivande vandrarhemmet.

Vi blev både tveksamma och glada. Vi hade inte tänkt på möjligheten med yttre sponsorer. Nu kunde vi kanske tack vare museet fortsätta med fältkursen och temat lät mycket intressant. Efter ett kort övervägande kom vi överens med museet om att genomföra projektet, med förbehåll att lärarna hade rätt att fritt lägga upp arbetet efter gängse pedagogiska principer. Museets bidrag innebar blott att man stöttade ett dokumentationsprojekt som förhopp-



Etnologer på fältarbete
i Sandvången, Lands-
krona 1983. Siv Heurlin,
Christin Grönberg,
Eva Norström och
Marie Kronmarker.
Foto: Anders Hilding.

ningsvis också kunde ge dem något tillbaka i form av uppteckningar, arkivgenomgångar och uppsatser.

Projektet inleddes därefter med att fältlärarna gick igenom fängelsearkivet som just hade ordnats upp på Landsarkivet i Lund. Där fanns bilder på mördare och tjuvar, journaler över brottskarriärer, protokoll och dagböcker, som speglade den tid fram till 1900-talets början då Citadellet var kronohäkte och livstidsfängelse. Däremot saknades mera omfattande arkivmaterial från tiden efter sekelskiftet då citadellet blev tvångsarbetsanstalt för kvinnor. Lika klent var arkivmaterialet från åren efter andra världskriget då tusentals flyk-

tingar från Europas alla hörn samlades inom slottsvallarna. Efter-
som citadellets 1900-talshistoria alltså var sämre dokumenterad
men fortfarande möjlig att nå via intervjuer bestämde vi oss för att
just detta århundrade passade bäst som tidsavgränsning för en
kommande fältkurs. Intervjumetoden hade också som sagt fått en
allt viktigare betydelse som etnologisk arbetsmetod, och poängen
med en intensiv vecka i fält var bl.a. att lära sig att söka upp och
ta kontakt med främmande människor, intervju dem och sedan
skriva ner samtalet på ett korrekt sätt.

Förberedelserna löpte under vårvintern 1982 och en handfull
förslag på lämpliga och rimliga arbetsuppgifter utarbetades: Nå-
gon grupp kunde inrikta sig på kvinnofångarna, en annan på flyk-
tingarna, en tredje på fångvaktarna o.s.v. Samtidigt skaffade man
på museet fram vissa bakgrundsuppgifter till respektive arbetsupp-
gift och gav tips om informanter.

Studenterna delade upp sig i grupper och jobbade med respek-
tive arbetsuppgift på den förberedande metodkursen. Här ställdes
förmenta kvinnofångar, socialistagitatorer, flyktingar m.fl. mot et-
nologiska begrepp som delkultur, interaktion, kognitiva system
m.m., och detta möte redovisades sedan i olika arbetspapper. Efter
detta följde en kort introduktion i intervjuandets mysterier innan
det var dags att börja ringa runt till informanter och kontaktperso-
ner i Landskrona.

När vi sedan i april 1982 anlände till förläggningen i Landskrona
så skedde det i och för sig efter samma mönster som åren dessför-
innan, även om förutsättningarna var annorlunda. För första
gången var inte fältkursen bara en övningsuppgift utan också ett
forskningsprojekt. Studenternas ansträngningar på fältet var sam-
manbundna med ett lokalt intresse att få veta mera om något man
undrat över länge.

Studenterna hade inriktat sig på sex olika arbetsområden. En
grupp intresserade sig för några socialistiska agitatorer som vid
sekelskiftet tillbringat en tid i häktet, två grupper inriktade sig på
de kvinnliga fångarna medan två andra studerade fångvaktare och
fängelseledning. En sjätte grupp skulle dokumentera citadellet som
flyktingförläggning.

Under veckan i Landskrona hade studenterna inga större pro-
blem att få tag på arkivmaterial, tidningsklipp och litteratur till de
kommande uppsatserna. Bl.a. lyckades en grupp låna fängelsets
sista dagbok av en informant. En dagbok som berättade mycket om
livet på fängelset på 30-talet. Men att hitta informanter blev svårare
än vad vi hade räknat med. Fångar var det givetvis omöjligt att få
tag på, och flera av de fångvaktare som fortfarande fanns kvar i
stan var tveksamma till att ställa upp. Flera gånger ångrade sig
personer i sista minuten och en avtalad intervju fick inställas. Äm-
net var tydligen fortfarande känsligt för många. Efter övertalning

och uppfinningsrikedom — nya infallsvinklar och informanter utanför den trängre fängelsekretsen — lyckades trots allt samtliga grupper samla in ett antal intervjuer som efter sedvanlig utskrift och tillsammans med annat insamlat material resulterade i sex uppsatser.

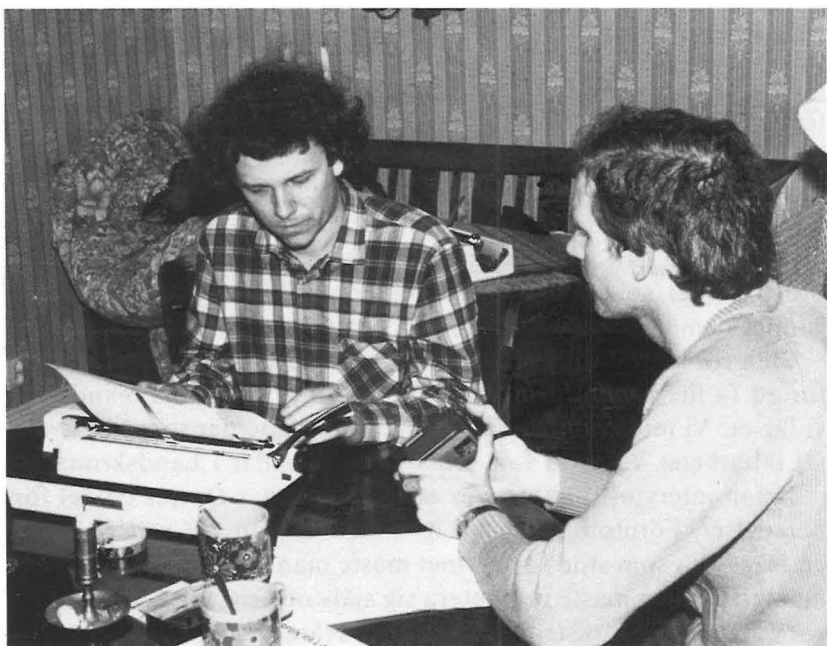
Dokumentationen av Landskrona citadell blev på många punkter ett lyckat projekt. Flera av studentuppsatserna publicerades i museets årsbok. Samarbetsformen med museet visade sig också lyckad. Det som från början var en krass ekonomisk nödvändighet visade sig också ha en hel del andra positiva effekter. Fältarbetet blev kvalitativt sett bättre. Entusiasmen bland studenter och lärare blev större av att någon utanför institutionen förväntade sig något av arbetet. Studenternas övningsuppgifter kunde nu ses som en startpunkt på ett större projekt som kunde sluta i utställning, publikationer eller nya forskningsinsatser. Samtidigt gav det institutionen möjlighet att i konkreta projekt samarbeta med olika lokala kulturinstitutioner och därmed visa ämnets inriktning och studenternas kompetens.

På turné

Vi började därför att mera medvetet söka samarbetspartners. Våren 1983 stöttade Örkelljunga Hembygdsförening ett fältarbete under temat "Handel och hantverk" och hösten samma år var vi åter tillbaka i Landskrona, nu under temat "Sandvången — ett bostadsområde från 1950-talet". Så fortsatte samarbetsprojekten och de påföljande terminerna arbetade vi tillsammans med Bjuvs kulturnämnd och Malmö museum. I samband med en kurs för museifolk i Sydsverige, som institutionen arrangerade 1984, berättade vi om våra erfarenheter från de senaste fältarbetena. Detta ledde till flera uppslag om att knyta fältkurserna till museernas dokumentationsverksamhet och i en rad olika projekt breddades så vårt samarbete med museerna i Sydsverige.

Denna turné i tid och rum har fört oss till undersökningar av 50 års fritidsliv i Ystad; hur Perstorps gamla ättikfabrik omvandlats till multinationell plastfabrik; om gnosjöandans olika dimensioner och religionens betydelse för människor i Örkelljunga; om lokal identitet i stationssamhället Kävlinge; om mötet mellan flyktingar och bofasta vid flyktingförläggningen i Tyringe och nu senast om livsstilar i Landskrona. Efter 13 terminers fältarbete efter den samarbetsmodell som utvecklades i Landskrona kan man summera verksamheten: Både samarbetet och de pedagogiska målsättningarna har fallit väl ut och materialet har i flera fall fått en vidare användning. Så har, förutom artiklarna i Landskrona museums årsbok, material från undersökningarna i Landskrona, Ystad och Bjuv använts som utställningsunderlag, medan fältarbetena i Perstorp

Anders Wirgren och Torgny Fransson skriver ut intervjuer i Ingeborrarp, Örkelljunga 1983. Foto: Magnus Wikdahl, LUF.



och Gnosjö varit pilotprojekt i en bredare dokumentation inom ramen för Samdok. Varje fältkurs har som regel resulterat i ett 30-tal djupintervjuer, som sedan bearbetats i ett halvt dussin uppsatser utifrån olika aspekter på huvudtemat. Problemet är dock kontinuiteten i arbetet. Fältkurserna kräver lång förberedelse och en hel del efterarbete för att göra dokumentationen rättvisa. Den korta tid som står till förfogande för lärare och studenter medger inte den djupdykning i hela det samlade materialet som man skulle önska. Varje grupp arbetar ju med sitt eget material och lärarna måste raskt lämna frågeställningarna från ett fältarbete för att sätta sig in i den nya terminens tema. Detta innebär att det finns utrymme för flera spännande infallsvinklar, aspekter och tolkningar utöver vad som framkommer i uppsatserna, ett faktum som talar för att materialet också i framtiden låter sig användas i många olika sammanhang.

Läroprocessen

Vi har nu presenterat en allmän bild av fältarbetets idé och struktur, förankrat i den övriga undervisningen och utfört i samarbete med någon annan institution. Men vad är det som händer med studenterna i fält i denna första träning i att bli legitimerad etnolog?

Från lärarhåll har vi med tiden samlat på oss en hel flora av roliga händelser och gjort oss en bild av fältarbetets olika faser och

fasor. Det brukar börja med entusiasm och nyfikenhet följt av "tredje-dags depressionen" när man märker att de valda infallsvinklarna för uppsatsen kanske inte håller. Men efter någon dags förvirring har man oftast funnit en annan väg att gå samtidigt som man blivit tryggare i sin intervjuarroll. Och så stiger humöret igen. Vi har mött initiativrikedom, hört på klagomål om den tidsödande intervjuutskriften, tröstat när bandspelaren har pajat under pågående intervju och varje gång blivit lika glada över de glädjefyllda ordströmmar som forsat ur studenter vid lyckade intervjuer och vänligt bemötande från okända människor.

Men för att inte helt förirra oss i nostalgiska tillbakablickar och för att få lite fräscha synpunkter tillämpade vi samma teknik som vi lär ut: Vi intervjuade helt enkelt några studenter som just avslutat fältarbetet VT 1988 vars tema var "Livsstilar i Landskrona".

Innan intervjusituationen är ett faktum krävs förstås en del förberedelser. Förutom att tänka igenom vad man vill veta och göra en frågelista som stöd för minnet måste man ta kontakt med informanterna. Man måste presentera sig själv och sitt syfte. Detta tycks vara bland det svåraste som finns, den svåraste tröskeln att komma över.

Jag kände varenda gång jag skulle ringa ett telefonsamtal till nån människa som jag inte hade pratat med tidigare för att fråga om jag fick komma hem och snoka i deras privatliv, det kändes, det tog verkligen emot. Jag måste röka en extra cigg först och så där.

Efter hand går det lite lättare att ringa men riktigt enkelt och självklart hinner det inte bli under fältarbetets korta tidsrymd. När man väl kommit hem till folk och satt igång bandspelaren försvinner som regel de obehagliga känslorna. Studenterna berättar med förvåning om hur öppna deras sagesmän oftast varit, hur de oombedda har kommit in på känsliga ämnen.

— Vi blev förvånade över hur mycket dom berättade om såna personliga saker. Om flickvänner och sex och..

— Knarkproblem och spritproblem och så där. Allting bara kom.

Det verkar som om många människor tycker om att bli intervjuade av etnologer. Man får berätta om sig själv, om vardagens bekymmer och glädjeämnen, man hamnar i centrum för en tålmodig och intresserad lyssnare. Den personliga levnadshistorien får ett värde. "Ibland hann vi inte ens sätta igång bandspelaren förrän intervjun var igång, eller samtalet."

Alla människor är förstås inte lika pratsamma och de tveksamma och ordfattiga informanterna bidrar till intervjuarnas självkritik. Vad gjorde man för fel, varför blev det så tyst eller var det rentav så att informanten inte ville prata om vissa saker?

Fältarbetet ska också ge träning i att hitta informanter, att bygga

Handledning i Borstahusens semesterby, Landskrona 1988. Karin Salomonsson ger råd till Karin Malmström och Annika Holmberg.
Foto: Magnus Wikdahl, LUF.



upp ett kontaktnät. Då gäller det att i alla möjliga situationer samla tips och namn på tänkbare sagesmän. Det gäller att delta, observera och vara allmänt påhittig.

Uppfinningsrikedomen och fantasifullheten hos studenterna är det härvidlag inget fel på. Man kan t.ex. gå på en fotbollsmatch för att träffa informanter och hänga med på efterföljande pubbrunda eller börja lifta för att få kontakt med folk. Så gäller det förstås att sitta på rätt café, delta i avvikande religiösa grupper, gudstjänster, gå på miljöaktivisternas möten och acceptera middagsinbjudningar från hemliga brödrasällskap även om man måste betala vinet till maten själv. Från ett tidigare fältarbete erinrar vi oss också en mera extrem form av deltagande observation när några studenter som intresserade sig för ortens utslagna tillbringade natten i en sk fyllekvarter med hembränd förtäring.

Men ibland hjälper inga ansträngningar. Fältarbetet kör ihop sej, folk kan inte ställa upp på intervju eller vill inte. Då gäller det att kunna omformulera frågeställningarna, att ändra inriktning något eller börja om med helt andra infallsvinklar. Hemma i Lund är det lätt att tänka sig väl avgränsade delkulturer i form av punkare, arbetslösa eller pingstvännar, men ute i fält är sådana grupper inte alltid lika lätta att urskilja. Man kanske har tänkt sig en balans bland informanterna vad gäller kön och ålder men finner att man inte har möjlighet att vara så fullständig som man önskat. Inte minst fältrapporterna som lämnas in efter avslutad fältvecka vittnar om jämkande och omformulering av de ursprungliga frågeställningarna. Detta glapp mellan teori och praktik, mellan förvänt-

ningar och fältet är en jobbig men betydelsefull upplevelse för etnologistudenterna. Det är upplevelser av det slaget som ofta ligger bakom den tredje fältarbetsdagens dysterhet men som samtidigt gör det slagord som lärarna försöker lansera begripligt: Att verkligheten måste upptäckas.

En dag utan inbokade intervjuer är en bortkastad dag. Rastlösheten förstärks av att alla andra kursare tycks ha fullproppat program. I fält vill man vara aktiv och jobba och den påtvingade sysslolösheten känns som ett straff. Man skriver förstås ut sina band och fältförläggningen brukar genljuda av knattrande skrivmaskiner och inspelningar som backas gång på gång. Men man är ju i första hand på fältarbete för att samla in material och det är lätt att bli modfälld när man inte lyckas få fatt på någon villig informant.

— När man har ringt upp en tre, fyra ställen och ingen har tid att ta emot en, då blir man nästan lite...

— Då köper man en påse ostbågar och så cyklar man hem och gör mat.

En annan slags motgångar är de stunder då bandspelaren slutat fungera mitt under en kanon-intervju. Många gånger har vi fått övertyga djupt nedslagna studenter om nödvändigheten av att omedelbart skriva ned ett referat av intervjun medan man ännu har någorlunda färska minnen av vad som sades. Detta när de har som störst lust att strunta i alltihop och åka hem till Lund för att aldrig mera återvända till etnologiska institutionen och dess tyvärr inte alltid förstklassiga tekniska utrustning. Men man kan också, som en handlingskraftig student en gång gjorde efter att ha hämtat sig från chocken när inspelningen med en svavelosande och helvetesförespeglande predikant blev helt ljudlös: Hon ringde genast upp och bad om en ny intervju. Det svåra var naturligtvis att återskapa stämningen i den nya intervjusituationen, men hon lyckades faktiskt riktigt bra.

Trots olika vedermödor och motgångar är ändå de allra flesta mycket positiva till denna form att själva få "göra etnologi".

— Jag måste säga att jag kände mej som en riktig, ja, riktig etnolog på fältarbete. Jag kände mej som en kalv på grönbete. Jag tyckte det var helt ljuvligt.

Det praktiska arbetet gör att man känner sig lite grann som en forskare, självförtroendet växer när man märker att man har kontroll över intervjusituationen. På frågan om man känner sig beredd att göra en större intervjuundersökning t.ex. på uppdrag av ett museum eller liknande blir svaret att man har ganska klart för sig hur man skulle gå till väga, hur arbetet skulle läggas upp osv. Framför allt har man lärt sig vad som är svårt, exempelvis att ta sig över motståndströskeln vad gäller att ringa upp folk och bestämma tid för intervju.

Kritiken riktar sig främst mot att fältarbetet är för kort. Förberedelse tiden innan man åker ut är minimal, tiden i fält allt för kort och informanterna är alltid för få.

Jag känner väl att det är lite för kort tid ändå, man skulle behöva göra fler intervjuer. För att jag skulle kunna känna mej att jag står på säkrare grund. När jag sitter och läser igenom det här och ska dra slutsatser och så, tycker jag man står väldigt osäkert. /.../ Man kan bara uttala sej om dom personer man har intervjuat. Det får inte på samma sätt en generell giltighet.

Men med den ambitionsnivå som många studenter har skulle det krävas åtminstone en halv termin för att samla in tillräcklig information. Det gäller att komma till insikt om att fältarbete på tvåbetygsnivå med tillhörande uppsatsarbete trots allt är en övning.

Ja det är en jättebra del av den här kursen. Det är jättetrevligt. Och det är väl, ja, det är skönt att det är begränsat annars skulle man ju kunna göra det hur stort som helst. /.../ För att om man ska belägga saker då får man ha väldigt mycket mer material.

Uppteckningar och nya erfarenheter

Och att göra flera intervjuer innebär också att det tidsödande utskriftsarbetet blir ännu mera omfattande. Det har hänt att vi fått mycket kritik för detta krav på att intervjun måste finnas tillgänglig i arkivet av källkritiska skäl. Varför måste intervjuerna skrivas ut? Varför ska studenter producera material till Folklivsarkivets Manuskriptarkiv? Om intervjun som källa skall vara likvärdig med andra källor måste den naturligtvis vara åtkomlig och möjlig att granska. Det handlar alltså inte om att utnyttja studenter som gratis arbetskraft utan om att respektera deras arbete genom att likställa studentintervjuer med övriga forskares insamlingsarbete. Något som också uppskattas, arbetsinsatsen till trots. Man tycker det är roligt att det arbete man lagt ned kommer till användning.

— Och därför tycker jag att det här är en jätterolig tanke, att manuskripten som vi tillverkar, uppteckningarna, att dom ska arkiveras. /.../

— Det förekommer inom universitetet /att man utnyttjar studenter/. Men inte här. För man väljer ju själv ämne, man väljer vad man vill göra. Är det nån annan som vill använda uppteckningarna sen så gör det ingenting. /.../ Studerar man ekonomi och ska göra ett specialarbete så gör man det åt nåt företag. Nånting som företaget vill ha gjort och så där. Och det är ett jävla utnyttjande. Men det tycker jag inte det är här. Får man välja själv så.

Det finns också andra än källmässiga skäl till att skriva ut intervjuer. När man koncentrerat lyssnar och skriver sig igenom ett sådant bandat samtal upptäcker man nya dimensioner. Överföringen

till skriven text innebär också att man parallellt analyserar innehållet och får idéer till sin uppsats.

Fältarbetet med all efterbearbetning ger nya vetenskapliga erfarenheter: Att finna informanter, genomföra intervjuer, leta i arkiv, kritiskt granska den information man fått — kort sagt hur det går till att själv skapa sina källor. Men fältarbetet är också en social erfarenhet. Man bor tillsammans med sina kurskamrater och lärare, lagar mat ihop och diskussionerna handlar inte bara om etnologi. Den tveksamhet som nog många kan känna inför denna sociala täthet övergår nästan alltid i mycket positiva erfarenheter.

Nej jag blev positivt överraskad just av fältarbetet. För jag tyckte det lät så jävligt trist från början att sitta och häcka i en semesterby. Men det var inte alls så farligt som jag väntade mej, det var till och med roligt. /.../ Vi var ju över i andra stugor varenda kväll och satt och snackade långt ut på natten.

De sociala erfarenheter man gör ligger också i mötet med informanterna. Man upptäcker nya verkligheter, känner ofta samförstånd eller samhörighet med sagesmännen och upptäcker nya sidor hos sig själv. Observationerna av informanternas hemmiljö medvetandegör t.ex. de egna kulturella filterna och klassifikationssystemen.

Jag brukar alltid gå omkring och titta i folks bokhyllor när jag kommer hem till dom och hon hade inte en enda bok nånstans. Där var såna här ung-mamma-med-barn-tavlor. Mitt livs novell, kom jag att tänka på direkt. Typiskt Mitt livs novell. /.../ Men det tycker jag nästan är lite hemskt när man ska skriva det här (observationsprotokollet). /.../ Jag tycker genast att en människa som har poesiböcker i bokhyllan verkar jättetrevlig medan nån som har romantiska tavlor på väggarna är mer liksom, nej.

Informanternas sätt att se på vissa frågor och sättet de lever sina liv kan också ge upphov till personliga reflexioner och förändrad självuppfattning hos intervjuarna. Ingen går nog opåverkad från ett fältarbete.

Jag har väl ändrat mej ganska mycket tror jag. Speciellt den sista tjejen vi träffade, hon som påminde mycket om en själv. När hon klarade av att ha barn och läsa och flytta till Köpenhamn och allt möjligt så tycker jag att då borde väl jag också kunna göra det.

Forskningsprojekt

ANDERS GUSTAVSSON

Den etnologiska forskningen såväl inom grundutbildningen som på doktorandnivå har långt fram huvudsakligen bedrivits individuellt. Detta gäller också den postdoktorala forskningen.

Under det senaste kvartsseket har etnologerna dock i allt större utsträckning börjat arbeta gemensamt med tidsbegränsade, externfinansierade uppgifter. Dessa projekt i egentlig mening har utförts efter en plan som i förväg granskats av den anslagsbeviljande myndigheten, främst Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR) och Riksbanksfonden. Verksamheten under forskningsperioden har årligen redovisats som rapporter men det slutliga resultatet har vanligen utgivits i tryckt form.

Forskningsprojekten har kommit att prägla och profilera institutionernas verksamhet i olika riktningar under olika perioder. I det följande skall jag presentera de viktigaste projekten vid Etnologiska institutionen i Lund under det senaste kvartsseket.

Stadens arbetarbefolkning i fokus

Under Sven B. Eks tid som docent i Lund 1963—1968 kan man säga att de första egentliga forskningsprojekten kom i gång vid Folklivsarkivet. Han ställer i en uppsats 1980 Sigfrid Svenssons forskarseminarier i kontrast mot den senare projektandan: "Ett litet, i dagens ögon gammalmodigt konkurrenssamhälle där projekt och samarbete var obekanta fenomen". Ek ville på allvar föra forskning om städer, eller tätorter som han från början hellre uttryckte sig, in i etnologin. Den slumartade stadsdelen Nöden i Lund och stationssamhället Eslöv kom i centrum för intresset. Djupundersökningar på lokalt plan blev utgångspunkten. Intresset gällde primärt arbetarnas kultur och hur den förändrats över tid. Särskild vikt fästes vid arbetarnas sociala förhållanden, fritidsliv, boende och attityder bl a mot judarna i Nöden och mot överheten i form av kyrka och kungahus. Ett empiriskt material saknades emellertid. Därför blev det nödvändigt med nyinsamling genom uppteckningar.

Byggnadsnämnden gav Folklivsarkivet 6 000 kronor årligen för

insamling under en treårsperiod från 1964. Samarbetet med kommunen var ett nytt grepp för lundaetnologerna. Arkivet kunde härigenom både bekosta fältarbeten och publicering av rapporter. Vid denna uppdragsforskning fick studenterna arbeta självständigt. De kom rakt in i den kommunala samhällsplaneringen, särskilt saneringen av äldre bebyggelse som hotades att rivas eller förändras. Jordbruksbyn Östra Torn i utkanten av Lund skulle på 1960-talet t.ex. byggas om till ett bostadsområde. Genom intervjuundersökningarna kunde politikerna få kännedom om hur människorna i Östra Torn upplevde detta och hur de ville påverka sin situation. I ett protokoll från seminariét den 19 oktober 1967 har jag skrivit att Ek "har ställt en del frågor till byinvånarna om deras attityder inför den utveckling som håller på att ske med byn". Etnologerna kunde enligt Ek även bidra med ett historiskt perspektiv åt samhällsplanerare och beslutsfattare. Han hävdade att "all samtidskännedom förutsätter historisk kunskap". Eks princip vid sådant samarbete var att etnologerna skulle lämna beslutsunderlag men däremot inte påverka besluten. "När jag utförde undersökningen avsåg jag att resultatet skulle vara fritt från mina värderingar", skriver Ek om arbetet i Östra Torn.

Insamlingsarbetet utfördes av etnologstudenter som både gjorde intervjuer och skrev uppsatser inom projektet. Själv utförde jag hösten 1966 ett tiotal längre intervjuer med ledning av Folklivsarkivets frågelista 126 om stadskultur under det tidiga 1900-talet. Jag minns ännu min glädje när jag strax före julen 1966 fick en postanvisning på 850 kronor som honorar för dessa uppteckningar.

Vi var flera tvåbetygsstudenter som arbetade inom Eks projekt 1966 och blev inspirerade av hans engagerade undervisning och handledning. I ett protokoll från seminariet den 20 april 1964 om stadsdelen Nöden heter det:

Mera dämpat mottogs ordf:s uppslag att varje seminariedeltagare skulle bidra med en uppteckning genom att besöka forna 'nödapågar'. Ordf. ansatte dock de närvarandes samveten svårt, så svårt att även Sven Göran Ståhl föll till föga efter en stunds betänketid.

Helt nöjd med studenternas insatser som intervjuare blev Ek dock inte. I en uppsats 1966 uppger han att

flertalet av upptecknarna har löst uppgiften på ett hyggligt sätt och endast några har visat sig direkt olämpliga. Samtidigt är det emellertid frapperande att förhållandevis få har förmått göra verkligt skickliga intervjuer.

Av de slutsatser som Ek kom fram till i arbetet om Nöden märks inte minst kontinuiteten i fråga om värderingar. Arbetarna som bodde i denna stadsdel var ännu under det tidiga 1900-talet starkt präglade av grundläggande inställningar och sedvanor som före-



Gårdsinteriör från
Grönegatan i Lund på
1890-talet. Foto i Sven
B. Eks "Nöden i Lund".

kom på landsbygden innan de själva eller deras föräldrar flyttade in till staden under senare delen av 1800-talet. Ek fann att

den lantliga, underdånighetspräglade småfolksattityden levde kvar. Det framkommer bl a genom konfirmationskravet, den mer eller mindre medvetet prorojalistiska hållningen och den av socialdemokratiska doktriner opåverkade hållningen till 'de rika' och prästerna.

1900-talets urbana kultur

Medan Ek koncentrerade sig på det tidiga industrialiseringsskedet fram till omkring 1920, ville Brita Egardt sträcka undersökningarna av urban kultur ända fram till den egna samtiden. Under förra delen av 1970-talet samlade hon en grupp yngre forskarstuderande, man diskuterade inriktningen av kommande undersökningar gällande både socialt liv och folkloristik. Fritiden, bl a idrotten, var ett centralt intressefält. Andra planerade undersökningsområden utgjordes av familj, släkt och umgänge, även informella aktiviteter, som "TV-kvällar och utfärder med familjebilen, måltiderna som samlingspunkter för familjemedlemmarna, en kopp kaffe med en

granne, en pratstund i affären eller vid sandlådan, hundrastningskontakter, en fisketur med en arbetskamrat eller en barnpassningskväll hos grannen". Självt inledde Brita Egardt studier av modern "övertro", t ex föreställningar om magikern Uri Geller, som uppträdde i svensk TV vid mitten av 1970-talet. Frågorna gällde: "Hur kunskap om olika former av övertro förvärvas, hur positiva och negativa attityder skapas, hur sättet att förvärva kunskap och attityder påverkar beteendet samt i vilka situationer beteendet aktualiseras." Projektet lyckades emellertid aldrig fullfölja sina intentioner eftersom det tilldelades mycket begränsade anslag. Indirekt fick emellertid detta inledande projektarbete stor betydelse. Det inspirerade två av deltagarna, Jonas Frykman och Orvar Löfgren, att 1978 starta projektet "Kulturgränser och klassgränser".

Kulturgränser och klassgränser

Projektet som pågick 1978—1981, kunde genomföras tack vare betydande ekonomiska bidrag från HSFR. Flera forskningsassistenter anställdes under längre eller kortare perioder. En fruktbar gemenskap uppstod mellan de yngre forskarna som nästan dagligen träf-



Omslaget till Jonas Frykmans och Orvar Löfgrens första projekt-bok.

fades och utbytte tankar. Projektledarna Jonas Frykman och Orvar Löfgren skrev i den första tryckta rapporten, boken *Den kultiverade människan*, 1979:

Vi kan inte nog understryka hur beroende vi varit av de andra projektmedlemmarnas hjälp och kritik och i vilken utsträckning vi dragit växlar på pågående forskning. Våra tankar har stötts och blöts i en rad olika sammanhang, från samlingen kring eftermiddagskaffet till mer formella seminarier.

Projektet har omfattat olika delprojekt, varav ett har utgjorts av undersökningar av familjemönster. Man inledde med att studera borgerlig kultur under 1800-talets senare del. I projektbeskrivningen 1978 heter det att "utgångspunkten blir främst de familjemönster och den familjeideologi som skapades i 1800-talets borgerliga kultur". Bl.a. tog man upp den individualism och privatisering som växte fram inom hemsfären. Det gällde att förklara uppkomsten av den skarpa gränsdragningen mellan privatliv och omvärld. Ett annat delprojekt tog fasta på fritiden och gränserna mot arbetslivet.

Ett tredje tema gällde den övergripande frågan hur man genom sitt beteende inom borgerlig kultur har kommunicerat sin sociala tillhörighet inför andra sociala skikt och därvid även har påverkat dem. Som utgångspunkt för undersökningarna har man haft hypotesen att "med ökande klasskillnader följde också behovet att befästa och ritualisera gränserna mellan sociala grupperingar". Tankarna om förborgerligande eller kulturell dominans har blivit framträdande. En grundläggande inställning hos projektledarna framkommer i följande citat ur *Den kultiverade människan*: "Denna kultur som borgerligheten uppbär blir den normgivande för andra grupper i samhället — också för arbetarklassen. Det är under den oscariska eran som den borgerliga kulturen blir den *segrande* kulturen. Det är nu som en ny kulturell hegemoni etableras, en hegemoni som fortfarande är kännbar i dagens samhälle". Frågorna om kulturell prägling blir på så vis framträdande i projektarbetet. Som källor för att belysa denna borgerliga kultur användes i första hand etikettböcker och memoarer.

Teoretiskt har projektet i stor utsträckning inspirerats från antropologin, såväl strukturalism och symbolisk interaktionism som historiematerialistiska tankegångar. Även mentalitets- och civilisationshistoria har varit impulsgivare. Strävan har varit att nå helheter och mönster, "kulturella system och systemförändringar snarare än enskilda kulturelement".

1981 avlöstes projektet *Kulturgränser och klassgränser*, som primärt ägnat sig åt det sena 1800-talet, av projektet "Kulturbygge och samhällsförändring i 1900-talets Sverige". Projektledarna var desamma som tidigare. Med kulturbygge avses hur människor utifrån

sina erfarenheter formar sin vardag och det betraktas som "ett ständigt pågående skeende". På så vis framhävs det skapande elementet i människors liv. En kulturbyggare "aktivt vidareför, förändrar och nybildar kultur". Detta är dock oftast en omedveten process.

Projektet som pågick fram till 1985, har i mycket stor utsträckning ägnat sig åt framväxten av det svenska folkhemmet på 1930-talet. Både medelklass och arbetarklass har undersökts. Resultaten av arbetet har främst publicerats i den omfattande antologin av uppsatser med titeln "Modärna tider. Vision och vardag i folkhemmet". Forskarna har studerat olika sociala skikt både i städer och på landsbygd. Avsikten har nämligen varit att relatera olika klassers kulturbyggen till varandra. I Modärna tider ger projektledarna uttryck för en motsvarande inställning som i Den kultiverade människan: "Arbetarkulturen kan inte förstås utan att relateras till den borgerliga kulturens dominans och missionsverksamhet." Medelklassen på 1930-talet som fått sådant intresse inom projektet beskrivs däremot som "en kompromissvänlig och delvis defensiv variant av den äldre bourgeoisins kultur". Detta uppges bero på att arbetarklassens styrka hade ökat påtagligt, vilket gjorde det nödvändigt med kompromisser. Tolkningen av individers och grupper kulturbyggen måste enligt projektledarna alltid ta hänsyn till makt-kamp mellan olika klasser och olika strategier för dominans.

Assistenterna inom projektet har företrätt skilda teoretiska infallsvinklar. Detta har på ett fruktbart sätt främjat debatten mellan deltagarna. Dessa har varit inspirerade av strukturalism, symbolanalys, fenomenologi och historiematerialism. Det som förenat dem har varit intresset för vardagen och för människan som historiens subjekt, "som handlande, tänkande och förändrande individ".

Om upplevelserna av projektsamarbetet under sex år berättar Mats Lindqvist och Lynn Åkesson i ett brev till mig:

Vi som arbetade tillsammans tyckte om varandra, vi var (och är) också kamrater. Detta betydde nog väldigt mycket för arbetet. Diskussionerna var fria och frejdiga, vi kunde bli ovänner men det gick över — eftersom vi var vänner privat var vi tvungna att ta oss igenom de problem som arbetet ibland medförde. Vänskapen gjorde nog också att vi vågade mycket. Vi tog ut svängarna ordentligt när vi diskuterade och tänkte över teorier och problem. Vi entusiasmerade också varandra. Eftersom alla andra var så duktiga blev man bara bättre och bättre själv. Det var en mycket rolig och arbetsam tid. Att ingå som individ i ett starkt kollektiv och känna att man är på väg någonstans är en fantastisk känsla.

Flera tvärvetenskapliga kontakter har förekommit. Projektrapporter har under arbetets gång vid flera tillfällen framlagts vid seminarier och symposier även utanför Lund. Det har gällt sådana teman som historisk antropologi, oral history, arbetarkultur och kvin-

nokultur. Projektledarna framhåller samtidigt att etnologiska institutionen i Lund har varit den fasta förankringsplatsen där man regelbundet har samlats. "Här har forskningsprogram dragits upp och teorier och metoder prövats och ömsom anammats och förkastats". Många studentuppsatser har också skrivits inom projektet, och de har enligt projektledarna "inte bara breddat vår materialbas utan även bidragit med nya idéer och perspektiv".

Inom projektet har hittills två doktorsavhandlingar färdigställts. Lissie Åström har gjort livshistoriska intervjuer med tre generationer kvinnor i samma familj i Malmö. Undersökningen är ett uttryck för det intresse för kvinnokultur, vardagsliv och kulturell prägling som har funnits inom projektet.

Mats Lindqvist har i sin avhandling "Klasskamrater" (1987) undersökt arbetarkultur på ett företag i Svedala i Skåne under den tidiga industrialiseringen 1880—1920. Avhandlingen framhäver att de aktiva individerna och inte bara arbetarklassen som kollektiv har betydelse för kulturutvecklingen. Lindqvist har visat på både enhet och splittring mellan olika kategorier av arbetare som hade olika social status på den mekaniska verkstaden.

Kulturmöten

1975 startade jag själv ett projekt om kulturmöten i kustbygder på den svenska västkusten. Ett nära samarbete vid intervjuinsamlingen inleddes med avdelningen för etnologi i Göteborg. Ett centralt problemkomplex i projektet gällde mötet mellan kustbefolkning och sommargäster. Undersökningarna resulterade i boken "Sommargäster och bofasta" (1981). Människor med helt olika social, ekonomisk och ideologisk bakgrund möttes. Undersökningen genomfördes i nära samarbete såväl med sommargästernas som de bofastas intresseföreningar. Från båda håll har jag fått flera belägg för att boken, som ger en historisk belysning åt konflikterna i sen tid, har kommit till konkret användning vid debatter om planering inför framtiden.

Studierna på den svenska västkusten har även inspirerat till motsvarande undersökningar i sydnorska och jylländska kustbygder. Det har skett inom ramen för det s k Kattegatt—Skagerackprojektet som pågick 1981—1987 och där jag var svensk projektledare. Ett av delprojekten har just tagit fasta på mötet mellan sommarbefolkning och kustbefolkning. Kattegatt—Skagerackprojektet har präglats av samarbete både tvärnationellt mellan Danmark, Norge och Sverige och tvärvetenskapligt mellan bl a etnologi, historia, kulturgeografi, konstvetenskap och litteraturvetenskap. Inom detta projekt har jag undersökt fiskarbefolkningens möten med lantbrukarfamiljer inåt land. Dessa har främst skett i form av handelskontakter som endast i begränsad utsträckning fört med sig några sociala



förbindelser utöver själva handeln. Fiskare- och lantbrukarbefolkning har levt i var sina väl avgränsade världar fastän de bodde nära varandra i rummet.

Ytterligare ett delprojekt som jag varit ledare för har undersökt religiösa väckelserörelser i västnordiska kustbygder från mitten av 1800-talet och fram till vår tid. Flera lokala studier har utförts varvid etnologer och historiker från Danmark, Norge och Sverige har samarbetat. Utifrån dessa gemensamma fältarbeten har jag funnit det vara mycket fruktbart för det tvärnationella och tvärvetenskapliga utbytet att man kommer fram till gemensamma forskningsuppgifter. Dessa försöker man lösa tillsammans utifrån deltagarnas olika erfarenheter och kompetensområden. Knappast något har gett mig större insikter i hur grannvetenskaper tänker och arbetar än den konkreta forskningssamverkan som har skett i detta nordiska projekt. Redan efter det första fältarbetet i Søgne i södra Norge 1982 kunde jag konstatera att "en första positiv upplevelse av detta gemensamma nordiska fältarbete är att ett diskussionsforum har bildats för forskare inom skilda historiskt orienterade vetenskaper".

Ett resultat av arbetet med väckelserörelserna utgör boken

Anders Gustavsson intervjuar en fiskberedarefamilj på ön Svinør i sydligaste Norge 1985 för Kattegatt—Skagerrack-projektet.

Foto: Bertil Karlsson.

"Pingströrelsen på Åstol" (1984). Där har jag undersökt hur pingströrelsen från att ha varit en obetydlig minoritet har växt genom kraftiga väckelser och fått en dominerande ställning i den lokala miljön. Pingströrelsens normer har då kommit att påverka människors livsföring även utanför den egna gruppen.

Det nordiska och tvärvetenskapliga samarbetet stärktes ytterligare genom att "Centrum för religionsetnologisk forskning" i Lund inrättades 1982 med mig som föreståndare t.o.m. utgången av 1986. Centrum anordnade ett symposium i Lund den 14–15 maj 1984 med temat "Religiösa väckelserörelser i Norden under 1800- och 1900-talen". Detta symposium har inspirerat till projektarbeten utförda av studenter på B- och C-nivå, bl.a. en undersökning av tre generationer kvinnor inom samma familj tillhörande sällskapet Bibeltroga Vänner i Örkellunga i norra Skåne. Både föredragen vid symposiet 1984 och studentarbetena är publicerade i en skriftserie som Centrum för religionsetnologisk forskning startade 1985.

Matvanor och måltidsmönster

Forskningen kring våra matvanor — vad man åt och inte åt — framförallt i bondesamhället initierades vid Folklivsarkivet redan vid mitten av 1940-talet, men det skulle dröja till 1958 innan den första avhandlingen framlades: Alfa Olssons "Om allmogens kosthåll. Studier med utgångspunkt från västnordiska matvanor", följd av Brita Egarfts undersökning av födofördomar i "Hästslakt och rackarskam" (1962). Nils-Arvid Bringéus organiserade i augusti 1970 den första internationella konferensen för etnologisk matforskning som bakgrund för en probleminventering och målsättningsdiskussion.

Den internationella forskningsinriktningen fick i Lund nedslag i Renée Valeris avhandling om kostvanorna i sydvästra Frankrike (1977). Inom denna forskningssektor kan även nämnas Göran Noranders avhandling "Salt sill" (1976) och Anders Salomonssons om "Gotlandsdricka" (1979). Nyligen har även Nils-Arvid Bringéus sammanfattat sin mångåriga forskning i volymen "Mat och måltid. Studier i svensk matkultur" (1988). De lundensiska forskningsbidragen har även flödat i populär form i Gastronomisk Kalender.

Den HSFR-finansierade matforskningen i Lund har varit knuten till två projekt: "Människan, maten och måltiden i ett föränderligt samhälle" (1981–1984) och "Måltiden som kulturellt och socialt system" (1984–1987). Projekten har nära anslutning till det övergripande forskningsprogrammet som Forskningsrådsnämnden formulerat i "Människan, maten och makten". Viss samverkan har även förekommit med matforskare vid institutionerna för näringslära, ekonomisk historia och kulturanthropologi i Uppsala.

De båda lundaprojekten har inte begränsats till allmogekulturen

utan analyserat kostens roll inom olika sociala skikt och grupper. Kostens mer eller mindre centrala roll i människors världsbild och etik har studerats inom antroposofi, vegetarianism och hälsokost-rörelser. Anders Salomonsson och Susanne Lundin har visat att engagemanget för vegetarisk kost både i äldre tid och i nutid kan användas som medel för att avslöja människors syn på sig själva och sin omgivning. I boken "Mera än mat" (1987) markeras att kosten "också innehåller värderingar och markeringar liksom vittnesbörd om ekonomiska förhållanden, sociala relationer, nyhets-spridning och kommunikation".

Matens betydelse som etnisk identitetsmarkör har Beatriz Borda specialstuderat bland sydamerikanska och etiopiska flyktingar i Sydsverige. Vissa födoämnen lyfts fram och blir symboler för grupptillhörighet. De markerar samtidigt skiljelinjer mot den svenska majoritetskulturen. Förutom frågorna om identitet utgör socialisation av normer och beteenden vid invandrarnas måltider en central analytisk aspekt.

Den första doktorsavhandlingen som har färdigställts inom ramen för matprojekten utgör Ingrid Nordströms undersökning "Till bords. Vardagsmoral och festprestige" (1988). Socialisation av måltidsbeteenden och kommunikation och värdemönster vid måltider utgör den centrala forskningsuppgiften. Författarinnan har medvetet undvikit frågan om vilken påverkan som förekommit från borgerlig kultur, ty "kulturell och social förändring *inom* bondesamhället har mer att säga om *hur* och *varför* olikheter utjämnas och variationer ökar".

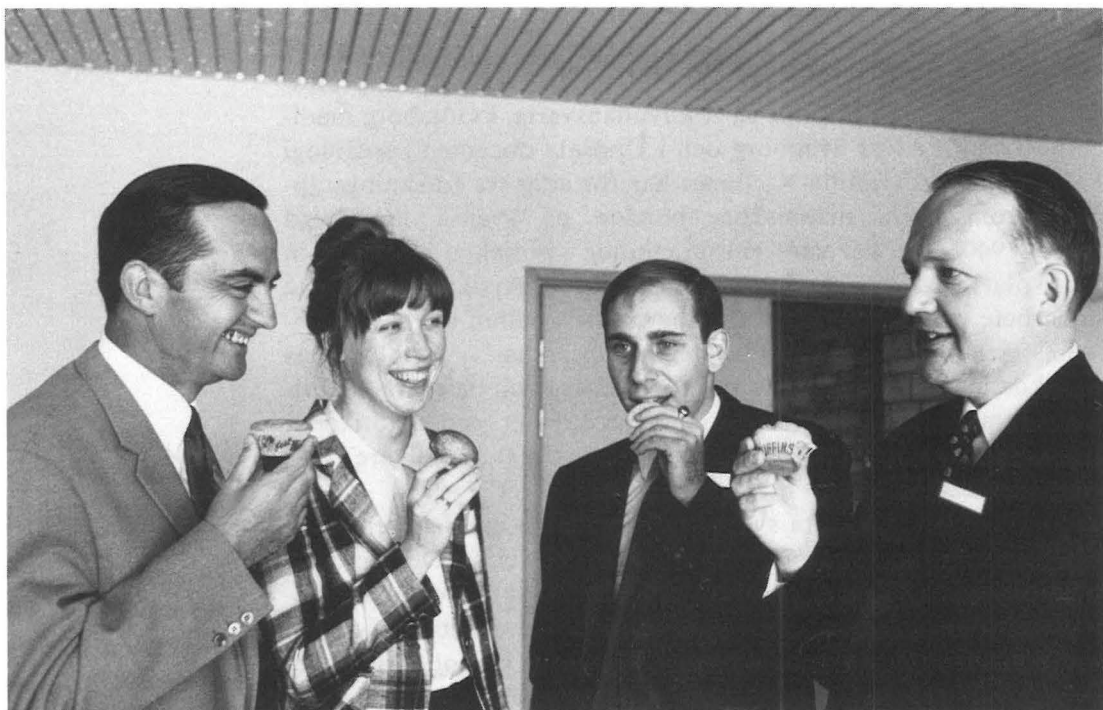
Ingrid Nordström och Beatriz Borda skriver i ett brev till mig 1988:

Våra projektmöten har varit informella och kombinerat vetenskapligt utbyte med social samvaro. Till detta har säkert bidragit det faktum att vi ofta samlats till måltid och därmed överskridit den distans som markeras av strikt vetenskapliga diskussioner.

Inom projektet Måltiden som kulturellt och socialt system har man också haft nära kontakter med människor som i sitt praktiska arbete sysslar med mat och måltid. Det gäller bl a hemkunskapslärare, ekonomiföreståndare och representanter för livsmedelsindustrin.

Människan och bilden

Under sin tid som forskningsdocent i Lund genomförde Anna Birgitta Rooth tillsammans med sina studenter en rad pilotundersökningar för att bygga upp ett system för etnologisk bildanalys. Medan Rooth fortsatte sina bildstudier i Uppsala formulerade Nils-Arvid Bringéus indirekt ett program för etnologisk bildforskning i



Matforskare är inte kostföraktare, om det så bara gäller muffins.

Från vänster: Günter Wiegmann, Münster, Renée Valeri, Lund, Robert L. Freeman, Hawaii och Nils-Arvid Bringéus.

Foto: Scandia Photo-press 1970.

sin bok "Bildlore" (1981) vilken även utkommit på tyska och tilldragit sig ett betydande internationellt intresse.

Bringéus har även lett projektet "Människors möte med bilden" som ingått i ett större tvärvetenskapligt forskningsprogram som rubricerats "Bildtraditioner och bildanvändning i Sverige" och som stötts av HSFR. Frågorna om inläring av normer och uppfattningar med hjälp av bilder har blivit viktiga, även människors bildupplevelser och bildtolkningar. Inom projektet har Eva Londos studerat olika förhållningssätt till massproducerade religiösa bilder i frikyrkliga hem i Jönköpings län.

Ett viktigt initiativ togs av Nils-Arvid Bringéus då han i egenskap av president för SIEF (Société internationale d'ethnologie et de folklore) samlade ett fyrtiotal forskare till ett internationellt symposium för etnologisk bildforskning i Lund den 17—20 september 1984. Föreläsningarna är utgivna i volymen "Man and Picture" (1986). I samband med Lundasymposiet bildades en särskild bildkommission inom SIEF som senare anordnat internationella symposier i Göttingen i Västtyskland 1986 och i Micols i Ungern 1988.

Människors åldrande

Medan den etnologiska bildforskningen varit en tvärvetenskaplig brobyggare i riktning mot konstvetenskapen, har Gunilla Kjellman

under 1980-talet haft ett nära projektsamarbete med ämnet historia i Lund. Hon har varit anställd inom det tvärvetenskapliga projektet "Äldre i samhället — förr, nu och i framtiden." I Lund har professor Birgitta Odén i historia varit huvudansvarig, i Göteborg medicinprofessorn Alvar Svanborg och i Uppsala docenten i sociologi Lars Tornstam. Gunilla Kjellman har författat tre forskningsrapporter om äldre människors boende på svensk landsbygd 1880—1940. Hon har varit ensam etnolog i projektet och haft sin arbetsplats på historiska institutionen i Lund. Avsikten med detta samarbete var att "skapa en fruktbar syntes mellan två närbesläktade, men metodiskt skilda vetenskapsgrenar". Etnologernas "mjukdatametod" skulle kunna "komplettera och befrukta historikernas empiriska hårddatatradition". Samarbetet med historikerna har påverkat Kjellman så att hennes "intresse mer än tidigare kommit att kretsa kring tids- och processperspektivet".

Kjellman är den första svenska etnolog som mera systematiskt har utnyttjat det excerperade kyrkoboksmaterialet vid Demografisk databas i Umeå. Det gäller fyra församlingar i skilda delar av Sverige med helt olika social karaktär, nämligen arbetar-, fiskare-, herrgårds- och bondemiljö. Kvantitativa data i kyrkoböckerna relateras till intervjumaterial som Kjellman har samlat in på de fyra undersökningsorterna.

Jag har därigenom försökt skaffa mig en mer 'mjuk' och verklighetsnära bild av de gamlas livsmiljö under föregående tider och speciellt ägnat uppmärksamhet åt de attityder och värderingar kring ålderdomen, som var förhärskande i deras sociala atmosfär.

En väsentlig frågeställning gäller hur de äldres boendeförhållanden hänger samman med social tillhörighet och hur detta förändras över tid. Kjellman har också studerat de bakomliggande idéerna som styr boendemönster vid sidan av sociala och ekonomiska villkor.

Rädslans kulturella språk

Projektet som delvis har bekostats av HSFR med Jochum Stattin som huvudansvarig, har som övergripande målsättning att klargöra hur rädsla produceras i skilda kulturmiljöer.

Projektet har sin direkta bakgrund i Stattins doktorsavhandling "Näcken. Spelman eller gränsvakt?" (1984), där han bl.a. menar att folkloren om övernaturliga väsen delvis fungerade som tankerskap vid den kognitiva bearbetningen av relationen mellan människan och hennes sociala och rumsliga omgivning. Här påvisas hur berättelserna om näcken synliggjorde och markerade gränser som fanns i allmogens tankevärld. Ett av de viktigaste elementen

i föreställningen var rädslan och fruktan för det okända. Projektet har tillkommit som en uppföljning av detta arbete.

Genom att betrakta rädslans uttrycksformer ur ett kulturellt perspektiv och studera såväl bondesamhällets som dagens folklore som en uppsättning kommunikativa symboler skall människors rädsla påvisas följa ett kulturellt inlärt mönster.

Utifrån både nyinsamlat intervju- och frågelistmaterial och äldre arkivuppteckningar dokumenteras de skilda rädslolandskap som folkloren från olika tider kan teckna. Förutom att ge denna empiriska sammanställning en tidslig polarisering skall undersökningen bl.a. försöka skildra hur barn via folkloren lär sig vilka situationer som ska uppfattas som farofyllda. Rädslans roll i enkulturation liksom dess roll i den folklore som handlar om avståndstagande till andra människor kan demonstrera hur rädslan också kan verka i den sociala kontrollens tjänst. I ett historiskt perspektiv, i en skildring av olika tiders rädslofokus, blir även de stora förändringarna i samhället som t.ex. inom teknikens område synliga.

Välfärdsdrömmar och vardagsliv. Konsumtion och kulturbygge 1955—1990

Arbetet startade 1987 med stöd från Erik Philip Sörensens stiftelse och Nordenstedtska stiftelsen, men finansieras sedan 1988 av HSFR och leds av Orvar Löfgren.

Målet är att utveckla konsumtionens kulturteori med utgångspunkt i en konkret, empirisk kartläggning av den konsumerande människan i efterkrigstidens Sverige. Vilken roll spelar konsumtionen för identitetsbygget i olika sociala miljöer och åldersgrupper? Projektet kombinerar en rad olika materialtyper, från analyser av reklam och postorderkataloger, till intervjuer, där människor skildrar sitt livs konsumtionshistoria, från barnkammaren till pensionärstillvaron. Speciellt i fokus står relationen människa—ting.

Undersökningen inriktas på tre olika nivåer: först ett studium av konsumtion som vardaglig praxis — från heminredning till semesterfirande, så en analys av konsumtionsdrömmarnas karaktär och betydelse, och till sist en diskussion av konsumtionen som en ideologisk konfliktarena under efterkrigstiden: vem konsumerar rätt eller fel?

Den nya klassens kulturella formation

För att kunna ge en bild av den kulturella omvandling som ägt rum i Sverige under 1900-talet studerar etnologer såväl bredare som smalare gruppers levnadsförhållanden. Projektet för vilket Jonas Frykman är huvudman, skall utforska de dagliga villkoren för de akademiskt bildade i Sverige under århundradet. De vanor, före-

ställningar och värderingar som utmärker dem slår igenom i våra medier — de präglar uppfattningen av vår samtid, framtid och det förflutna. Akademikerna är procentuellt en liten grupp i samhället men med stor röststyrka. Det kan därför vara befogat att lyfta fram kulturens grundläggande premisser och utsätta den för samma form av beskrivning som etnologin hittills bestått bönder, fiskare, arbetare och andra mer "folkliga" kategorier med.

Forskningen bedrivs med gängse etnologiska metoder: livshistoriska intervjuer, studier av memoarer och genomgångar av tryckt samtidsmaterial — främst tidningar. Tonvikten ligger på vardagslivets organisation, värdemönster och världsbild. Det är särskilt uppväxt, barn- och ungdomsår som står i fokus för undersökningen. Några av projektets riktlinjer finns presenterade i Frykmans bok "Dansbane-eländet. Ungdomen, populärkulturen och opinionen" (1988), där just denna grupps föreställning om ungdom under 30- och 40-talen diskuteras.

Omsorgens kulturella organisation

Projektet, som finansieras av Delegationen för social forskning, är en etnologisk studie av svensk socialvård under perioden 1920—1980. Centrala frågeställningar är förhållandet mellan ideal och praxis, hur intentioner och målsättningar omsatts i praktiskt arbete och rutiner, hur kulturella skillnader mellan socialpolitiker, socialarbetare och klienter påverkat det praktiska arbetet, samt hur specialiseringen inom yrkeskåren lett till olika subkulturer.

Det empiriska materialet är huvudsakligen knutet till Malmö, där Karin Salomonsson samlat in och analyserat ett omfattande intervjumaterial. Hennes arbete har resulterat i två uppsatser. Den första handlar om socialtjänstlagens införande 1982. Lagen utgör en av många brytpunkter i, och frukten av, decenniernas debatt om hur socialt arbete bör bedrivas. Genom sin närhet i tid ger lagen en möjlighet att i detalj studera en kulturell omvandlingsprocess där ett nytt och utmanande kulturbygge påbörjas för att så småningom förvandlas till något allmängiltigt och självklart. Den andra uppsatsen, "Papperssaxens symbolik", exemplifierar och förtydligar utifrån socialarbetarnas vardag och möte med klienterna de två rörelseriktningar, som utmärker efterkrigstidens uppbyggnad av den socialvård vi har idag — nämligen intimitet och kontroll. Hur handskas socialarbetaren med den motsättning det innebär att kontrollera den man också skall hjälpa?

Gunnar Alsmark, som är huvudman för projektet, arbetar huvudsakligen i spänningsfältet mellan svensk officiell vårdideologi och dess praktiska tillämpning ute på fältet. Vilka olika innehåll ges begrepp som t ex solidaritet och tolerans, rättvisa och orättvisa, god och dålig moral och i vad mån har invandrare och flyktingar

kommit att påverka grundläggande värderingar i vår svenska kultur? I vilka sammanhang är det möjligt att tala om "förståelsens kulturella gränser" och i hur hög grad kan dessa gränser förändras genom utbildning och information?

Knuten till projektet är också Magnus Wikdahl, som påbörjat en studie av politikerrollen inom socialvården i Malmö.

Förnyelse i fadersrollen

Sedan 1986 arbetar fil dr Lissie Åström med ett projekt *Förnyelse i fadersrollen* under huvudmannaskap av docent Jonas Frykman. Projektet syftar till att producera kunskap om de olika mönster för maskulin kultur som vuxit fram i 1900-talets Sverige med särskild hänsyn till variationer orsakade av klasstillhörighet och tidsbundna influenser. Studien genomförs som en intensivundersökning av män ur tretton stycken tregenerationskedjor. Avsikten är att låta deras levda verklighet, främst då fader/barnrelationen spegla de djupare förskjutningar som ägt rum inom den maskulina kulturen under motsvarande tidsrymd. Studien ingår som ett led i RFSU:s bredare projekt "Forskning om fadern" och finansieras av HSFR. Arbetet väntas vara avslutat under loppet av 1989.

Som folkminnesstuderande på 1930-talet

ALGOT HOLMSTRÖM

Mot slutet av vårterminen 1931 fick jag i universitetets entréhall på anslagstavlan se ett litet meddelande, som gav ny inriktning åt hela min studiegång. D v s det var egentligen tre meddelanden, som kungjorde att det skulle anordnas kurser för upptecknare av ortsnamn, dialekter och folkminnen. Beträffande de två förstnämnda insåg jag, att det inte var något för mig. Jag trodde inte att mitt språköra var tillräckligt känsligt för uppteckning av alla diftonger med landsmålsalfabet. Det tredje tände emellertid på något sätt. Intuitivt stod det plötsligt klart för mig, att sådant som jag hört min morfar och andra äldre personer berätta kunde bli vetenskap.

Jag läste på i studiehandboken vad folkminnesforskning innebar och därmed var det klart att jag skulle anmäla mig.

Ämnet företrädde av dåvarande docenten Carl Wilhelm von Sydow. Hade jag förut varit halvtänd blev jag nu heltänd. Alla som har kommit i kontakt med von Sydow vet, att han var en utomordentlig föreläsare, alltid utan manuskript. Kursen blev en glänsande genomgång av vad folkminnesforskning innebar, dess stoff, form och allmän förståelse för muntlig berättartradition.

Egentligen hade jag redan tidigare sett von Sydow på håll. Det var vid en hembygdsfest i Tomelilla i mitten av 1920-talet. Tydligt hade propagandan varit effektiv. Mina föräldrar och jag kom från Köpingebro och min morbror Ola med familj kom från Fränninge och fyllde på den stora folksamlingen. Något konkret om von Sydows insats minns jag inte och mycket litet om övriga händelser. Men en detalj står tydligt fram. En dam i folkdräkt uppträdde och berättade med bravur sagan om Flykten från trollet. Jag stod bredvid morbror Ola, denne rationelle, praktiske och jordnära lantbrukare, och förvånades över hur han greps av berättelsen. Han var helt koncentrerad, gapade och småstampade med fötterna av idel spänning. Det var en åskådlig bild av hur ett muntligt framförande kunde engagera.

Inför sommaren 1931 hade Folkminnesarkivet fått en invit från hembygdsföreningen i Vemmenhögs härad om etnologisk och folkloristisk undersökning inom dess område. Förmedlare var amanuensen vid Historiska museet Bror-Magnus Vifot. Ledare för den



Gammelgården i Äspö,
Vemmenhögs hd juli
1931. Foto: LUF.

lilla grupp, som skulle bege sig dit, var amanuensen vid arkivet Albert Nilsson, senare Eskeröd. Dessutom blev det William Richter, som hade varit upptecknare några år, och som nybörjare och lärning skulle jag följa med. Hembygdsföreningen hade något år tidigare förvärvat byggnaderna till en gammal bondgård, som låg alldeles intill kyrkan i Äspö, Nicolovius församling. Den var avsedd att bli en hembygds gård, men egentlig inredning hade man ännu inte hunnit med.

Gården skulle vi få låna som bostad och högkvarter. Det som fanns av möbler inskränkte sig till ett stort bord och några stolar. På något sätt fick vi emellertid låna tre s k tältsängar av en möbelhandlare och därmed var inredningen klar. På utsatt dag samlades vi där. Jag kom på cykel från Köpingebro, Eskeröd på en stor flott motorcykel från Lund och därifrån kom också Richter på sin lilla Rex-motorcykel.

Om Richter bör sägas att han tillhörde den då inte alltför sällsynta kategori, som aldrig kom sig för att tentera. Att efter kanske ett års studiearbete gå upp till en lärd professor och på en gång redovisa sina kunskaper kunde utgöra en nervpress, som många inte stod ut med. Han klarade sitt uppehälle i Lund genom uppteckningsarbete på somrarna och ett par timmars arbete på arkivet under terminerna kombinerat med ett sparsamt liv. Han bodde i en enkel vindskupa och lagade själv sin mat i en skrubb på vinden.

Denna livsstil gjorde honom automatiskt till expeditionens kock.



Läraren med sina barn,
Algot Holmström samt
meddelaren Olof Ja-
kobsson utanför Gam-
melgården i Äspö 1931.

Det framgick av bilden när han anlände knattrande på sin Rex. På pakethållaren hade han en resväska, på ryggen en ryggsäck och utanpå denna dinglade en kastrull, en stekpanna och en kaffekittel. Sin uppgift skötte han med den äran.

Vår närmaste kontakt hade vi med grannarna gamle Anders Månsson och hans son Emil, som bodde tillsammans i en stuga vid vägen. Emil var något av tillsyningsman för den tilltänkta hembygdsgården. Jag kan inte motstå frestelsen att berätta lite om honom, eftersom han var något av ett bygdeoriginal. Anders Månsson hade i sin krafts dagar varit en duglig arbetare, men Emil betraktades med överseende ironi. De hade försörjt sig genom att hjälpa bönderna med diverse sysslor, t ex vid tröskning. En av dem sade t ex: "Mot slutet gjorde de väl inte så mycket nytta, men de fick ändå vara med för annars blev det liksom inte den rätta stämningen i laget."

Emils styrka låg inte i det praktiska. Från den tiden, då man fortfarande tröskade råg för taktäckning med slaga — plejel — berättades att Emil en gång kom ut från logen och såg lite sur ut. När man frågade vad som hade hänt sade han: "Far är så tramsig. Han börjar nog bli gammal. Han blir arg varje gång jag kommer till att slå honom i huvudet med plejeln."

Emils förmåga att hävda sig låg inom ett annat område. Han hade s k "idiotminne". Då och då kom han åt att läsa någon bok. Om jag minns rätt gillade han särskilt historia. Därvid fastnade alla namn, årtal o dyl i hans huvud och efter läsningen var det för honom ett stort nöje att gå till skolläraren och slå honom på fingrarna

med sina kunskaper. Han hade också en annan hobby. På sin cykel hade han monterat en vägmätare. När han var ute och cyklade steg han av här och var och läste av mätaren. Vid umgänget med bygdens bönder kunde han sedan briljera med sin kunskap: "Från vår brunn till din gård är det precis så och så långt."

Vi fick ett högst vänligt mottagande i bygden. Som folkminnesupptecknare lärde jag mig efter hand att svårigheten till stor del bestod i att förklara vad man var ute efter. Studentmössan var därvid ett kriterium på att man inte var en vanlig luffare. Men ändå verkade det misstänkt att börja prata om bäckhästen och gengångare. Kulturen i Lund var emellertid välbekant. Vi hade ju ingenting med den att göra, men det kunde vara förtroendeingivande att i svävande ordalag som dock inte lovade något exakt hänvisa till den. Då började man tala om gamla redskap, prisa bonaderna på



Framför Gammelgården i Äspö juli 1931. Från vänster: Läraren i byn med sina barn, lantbrukaren och grannen Olof Jakobsson (även sagesman) samt upptecknaren Richter.

väggarna o s v tills sådant förtroende nåtts att man kunde komma in på traditioner.

Men detta slag av kringgående rörelser behövdes inte i Äspö. Ryktet om oss spreds mycket snabbt och vi var välkomna överallt. Vi fick t o m då och då en vink om att man i någon gård var lite småstött för att vi inte kommit dit. Med detta följde också en rad kaffebjudningar i gårdarna. Vi kunde inte rimligen bjuda igen, men en gång gjorde vi ett försök att samla några av våra äldsta vänner. Vi skaffade en halv liter brännvin och en flaska likörextrakt och så skakade vi hemmagjord likör. Det blev ett troligen enkelt kafferep för Anders Månsson, Emil och några andra gubbar med likören som extra krydda till halvan. Något sådant hade troligen ingen av dem smakat tidigare och stämningen var på toppen. "Tror du att vi får det bättre i himmelen" viskade en gubbe till grannen. Richter och jag hade svårt att hinna med att anteckna vad som sprudlade ur munnen på gästerna.

Vid det tillfället visade Emil en av sina bravader. Han kunde skriva med båda händerna och ena foten samtidigt. Den ena strumpan åkte av och tre pennor och papper plockades fram. Emil satte en penna mellan tårna, tog en i var hand och åstadkom tre namnteckningar samtidigt. Efter applåderna frågade vi om han inte hade försökt utnyttja sin konst. Jo, en gång hade det varit cirkus i Trelleborg. Han sökte upp cirkusdirektören och demonstrerade för honom. "Kom tillbaka när du kan skriva med andra foten också", blev beskedet.

Jag tror att jag lärde mig mycket denna sommar, men ändå torde det inte den gången ha gett så mycket av min hand för arkivet. Eskeröd hade nog redan då museiverksamhet som mål och han inriktade sig främst på att mäta upp och fotografera äldre gårdar. Därvid tog han mig som assistent. Även om min uppgift mest bestod i att hålla i ena ändan av måttbandet lärde jag mig ett och annat även på det området.

Vi återkom till Vemmenhögs härad ett par år senare. Då hade hembygdsföreningen bytt upp sig från "Gammalgården" i Äspö till Svaneholms slott. Kanske var det i samband med invigningen som Eskeröd och jag tillbragte ett par dagar där för att ordna en fotoutställning och möjligen även uppmätningar ur Folkminnesarkivets samlingar från häradet.

Mina följande uppteckningssomrar blev mera rutin och några särskilda episoder har knappast fastnat i minnet. En som har anknytning till studentlivet i Lund erinrar jag mig likväl. Den inträffade när jag 1932 gjorde uppteckningar i Herrestads härad. På cykel genom Bjersejö fick jag se en gammal kringbyggd gård av typisk skånsk modell. Där borde också bo gamla människor och jag stannade till. Mycket riktigt träffade jag ett äldre par. Under den inledande konversationen frågade jag om de själva skötte gården eller



Kersti Thor i Ystad var född 1837 och tillhörde därmed den äldsta generationen sagesmän och sageskvinnor i Folklivsarkivets samlingar.
Foto: LUF.

om det möjligen var en son eller dotter. "Det är allt vi själva", svarade gumman. "Men vår son har aldrig velat få någon riktig plats." Strax efteråt kom en man ut från logen med halm i håret efter att ha blivit väckt i sin middagsslummer. Det befanns vara min nationskamrat Otto Steiman, den mest beryktade överliggaren i Lund, född 1886. Med ens stod det klart för mig varför sonen ej velat få någon riktig plats. Det blev nog andra samtalsämnen än folklöre den eftermiddagen.

När jag höll till i Stora Herrestad fick jag ofta höra ungefär följande: "Jag vet ju inte så mycket, men han skulle ha kommit medan gamla mor Thor bodde här. Hon kunde berätta." Alltså spårade jag upp gumman Kersti Thor, född 1837, som hade flyttat till en dotterson i Ystad. Vi träffades i en sommarvilla i Ystads sandskog och

jag hade åtskilliga uppteckningar med mig hem trots att gumman på grund av sina 95 år inte alltid var så lätt att förstå. Hon hann leva till 99. Vad jag då inte kunde veta var att hon var mormors mor till min blivande hustru, som fortfarande ibland kan berätta för våra barnbarn om när gamlamormor Kersti mötte bäckahästen på väg hem från Herrestadsgården.

Jag återvänder till höstterminen 1931 då jag fick förtroendet att hjälpa till på Folkminnesarkivet. Om jag minns rätt arbetade jag två timmar om dagen mot ett arvode av 2 kronor i timmen. Uppgiften bestod till en början i att skriva ut lappar efter uppteckningarna för ett realregister. Detta var mycket eftersatt och det skulle ta år att komma ikapp. Efter hand fick jag även granska material, som lämnats av ordsmeddelare. Samtidigt lärde jag det mesta av vad arkivet kunde ge av folktro, sed och diktning i södra Sverige. Naturligtvis började jag också att följa von Sydows föreläsningar och seminarier.

Antalet elever var inte stort. Därför blev det ibland brist på inledare vid seminarieövningarna. En följd blev att vi som höll på med ämnet på allvar ofta med kort varsel fick rycka in med ett litet föredrag. Då gällde det att i hast plocka fram material ur arkivets samlingar och försöka ge detta form. I regel kunde von Sydow sälla fram något av intresse därur för diskussion. En anledning till bristen på inledare var att somliga elever betraktade folkminnesforskningen som ett fyllnadsämne och bara strävade efter ett betyg. För detta krävdes ingen seminarieuppsats.

En sådan "utfyllnadsstuderande" förtjänar kanske att nämnas. Jag tänker på Åke Ohlmarks, redan då välkänd i studentkåren och sedermera högst produktiv litteratör. Han hade tre betyg i både nordiska språk och religionshistoria. Som betygssumma räckte detta för fil kand, men bestämmelserna krävde även att man skulle ha minst tre ämnen. Alltså ville han komplettera med en etta i folkminnesforskning.

Han var oerhört receptiv och sina studier påskyndade han genom att då och då dyka upp på arkivet och starta en konversation med personalen där. Genom sin talförhet kunde han lätt styra samtal till sådant, som han ville bli informerad om. En episod är belysande för hans förmåga. Inledningen var jag med om men resultatet har jag bara genom hörsägen. Situationen var följande.

Universitetet skulle få besök av en berömd gästföreläsare, om jag minns rätt själv pater Wilhelm Schmidt. På förmiddagen kom Ohlmarks in på arkivet och började sin konversation kring kvällens föreläsare. Närvarande var Albert Eskeröd och Kurt Frankman, licentiat i etnografi och för tillfället i brist på annan sysselsättning engagerad på arkivet. Diskussionen kom att gälla den då aktuella kulturkretsläran, som de båda i motsats till Ohlmarks var någorlunda underrättade om. Vid själva föreläsningen var jag inte med

men fick händelsen berättad. Vid en frågestund efteråt för den lärda publiken av professorer och docenter skulle fil stud Åke Ohlmarks ha framträtt och startat en diskussion om kulturkretsläran, varur de initierade i detalj kände igen det samtal som på förmiddagen hade ägt rum på arkivet.

För att använda ett modernt uttryck kan man tala om ständigt öppet hus på arkivet. Dit kom också gärna äldre intresserade farbröder för en pratstund. Jag minns väl Ola Cappelin, pensionerad från en befattning som stins någonstans i Småland men född i Kivik och författare till ett par böcker om sin hembygd men även till då mycket utnyttjade bibliografier om Skåne och Småland i litteraturen. Han var seriöst intresserad av vårt material. En annan människotyp var Nils Arton, som var historieberättare och närmast på jakt efter nytt i den vägen. Han var känd som författare till "Härdesgille och andra teställninga" på Frosta härads bygdemål.

Folkminnesarkivet var vid den tiden inrymt i Lundagårdshuset och disponerade en del av det stora rummet på västra gavelns andra våning. Vi delade lokal med Landsmålsarkivet, varvid gränsen mellan de två institutionerna markerades av en stor bokhylla som sträckte sig upp till taket. Utom skåp för uppteckningarna fanns det utrymme för ett par skrivbord för chef och amanuens. Dessutom fanns det mitt på golvet ett stort bord belamrat med diverse material och där fick vi extraarbetare försöka att röja oss arbetsplats.

Naturligtvis kunde inte von Sydow delta i själva arbetet. Han nöjde sig med att komma in en stund i anslutning till föreläsningarna för att höra sig för om läget och provläsa ett och annat ur nyinkommet material. Ämnet hade vid denna tid ytterligare en lärare i docenten och folksagoforskaren Sven Liljeblad. Han sågs dock så gott som aldrig på arkivet. Dessutom försvann han när stipendietiden hade gått ut till Amerika.

På andra sidan bokhyllan var emellertid chefen heltidsarbetande. Det var Gunnar Hedström, som visserligen titulerades docent men hade sin egentliga verksamhet som arkivchef. Vid sin sida hade han amanuensen Ingemar Ingers och kontoristen fröken Wahlgren. Jag har intrycket att ett mycket energiskt insamlingsarbete skedde där under denna tid.

Det förvånar mig att jag inte har det minsta minne av arkivets flyttning till Finngatan. Kanske skedde det under sommarmånader, när jag var ute "på fältet" eller under någon period, när jag hade heltjänst på bibliotek. Hela studietiden hade biblioteksarbete varit mitt mål. Detta gjorde det möjligt att ägna intresse åt folkminnesforskningen, ett ämne som inte ansågs "ge bröd". Bibliotekarieyrket hade fördelen att det väl fordrade akademisk examen men inte begärde särskild ämneskombination.

Så snart jag gjort min sista tentamen för fil kand i december 1932



Domkyrkokapellmästaren i Lund Preben Nodermann (1867—1930) sammanbragte ett betydande folksagobibliotek, som förvärvades av Folkminnesarkivet 1933 tack vare en donation av professorskan Lilly Quennerstedt. Böckerna i den Nodermannska samlingen är försedda med detta exlibris, utfört av göteborgskonstnären Reinhold Callmänder 1904.

uppvaktade jag därför två bibliotekschefer. Först gick jag upp till överbibliotekarie Per Wilner på Universitetsbiblioteket och anmälde mig för elevutbildning. Där fick jag skriva mitt namn nederst på en lång lista med aspiranter och fick beskedet, att man skulle höra av sig när det blev min tur. Ännu har jag inte hört något därifrån. Bättre gick det på Malmö stadsbibliotek. När jag kom tillbaka till Lund efter julferien väntade en kallelse från stadsbibliotekarie Folke Nosslin.

Det innebar att jag flyttade till Malmö på ett halvår och därunder hade mindre kontakt med folkminnesarkivet. Men på sommaren blev det nytt uppteckningsarbete och på hösten återvände jag till arkivet. Samtidigt fick jag också erbjudande om deltidsanställning vid Malmö stadsbibliotek. Det innebar att jag höll till på arkivet på förmiddagarna och i biblioteket på kvällarna. Däremellan försökte jag ägna mig åt licentiatstudier.

På Finngatan fick jag delvis en ny uppgift. Domkyrkokapellmästaren i Lund Preben Nodermann hade haft folkloristik och speciellt folksagor som sin hobby. Efter hans död hade Folkminnesarkivet förvärvat hans bibliotek på området. Min inriktning mot bibliotek gjorde att jag fick i uppdrag att katalogisera samlingen. Ännu var jag väl inte så driven i katalogiseringens konst. Därför har jag senare inte vågat kolla upp hur jag lyckades lösa uppgiften.

Ytterligare ett exempel har jag på skyggheten för att återvända till ungdomssynder. Albert Eskeröd redigerade Skånes Hembygdsförbunds årsbok. En dag sade han, att han tyckte årets bok artade

sig att bli för tunn och frågade om jag inte kunde fylla ut med lite folktro. Som ämne för en avhandling i samband med mina vidarestudier hade jag av von Sydow fått ämnet årgång med speciell hänsyn till tron på glosor. För detta hade jag börjat samla stoff och visst tyckte jag, att jag skulle kunna svänga ihop "Några skånska sägner om glosor". Sedan jag hade hunnit lite mera in i ämnet dröjde det länge innan jag vågade läsa om och möta vad den unge kandidaten kunde ha skrivit den gången.

Några år senare kände jag mig mer mogen att behandla ämnet. Inför den internationella etnolog- och folklorekongressen i Edinburgh 1937 föreslog von Sydow, att jag skulle följa med och därvid presentera mitt ämne i ett föredrag. Det blev naturligtvis en upplevelse att där möta tidens stora på området. Mest imponerad var jag av att möta Stith Thompson från Indiana. För övrigt var nordiska folklorister och etnologer väl representerade. von Sydow var naturligtvis där och höll två föredrag. För den unge kandidaten, som för att inte skämma ut sällskapet tillfälligtvis kallades doktor, var det givande att för första gången möta t ex Herman Geijer, Gösta Berg, Åke Campbell, Nils Lid och Hans Ellekilde. Där fick jag också en första kontakt med Sigurd Erixon.

Vid den tiden hade jag flyttat till en tjänst vid Hälsingborgs stadsbibliotek, vilket naturligtvis försvårade förbindelserna med Lund. En liten glugg fanns det emellertid i muren. En dag blev jag på biblioteket uppsökt av en medelålders herre, som presenterade sig som advokat John Pape. Han ville varva ner och höll på att avveckla sin advokatbyrå. I stället skulle han fylla sin dag med intressanta studier. Bl a hade han planer på folkminnesforskning. "Men jag är ju lite upp i åren och har bråttom", sade han. Och så kom ärendet. Han hade fått höra att det fanns en folklorist inom räckhåll och nu undrade han om jag kunde ge honom privatlektioner. Resultatet blev att vi träffades ungefär en kväll i veckan i hans hem, där jag i konversationsform drog igenom det vanligaste kring övernaturliga väsen, årshögtiderna, familjefesterna och annat. Men jag var inte enbart givande. Bl a kunde jag då och då följa med i hans bil till Lund och fick därigenom möjlighet att hålla kontakt med von Sydows seminarier.

von Sydow ville gärna att hans licentiander skulle specialisera sig på något annat språkområde än de vanliga. Själv var han mycket språkkunnig och behärskade bl a gaeliska och inspirerade därigenom upptecknandet av den rika irländska folktraditionen. Därvid tänkte han närmast på att få en stab, som kunde arbeta ihop om det internationella sagomaterialet. En dag berättade han, att han från lettiska legationen hade fått erbjudanden om den folkloristiska litteratur som hade getts ut sedan landet blivit självständigt om någon ville arbeta med detta. Han menade att detta kunde vara något för mig. Jag skaffade alltså en lärobok i lettiska och började stappla

mig igenom den. Så särskilt långt hann jag dock inte förrän kriget bröt ut med ny ofrihet för Lettland. Därmed föll också erbjudandet om litteratur. Det lilla jag hann lära har efter hand dunstat bort i brist på tid och stimulans.

Emellertid var det svårt att bedriva specialstudier bredvid biblioteksarbete, som främst krävde mångsidighet och uppmärksamhet på dagens aktualiteter. Därför var det omöjligt att motstå ett erbjudande från Sigurd Erixon om ett arbete som assistent åt honom. Det var fråga om en mycket lös anställningsform. Visserligen tycktes det, som skulle bli en institution på Lusthusporten, finnas inom synhåll, men tills vidare höll vi till i Sigurd Erixons bostad på Tors-
tensonsgatan och i en extra duplett i anslutning till denna. Min uppgift kom huvudsakligen att gälla redigering av publikationer, som han höll i t ex Nordisk kultur och Folkliv. Blev det någon tid över fanns alltid hans anteckningsböcker från olika resor, vars material borde göras tillgängligt.

Men anställningen blev kort. Året var 1939 och på hösten bröt kriget ut. Under större delen av 1940 var jag inkallad på Gotland utan möjlighet att slippa loss. Till slut tröttnade Sigurd Erixon och meddelade, att han inte kunde hålla befattningen öppen för mig.

När jag omsider åter blev civil sökte jag mig alltså åter till bibliotek, denna gång till Stockholms stadsbibliotek. Trots allt började jag 1941 känna mig någorlunda färdig för licentiattentamen. Jag



Professor Sigurd Erixon i glatt samspråk med kollegan Sigfrid Svensson på det 11 nordiska folklivs- och folkminnesforskarmötet i Odense i juni 1952. Foto: LUF.

avhandlade om tid med von Sydow och tog en veckas tjänstledighet för resa till Lund med avhandlingen i bagaget. Om tentamen på kandidatstadiet minns jag ingenting. Antagligen var den därför rätt ordinär. Han visste nu att jag hade en vecka på mig och utnyttjade det. Vi träffades ett par timmar varje dag i hans hem, där tentamen fortgick som en konversation med utgångspunkt från något kapitel i min avhandling och utlöpare åt olika håll.

Avhandlingen var i stort sett skriven i von Sydows anda, men på någon punkt hade jag en annan åsikt. Han var villig att acceptera detta men ville ha en utförligare motivering före en eventuell publicering. Därav blev den gången intet.

Anledningen var en ny tjänst, men det är en annan historia.

Under tiden hade von Sydow fått sin lösa anställning som docent ersatt med en professur. Ämnets omfattning var ju självklar så länge han uppehöll tjänsten. Däremot blev det diskussion om formen när frågan om en efterträdare blev aktuell. Genom kontakt med båda de ämnesskapande bjässarna — så kan man väl kalla både Sigurd Erixon och C W von Sydow — fick jag redan dessförinnan då och då höra hur var och en såg på folk Kulturforskningen.

von Sydow hävdade att folkminnesforskaren, som rörde sig med skriftliga källor från många länder, främst behövde språkliga kunskaper parade med psykologisk insikt. Etnologen behövde enligt honom främst "snickarögon". Han tänkte därvid främst på föremålsredovisningen. Erixon ville lägga hela folk kulturen under sig och inkluderade därvid även sociologi. Om detta sade han en gång vid diskussion om gränsdragningen mot konsthistorien: "Om en konsthistoriker skriver om byråar så skriver en etnolog om byråar som har tillhört sjökaptener."

I den vetenskapliga produktionen arbetade de två på helt olika sätt. Erixon skrev tjocka, imponerande avhandlingar med massor av välbelagda fakta. Den vetenskapliga slutsatsen kunde dock ibland bli mager. Man fick veta hur det var men inte alltid varför. von Sydows produktion består till övervägande del av uppsatser utan imponerande volym. Hans goda minne rymde oerhörda mängder av stoff, men att tålmodigt redovisa detta med exakta källhänvisningar låg ej för honom. Han visste hur det var och drog sina slutsatser. Just detta att så mycket rymdes i hans huvud kan kanske förklara att hans omdömen fick ett drag av intuition.

Sedan ämnesuppdelningen i princip blivit löst har finslipningen skett på det personliga planet. Folk kulturen är ett mycket vitt fält. Det är en sak att behärska detta som bildningsområde och som undervisningsämne. En annan är att inom detta bedriva vetenskaplig forskning. Där beror mycket på personlig läggning och andra förutsättningar. Därför är det glädjande att den professorsstol, som Carl Wilhelm von Sydow snickrade till, efter renovering passat både för Sigfrid Svensson och för Nils-Arvid Bringéus.

Carl Wilhelm von Sydow.

Några personliga minnen

ANNA BIRGITTA ROTH

När jag skriver detta är det 50 år sedan jag tog studenten på Spyken i Lund. När festyan lagt sig gick jag innan jag for hem upp till Historiska museet för att ta reda på kurslitteraturen i nordisk arkeologi.

Professor J.E. Forssander råkade vara där och han frågade vänligt vad jag tänkte läsa. "Jo, förutom arkeologi hade jag tänkt läsa konsthistoria och litteraturhistoria." "Nej, det skall kandidaten inte göra. Kandidaten ska läsa folkminnesforskning! Den kombinationen passar bättre ihop." Jag undrade försiktigt vad folkminnesforskning var för ett ämne eftersom jag aldrig hört talas om det förut. "Jo, det är sånt där om tomtar och älvor!" Jag kunde bara kombinera det med tablåer för barn vid jultid, men beskedligt sa jag "ja" men undrade i mitt stilla sinne om det inte fanns någon ände på alla stolligheter folk kunde studera. Jag fick adressen till Folkminnesarkivet som då var inrymt på Sandgatan 12.

Även där fick jag uppgifter om kurslitteratur och lånade en del med mig hem över sommaren. Det var förmodligen min första kontakt med Margit Isaksson som kom att bli en god vän. Jag minns svagt att jag såg en storvuxen äldre man på arkivet. Men jag var alltför omtumlad för att samla alla intryck och min räddning var att "jag skall ju inte börja förrän till hösten". Jag borde ha god tid att smälta allt till dess.

De första föreläsningarna jag gick på hölls i gamla seminariebiblioteket, i Lundagårdshuset där man snubblade uppför trappstegen som var omväxlande höga och låga. Utanför föreläsningssalen vandrade stillsamt en äldre man, med händerna på ryggen — fram och tillbaka. Det var professor von Sydow. Förmodligen funderade han över några punkter i föreläsningen medan han granskade den nya kull av studenter som tumlade in.

Jag kan inte säga att jag kommer ihåg mycket från de första föreläsningarna. Det gällde att försöka hänga med, att klottra ned snabbanteckningar och samtidigt njuta av föreläsningen. Det visade sig att von Sydow var en av de bästa föreläsare jag någonsin skulle höra. Forssander var också en utmärkt föreläsare och gjorde skämtsamma verbala piruetter till studenternas förtjusning. von



Professor C.W. von
Sydow. Foto: LUF.

Sydows föreläsningar däremot, var lågmälda, utan publikfrieri. Möjligen kunde han själv bli så road av något han föreläste om att han omedvetet började småskratta och drog auditoriet med sig. Han hade tidigare som folkhögskollärare lärt sig att tala väldisponerat, klart och engagerande och givetvis utan koncept. Vid universitetet föreläste han också alltid utan annat stöd än några stickord med exempel för att belysa sina synpunkter.

Ibland kom jag på mig med att undra: skall han någonsin komma tillbaka till utgångspunkten för utläggningen? Eller: den här gången klarar han det aldrig! Men efter en lång och slingrande utläggning var han plötsligt tillbaka och man upptäckte länken mellan de till synes fristående exemplen. Föreläsningssmetoden sammanhängde i viss mån med dåvarande kurspensum. Det fanns inte mycket kurslitteratur eller sekundärlitteratur. Vi fick istället läsa texter av Eva Wigström, Nicolovius, Bondeson, Bruzelius m.fl. Det var deras direkta skildringar, givetvis tillrättalagda för läsekretsen. Med detta som bakgrund blev von Sydows föreläsningar kommentarer till det inlästa, och kompletterades av honom ytterligare med exempel. Det var den bästa pedagogiska metod man kunde tänka. Jag skulle önska mer av den också idag. Men det är få som har tillräckliga kunskaper om ett omfattande och heterogent mate-

rial och förmågan att knyta samman det på ett meningsfullt sätt. I detta var von Sydow en mästare.

Idag har vi en flora av kurslitteratur med kommentarer av olika forskare. Deras åsikter om materialet har blivit väsentligare än materialet självt. För mig är det fortfarande materialet, inte de enskilda åsikterna, som är det väsentliga. Det är i dag ett handikapp för studenterna att ofta tvingas läsa teorier av korthustyp. Respekten för materialet och skepsis mot teorier var förmodligen min främsta lärdom av von Sydows undervisning.

De korta stickord han använde för en föreläsning kunde man ibland finna på en lapp i någon av hans böcker. Jag minns särskilt en om ägget som symbol i olika sammanhang. Jag vill minnas att det var myten om världens uppkomst ex ovo. Eller ägget i alkemien, ett nytt liv liksom barnet, homunculus, ett resultat genom en förening, conjugatio. Symbolen kunde användas för ett nytt ämne, ett nytt liv, en världs uppkomst. Fruktbarhetsteorierna var très à la mode då men von Sydow försökte i sina föreläsningar framhålla att detta bara var *en* aspekt bland många möjliga.

Ägget åts till påsk inte bara för att det var en symbol för uppståndelse, nytt liv och "fruktbarkraft". Det var ju den årstid då äggläggningen kommit i gång och följaktligen den årstidens primör liksom det gödda ollonsvinet till jul. von Sydow ville betona de i och för sig naturliga processerna som blev utgångspunkt för seder av olika slag, inte någon sofistisk utläggning om "krafter" och symboliska system som ledde det enkla folket till att utforma sina seder. Ägget som påsksymbol kom Fabergé att göra sina eleganta skapelser till furstliga presenter o.s.v.

Om tankarna får liknas vid kalvar fördes de i ett trångt led i en bestämd riktning: till *en* bestämd teori, *en* uppfattning, en modell som tyvärr kulminerat i den moderna universitetsutbildningen. Man skall tänka i en viss riktning, anamma en bestämd modell — tills den är omodern. Teorierna har kommit att bli lika nyckfulla och överdrivna som någonsin Diors skapelser. Man måste till varje pris vara modern och följa senaste modet. von Sydow ville en gång visa möjligheten till och mångfalden av olika lösningar. Jag tror hans sätt att resonera kom att stimulera mig i samma riktning eller också hade jag redan en common sense-inställning som jag fann bekräftad genom honom.

Hans sätt var att gå egna vägar, ofta obekväma för honom själv, och utan tanke på att följa auktoriteter. Det senare förmodar jag kom att bli avgörande för min del.

Här passar också ett ord som jag hade haft för ögonen under 5 år i realskolan i Ängelholm. Högst uppe i aulan stod det skrivet att "Sanningen skall göra Eder fria!" Jag förstod inte orden då. Sanningen ledde ju till bestraffning och elände enligt min barnsliga erfarenhet.

Senare kom jag att tolka det på mitt sätt: Om du skriver utan förutfattade meningar det du anser vara riktigast, efter långa överväganden, utan att snegla åt beröm, följa modeflugor eller undvika obehag då blir du fri. Ingen kan påverka dig, du är öppen för allt och endast du själv kan forma din åsikt. Jag tror det var det von Sydow kom mig att förstå och känna.

"The roaring forties" betyder inte bara breddgrader. För mig var det också tiden när jag studerade vid universitetet i Lund. Den kännetecknades av striden mellan von Sydow och Martin P:son Nilsson. Martin Nilsson var som professor med självklarhet bunden till texterna i klassiska språk och litteratur. von Sydow hade i likhet med de engelska socialantropologerna och de amerikanska kulturanthropologerna kommit att intressera sig för de muntliga traditionerna och sederna i levande livet. Filologerna däremot var vid den tiden bundna vid texten som en i sig självklar utgångspunkt. Landsmålsupptecknarna var intresserade av ord och uttal, von Sydow däremot av *fälтарbetet*. När jag kom till USA första gången 1955 förstod jag att det var mitt andliga klimat. Det var befriande att även här träffa fältforskare som A.Kroeber, R.Lowie och L.Spier. Forskarnas resonemang kändes välbekanta.

När jag i efterhand reflekterat över motsättningarna mellan von Sydow och P:son Nilsson tror jag att det var just i denna olika erfarenhet som deras oenighet bottnade. Eftersom den klassiska litteraturen var knuten till författare hade man anledning att bara räkna med den enda versionen — och möjligen avskrifter och omarbetningar. Den hade fått sin litterära utformning av en författare med en bestämd avsikt.

För folkminnesforskaren var varje nerskrift av en muntlig tradition bara *en* av många möjliga. Den enskilda texten i filologisk mening hade inte samma absoluta värde. Den blev därför också betraktad som den version "som råkat bli nedskriven".

von Sydow klargjorde detta och vi försökte återge den muntliga traderingen så noga vi kunde. Nu i efterhand är det bara att konstatera att vi slagit in på en väg där vi fortfarande har långt kvar innan vi med bandspelarnas hjälp och en ny teknik kan se hur många fler språkliga nyanser både syntaktiskt och grammatikaliskt som är möjliga.

Jag har haft anledning återkomma till dessa problem i ett par arbeten "L.O." och "The difficulty of transcribing synchronic perception into chronological verbalization". Det senare kom Roman Jakobson att entusiastiskt utbrista: "Det har ingen skrivit om förut." Jag hade fortsatt en väg som von Sydow stakat ut. Från vårt praktiska arbete i fältet kom vi till motsvarande områden som de antropologiska lingvisterna vilka berikat filologin.

Romantiken hade lämnat bilden av den gode vilden och den kloke bonden hos vilken senare vi kunde söka våra egna rötter som

man envisas att kalla det idag. Engelsmännen som kulturanthropologer i en kolonialmakt upptecknade också traditioner från sina besittningar. Amerikanarna hade kommit att leva nästdörss med indianerna och kunde behöva lära sig något om dem enligt någras men långt ifrån allas mening. Katolska kyrkan gjorde uppteckningar av praktiska skäl för att kunna möta en främmande kultur med kunskap om den.

Det fanns ytterligare en sak som förenade forskarna i USA och Skandinavien. Ingen av oss hade manuskript i egentlig mening. Norden hade endast en ringa del i jämförelse med Europa i övrigt, då framförallt den isländska diktningen. Vi liksom amerikanarna måste själva gå ut i fältet och samla in vårt material och det gav också andra erfarenheter än språkforskarna den gången kunde ana.

Jag har nog inte förrän långt senare förstått betydelsen av denna enorma kulturella skillnad mellan t.ex. de romanska länderna och det fattiga Norden. Min nära vän professor James Carney vid Institute of Advanced Studies i Dublin sa en gång till mig: "Well, Anna Birgitta, you don't have our manuscripts so you are forced to go out in the field to get a material to study." Efteråt har jag förstått hur rätt han hade. Om vi haft samma rikedom av manuskript som Europa i övrigt hade filologien förmodligen blivit den naturliga arbetsformen med en aldrig sinande ström av manuskript.

Både amerikanarna och skandinaverna kom att få liknande erfarenheter utifrån situationen i fältet: kontakten med meddelarna, upptecknandet och sen det svåra arbetet med överförandet till skrivna text.

Malinowski fanns på våra litteraturlistor. Om han inspirerat von Sydow, Sigfrid Svensson framkastade frågan en gång, eller om det var en rörelse i tiden som var befruktande för båda vore intressant att få undersökt.

Allmogen var huvudintresset för insamlingen hos oss den gången. Det berodde ju på att folket för hundra år sen bodde till övervägande del på landet — c:a 80 %, medan förhållandet idag är det omvända. von Sydow kom också att öppna ögonen för hantverkarnas speciella traditioner och levnadsförhållanden. Även herrgårdarna borde undersökas, han kom ju själv från en sådan, liksom hans hustru Greta Rappe från det stora Drettinge i Småland. Även dessa människor var ju "folk" om än en liten grupp. Han vände också intresset mot städerna, deras innevånare och traditioner. Alla dessa våra insamlingar led av barnsjukdomar men även sådana måste passeras. Det som kanske framför allt kan räknas som von Sydows största insats var hans intresse för individens betydelse för anammandet av traditionen. Vad betydde individen som kreativ faktor och gruppen som reglerande faktor?

Med dessa synpunkter på den sociala struktureringen på individ och grupp kom han att få betydelse för det fortsatta insamlingsar-

Bronsstyett av A.M.
Cal-Nielsen, gåva til
C.W. von Sydow av
Axel Olrik och av von
Sydow till författaren.
Foto: M. Greifeneder.



betet på Irland som han älskade. Där kunde han studera traditionsbärare och deras repertoar, samspelet mellan berättare och åhörare. Det senare har i dag lett till ett nytt intresse för framförandet och berättandet: the performace som amerikanarna gärna kallar det. Sammanhängande med dessa frågor är också minspel och gester. Det berättade och berättarens personlighet uttrycks i dessa och de gör sitt intryck på auditoriet.

Genom sina skrifter och föreläsningar om genrer som olika sägner och rykten initierade han indirekt ett stort intresse för moderna sägner som tagits i arv av Linda Dégh och Bengt af Klintberg och som idag blivit nära nog ett eget ämnesområde. Carl Herman Tillhagen arbetade oförtrutet med folkliv och folksed inspirerad av von Sydow som stod honom nära.

von Sydow kunde aldrig tala om sin vän och lärare Axel Olrik eller Kaarle Krohn utan att rösten bröts. Jag är mycket glad att ha fått den lilla bronsstatyett som von Sydow mottagit av Axel Olrik en gång. Den föreställer ett gråtande gossebarn. Den skulle påminna mig om min plikt mot ämnet och mot min make. Den har stått på mitt skrivbord i alla år.

Det blev också glädjande nog finska forskare bl.a. Lauri Honko som gjorde von Sydows arbeten respekterade och accepterade. För det kan vi aldrig tacka dem nog. von Sydows egna elever kunde inte

föra hans talan. I Lund var vi alla redan märkta som getter. Att ta honom i försvar var lika illa som att spotta i motvind. Jag minns en diskussion en gång med vännen Carl Fehrman då jag ville försöka undvika attacken mot von Sydow genom att säga: "Mitt öga ser inte vännens brister. Arabiskt ordspråk". Carl Fehrman replikerade blixtnabbt: "Mitt öga ser inte motståndarens förtjänster. Persiskt ordspråk!"

von Sydow hade också haft en svår motgång när de långt skridna planerna på hans välförtjänta professur omintetgjordes.

Den akademiska världen kunde ibland bli kvävande för von Sydow. Han brukade gå på någon loge som Odd Fellows eller liknande för att "få träffa vanliga människor". Jag kunde förstå honom. Jag hade bott hos Agnes Malmström som gymnasist och student till dess jag flyttade in hos von Sydows. Aldrig har jag blivit så bortskämd som där. Hon var moster till Aina Erlander och jag träffade ibland Aina och Tage där. Agnes Malmström hade ett stort och glatt umgänge med bankdirektörer, affärsmän och hantverksmästare bland dem några av de förmögnare borgarna i Lund. Det var vattentäta skott mellan borgarna och akademistaten i Lund. Den enda gång dessa två grupper möttes var på Knutsbalen.

När Lars Widding en gång hörde att jag bott hos Ainas moster utbrast han: "Då måste jag berätta en historia. Jag frågade en gång Tage Erlander om det verkligen fanns några mörkblå högermänniskor i Sverige och då sa han: 'Ja! Ainas moster!' — Det måste vara Ainas moster du bodde hos!" — Jag kan bara konstatera att Erlander måste ha varit färgblind. Det var ett utmärkt skämt att välja just henne. I mina ögon var hon närmast skär. Det var till dessa borgare i Lund som von Sydow ibland måste ta sin tillflykt — undan akademikernas elakheter.

Oviljan mot von Sydow och hans elever var stor. Själv blev jag likväl välvilligt behandlad av både Forssander och Ragnar Josephson som båda erbjöd mig amanuensjänst. Bland hans elever skulle jag vilja nämna Karin Ekman Danver sedermera gift med landshövding Reimer Johansson i Halmstad. Hon var ett enormt stöd för mig. Hennes vänskap och hennes *savoir vivre* var befriande. Det var en liten grupp jag kom att tillhöra. Bland dem var också advokaten John Pape från Helsingborg. Jag hade som barn nästan dagligen i Engelholms tidning sett en annons om Papes advokatbyrå strax under annonsen om termogenvadd, med en djävul ur vars mun det slog lågor. Om den inte stod över stod den under Papes annons och blev oupplösligen förenad med namnet Pape. Jag lärde känna honom som en utomordentligt vänlig och intressant jurist som kom med häpnadsväckande intressanta upplysningar från sitt arbetsområde och gav oss ett vidgat synsätt.

En annan i gruppen var Per-Olov Fallenius gift med Margareta Richert vars far då var minister i Berlin. Karin, Per-Olov och jag



Karin Ekman
Danver (1903—
1975).

skulle försöka lära oss keltiska. von Sydow var av den uppfattningen att man bara behövde läsa en och samma bok tillräckligt många gånger för att förstå innehållet. Vanligen kom vi med tre olika läsningar och lösningar. Vi stirrade på varandra och bokstäverna — som var dubbelt för många för uttalet — och de bligade tillbaka lika otillgängliga för oss som vi för dem. Vad man än kunde säga om von Sydow, någon bra språklärare i gaeliska var han inte, inte heller i rumänska som jag också tvingades pröva på. Karin Ekman tjänstgjorde som amanuens på arkivet och jag minns när hon upptäckte att en av arkivets flitigaste meddelare börjat skriva av en småländsk folkminnesskildring. En annan som skarvade var P.G. Petterson i Sillhövda. Om någon student lade fram ett extra intressant exempel kunde vi bara titta på varandra och nicka och säga: "P.G. Petterson i Sillhövda!" Det stämde alltid. På ett sätt var dessa exempel bra för de visade att traditionen i allmänhet var så homogen, att det omedelbart märktes när något avvikande kom in i bilden.

Fruktbarhetsföreställningarna och dito symbolerna kom von Sydow att framhålla att de folkliga benämningarna på pudenda och dessa ords användning inte hade med fruktbarhet att göra utan var burleska, ofta pejorativa benämningar. Det ledde till utformandet av en speciell frågelista om folkliga benämningar och talesätt. Den medförde mycken diskussion och konfiskerades förmodligen av

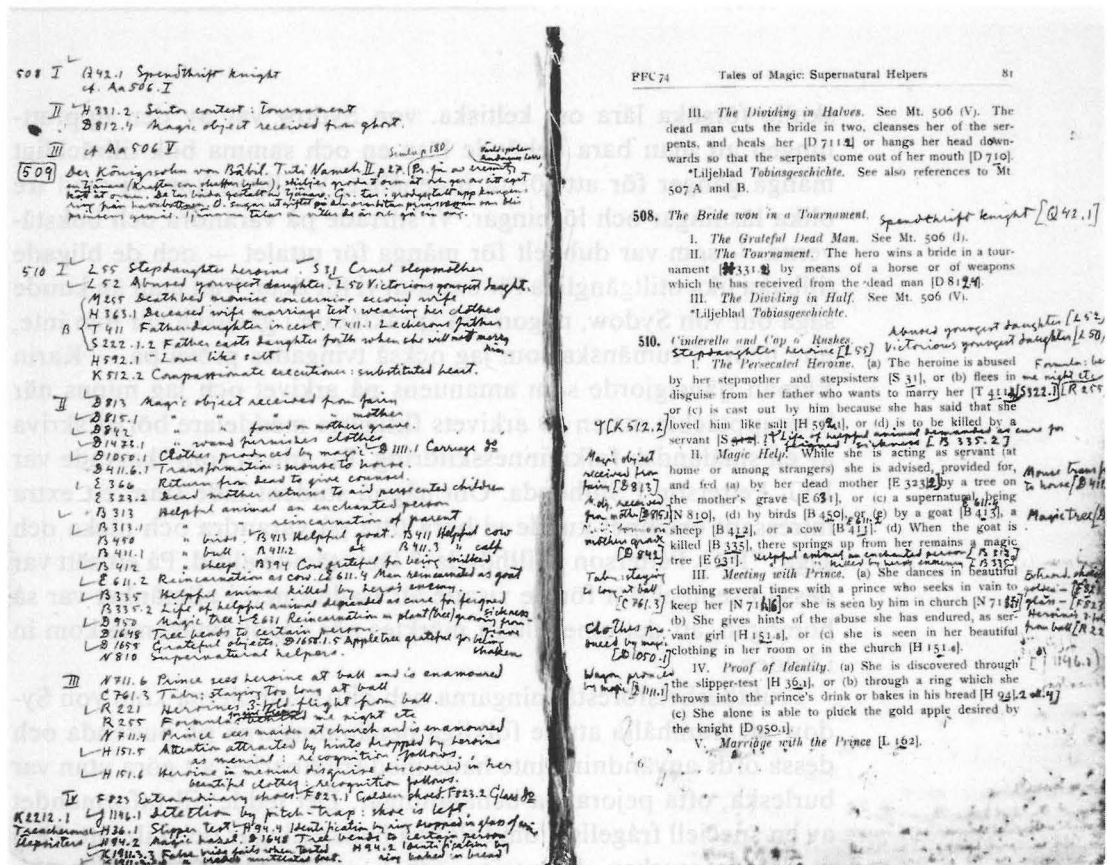
vaktmästaren. Han förstod ju inte avsikten med frågorna, men var mån om institutionens anseende!

När kriget kom till Norden i april 1940 och det var osäkert om några studier kunde fortsätta fick jag erbjudandet att bli von Sydows amanuens mot fritt vivre. Jag har för övrigt aldrig sett von Sydow så uppbragt som den 9 april när han stegade i väg för att begära sitt omedelbara utträde ur svensk-tyska föreningen.

Jag skulle hjälpa honom att göra färdig "Våra Folksagor". Jag fick gå till U.B. och slå upp litteratur. Sen skrev jag mödosamt ihop mina iakttagelser i ett kapitel och lämnade det till von Sydow. Till min nesa läste han det jag skrivit och skrattade tyst så hela hans stora kropp skakade. Då hade han fått den anledning han behövde att sätta sig ned och skriva om kapitlet. Så gick det kapitel efter kapitel. Sven Liljeblad hade försökt hjälpa honom tidigare, dispositionen var redan klar — och något hade Liljeblad skrivit men sen hade han gett upp.

Under denna tid satt von Sydow vanligen vid sitt skrivbord vid det stora fönstret ut mot botaniska trädgården. Mitt skrivbord stod

Uppslag i von Sydows interfolierade exemplar av Aarne—Thompson med införda tillägg bl.a. till Cinderella. Tillägen kan ibland omfatta tiotals lösa och fullpräntade blad. Gåva av Stith Thompson till författaren.



John Bauers troll snidade av Carl Adolf (Max von Sydow) som skolpojke, ett lämpligt motiv för sonen till sagoforskaren C.W. von Sydow. Foto: M. Greifeneder.



vid fönstret mot professor Edlings villa, Tunavägen 5 förmodar jag eftersom von Sydow bodde på Tunavägen 7.

von Sydow gick vanligen upp vid fyratiden på morgonen och satte sig att översätta sina irländska sagor. Jag var lite stött över att han lade så mycket tid på dem i stället för på "Våra Folksagor". Glädjande nog har dessa översättningar, som jag betraktat med blandade känslor, till en del blivit postumt utgivna och kommenterade av Jan-Öjvind Swahn som även han skrev sin doktorsavhandling om en saga nämligen den om Amor och Psyche.

Ett annat tråget arbete var von Sydows ständiga införande av Aarne-Thompson's nummer och nummer från Thompsons Motif-Index i sina många olika tryckta sagosamlingar. Dessa nummer förde han sedan in i sitt eget interfolierade exemplar av Aarne-Thompson's The Types of the Folktale.

Thompson fick sedan von Sydows exemplar för att föra in hans kompletteringar i sin nya edition. Ett samarbete på hög nivå och i det tysta. När Thompson efter åtskilliga år var färdig med sitt arbete sände han den till mig som han visste hade stått von Sydow mycket nära. Nu är den en av mina käraste böcker — ett minne av två goda vänner och framstående forskare.

Det blev för mig två oförglömliga år när jag dagligen arbetade tillsammans med von Sydow — tills jag gifte mig i augusti 1942. Han kom i viss mån att bli en ersättning för den far som jag förlorat när jag var sju år gammal.

Det blev ett alldeles speciellt förhållande mellan oss som jag inte upplevt varken förr eller senare. Jag tror det bäst kan liknas vid ett joking relationship där den unga får lov att tala öppet och skämta med en äldre man eller kvinna, oftast en släkting, på ett sätt som inte är tillåtet med andra utanför detta speciella "relationship". Det blev många historier från von Sydows Småland, om mostrar och fastrar och inspektorer och vad de nu var!

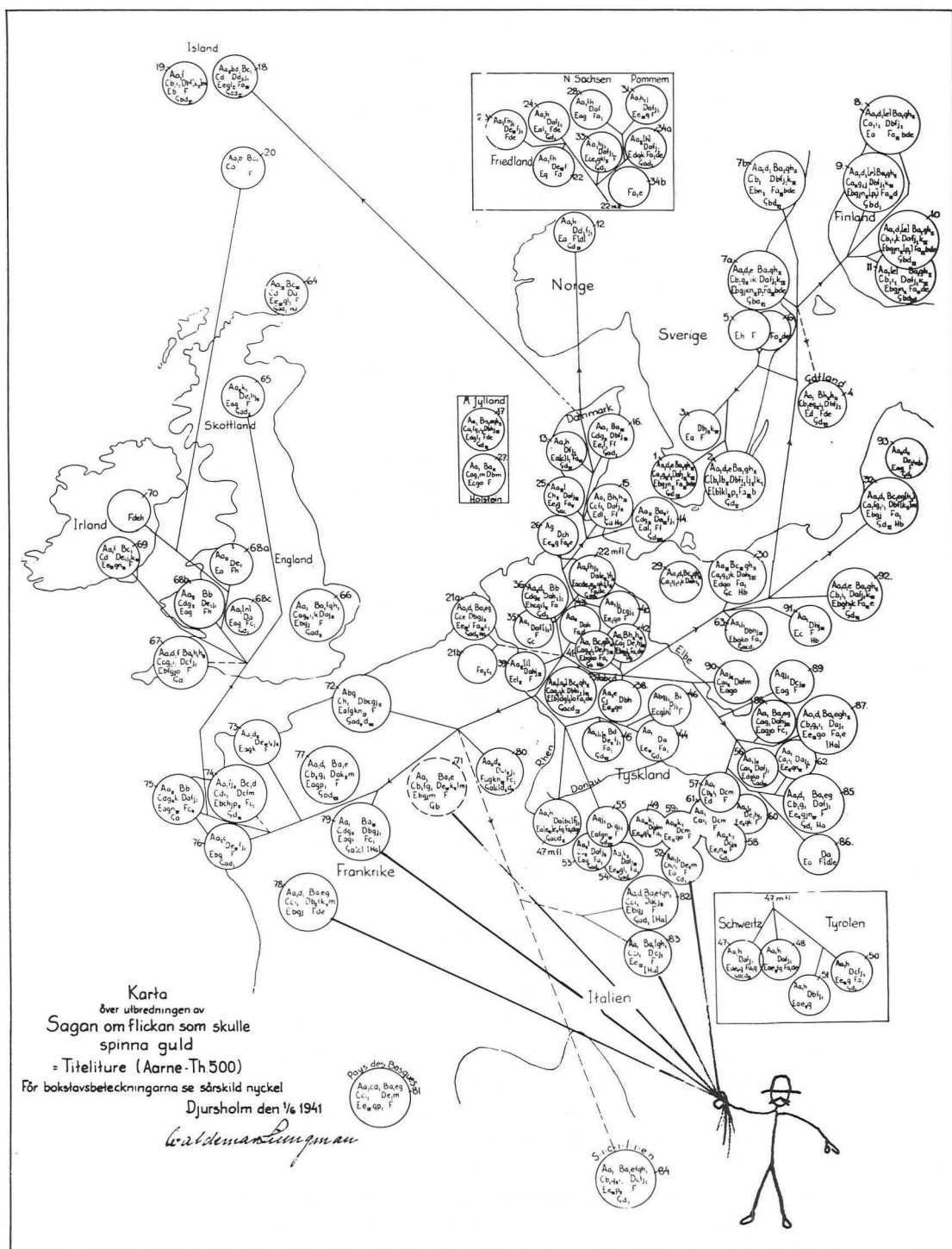
Inspektoren kom springande upp till huvudbyggnaden och undrade flämtande: "Är det med Fruns goda minne som barnen eldar under ladan?" Det var det nu inte men man kan ju aldrig veta med fint folk. Eller när mostern echaufferad och förfimrad av fransmannens besök älskvärt hälsade honom: "Aujourd'hui, Aujourd'hui!" till hans stora förvåning.

von Sydow var en utmärkt historieberättare. Det märktes när han berättade fritt för barnbarnet Marianne eller när han läste högt om kvällarna. Det fanns hos honom en speciell begåvning som kom igen hos sonen Carl Adolf mera känd som Max i sin internationella karriär. Också den yttre gestaltligheten mellan dem var stor framgår av fotot av von Sydow i jackett, s 31.

Även Greta von Sydow var en utmärkt historieberättare. Hon hade den högvälbornas och förmögnas självklara auktoritet parad med enkelhet och vänlighet. Hon var ett starkt stöd för sin make. Hon stod med båda fötterna på jorden vilket ytterligare markerades av de rejäla sandaler hon gärna bar. Hon kom att bli vår nära vän ända till sin död.

Hugskott blev inte bara tankar, de formulerades ibland. Jag minns en gång när von Sydow var upprörd över forskarnas stelbenthet: att göra musen till en fruktbarhetssymbol när det var en vanlig benämning för vulva! Jag kunde inte hålla inne med kommentaren: "Jaha, och när katten är borta dansar mössen på bordet!" (Det var min ungdomliga frispråkighet, ett arv från fäder i Bjäre, detta härad som Eva Wigström fann vara det gudlösaste och värsta av alla i Skåne vilket i viss mån bekräftas av religionssociologernas kartor där Bjäre är en vit fläck.) Vi fick båda hjärtligt roligt åt denna olämpliga association.

Ett av dessa skämtsamma tillfällen har gått in i litteraturen. von Sydow var på Folkminnesarkivet och hade just läst en uppsats av Waldemar Liungman i Rig 1941 och reagerade väldigt negativt inför hans slutsatser. Liungman hade ritat en massa cirklar över Europa för att visa sammanhang mellan de varianter som cirklarna representerade. Jag stod bredvid och tittade på kartan. Plötsligt fick jag ett infall, tog min penna och ritade snabbt en gubbe i Italien med snören till cirklarna: "Se här, det är ju en italienare som säljer ballonger!" von Sydow fick sig igen ett gott skratt och presenterade delvis sin kritik av Liungmans uppsats under rubriken "ballongknippemetoden" (Rig 1943 s. 5).



"Ballongknippet" och "gubben" — rekonstruktion med Helny Carlssons benägna hjälp.

Både Sven Liljeblad och Inger Margrete Boberg lyckades i sina avhandlingar visa att von Sydows teori var riktig — om sagorna som indoeuropeiskt arv vars olika utbredningsområden sammanföll med det romanska, det germanska och det keltiska språkområdet. Jag hade på mina kartor fått liknande utbredningsområden i Europa men detaljmotiven visade på en släktskap med Främre Orienten, dels med Östeuropa dels med Sydeuropa. Den nordeuropeiska traditionen hade detaljmotiv som inte förekom i Sydeuropa men väl i Östeuropa vilket visade att vår tradition kommit från Östeuropa ej från Sydeuropa.

Jag har många gånger stött på liknande fenomen — med släktskap i detaljer mellan näraliggande områden — t.ex. hos nordamerikanska indianer vilket tytt på en spridning i det geografiska rummet.

I arvet från Tylor och Frazer fanns försöken att följa utvecklingen för vilken Darwin satt en biologisk modell. I en förenklad trestegsetapp tänkte sig evolutionisterna att religionen skulle ha utvecklats från animism till polyteism till monoteism; äktenskapet från promiscuitet till polygami till monogami — från kaos till ordning.

Animism och själsföreställningar intog en viktig plats i von Sydows undervisning under 30-talet. Trettio år efteråt hade jag en praktisk möjlighet att pröva frågan bland indianstammar som nyligen dragits in i den västerländska kulturkretsen. Jag fick några förbluffande resultat genom att undvika ord som själ, kraft, ande, i mina frågor — för att undvika ekoeffekt. I Alaska dök inga sådana ord upp. Sju år senare provade jag samma frågeteknik i Kanada nära det nu så bekanta Calgary bl.a. men där återkom dessa ord ofta, ofta — använda av sagesmännen ej av mig. (Materialet finns deponerat på Museum of Man, Ottawa.) Mina förslag till förklaringar är publicerade men oväsentliga i sammanhanget. Men det visar hur frågeställningar som 30 år tidigare gjort ett djupt intryck kunde naturligt aktualiseras tack vare en god lärare som givit intresse för problemen och som aldrig tog någonting för givet.

En människa har inte mer än en viss tidrymd utmätt. De problem som väckte mitt intresse i unga dar följde mig genom åren, intresset för myt, rit och sägen, för tro, själ, kraft och ande. Det kunde jag pröva här. Jag visste att detta var en av de många saker jag ville göra. Jag visste också att det var omodernt och att unga forskare, när jag sökte mig till så avlägsna platser som möjligt, undrade varför jag inte undersökte hur indianerna inlemmades i industrier och arbetsliv i Nordamerika. För det första skulle jag då ha varit i kuststäderna med fiskeindustrier. Det är undersökningar som kan göras även nu av intresserade forskare. Dessutom är indianernas förhållande ekonomiskt och socialt i dag väl kända av socialarbetare och andra, som följer deras livsvillkor. Det jag var intresserad av var,

som alltid säges, åtkomligt i sista minuten. Det var också frågor som för mig var viktigare än att hänga med i de moderna undersökningarna som i och för sig hade varit nog så intressant. Här kunde jag använda min utbildning och mitt speciella intresse. To thyself be true!

Själv har jag aldrig kunnat komma förbi von Sydow. Jag kan ha applåderat, opponerat mot eller utvecklat vidare problem eller förslag han lade fram. Jag ville följa upp frågor om termernas innebörd som stod för olika genrer eller föreställningar. Det ledde över till problem som rörde sättet att tänka och uttrycka sig hos meddelare såväl som forskare vilket har sin betydelse för källkritiken och värderingen av materialet.

Om motsättningarna mellan folkloristik och filologi har överbryggats genom den moderna lingvistikens gäller detta också de tidigare motsättningarna med historikerna. De senare var även de vana att arbeta med redan befintliga texter framför allt i form av kamerala handlingar eller dokument.

Etnologer/folklorister hade att arbeta med muntlig tradition och etnohistoria var ett sen länge välkänt begrepp i vår disciplin. I de moderna historikernas intresse för t ex "levnadsöden" fann de problem som etnologerna länge arbetat med.

I Frankrike har de moderna forskarna med sin "mental history" å sin sida mött de problem som vi folklorister/etnologer långt tidigare arbetat med. Det är glädjande att se att dessa franska forskare liksom italienarna båda med sina enorma arkiv har kunnat berika forskningen på ett utomordentligt sätt. Jag tror deras forskningsmetoder skulle glatt von Sydow.

För von Sydow bekräftades det gamla talesättet att ingen är profet i sitt egen stad. Jag har försökt undvika att skriva en lovsång till en avhållen lärare och vän. Den bästa hedersbevisning som givits honom är den som hans egen forskning rönt på så många håll.

På Sigfrid Svenssons tid

SVEN B. EK

Många människor utanför forskarsamhället har nog någorlunda riktiga föreställningar om vad en arkeolog är. Etnologen ter sig betydligt suddigare. Lättast förklaras denne med en äldre synonym — folklivsforskare. Då *tror* sig folk i alla fall veta.

Men om etnologin fortfarande inte har lyckats göra sig begriplig i själva folkhemmet så har den i gengäld blivit till ett nytt begrepp inom forskarsamhället. Det är inte bara så att tankar, metoder och forskningsmål lånas in av andra discipliner: det finns också på många håll i forskarvärlden en påtaglig respekt för den etnologiska forskningen. Och i det massmediala skiktet mellan forskarsamhälle och folkhem anlitas en del av etnologerna som samtids- och framtidsvisionära gurus. Det råder inget tvivel om att vi befinner oss i en period när vi fortfarande kan förstärka och förbättra våra vetenskapliga ställningar — också inåt. Men naturligtvis också förlora dem.

Mycket av det som nu har förverkligats av institutionsuppbyggnad, uppmärksamhet och vetenskaplig respektabilitet upplevdes bara som en dröm och ett osäkert mål för den etnologgeneration som började sina studier omkring 1950.

Vad folklivsforskning var visste jag inte när jag valde ämnet, d v s mer än att det var ett lämpligt ämne att fylla ut en museiexamen med. Själv skulle jag bli konsthistoriker eftersom jag ägnade mig åt eget "konstnärskap". Spekulativ till min läggning hade jag inte mycket till övers för bondska föremål av alldagligt slag. Dock blev det tämligen omedelbart folklivsforskningen för min del, trots att den samtidigt konkurrerade med både arkeologi och konsthistoria.

Den omedelbara anledningen var nog Edvard Westermarck, den finländske etnografen och filosofen. Ett av hans verk ingick i kursen. Utan tillgång till litteraturförteckningen kan jag inte säga vilket. Hur som svarade det mot det filosofiska hos mig, det öppnade tankevägar till kulturella processer och olikheter och till den vetenskapliga fantasin.

Med detta vill jag ha sagt att det inom den musealt inriktade utbildningen fanns öppningar åt andra håll. Snävheten var inte så stor som den kanske ter sig för senare generationer. Ingen trodde

naturligtvis egentligen att föremål vandrade av sig själva. Att ämnet behandlade människor var alldeles klart. Det gavs antropologiskt utrymme t ex för Ruth Benedict, Ralph Linton, Margaret Mead och senare Robert Redfield.

Bland de svenska forskare som hjälpte till att väcka mitt intresse för folklivsforskningen hörde von Sydow och Albert Eskeröd, vilket var föga egendomligt eftersom de representerade den individualpsykologiska riktningen inom ämnet och jag själv helt amatörmässigt vurmade för psykoanalysen. Det borde ha predestinerat mig för folkloristiken. Antagligen var det ett ännu starkare intresse för den amerikanska kulturanthropologin, bekantskapen med Karl Marx och min lärares materialistiska inriktning som ledde till att jag i stället kom att fastna för den kollektiva människan i hennes materiella och sociala vara.

Skaran materiellt och socialt inriktade folklivsforskare var naturligtvis inte enhetlig. Där fanns "praktikerna" som målmedvetet siktade mot museiverksamheten och där fanns "teoretikerna" som redan då såg folklivsforskningen som en viktig, fristående kulturanalytisk vetenskap även om själva ordet kulturanalys inte förekom.

Även om man delade huvudintressen levde man i ett vetenskapligt konkurrenssamhälle. Det blev man tidigt klar över. Man konkurrerade på ett tidigt stadium inbördes om akademiska tjänster som hägrade i ett mycket avlägset fjärran. Och man konkurrerade vetenskapligt med andra discipliner. Inom den lilla fraktion jag själv tillhörde var sociologin den vetenskapliga huvudfienden. Det var den, inte t ex historia, man jämförde sig med — naturligtvis på ett fördelaktigt sätt. Också detta kan visa på en ofta förbisedd dimension i den "gamla" folklivsforskningen.

Hos dem jag arbetade med och mot — alltså de som siktade mot en licentiatexamen eller en doktorsgrad utvecklades överlag en stark tilltro till folklivsforskningen som en nödvändig vetenskap. — Jag har faktiskt varit med om något så kuriöst som att en i anden brinnande studerande och värdinna vid ett postseminarium på fullaste allvar utbringade ett leve för folklivsforskningen. Som infödd lundaskeptiker blev jag naturligtvis våldsamt generad. — Men vi plågades av den brist på respektabilitet vi upplevde, framför allt inom forskarsamhället. Längre, alltför längre var folklivsforskning "det där med tomtar och troll". Sällan såg jag min lärare Sigfrid Svensson så upprörd som när han och hans ämne presenterades i studenttidningen Lundagård med orden "dansar folkdans i knätofsar" — eller hur det formulerades exakt.

Kan det vara så att folklivsforskningens respektabilitetssträvanden under den tiden lade grunden till den senare, så beklagliga distanseringen från folkloristisk forskning och museal kompetens?

Hur som har mycket hänt.

Sigfrid Svensson

FÖRSYNT FORSKARE FLITIG FOLKLIVARE
FOTVIG FOLKDANSARE



Hej tomtequbbar, dra åt skogen
Och rädda tofflorna med er!
Hejsan, allt gammalt skrock på logen
Och alla allmogeseder!
Om allt sånt där
Oss Sigfrid lär
Med mycken möda och stort besvär.

Hej Ystaboar stå i glasen
Och vårda villt traditionen
Om än ni skulle bli i gasen
Inspektör står för nationen.
Han klubban för
Och får gehör
Med mycken möda och stort besvär.

Hej Sigfrid, Du i dräkt och linne
Din forskarkraft må bevisa
Längst innerst in Du i ditt sinne
Är "Maj och midsommarvisa".
Du är oss kär
Och populär
Förutan möda och stort besvär.

Q

Det är hedersamt att få
en Q-vers hur den än lå-
ter. Bild: Tryggve
Emond. Text: Bertil
Romberg i Lundagård
1951:13.

I dag, när alla etnologiska institutioner har begåvats med ett flertal forskare och lärare kan det vara motiverat att erinra om gårdagen då professorn ofta var den ende läraren och forskaren vid institutionerna, då och då förstärkt av en docent med en sexårig livstid. I bästa fall. Det var en tid då den studerande på ett helt annat sätt än nu var utlämnad åt sina personliga resurser. Seminarierna inbegrep alla från den färskaste nybörjaren till den snart färdiga doktorn. Det var en intellektuell miljö som kunde upplevas som förstummande eller stimulerande, beroende på vars och ens läggning och förutsättningar. För alla riktningar var det nog en hård miljö. Föreläsningarna hölls av professorn, alltså för folklivsforskningens del av Sigfrid Svensson.

Om von Sydow var en inspirerande föreläsare gäller detta knappast hans efterträdare. Jag minns Sigfrids föreläsningar som en lång rad musealt orienterade föredrag i ett mörker som svagt upplystes av de gammalmodiga skioptikonbilderna. Det primära målet för eleven var att hålla sig hjälpligt vaken och inte trilla av stolen. Det ska dock erkännas att jag aldrig varit den gode lyssnaren och att mörker har en rogivande effekt på mig. Även så hävdar jag bestämt att den skrivande och diskuterande Sigfrid Svensson var oändligt mer inspirerande än den föreläsande, även om det sakliga innehållet var detsamma i ord och tal. En del av föreläsningarna uppfattade emellertid också jag. Som nybliven docent bad jag att få ta del av några av Sigfrids föreläsningsserier som var av särskilt intresse för mig. Tydligen gjorde emellertid också han själv en åtskillnad mellan den föreläsande och den skrivande Sigfrid Svensson, för han vägrade blankt med hänvisning till att föreläsningarna var avsedda att åhöras, inte läsas.

Tentamina var en viktig del av undervisningen men jag förbigår dem, eftersom de för mitt vidkommande städse var katastrofala. Jag hade kanske alltför mycket tagit fasta på Sigfrid Svenssons ord att det viktigaste med kursinläsningen var att man i en framtid skulle veta i vilka böcker man skulle söka efter den relevanta kunskapen —. Det väsentligaste vid själva tentamenstillfället var att man kunde föra någorlunda logiska resonemang om principiella frågor. I varje fall genomfördes tentamina för min del på det viset. Så här efteråt kan jag gripas av en lätt misstanke om att det berodde på att tentator hade insett att jag inte bara var svag i detaljkunskaperna utan därtill klen också när det gällde namn, årtal och titlar. Jag är fåfäng nog att antaga att han i så fall hade en klok motivering för sin vidsynthet.

Den personliga handledningen existerade knappast i normalfallet. Tanken att professorn skulle ta sig genom en licentiat- eller doktorsavhandling som om det vore en skoluppsats hade då varit helt absurd. Min lärare hade aldrig sett min lic-avhandling förrän den blev framlagd. Eftersom den inte alls svarade mot hans bild av

vad den borde handla om — ordet kvarnar var väl den enda gemensamma nämnaren — uttryckte hans ansikte en mild förvåning. Men överraskningen var inte så stark att den resulterade i ett djupnande engagemang i arbetet med den efterföljande doktorsavhandlingen.

Sigfrid Svensson var alltid beredd att ställa upp för frågor — kortfattat besvarade — men hans grundinställning var nog att forskningsprocessen var den resandes ensak. Det var en darwinistisk uppfattning som han delade med flertalet kolleger vid den tiden. I Sigfrids fall uteslöt inte detta ett socialt ansvar och mänskligt medkännande. Han hade personliga idiosynkratier — stundom obegripliga — men generellt var han den gode kamraten/fadern som bemödade sig om att hjälpa de sina. Självständigheten och originaliteten var emellertid ett sorteringsinstrument som användes obevekligt och framgångsrikt när det gällde dem som ville gå vidare. Den som verkligen gett sig in i leken — med professorns gillande — fick stå sitt kast. När jag en gång yttrade tvivel om min lekamliga akademiska framtid, blev Sigfrids svar kortfattat: "Nog fan föder Gud väl höken." Riktigt lugnad blev jag inte. Som docent satt jag senare under tre jular och undrade om jag hade något ett-



Sigfrid Svensson föreläser. Karikatyr i Skånska Dagbladet den 9 februari 1959.

Sigfrid Svensson på kongressbesök i Falun sommaren 1966. Foto: K.G. Svensson, Falun.



årsförordnande för mig och min familj vid nyåret. När det gäller den akademiska anställningstryggheten har inte mycket hänt. Etnologer är fortfarande umbärliga.

Naturligtvis använde doktoranderna sig i olika utsträckning av lärarens kunskap och beredvillighet att dela med sig. Men en handledning i våra dagars mening var det aldrig tal om. Seminarierna erbjöd det bästa undervisningstillfället men här var det i hög grad fråga om en kollektiv kunskapsprocess.

Den kritik som framfördes av seminariedeltagarna — med undantag av professorn — var oftast starkt negativ. Vi sökte felen och när vi fann dem — som vi tyckte — drog vi oss inte för att redovisa dem på ett oförblommerat språk. Ett seminarium var en intellektuell tvekamp där det goda i det framlagda arbetet sällan togs upp som en förmildrande omständighet. Detta var naturligtvis inhu-



Brita Egardt, som varit knuten till Folklivsarkivet under tre professors tjänstetid har svarat för kontinuiteten på institutionen. Foto: G. Alsmark 1974.

mant och ett utslag av en akademisk tradition. Å andra sidan skadar det inte att påminna om att den negativa kritiken ytterst har en positiv effekt. Jag skäms inte att erkänna att jag i dag kan sakna den öppenhjärtiga hårdhet som då gjorde seminarieduvningarna kreativa — för dem som överlevde. I all akademisk traditionalism och personlig konkurrensmentalitet var ändå dessa seminarierättegångar på sitt sätt uttryck för en vetenskaplig kollegialitet.

Seminariespråket var ett problem för de nya och är väl det fortfarande. Som nybliven folklivsstuderande hänfördes man av det distinkta uttalet och den skenbart logiska pregnansen hos opponentererna. Det som egentligen var bra i ett framlagt arbete kunde därigenom te sig dåligt. Väktaligheten kunde då som nu fira otillbörliga triumfer. Dessbättre gavs det inte någon lärarsanktion för detta.

I lundaseminariet existerade inga färdiga sanningar. Ledarens modereringar skapade det nödvändiga utrymmet för den egna reflexionen som kom med tiden. I slutänden resulterade det svenskska seminariet i så skilda men ändå stabila avhandlingar som Nils-Arvid Bringéus "Klockringningsseden i Sverige", Brita Egardts "Hästslakt och rackarskam", Allan T Nilsons "Studier i svenskt repslugeri" och min egen "Väderkvarnar och vattenmøllor", olästa av många av dagens etnologer men förvisso byggstenar

i den nuvarande etnologiska vetenskapliga respektabiliteten. Allt började inte efter 1965.

Skillnaden mellan 1950—60-talens forskarutbildning och 70—80-talens är naturligtvis oerhört stor, som framgått ovan. Jag ska beröra ännu ett område — teorifientligheten för att tala med Hermann Bausinger. Teoretiskt sofistikerat var lundaseminarieret inte vare sig i positiv eller negativ mening. Jag minns ett seminarium, då jag skapade stor förvirring genom att ge "spridning" och "utbredning" skilda begreppsliga innebörder. Det fanns dock i lundaseminarieret en teoretisk klarsyn enligt min mening, framför allt företrädd av min kollega Brita Egardt som i mitt tycke var seminariets främsta tillgång — Sigfrid och andra i all ära. Men vi diskuterade inte teorier i sig eller såg dem som självklara instrument för forskningen. Teorin var alltid förenad med material och empiri. Detta var på en gång seminariets svaghet och styrka. Men sin historiska och materialistiska inriktning var Sigfrid Svensson själv en broms för den renodlade teoretiska penetreringen, även om han med "Bygd och yttervärld" var den förste folklivsforskaren som genomförde en systematisk problemundersökning.

Trots frånvaron av särskilda teoretiska seminarier utvecklades väl ändå en hygglig symbios mellan teori och empiri i lundaforskningen. Om man inte trängde in i övergripande teoribyggnader så läste man böcker av andra författare med teoretiska åsikter. Efter ca femton års krav på större teorimedvetenhet och vällovlig teoretisk inläsning ter sig dagens etnologi inte så olik gårdagens, om man håller sig till de teoretiska resultaten av tankemödan. Kanske är det så att etnologins styrka framför allt ligger i den empiriska kunskapen. Säkert är det i varje fall lyckligare om den etnologiska empirin förändrar teorin än om teorin tillåtes omforma verkligheten. Med sådana tankar röjer jag att jag är en präglad lärjunge till lundaseminarieret och Sigfrid Svensson. Därtill kommer jag in i ett vetenskapligt konfliktfält och sätter därför punkt.

En del av undervisningen har förbigåtts här, nämligen seminarieresorna och kongresserna. Kurserna inrymde engelsk litteratur, tysk och fransk — den senare i maskinskriven svensk översättning dessbättre. De nordiska och europeiska överblickarna var viktiga, eftersom folklivsforskningen fortfarande sågs som en museivetenskap. Professorn själv var internationellt sett främst tyskorienterad. Några resor till Tyskland företogs emellertid inte. Man kan undra över om den främsta anledningen var Sigfrids mycket starka antinazism eller motviljan att längre tider lämna hemmet och den älskade hustrun Ebba. Hur som ledde han sina seminarieresor till mål som Tomelilla, Göteborg och — någon gång — Stockholm. Utläningar som danskar, tyskar och någon engelsktalande togs emot och trakterades till seminariets skräckblandade förtjusning på en österlensk variant av respektive språk. I relation till tyskan tror jag

att Sigfrid ansåg sig vara tvåspråkig. I själva verket stod han nog i samma förhållande till tyskan som till sin bångstyriga Volvo som han "ryggade" när han skulle backa. Antagligen är det just sådana ofullkomligheter eller avvikelser som gör det möjligt att älska en annars vördad lärare.

Sigfrid Svenssons internationalism var således begränsad i det faktiska geografiska rummet — själv ledde jag på 60-talets slut de första utomnordiska seminarieresorna till Frankrike och Tjeckoslovakien. Men han månade om de nordiska kontakterna och i det fallet var han nog mer klarsynt än de flesta av oss är i dag. Som ung fil kand fick jag förmånen att delta i en oförglömlig folklivsforskarkongress i Bergen 1955. Jag fick uppleva som jag trodde sedan länge avdöda forskare, hämningslöst framträdande med de gräsligaste antikviteter (som jag ansåg), sicksackspåren i nysnön efter lundaseminariets eminente nordiske docentstipendiat Helmer Teggengren efter den inledande festen men framförallt mycket givande internordiska diskussioner i en yngre etnologgeneration. Det var en kreativ tid för mig då tankeutbytet försiggick mellan unga forskarindivider och inte mellan avindividualiserade, ovetenskapligt aggressiva skolor och lärosäten. Visst hade vi väl också då våra grundmurade meningar men det gällde inte att vara bäst i en catch-as-catch-can match. Det fanns en vetenskaplig övertygelse som gick att förena med en viss generositet. Det fanns helt enkelt i Bergen och i lundaseminariet en öppenhet för pluralism och diskussion.

På den punkten har nog utvecklingen inte lett till något bättre i etnologsamhället. I det fallet är det ur en vetenskapshistorisk aspekt motiverat att undra över vilken effekt motsättningen mellan forskarna och personerna Sigfrid Svensson, Lund, och John Granlund, Stockholm, har haft långt efter det att de bägge slutat sin aktiva gärning. Eller annorlunda uttryckt, när går forskarnas personliga behov av identitet och betryggande symbolik över i ren ovetenskaplighet? En fråga som jag tillåter mig ställa till både mig själv och andra utifrån den viktigaste erfarenheten av lundaseminariet — nämligen tvivlet, inte vissheten. Jag är gammalmodig nog att mena att den vetenskapliga övertygelsen måste rymma tvivlet för att bli en bra vetenskap. Där har nog tiden gått förbi det svenssonska seminariet. Eller är det helt enkelt så att markeringen av tvivlet numera inte har ett vetenskapligt värde i sig medan ifrågasättandet tar sig faktiska uttryck i att man bara ändrar "sanningen" från en dag till en annan när det egna utsagda tvivlet har "besannats"?

Det har säkert framgått att jag upplever mina kämpande lundaår som en arbetsam men lycklig period. Inte förrän mot mitten av 1960-talet började jag på allvar känna behovet av kontakten med världen och problemen utanför universitetet. Min vetenskapliga oskuld höll på att förloras, inte med en gång utan i en längre pro-



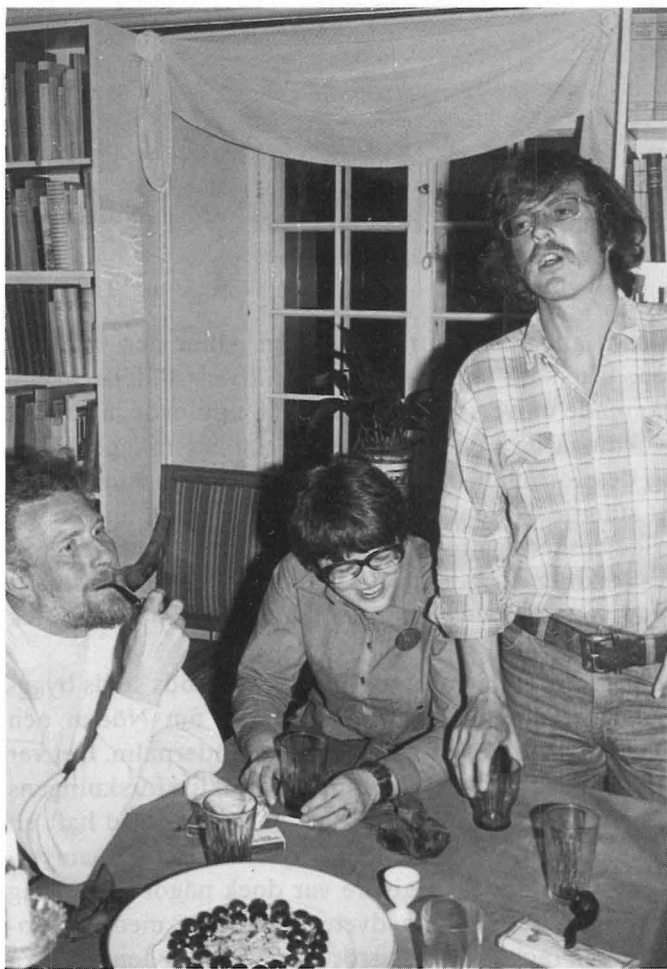
Sigfrid Svensson och uppsalakollegan Dag Strömbäck (med papper i handen) i samtal med föreståndaren för Bonderumsgården Ola Månsson vid folklivsforskarmötets utflykt den 21 augusti 1957.

cess — något som alltså kan inträffa när det gäller den intellektuella oskulden. Eftersom jag, med största tillfredsställelse måste jag erkänna, lämnade universitetet hösten 1968 upplevde jag aldrig de försynta ryckningarna i det akademiska etablissemangen. Däremot hade jag dessförinnan förstått att min vetenskapsteoretiska syn inte riktigt stämde överens med den rådande inom universitetet. Den i Sverige beskedliga revolt som skulle komma att tidfästas till 1968 anades åtskilliga år tidigare. Den födde också en rädsla för politiseringen av vetenskapen. Ett märkligt exempel på detta fick jag just på Folklivsarkivet.

Som docent hade jag etablerat samarbete med Lunds stads byggnadsnämnd, vilket resulterade i undersökningar om Nöden och Östra Torn av mig och om Värpinge av Kristina Söderpalm. Det var ett gläntande på den akademiska förlåten. För folklivsforskningens del var det inte en principiell nyhet, eftersom ämnet alltid haft en ganska stor öppenhet mot omvärlden. Den systematiserade samverkan med en kommunal uppdragsgivare var dock något annat. Jag inledde emellertid också ett målmedvetet samarbete med den socialdemokratiska och fackliga arbetarrörelsen. Genom den skånska

Fackliga centralorganisationen samlade jag in rörelsens jubileumsskrifter till Folklivsarkivet och tack vare kontakter med socialdemokraterna i Lund utverkade jag ett årligt bidrag till arkivet för insamling av "arbetarminnen". I dag ter sig detta inte särskilt upphetsande.

I samband med mina forskningar om den lundensiska arbetarklassen erbjöds Folklivsarkivet några politiska, för den dåtida borgerligheten föga smickrande valaffischer från "kosackvalet" år 1928. T f professor som jag då var tänkte jag fotografera av dem för vårt bildarkiv men lät pliktskyldigt frågan gå vidare till Sigfrid. Svaret blev att folklivsforskningen inte sysslade med politik. Detta sagt av en forskare som sedan länge, öppet och frimodigt hade framträtt med i hög grad politiska åsikter. Jag förstod honom inte då och gör det inte i dag. Detta var inte så mycket Sigfrid Svensson som lundaakademins tidsanda och oro för vad som skulle kunna



Sven B. Ek på forskarkurs på Julita tillsammans med Kersti Björklöf, Stockholm och Gunnar Alsmark (stående). Privat foto.

ske med den "objektiva" forskningen i ett politiserat samhälle. Jag tar upp exemplet inte bara för att belysa detta utan också för att ge ett konkret bidrag till den ideologiska generationsmotsättning som fanns också inom folklivsforskningen vid mitten av 60-talet. Iakttagelsen fick en bekräftelse något senare, då Hilding Pleijel på gatan berömde mig för "14 augusti 1894" men gav mig en reprimand för mitt ideologipolitiskt oskyldiga ställningstagande för fackföreningsaktivitetens betydelse. Egentligen rörde det sig bara om ett historiskt motiverat konstaterande av solidaritetens kraft. Det hände faktiskt ungefär vid denna tid att meriterade forskare i karriären frankt deklarerade att de kunde tänka sig att ändra vetenskapliga resultat för politikens fromma. Det s k sanningskravet inom den lundensiska folklivsforskningen var emellertid dessbättre alltför starkt för att en sådan tanke skulle kunna accepteras. Utifrån objektivitetskriteriet var vi nog alla ett slags hyperpositivister som i sann svenssonska anda gjorde åtskillnad mellan personjaget och forskarjaget.

Genom sin personlighet var Sigfrid Svensson den främsta anledningen till den mänskliga och positiva anda som präglade Folklivsarkivet. Men det fanns andra faktorer också. Tempot, anpassat för tänkande och diskussioner, är en annan; vaktmästaren Oscar Carlsson är en tredje. Fältherren vinner inte ensam slaget.

Oscar Carlsson bodde bokstavligen i arkivet. På sin egen nivå *var* han det. Han var den hängivne medarbetaren som genom sina ofta bisarra insatser gav institutionen en personlig karaktär och medarbetarna ett slags kollektividentitet antingen de önskade det eller inte.

Det som först fick mig att riktigt upptäcka Carlsson var den ymniga förekomsten av blyertspennor med påskriften "dito" i bläck. Förargad över att förlora sina blyertspennor hade han en gång i tiden märkt en med "Oscar Carlsson" och fortsatte alltså under följande decennier med den kortare varianten. Det fungerade bra. Han hade en mycket vacker och särpräglad piktur. Om man hittade en bläckanteckning i marginalen på ett kort över en av arkivets meddelare i stil med "männe en telning till Anna Andersson", behövde man inte tvivla om vem den skyldige var. Sin absoluta lojalitet mot Sigfrid bekräftade han en blåsig höstdag då stormen fällde äpplena till marken. "Och professorn som har sagt att de ska sitta kvar", var hans indignerade kommentar.

Anekdoterna om Oscar Carlsson har här inte egenvärde. De ska åskådliggöra intimiteten i den tidens lilla institution. Anställda och doktorander så att säga delade på Carlsson och förenades inbördes av honom. Om Sigfrid Svensson genom sin personlighet var den första enande kraften så var nog Oscar Carlsson på sitt vis den andra. I dag skulle han knappast ha tolererats. Därigenom ter han sig som en måttstock på förändringens styrka.

I Vetenskapssocietetens årsbok 1985 har jag skrivit om Sigfrid Svensson som lärare och framför allt forskare. Artikeln behandlar den i mitt tycke viktigaste delen av mina lundaupplevelser; det är dock onödigt att göra en upprepning här.

Jag vill ändå än en gång erinra om hur mycket av Sigfrid Svensson och hans lundaseminarium som lever vidare inom den svenska etnologin. Självklart hos Nils-Arvid Bringéus och mig själv men också hos forskare som Anders Gustavsson och Orvar Löfgren. De bägge senare var inte elever till Sigfrid men släktskapen är ändå påtagliga. Sigfrid tillvaratog, utvecklade och förde vidare ett vetenskapligt arv av common sense och materialism. Som forskare mer än som lärare lät han det gå vidare till nya generationer. Hans främsta lärargärning var nog att han litade på de unga generationerna och gav dem en personlig frihet. I dagens kursutbildning, i de poc-kande hänvisningarna till nya treåriga vetenskapslikare kanske man bör komma ihåg att det kan gå hyggligt för forskningen också med andra premisser än dagens. Den mänskliga miljön är i längden gynnsammare för blivande forskare än det rationaliserade tanke-snabbköpet. I varje fall gäller det för etnologer.

Långliggare i Lund

NILS-ARVID BRINGÉUS

Hur jag blev folklivsforskare

Valet av levnadsbana är ofta en följd av barndoms- och ungdoms-intryck och senare tillfälligheter i kombination. Jag växte upp i en lärarfamilj i Nordskåne. Far var även föreläsningsföreningens föreståndare och jag fick många gånger följa honom till järnvägsstationen för att möta föreläsarna. I väntan på tåget tillbaka brukade de flesta följa med hem på en kopp kaffe. Till de lundaakademiker jag på det viset fick möta redan som skolpojke hörde bl.a. Martin Nilsson och Carl Wilhelm von Sydow.

Folkminnesarkivets amanuenser gjorde ett besök i mitt hem 1932 för att fotografera allmogeföremål. I en rapport från Albert Nilsson/Eskeröd till von Sydow den 14 juni heter det: "Jag har varit i Örkelljunga hos samlarna där och de har nu kommit igång. Jag har också bett en del av hembygdsföreningens pampar att hjälpa dem." Far erinrade sig på gamla dar mycket väl Eskeröds besök, men jag själv har inget minne av det.

En händelse av betydelse blev en radioprästävling i folkskolan på initiativ av Samfundet för hembygdsvård. Det gällde att skriva en uppsats om hembygden, baserad på äldre människors minnen. Vår skomakare pumpades på allt vad han visste och mor hjälpte till att illustrera min hembygdskria med sin lådkamera. Belöningen blev några årgångar av Nordiska museets och Skansens årsbok Fataburen. Utan att ana det hade jag snuddat vid min kommande livsuppgift: att lyssna till folkets minnen och använda dem som källa för kulturhistorisk forskning.

Ståndscirkulationen i landsbygdssamhället bjöd att läraresonen inte borde nöja sig med realexamen vid den kommunala mellanskolan. Som gymnasist hamnade jag så småningom på Spyken i Lund och fick lärare som själva hade ena foten i universitetet. Som helklassiker var jag närmast inriktad på teologi. Läsåret 1945—1946 tillbringade jag vid Göteborgs Högskola och avlade teol.fil. examen i grekiska, hebreiska och filosofi för att därpå sikta på en teol.kand. i Lund. Men redan innan teologistudierna tog fart mötte mig ett annat ämne — folklivsforskning.

En äldre bekant — kyrkoherden Daniel Harbe — hade vid ett

besök i mitt hem lämnat kopior av några folkminnesuppteckningar. De handlade om sägner, folktro, folksed i min egen hembygd och väckte mitt stora intresse. Originalen fanns i Folklivsarkivet i Lund. Torsdagen den 29 augusti 1946 — visar dagboken — stegade jag för första gången upp till arkivet på Finngatan. Där mötte jag den nye professorn Sigfrid Svensson, fick kurslistor — och var fast.

Till kursböckerna hörde så vitt skilda arbeten som Nicolovius "Folklivet i Skytts härad i Skåne" och Brock-Utnes "Studiet av primitive folk". De fick följa med på "luckan" vid T 4 där jag gjorde min värnpliktstjänstgöring, ja t.o.m. i markörgraven och på manövrerna. Mest av allt betydde dock Martin P:n Nilssons "Årets folkliga fester" som jag t.o.m. lät binda in i ett rött klotband. Lustigt nog finner jag i ett brev från Sigfrid Svensson till von Sydow 1941 att redan den första upplagan hade haft en liknande effekt en generation tidigare:

Martin P:n Nilssons intresse för bondekulturen är naturligtvis äkta och djupt rotad. Jag har ju icke haft någon egentlig personlig kontakt med N., men "Årets folkliga fester" var den första folkloristiska bok jag fick i mina händer och då har man en viss känsla av tacksamhetsskuld.

För oss som fullgjorde vår värnplikt kort efter krigsslutet var det inga större svårigheter att få göra avbrott när läslusten tog överhand. Vårterminen 1947 kunde jag därför skriva in mig vid universitetet och i Lunds nation.

Torsdagen den 6 februari hölls terminens första seminarieövning. Dagboken berättar:

Fru Egardt höll föredrag om hästmagi, några kapitel i den doktorsavhandling som hon arbetar på. — I dag talade professorn om allmogens äldre redskap och husgeråd. Hans auditorium är mycket blandat. Från licentiat- och landsantikvarier till enkla filosofie studiosi.

En följande seminarieövning var förlagd till Radiotjänst i Malmö där landsantikvarie Anderbjörk berättade om småländska bystämmor och illustrerade sitt föredrag med grammofoninspelningar som han gjort sommaren 1944 i Varendseke, ett par mil norr om Växjö. En annan gång höll Karin Landegren /gift Blomqvist/ en seminarieövning på Malmö museum över ämnet "Från folkdräkt till borgardräkt".

Under militärtjänsten och jullovet hade jag läst in en hel del av ettbetygskursen och i dagboken för den 19 februari heter det:

Ägnade dan åt en sista smörjelse före tentamen. Denna ägde rum kl. 18 på Folklivsarkivet och artade sig till en mycket angenäm pratstund på 1 1/2 timma. Dock var det mest prof. Svensson som pratade. Jag fick bara småfrågor på spridda delar av kursen t.ex. kulturprovinserna, folkvisorna, årsfesterna.

Efter denna första tentamen visar dagboken osäkerhet om den fortsatta studiegången:

I väntan på klarhet fortsätter jag väl de etnologiska studierna för högsta betyget. Härför fordras dock en vetenskaplig uppsats. Prof. Svensson har föreslagit mej att skriva om prestaverna, deras ursprung och utbredning. Ämnet är nästan alldeles utforskat och verkar spännande... Har satt ihop en frågelista, som skall sändas ut till orsmeddelare och Etnologiska Undersökningen vid Nordiska museet.

Den 3 mars:

Har nu börjat på Louise Hagbergs digra bok 'När döden gästar'. En mycket intressant bok. Likaså håller jag på med Wikmans 'Die Einleitung der Ehe'.

Den 8 mars:

Arbetade på förmiddagen några timmar på Folklivsarkivet. För att få tentera för högre betyg fordras 20 timmars arkivtjänstgöring. Fick också kartor på vilka jag skall lägga ut det material jag får fram om prestaverna.

Den 14 mars:

Tillbringade större delen av dagen på UB där jag gått igenom de litterära beläggen för ordet prestav. De är inte alltför överväldigande många, men delvis ganska intressanta.

Den 20 mars:

De flesta svaren på min frågelista ha nu börjat komma in. Skall bli mycket intressant att se vad som kan bli av undersökningen.

Den 30 april, Valborgsmässoafton:

Inställde mig kl. 10 på Folklivsarkivet för tentamen /för två betyg/. Prof. Svensson ville emellertid gärna gå ut på en promenad så vi promenerade långt förbi monumentet, ut på slätten. Vi diskuterade särskilt en del doktorsavhandlingar som ingick i kursen.

Sådana något okonventionella tentamina hade förekommit redan på von Sydows tid, men för Sigfrid Svenssons del lär det ha blivit både första och sista gången. Det var varken för examinerator eller tentand särskilt lätt att hålla sig till saken.

Därmed var det sommarlov. Midsommaren tillbringade jag i Leksand och Mora och fortsatte till Värmland och gjorde intervjuer om begravnings seder. Men det blev tid även för att slutföra uppsatsen. Vid renskriften hade jag stor nytta av min lilla "Erica", som professorn trodde var min fästmö i stället för min skrivmaskin.

Den 31 juli:

For idag på morgonen till Lund, där jag var uppe på Folklivsarkivet och

lämnade min uppsats till prof. Svensson. Vid femtiden uppsökte jag åter prof. Svensson, som under dagen studerat min uppsats. Det blev en lång och mycket intressant samvaro på hans arbetsrum på Folklivsarkivet. Inte förrän vid 1/2 9-tiden var vi färdiga. Mesta tiden höll vi på att gå igenom uppsatsen; han hade en del saker antecknade, som vi genomgick. En del problem drog han upp och en del var han frågande inför. Trodde ämnet kunde ge material till en lic. avhandling, om man utvidgade en del saker och tog hänsyn till nordiskt och utomnordiskt material. Även diskuterade vi möjligheten att trycka uppsatsen eller delar därav i en facktidsskrift.

Dessbättre blev endast en kortare del av uppsatsen publicerad i Skånes Hembygdsförbunds årsbok 1949. Men enbart möjligheten att en seminarieuppsats kunde publiceras utgjorde en sporre som inte så vitt jag vet stod till buds i andra ämnen på kandidatstadiet.

Även om uppsatsen godkännts av professorn ägde den formella genomgången av den rum vid en seminarieövning under höstterminen. Men dessförinnan, den 26 augusti, ägde tentamen rum på litteraturkursen för tre betyg.

Kl. 2 var jag uppe i tentamen för Sigfrid Svensson. Det första han gjorde var att lägga bort titlarna med mig. Hade nästan väntat mig det snart. I tentan talade vi om kulturförbindelser av olika slag. En hel del uppehöll vi oss vid eldstädernas konstruktion.

Därmed var jag alltså klar med kandidatkursen i folklivsforskning men fortsatte på seminariet. I september fick jag vara med om Sigfrid Svenssons första exkursion. Färden ställdes till Kristianstads museum och därefter vidare per cykel till hembygdsmuseer i nordöstra Skåne och västra Blekinge. Särskilt minnesvärt var besöket i Ö. Broby under Pehr Johnssons ledning.

Med psykologin och religionshistorien gick det trögare under hösten. Inspirerad av Bengt Åberg — sedermera domprost i Lund — hade jag nämligen börjat intressera mig för de kyrkliga förhållandena i min hemsocken och gick dagligen till landsarkivet.

Dagboken den 20 november:

Idag har jag läst dåligt. Örkelljungaundersökningen tar allt mitt intresse.

Den 22 november:

Jobbade större delen av dagen på landsarkivet. Sigfrid Svensson kom där med en överraskning. Jag skall vikariera som 1 amanuens till årets slut. Fru Rooth har nämligen blivit sjuk och ingen annan stod närmare till hands än jag påstod Sigfrid Svensson.

Den 25 november:

Började idag tjänsten på Folklivsarkivet. Min uppgift är att förestå och ordna realregistret, en inte alltför lätt uppgift, men nog den mest intressanta och lärorika. Skall även sköta korrespondensen med Ortsmeddelarna och honorera insända bidrag.



Sigfrid Svensson med sina studenter utanför Ballingstorpstugan hösten 1947. Från vänster: Nils-Arvid Bringéus, Anne-Marie Franzén, Jan-Öjvind Swahn och Ingegerd Wallin. Foto: LUF.

Jag skall inte trötta med fler dagbokscitat. Men utan samtidsnotiser hade det knappast varit möjligt att rekonstruera bilden av en så komprimerad studiestart. Den var dock inte unik. Johan Pettersson blev rekordsnabbt doktor på bohusländsk fiskebebyggelse innan han själv for till Bohuslän — som präst.

Alfa Olsson spillde inte heller så lång tid på doktorerandet om allmogens kosthåll, i Lund åtminstone. Men själv hade jag, enligt Sigfrid Svensson tidigt sagt att jag tänkte bli långliggare. Det hände också att far fick lite försiktiga förfrågningar där hemma om sonen inte skulle bli färdig snart. Långliggaren var väl inte på väg att bli överliggare?

Något nationsliv fördröjde likväl inte studierna. Punschdrickandets tid var förbi i Lund och i Studentsången gjorde jag bara en flyktig visit. Dagboken talar däremot om ett och annat konsert- och teaterbesök i Malmö.

Kontakten med jämnåriga studenter skedde främst på Fanny Anderssons matlag på Stora Algatan, där man fick tre mål om dagen för facilt pris. Inslaget av teologer var markant men här fanns även



Det bestående minnet av Saltsjöbadskonferensen 1951 blev den här bildrutan i Svenska Dagbladet.

historiker som Göran Rystad och matematiker som Lennart Sandgren.

Till de återkommande diskussionerna på matlaget, liksom senare på "Konviktet", hörde källkritiken. Folklivsforskarna ansågs ha föga insikter häri, om ens några. Jag erinrar mig att jag en gång på UB beställde fram Strindbergs "Svenska folket". Min landsman Rolf Arvidsson som tjänstgjorde i låneexpeditionen uttryckte i kärnfulla ordalag då boken skulle hämtas sin förvåning över att någon kunde låna sådan litteratur, kemiskt fri från all källkritik. Lusten att läsa Strindberg dämpades, men jag kunde inte låta bli att påminna Rolf om episoden då han senare som litteraturodocent gick i härnad mot den Weibullska källkritiken och självhärligheten.

Utöver uppteckningsarbetet i hembygden saknade jag erfarenhet av fältarbete. Sigfrid Svensson forskade inte längre i fältet men förmedlade kontakten med sin förutvarande institution Nordiska museet. Tillsammans med docent John Granlund, hans hustru Ingalill och tecknaren Olle Homan fick jag sommaren 1949 vara med om att dokumentera laxfisket i Ångermanälven. Det blev en utomordentligt lärorik sommar, inte helt utan strapatser. Ovan vid de branta niporna halkade jag vid ett tillfälle ner i älven strax ovanför ett vattenfall. Granlunds enda tanke var då att kameran räddades. Han blev från den stunden i mina ögon prototypen för en verklig forskare.

Konsolideringen av det nya ämnet folklivsforskning medförde ett behov av kontakt mellan institutionerna. Sigurd Erixon tog därför initiativet till en svensk ämneskonferens, den första i sitt slag,



Under Nordiska museets hantverksexpedition i norra Skåne 1952 dokumenterades bl.a. tillverkningen av vävskyttlar hos skyttelmakaren Pontus Larsson i Örkellunga. Stående Arne Biörnstad från Nordiska museet och Nils-Arvid Bringéus med anteckningsblock. Foto: S. Hjalmarson.

vilken hölls i Saltsjöbaden 1951. Anne-Marie Franzén och jag utsågs — väl som ett tidigt uttryck för institutionsdemokrati — att följa med Sigfrid Svensson från Lund, fast mera som observatörer än debattörer. Jag fick nu även för första gången möta Dag Strömbäck och Albert Eskeröd.

De som börjat universitetsstudierna efter fredsslutet befann sig i en ny och privilegierad situation. Dörrarna öppnades om än långsamt utåt. Enbart en exkursion till Folkemindesamlingen i Det Kongelige Bibliotek i Köpenhamn och Frilandsmuseet i Brede var en upplevelse. Min dagbok påminner om en sådan utflykt. Jag hade firat en kusins studentfest kvällen innan i Malmö och kom för sent till färjan. Men då en efterlängtdag syntes försvinna som en hägring vid havet kom jag på idén att hinna ifatt kamraterna genom att ta flyget från Bulltofta. Det var extra spännande eftersom jag aldrig tidigare suttit i ett flygplan. Jag anlände alltså

till allas förvåning till Brede just då Sigfrid Svensson och hans seminarium som bäst höll på att "spise frokost". Efteråt blev det besök i hus och gårdar på Frilandsmuseet och det sammanfattande omdömet i dagboken lyder: "En härlig dag"!

Efter avslutad fil.kand.kurs i folklivsforskning längtade jag efter att komma utomlands lite mera långvarigt. Ett statsstipendium öppnade möjligheten att fortsätta studierna i Oslo. Året där blev kanske inte riktigt vad jag drömt om. Så tätt inpå kriget sågs svenskar inte precis med blida ögon i Norge. Jag saknade också lundamiljön. Nils Lid hade nämligen bara två studenter och vi kom solidariskt överens om att åtminstone en av oss skulle närvara vid hans föreläsningar som hölls i Folkminnessamlingen i Universitetsbiblioteket. Där kunde man också möta de båda lärda folkloristerna Knut Liestøl och Reidar Christiansen som inte besvärades av några studenter alls så vitt jag kan minnas.

Viktigare impulser gav två resor till kontinenten. Ett par ungerska teologer i Lund fungerade som kontaktförmedlare vid den första, sommaren 1948. Resan gav påtagliga påminnelser om det nyss avslutade världskriget men på den ungerska landsbygden kunde man ännu möta en folkkultur som tycktes oberörd av tidens genomgripande reformer. I byn Zinkota ett par mil utanför Budapest upplevde jag en "Kirmess" med en hart när exotisk prägel. De unga konfirmandflickorna stod på kyrkgången i nystärkta spetskjolar liksom faddrarna i dopföljet. Efter gudstjänsten lockade zigenarnas violiner unga och gamla till dans på bygatan, där tiggarna också gjorde sig en glad dag.

Intrycket av etnologin som en europeisk vetenskap förstärktes under de korta besök mitt visum tillät i Wiens museer. I Zürich och Basel fick jag kontakt med kända forskare som Paul Geiger och Karl Meuli. Med i kappsäcken hem bar jag Richard Weiss nyutkomna "Volkskunde der Schweiz" som kom att bilda en startpunkt för efterkrigstidens etnologi i hela Mellaneuropa. Något senare skulle vi få möta Weiss själv som gästföreläsare i Lund.

I Rosemary Lévy Zumwalts nyutkomna bok "The Enigma of Arnold van Gennep (1873—1957). Master of French Folklore and Hermit of Bourg-la-Reine" (FFC 241) refereras mitt möte med van Gennep under parisresan 1950:

Bold like I was as a young student I tried to locate him and got his address at the Musée de l'Homme. I remember he lived rather far out in a suburb, though I don't remember if it was in Bourg-la-Reine. I was in an ordinary tenement and in a rather small flat. I remember his wife sewing on her sewing machine... The visit on his house is an unforgettable memory. I had met one of the Great of that day in his field, in such simple and unpretentious surroundings. I was almost shocked.

Kombinationen av lärdom och isolering hade givit van Gennep



Konfirmander i Zinkota, Ungern, 1948.
Foto: N.-A. Bringéus.

namnet "The hermit of Bourg-la-Reine". Obekant som jag var med fransk konvensans kom jag med knapp nöd över tröskeln till hans hem. På divansbordet upptäckte jag emellertid Carl-Martin Edsmans avhandling "Le baptême du feu" där jag var avtackad som korrekturläsare. Varken förr eller senare har jag haft sådan glädje av ett avhandlingsförord. Van Gennep öppnade sitt bibliotek och sig själv och när det var dags att lämna honom överlämnade han en stor pappkartong med excerpter och särtryck med de chevalereska orden: "Jag är en gammal man, Ni är ung, tag dem och använd dem." Att min licentiatavhandling och fortsatta forskning skulle behandla "rites de passage" kändes nära nog som en skyldighet.

Doktorsavhandling och disputation

Även om klocksägnerna tidigt fångslat mig och resulterat i en särskild uppsats tycktes klockringningsseden erbjuda fastare mark för fortsatt forskning. Ringningen i samband med död och begravning hade direkt sammanhang med licentiatavhandlingen "Studier i

svensk begravningsssed". Men nu inträdde en komplikation. Före mig hade teologen Berndt Gustafsson kommit att intressera sig för dessa ringningsseder som indikator vid studiet av "Kyrkoliv och samhällsklass" (1950). När han även gav ut en separat studie om gravöppningsringningen blev jag ännu mera tveksam om klockringningen som avhandlingsämne. Vår debatt i Rig 1951 om den kyrkliga seden ur sociologisk synpunkt kändes likväl uppfriskande och samma år började jag avhandlingsarbetet. Ifall vägen inte skulle stå öppen på den etnologiska banan kunde en avhandling med ett sådant ämne kanske även vara en merit på den teologiska. Det var alltså även ett taktiskt ämnesval.

Den första delstudien om seden att ringa "Mariaklocka", blev tillika mitt bidrag i den handskrivna festskriften till Sigfrid Svenssons 50-årsdag den 1 juni 1951. Jag kartlade seden i Lunds stift 1795 och 1812 och följde dess fortsatta regression fram till 1950.

Den säkraste utgångspunkten för studiet av ringningsseden utgjorde samtiden. Ett tryckt frågeformulär distribuerades därför till samtliga kyrkvaktare i Sverige. Frågelistan utvidgades senare att även omfatta Danmark och Färöarna.



Doktorsavhandlingen
spikas på Humanistiska
fakultetens anslagstavla
i universitetshuset.
Foto: LUF.

Karteringen av de olika ringningsbruken var ett mödosamt arbete som med nutida datateknik skulle kunnat ske maskinellt. När kartorna efter hand visade återkommande mönster gällde det att tolka dem. Detta skedde med hjälp av ett lika mödosamt upplettande av historiska notiser, som i vissa fall visade sedens stabilitet, i andra dess regression. Någon hjälp av seminariet hade man knappt på den tiden och professors genomläsning medförde bara några randanmärkningar. Eftersom ämnet överlappade kyrkohistoria hade jag nog mer glädje av Hilding Pleijels och Sven Kjöllers ströms forskarseminarier. Men rekommendationerna kunde ibland gå i olika riktning. Det gällde därför till syvende og sidst att finna sin egen väg.

Fullbordandet av en gradualavhandling på 350 sidor i stort format krävde god hälsa och järnhård disciplin. En trafikolycka sommaren 1956 som medförde ihållande spänningshuvudvärk gjorde att jag ofta misströstade. En vecka på öronkliniken strax innan manuskriptet skulle lämnas till tryckning gjorde inte situationen muntrare. Men med en rödpenna som enda hjälpmedel kunde jag dock i sjuksängen rensa bort många överflödiga ord i texten, så det blev en nyttig kur trots allt.

Sista tiden före tryckningen bodde jag praktiskt taget på Håkan Ohlssons tryckeri för att kunna granska korrektur på nolltid. När första exemplaret av avhandlingen levererades från bokbindaren gällde det så att ha spanat ut var såväl dekanus som rektor befann sig för att få deras påskrifter. Rektor, Philip Sandblom, fick jag tag i mitt i en medicinsk konferens. Den rituella spikningen på universitetets anslagstavla skedde strax före tolvslaget tre veckor före disputationen och vaktmästaren fick sin tia trots att jag själv hållit i hammaren.

Min vän klockgjutaren Bröchner-Ohlsson i Ystad infann sig i god tid i Carolinasalen den 17 maj med en specialgjuten liten klocka och dekanus, Jerker Rosén, tillät sig att öppna disputationen med tre klämtslag. Första rondan tog sin början.

Dåtida disputationer hade stor likhet med offentlig spöslitning. Fakultetsopponenten, John Granlund, då professor i folklivsforskning i Stockholm hade intagit sin plats bredvid katedern. Hans ansiktsfärg blev rödare för varje timme disputationen fortgick. Innan min egen opponent, teol. dr Allan Arvastson, efter middagspausen kom till orda hade två extraopponenter uppträtt, nämligen rättshistorikern Gerhard Hafström och den från Uppsala nerreste campanologen Mats Åmark. Hafström gick fram och tillbaka framför katedern alltunder det att han ställde försåtliga frågor om den kronologiska skiktningen i de landskapslagar jag brukat som källor. Vid två följande disputationer i etnologi fortsatte han som extraopponent och markerade därmed betydelsen av det nya begreppet "tvärvetenskap".

Trots allt gällde det att se glad ut vid doktorsmiddagen på Akademiska Föreningen på kvällen. Middagen var tacket till de många medhjälparna på olika nivåer och värd sitt pris. Den hade en betydligt mera formell karaktär än dagens uppsluppna fester med bordsvisor och dans. Enstaka damer ingick likväl i sällskapet och spred glans över festen i långa klänningar. Nyblivna eller blivande doktorer — alla i frack — kollade in valören i ämnesrepresentantens och övriga professorers middagstal. Fakultetsopponenten som inte, som han väntat, fått värdinnan till bordet beklagade vid kaffet att han inte fått tillfälle att "kläppa Vår Fru lov!"

Att promoveras var vid denna tid en självklarhet och Jan-Öjvind Swahn regisserade i egenskap av övermarskalk hela högtiden iförd svart slängkappa. Promotionen ägde rum i domkyrkan och Jerker Rosén var den som bekransade filosoferna, bl.a. mig och Alfa Olsson, som några veckor tidigare disputerat på avhandlingen "Om allmogens kosthåll".

Doktorsdiplomet hänger alltså på väggen, medan disputationsbetyget fört en mera undanskynd tillvaro i ett bankfack. Det omfattar fem sidor med både ros och ris men utmynnar i ett "cum laude" med uttrycklig docentkompetens. Eftersom jag inte undervisat tidigare ålades jag dock att avlägga lärarprov. Det skedde inför ett fullsatt auditorium på Folklivsarkivet och med Torsten Hägerstrand och Krister Hannell jämte ämnesföreträdaren i betygsnämnden. Docentfullmakten, daterad den 10 oktober 1958, utfärdades av universitetskanslern Harald Cramér.

Fakultetsopponentens recension dröjde. När Sigurd Erixon omsider fått den ringde han och erbjöd plats för ett omedelbart genmäle i tidskriften *Folkliv*. Även om Erixon själv avstod från vetenskaplig polemik ansåg han att ett svar var motiverat. När Granlund längre fram blev sakkunnig vid professorstillsättningen i Lund komplimenterade han mig för svaret. Ett exempel på akademisk storslagenhet som jag aldrig glömt.

Sedan jag väl blivit "legitimerad etnolog" tyckte jag ibland att mitt avhandlingsämne låg ett stycke vid sidan om de etnologiska huvudfåror. Men när omsider kulturell kommunikation lancerades som ett centralt begrepp kunde ämnet knappast ha legat bättre till.

Jag har ibland vid doktorandtentamina ställt frågan hur man skulle vinklat avhandlingsämnet idag. Själv skulle jag velat tillfoga ett kapitel om människorna och klockorna, om hållningar och attityder i olika tider och miljöer. Där finns bara antydningar i avhandlingen, men därtill hade erfordrats andra källor, t.ex. litterära, något som f.ö. Carl Fehrman indirekt påpekade i en streckare i Svenska Dagbladet med min avhandling som utgångspunkt.

I katedern i Carolinasalen den 17 maj 1958.
Foto: LUF.



Som hungrig docent

Docentutnämningen medförde "jus docendi". Dessförinnan hade jag inte undervisat en timme vid universitetet till skillnad från de flesta av dagens doktorander. Men det fanns redan två docenter vid institutionen, Anna Birgitta Rooth och Jan-Öjvind Swahn så undervisningslicensen var inte mycket värd utan docenttjänst.

Bäst som jag planerade en annan framtid öppnades likväl en möjlighet. Jan-Öjvind hade lockats till Uppsala som vikarie för professor Strömbäck och gjorde stor lycka inte minst vid postseminarierna där han bjöd studenterna på helstekt gris. Då Swahn smatt ut smög jag in, tog Gud i hågen och köpte villa på Helgonavägen. Därmed kom jag närmare Folklivsarkivet, men ändå inte riktigt innanför dörren. Som docent erbjöds jag nämligen arbetsrum i f d pigkammaren i grannvillan, Finngatan 10, där Hilding Pleijel fått goda utrymmen för "Institutionen för kyrklig folklivsforskning" som den då kallades.

Det var en utmärkt lösning att placera mig bland kyrkohistorikerna. Men när jag föreslog Sigfrid Svensson att min docentur borde vara specialinriktad på kyrklig folklivsforskning fick jag blankt nej. Hade jag fått som jag ville hade min etnologbana därmed säkert stäckts. Någon professur i religionsetnologi kom aldrig till stånd. I stället blev det religionssociologin som seglade fram, först i Lund, sedan i Uppsala.

Ämnet för min första föreläsningsserie var "Julens festsed" och föreläsningarna behandlade julen som själatid, kyrklig högtid, gåvotid och maskeringstid. Seder av olika slag hade alltsedan barn-
domen en stor lockelse på mig och om julens ursprung fanns det också vitt skilda teorier lancerade av forskare som H.F. Feilberg, Hilding Celandér och andra.

Jag biträdde vid Sigfrid Svenssons seminarieövningar men hade också egna och valde under min första termin att behandla de historiska arkiven som etnologisk källa. Det blev en systematisk genomgång av gårdsarkiv, Landsarkivet, häradsrättsarkiv (domböcker och bouppteckningar), kommunala arkiv (sockenstämmoprotokoll), byarkiv (byordningar) samt kyrkohistoriska arkivets samlingar. Seminarieövningarna hölls på olika ställen — bl.a. i Fjellie kyrkoarkiv. Denna "kurs" blev dock en engångsföreteelse men skulle senare ingå som en del av introduktionen till andra terminens fältkurs.

Själv var jag främst förtrogen med arkivmaterial varför det kän-



Räfsor och höbågar tillhörde det som ansågs forskningsvärt på 1960-talet, då många etnologer var inriktade på en museiframtid. Foto: Jan-Erik Anderbjörk.

des angeläget att återknyta kontakten med fältet. Jag valde vårterminen 1959 att samla seminarieövningarna kring "folkligt hantverk". Under en exkursion i nordvästra Skåne studerade vi arbetet hos korgmakare, leksakssvarvare, slevmakare, stegmakare och träskomakare. Under en annan fältövning studerade vi fiske i bleking-ska skärgården.

Nu var det dags att själv skaffa en dräng och det blev Ingemar Svensson — sedermera landsantikvarie i Gävle — som följde mej som amanuens till Örkened där vi särskilt ägnade oss åt räfsmakarna. Själv publicerade jag ett par studier om detta hantverk baserat på fältforskning i Skåne och på Gotland.

Till skyldigheterna för en docent hörde att åtaga sig uppdrag som fakultetsopponent. Mina hantverksstudier utgjorde väl ytterligare en anledning till att jag utsågs till opponent vid Allan Nilsons disputation våren 1961. Som landsantikvarie i Jönköping hade Allan Nilson endast i begränsad utsträckning deltagit i vårt seminarium. Jag var alltså rumsren som opponent fast den ägde rum vid den egna institutionen.

Nyblivna docenter brukar vara de värsta opponenterna. Jag hade hållit mitt krut torrt och sparade det inte, men vänskapen med Allan Nilson består alltså. Att disputationen blev så minnesvärd berodde även på kontakten med andre opponenten Harald Hvarfner, som skulle bli min närmaste vän och samarbetspartner ända till hans alltför tidiga frånfälle.

Undervisningsskyldigheten för en docent var måttlig och tidsbegränsningen — sex år — hade en klar men utsagd innebörd: publish or perish! En äldre kollega — sedermera teologiprofessor i Uppsala — menade att campanologin kunde sysselsätta mig livet ut. Lyckligtvis följde jag inte hans råd. Jag hade lust på något "riktigt etnologiskt" och valde jordbruket som bl.a. intog en central plats i den nyutkomna etnologiska atlasen.

Etnologin var ett ämne där blivande museimän sökte sin grundutbildning och föremålsstudierna hade en central plats. Jag tog ett redskap i mitt eget hembygdsmuseum, skärjärnet eller "bröstplogen" till utgångspunkt och det ledde mig in i en spännande nyodlingsmetod, "paring and burning", ett slags svedjebruk redovisat i boken "Brännodling".

Jordbruksstudierna ledde till Lantbruksakademiens arkiv i Stockholm som tidigare aldrig utnyttjats för etnologisk forskning. Nu var det järnplogens införande i vårt land som intresserade mig. Men här gjorde jag också mitt kanske främsta arkivfynd: en komplett serie sockenbeskrivningar från Hälsingland och Gästrikland, tillkomna efter en frågelista utsänd av landshövdingen F.A.U. Cronstedt 1790—1791.

Lusten att ge ut sockenbeskrivningarna blev oemotståndlig men var ur meriteringssynpunkt oklok. Å andra sidan är det få av mina

böcker som kommit till så stor användning i de mest skilda sammanhang. Arbetet gav också en fördjupad bekantskap med Norrland som då var en jungfrulig mark inom etnologin.

Sockenbeskrivningarna öppnade mina ögon för de äldre frågelistorna och den insamlingsverksamhet som bedrivits av 1700-talets och det tidiga 1800-talets praktiker: landshövdingar, länsmän, lantmätare, präster och andra.

En sådan frågelista, utarbetad mera av historiska än praktiska skäl, satte en av mina studenter och senare medarbetare på Folklivsarkivet Åke Werdenfels en dag i mina händer. Den hade utarbetats av den lärde mångsysslaren Peter Wieselgren och var ett led i förarbetena till dennes Smålandsbeskrivning. Wieselgren var den som myntat ordet "folkminne" och spåren från den ene Vislandasonen ledde till den andre: Gunnar Olof Hyltén-Cavallius.

På Folklivsarkivet hade vi av krigsrådet Aschan i Stockholm mottagit ett porträtt av Hyltén-Cavallius. Redan genom sin centrala placering i biblioteket väckte det frågor. "Wärend och wirdarne" ingick inte längre i kurslitteraturen och Hyltén-Cavallius egna evolutionistiska idéer var längesedan övergivna. Kanske det var dags att granska dem på nytt? Att studera etnologiämnets egna rötter? Att titta på incitamenten till den omfattande insamlingsverksamheten som skett i hans spår och på teoriutvecklingen.

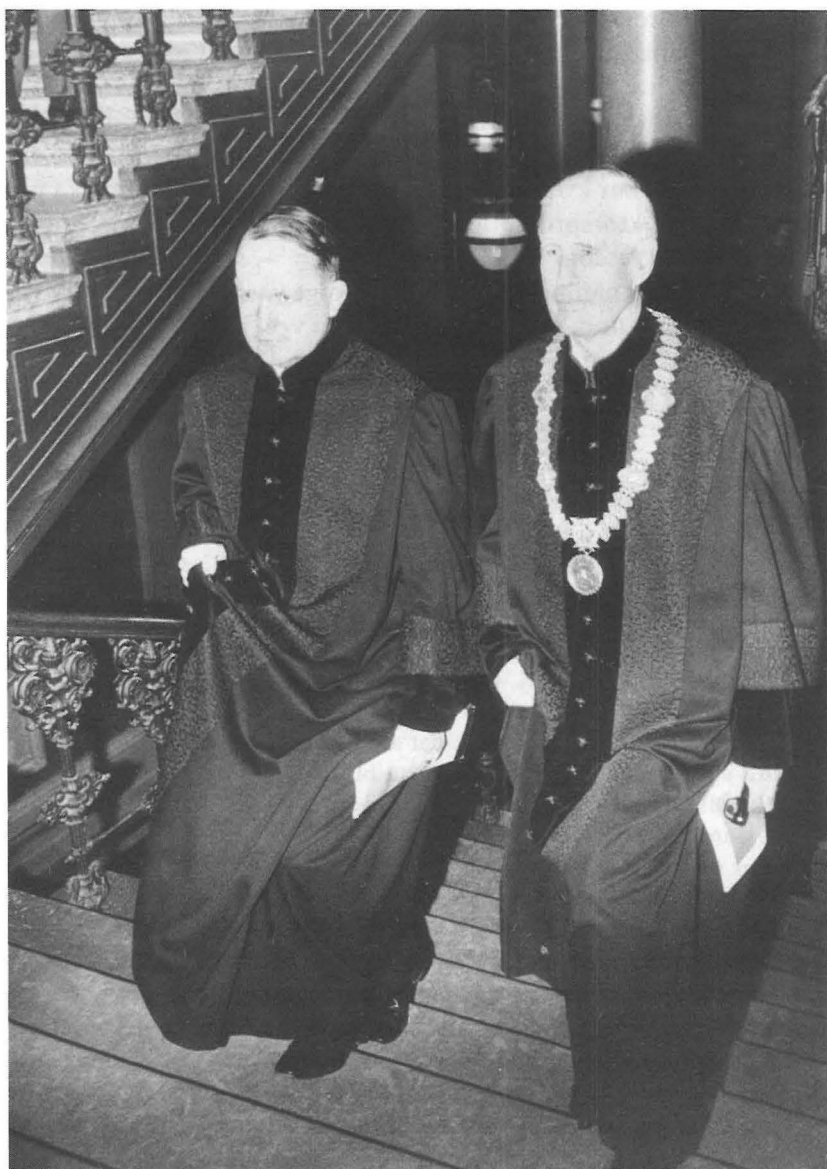
Eller var det ett sidospår: vetenskapshistoria i stället för etnologi? Jag ställde knappast frågan. Forskningen kring Wärend och wirdarne lockade mig — med småländska rötter — och gav ett historiskt perspektiv på etnologin.

Källmaterialet flödade i bibliotek och arkiv. Hyltén-Cavallius ättlingar letade fram vad de hade i sina skrivbordslådor och spåren ledde ända till Rio de Janeiro där han började sitt verk.

Arbetet med Hyltén-Cavallius — som också resulterade i en registerförsedd nytugåva av Wärend och wirdarne — förde senare vidare till andra svenska etnografer som Gabriel Djurklou och Eva Wigström. Det ledde in i källkritik och "close reading" av texter.

Kanske man även borde ha något annat i specimineringsportföljen för den professur som skulle ledigförklaras 1966. I Nordskåne fanns motsvarigheter till Hyltén-Cavallius ryggåsstugor eller syd-götiska hus. Min sista specimineringskrift blev därför "Den nordskånska ryggåsstugan". Arbetet som baserades på kombinerad fält- och arkivforskning är ännu opublicerat.

I början av 1967 hölls provföreläsningar inför fullsatt auditorium i universitetshuset. De sakkunniga John Granlund, Sigfrid Svensson och Kustaa Vilks hade lämnat in ett antal ämnen, som vi fått fundera över en veckas tid. Själv valde jag att föreläsa om "Boupp-teckningarna som etnologisk källa" och använde en overheadprojektor för första och sista gången som pedagogiskt hjälpmedel. Det ansågs inte *comme il faut* att närvara vid medsökandena Sven B.



Rektor magnificus, Philip Sandblom ledsagar Nils-Arvid Bringéus in till installationsakten i universitetets aula den 9 mars 1958. Foto: Scandia Photopress.

Eks och Phebe Fjellströms föreläsningar, men alla lär ha utfallit till belåtenhet.

Svensson ville naturligtvis se till alla sina lärjungars bästa. Det påstås att han i förväg placerat Rooth i Uppsala, Ek i Stockholm och mig i Lund — fler lärosäten fanns inte vid denna tid. Denna strategi visade sig nästan framkomlig, även om det skulle bli en nyinrättad lärostol i Göteborg i stället för Stockholm för Eks del. Phebe Fjellström skulle senare få den femte lärostolen i Umeå.

I och med att de tre sakkunniga placerade mig i första förslags-

rummet var ärendet de facto avgjort. Professorsutnämningen kom i den sista junikonseljen 1967. Min fru och jag satt på terrassen på Helgonavägen och hörde meddelandet i dagsnyheterna. Familjens framtida försörjning var säkrad. Vi skulle få stanna i Lund.

Installationen i mars 1968 blev en minnesvärd högtid. Det var ännu några veckor kvar till studentrevolten och den dramatiska polisbevakade doktorspromotionen. Fast min kamrat från doktorand-seminarierna i teologi Carl Gustav Andrén — sedermera universitetskansler — utnämndes nästan samtidigt var det inte tal om gemensam installation. Vi inställdes med en veckas mellanrum i våra ämbeten med samma pompa av rektor magnificus Philip Sandblom och i närvaro av kanslern Artur Thompson. Jan-Öjvind Swahn och Sven B. Ek ställde generöst upp som marskalkar och det fanns t.o.m. en del studenter som lyssnade till min föreläsning om "Det etnologiska perspektivet". Bland dem som förutom släkt och vänner kommit långväga ifrån fanns Nordiska museets styresman Gösta Berg. Mats Rehnberg som senare skulle bli min kollega telegraferade från Lidingö:

Dies quadraginta militum var dagens namn tillförne.

Många bära lagerkrans, få bär krans av törne.

Istället för att bli prelat så valde du profet.

Det ena gäller vad man tror, det andra vad man vet.

Att sprida tro på vetandet skall nu bli Din mission,

Ett värv av större viktighet än dagens procession

I Karolinska Universitetets stolta jubelår.

Har någon hunnit höra i dag en ton om vår?

Den första vipan skriar och tusen lärkor sjunga

Från backarna i Löderup och upp till Örkelljunga.

Fast andra plikter hindrat mig att vara på plats

Var hälsad utav fanken från gamle vännen Mats.

Vid den efterföljande lilla installationsmiddagen lyckönskade mig John Granlund till att ha 25 tjänsteår framför mig. Fast de snart är förbi känner jag alltså samma glädje och förväntan då jag öppnar dörren till mitt tjänsterum för att börja en ny arbetsdag.

Att doktorera i dataåldern

KARIN SALOMONSSON

Berlings som vardaglighet

— Bang! Den gamla motsträviga portdörren slår igen och det ekar ihåligt i trappuppgången. Klapprande klackar och en nyckelknippa som rasslar. Nyckeln sticks i låset och — bang! dörren stängs med ett brak. Detta är den dagliga övergångsritualen som inleder en arbetsdag på Berlings gamla tryckeri. Inte en arbetsdag bland tryckpressar och typografer, men väl bland doktorander, ordbehandlare och böcker.

Från att ha arbetat hemma eller suttit inklämda i diverse skrymslen och vrår på Folklivsarkivet flyttade 1980 de första, i första hand projektanställda, lärare och doktorander in i de nyrenoverade lokalerna på Stora Gråbrödersgatan. I början ekade de flesta rummen tomma och det satt en förskrämd skara och tryckte runt det sittriktiga nyinköpta kaffebordet som kändes stort som ett salsgolv.

I dag är situationen en annan. Vi har allvarligt funderat på att göra om städskrubben till PC-rum och evakuerat toaletten till förmån för viktigare uppgifter. Periodvis kan trångboddheten upplevas som ett problem när man innanför en tunn glasvägg — eller ingen vägg alls — skall handleda studenter till ljudet av en livlig diskussion om praxisbegreppet (som man dessutom inte kan låta bli att lyssna till!)

Nu skall inte detta problem överdrivas. Oftast är det skönt att ha någon som lyssnar på bedrävelser, besvarar små utrop av upphetsning över nya upptäckter eller som säger stopp när man är färdig att slänga ut PC:n genom fönstret. Det är också roligt att vara många kring det inte fullt lika salsgolvsliknande kaffebordet när vi firar att vi blivit med utbildningsbidrag eller fyllt 30. Lustigt nog får alla alltid plats vare sig det gäller paper-examination av studenter eller ett nattligt NEFA-möte.

Kafferummet, lunchrummet, seminarierummet eller vad man nu föredrar att kalla det, intar en rätt så speciell ställning hos oss liksom på andra arbetsplatser. Det är allemansland som skall styras av alla och rymma både seriösa diskussioner, konfliktlösningar och avkoppling.

Rummet är inte speciellt stort och rätt så dystert och mörkt.

Utanför fönstren tornar den väldiga röda Televerksbyggnaden upp sig (där parentetiskt sagt en av Berlingarna tillbringade sin barn-dom). Denna byggnad har otaliga gånger fått avgöra frågan om vi verkligen kan tala om en objektiv materiell verklighet eller ej. Fönstren ramas in av vackra — inte längre särskilt vita — gardinvåder med ett mönster av böljande veteax. Måne detta var ett uttryck för viljan hos gardinväljarna att anknyta till etnologins rötter?

I det ena hörnet blinkar, piper och susar hemlighetsfullt den gemensamma doktorand-ordbehandlaren, när den inte överröstas av den snart utrangerade kopieringsmaskinen som rosslar och rasslar sällskapligt. I det andra hörnet står den stabila bruna bokhyllan som vi har exproprierat från Folklivsarkivet, där vi nu bl a förvarar nyutkomna avhandlingar och vår växande samling av 'det värsta vykortet man kunde hitta på semestern', krönt av Orvar Löfgrens ihopfällbara scenario från Californien.

Kafferummet tas i besittning först vid halvtiotiden. Det vore synd att säga att rummet alltid fylls av spirituellt konversation vid denna tidiga stund. Däremot vid eftermiddagskaffet, som infaller vid halvtretiden och oftast omfattar fler, kan diskussionens vågor gå höga; vad menar egentligen Højrup med neokulturation; får dagisfröknar bestämma hur mycket som helst; är det omoraliskt att ha två videoapparater; vad är det egentligen som är så speciellt med Kosíks praxisbegrepp och är det läge att klippa sig nu eller vänta en månad?

På lunchen är skaran något decimerad — filälskarna, hamburgerförespråkarna och pizzavännerna delar på platsen för att framåt vårkanten följas av keso och sallad i alla upptänkliga former.

Nu skulle man kanske lätt kunna få för sig att vi aldrig lämnar detta rum, utom möjligen för att gå ut och köpa nya filterpåsar. Någon gång har väl kommentaren "sitter ni här *ännu!*" fällts av oroliga handledare som kikat in vid halvtretiden och kommit på att de glömt något och återvänt vid halvfyratiden.

Givetvis lyckas alltid studenter eller doktorander från andra institutioner pricka in sina besök när vi har bestämt oss för att vi behöver fira något; namnsdag, tjänsteutnämning, tentamen, nytt barn eller bara faktumet att vissa novembergråa fredageftermiddagar behöver lättas upp med ett glas sherry, en salt mandel eller varför inte en grön-grod-bakelse. Vi tycker bara det är trevligt att få bjuda in studenter och andra i detta sakraliserande av vardagen, men vi vill inte att man skall få intrycket av att vi *alltid* sitter med tända ljus och tindrande ögon eftermiddagarna igenom. Dessa ceremonier understryker givetvis rummets status av heligt område där speciella ritualer utföres av redan invigda. En student på besök fällde följande yttrande: "Jag tycker om att vara här inne med er, men det känns ändå som om jag inte riktigt *borde* vara här". Lärar-rummets osynliga trösklar verkar svåra att sudda ut.



Vid kaffebordet på Berlings. Från vänster: Lynn Åkesson, Lissie Åström, Karin Salomonsson (med kaffekannan), Magnus Wikdahl, Berit Wigerfelt, Per-Markku Ristilampi, Finnur Magnússon, Beatriz Borda och Mats Lindqvist.

Men kafferummets diskussioner hade blivit rätt så tunna och andefattiga om det inte trots allt hade producerats en hel del forskning vid de olika skrivborden. Det talas ibland om "Berlingsgänget" och om den kollektiva arbetsgemenskap som finns där, som ett problem. Ett problem som bottnar i likriktning, okritiskt anammande av varandras teorier — inavel för att använda ett annat ord. Det här är en oro som är värd att ta på allvar och se närmare på, men som också är överdriven. Forskningen är trots projektdiskussioner och kaffebordssamtal ett ensamarbete. Det är du själv som ska leta och skapa material, avgöra vad som är väsentligt, behandla det på ett adekvat sätt med hjälp av skiftande metoder och teorier som du själv måste ta ställning till, och framför allt är det du själv som har det slutliga ansvaret för att forskningen är meningsfull och kan förstås och användas av andra. Det är en av de mest ensamma stunderna i livet när man blickar ner på en tom PC-skärm eller ett vitt papper och vet att det bara är du själv som kan fylla det med text.

Visst samtalar vi mycket om olika teorier och visst händer det att alla tycker att man måste läsa Bourdieu för att inte visa sig vara "ude", men trots detta brukas teorierna på väldigt skiftande sätt, inte minst på grund av att det inom Berlings väggar rymms så många

olika studiefält; rosengårdsbor, skogsarbetare, swingpjattar, latin-amerikanska flyktingar, m m, m m.

Vi doktorander uppmanas ibland att komma våra informanter så nära att vi kan berätta vad de har i sin skrivbordslåda. Detta kommer dock att förbli en hemlighet i detta fallet, men väl tänkte jag att vi skulle bedriva en smula jämförande skrivbordsforskning.

Den mest uppenbara skiljelinjen går mellan IBM'are — Bondwellare och periodbrukarna av Olivetti. När Berlings först befolkades pryddes de flesta rummen av en imponerande, svartglänsande ny elektrisk IBM-skrivmaskin — med raderband! Var man van vid små lättviktiga skrangliga reseskrivmaskiner och alltid lika smetiga Tipp-ex-flaskor beredde man villigt rum för dessa under av modernitet. Nu, nästan ett decennium senare betraktar, åtminstone vissa av oss, dessa IBM-maskiner som värdiga men klart underutvecklade urtidsdjur. Nej, tacka vet vi tysta, små och portabla persondatorer som snällt piper åt oss när vi gör fel och raskt suddar ut 20 sidor bara vi trycker på en knapp. Visserligen krävdes det uppammande av allt vårt mod för att våga köpa en sådan här tingest. Men med en liten förtrupp av två innovativa kvinnliga doktorander trotsade vi beslutet att "aaaaldrig använda datorer" och är nu fast för resten av livet. Dessutom krävdes det ett flertal smärre nervsammanbrott under inlärningsperioden och vissa lämnade kaffebordet med något jagat i blicken så fort datorer kom på tal — vilket det gjorde cirka 15 gånger per dag under några månaders tid. De som istället har valt att nyttja institutionens schangdobla (men o så icke-portabla) Olivetti betraktar de andras "EPA-datorer" med en road men lätt föraktfull blick.

Det är ännu svårt att säga vad denna smärre revolution på skrivborden har inneburit, men säkert är att långt viktigare när man träffar en ny forskarkollega idag är att istället för att fråga vilka teoretiska inspirationskällor som han eller hon arbetar efter, försiktigt förhöra sig om man kör med samma ordbehandlingsprogram.

Forskarkollektivet

När man är en del av en gemenskap så glömmar man lätt bort att gemenskapandet inte är en självgående process. Den måste underhållas, blåsas liv i, prövas, kanske förkastas och framför allt förstärkas och göras synlig. Ett exempel på detta synliggörande sker när en ny medlem skall ta sig in. Gemenskapens upprätthållare har en tendens att glömma bort hur främmande och svårintaglig den kan te sig — här känner ju alla varandra och gör och säger dessutom precis vad de vill! Men riktigt så enkelt är det inte.

Mina första trevande kliv i forskarhierarkin tror jag är ett rätt så typiskt exempel. Som student på trebetygsnivå erbjöds jag en kortare anställning som forskningsassistent i ett utvecklingsprojekt till-

Per-Markku Ristilammi (stående) och Finnur Magnússon är lundastudenternas NEFA-representanter. Foto: S. Hjalmarson 1988.



sammans med en erfaren doktorand. Jag var överlycklig! Tänk att få syssla med — och få betalt för — det man just hade upptäckt som en av de mer spännande bitarna i livet. Men det var inte bara arbetsuppgifterna som gav uppgiften status av ett *arbete* — plötsligt hade jag fått arbetskamrater och en arbetsplats i form av ett halvt tjänsterum på Berlings, detta ställe som redan utövade en stark lockelse för en student. Jag kommer ihåg hur jag en solig eftermiddag spankulerade upp och ner på St. Gråbrödersgatan i minst en halvtimme innan jag tog mod till mig och knackade på. Det var här forskningens och institutionens mysterier debatterades, det var här man kunde få svar på sina frågor om vad historiskt perspektiv egentligen innebar och hur man skrev en trebetygsuppsats. Oftare föreföll det lättare att närma sig doktorander och yngre forskare än de upptagna docenterna och lektörerna, för att inte tala om professorn själv.

Det kändes som om det tog lång tid innan jag blev en del av Berlings. Där satt man vid sitt stora och överväldigande tomma skrivbord. Ute i korridoren hördes det prat och skratt men inte var det någon som kom in och störde mig inte. Visserligen var alla otroligt hjälpsamma och vänliga men trots detta fanns det en rad osynliga gränser som skulle överskridas innan man kände sig accepterad. Första gången en inbjudan att diskutera strukturmarxism över torsdagsärtorna på Kulturen framfördes — för att inte tala om när man första gången konsulterades som smakråd vid sköinköp — var långt viktigare än faktumet att ett skrivbord hade blivit anvisat.

Det spelade en stor roll om man som student kom i kontakt med

något forskningsprojekt vid institutionen. Vid projektmöten övade man sig i att lyssna, tänka självständigt, vara kritisk och möjligtvis våga skriva något själv. Det var också här man insåg att "det äldre gänget" faktiskt hade sina mänskliga fel och brister och kanske inte var de gudar man tidigare förmodat.

För min egen del blev Kultur- och klassgränsprojektet en ovärderlig socialisationsfaktor. Det var också i samband med en projektpresentation som jag vågade mig iväg på mitt första doktorandseminarium. Människor som högtidligt satt uppradade kring ett bord, i en bestämd ordning där jag nogsamt höll mig längst nere vid ena kanten. I rummets hörn ruvade skuggorna tungt och all kraft tycktes koncentrerad i de ljuskäglor som några lågt hängande röda lampor spridde över det avlånga seminariebordet (på den tiden hölls forskarseminarierna på Magle). Även om man bara förstod en bråkdel av diskussionerna kändes det som om här var allt möjligt att diskutera, här fanns inga idéer och tankar som inte kunde belysas och debatteras.

Senare har denna upplevelse av etnologin som det gränslösa forskningsfält, modifierats något när erfarenheter av andra seminarier gjort det uppenbart att det inte alltid råder konsensus över vad som är god och forskningsbar etnologi.

Torsdagsseminarium

Klockan är tio minuter över ett en alldeles vanlig torsdagseftermiddag. Cykeldäck knastrar över gruset och sätts in i det gamla cykel-



Karin Salomonsson, som skrev och berättade med hjälp av sin dator, tillsammans med forskarkamraten Beatriz Borda. Foto: S. Hjalmarson 1988.



Forskarseminariet samlat till introduktionsmöte hösten 1988. Från vänster: Mats Lindqvist, Susanne Lundin, Berit Wigerfelt, Birgit Herrmann, Ingrid Nordström, Ulla Pihl, Jonas Frykman, Karin Salomonsson, Gunnar Alsmark, Nils-Arvid Bringéus, Orvar Löfgren, Beatriz Borda, Göran Sjögård, Anders Salomonsson Gullan Gerward, Lynn Åkesson, Ella Johansson, Magnus Wikdahl, Per-Markku Ristilampi, Finnur Magnússon och Birgitta Svensson. Foto: S. Hjalmarson 1988.

stället med snedtak. Bilar bromsar in och dörrar slås igen ackompanjerade av hälsningsrop. Trappan till Kyrkohistoriska arkivet (vars seminarierum vi av utrymmesbrist lånar) fylls så sakteliga av livligt samtalande damer, småhuttrande rökare som drar ett sista bloss, jovialiskt leende handledare — alla väntande på arkivarien eller professorn som kommer och låser upp. Skaran strömmar in och det avlånga bordet fylls raskt med doktorer och blivande sådana komna från Jönköping, Halmstad, Landskrona och ibland till och med ända från Spanien. Seminarielidaren harklar sig och tystnaden faller. Dagens text kan avhandlas.

Seminariet är lika ceremoniellt som en boxningsmatch. Det finns bestämda platser anvisade för alla deltagarna; dagens försvarare vid ett hörn av bordet, utmanarna och åskådarna vid det andra och handledaren/seminarielidaren som domare i mitten. Först går ordet till domaren, sedan till försvararen för att så äntligen landa hos utmanarna. Detta mönster upprepas i ca fem minuter långa ronder som skulle kunna benämnas: Disposition, Etnologisk lukt, Teoretiska förebilder, Vad man borde ha gjort, Vad man absolut inte ska göra och slutligen Fortsätt och skriv! Ofta slutar matchen oavgjort och deltagarna torkar svettiga pannor, planerar returmatchen eller styrker sig med en öl på Storkällaren.

Detta har blivit en aning svårare sedan det förra terminen infördes eftermiddags- istället för kvällsseminarier. Seminariernas förläggning har faktiskt utgjort en av de mer diskuterade områdena under de två senaste terminerna. Frågan har vägts för och emot allt efter deltagarnas reseavstånd, svårighet att bli ledig från annat förvärvsarbete, barnpassning och hämtning från dagis etc. Hetsigheten i debatten påminner oss om att det långt ifrån är alla doktorander som har ekonomisk möjlighet, eller som vill, forska på heltid.

När man sitter hemma och arbetar — kanske långt ifrån bibliotek och arkiv — blir det viktigt att åtminstone då och då träffa andra seminariedeltagare för tips på nya böcker, prat om kongresser och utbyte av viktigt skvaller.

Att skriva kontrakt med djävulen

En av de vanligaste frågorna i svenskt sällskapsliv idag är ”och vad gör du då?” syftande på hur man förtjänar sitt levebröd. När man ger svaret ”Ja, jag är doktorand i etnologi” får ofta frågeställaren något flackande i blicken och utbrister efter en sekunds tvekan ”Vad treeevligt!” Efter ännu en tvekan kommer osvikligen följdfrågan — ”men vad gör du?” Det är nu inte frågeställarens fel att det inte är helt uppenbart vad en doktorand i etnologi sysslar med. Ämnet är relativt litet och namnet gör knappast förvirringen mindre.

Det är svårt att veta hur man som doktorand betraktas av andra i lokalsamhället när detta ifråga heter Lund. Den akademiska traditionens hegemoni vilar tungt och sätter sin prägel på mycket av den offentliga debatten och stadens traditioner och seder.

Att alla andra kanske faktiskt inte organiserar sina liv efter samma mål och med samma medel som vi, erfar Berlingsgänget under sommarhalvårets lunchpauser. Vi flyttar då våra stolar ut på den duv- och bilbelägrade bakgården och vänder våra bleka näsor mot solen. Vi passeras där av det privata näringslivets representanter, i form av vältränade män i yngre medelåldern iförda eleganta italienska dubbelknäppta linnekostymer och vackert bronsslingade sekreterare på väg mot sin lunch på Brasseriet. Vi balanserar våra kalla pannbiffar så obesvärat vi kan på knäskålarna och ler och nickar förbindligt. Vi får professionella leende och *förundrade* blickar till svar.

Men även om man vet vad ämnet innebär är det inte alltid så lätt att förstå sig på doktorandens vardag — med plötsliga arbetstoppar och långa perioder där man till synes går och gör ingenting, med fria arbetstider men lika ofta helgarbete, med exaltation över nya forskningsperspektiv och djup leda över skrifvarförklaring.

Att få lov att syssla med det som verkligen intresserar är ett privilegium, få förunnat, men att välja forskarbanan är också en

chanstagning. En ung kvinnlig doktorand formulerade oron i orden: "Det är som att skriva kontrakt med djävulen. Blir det av olika anledningar ingen avhandling efter flera års slit, ja, då har man *ingenting* trots det arbete man faktiskt har lagt ned."

Alla blir inte färdiga doktorer. Kanske kommer personliga problem, ändrade levnadsförhållanden, konflikt med handledare, besvikelse över vad doktorerandet egentligen innebar i vägen för en examen. Dessa misslyckanden (som kanske inte alltid ses som misslyckanden av doktoranden själv) tar formen av myter om hur det kan gå om man inte...

Nackdelen med ett fritt och individuellt arbete är att när det låser sig och varje ord känns som pressat fram ur en köttkvarn med finaste hålskivan, då växer skrivarvåndan och produktionsångesten ligger på lur. Kommer jag någonsin att bli klar med en hel bok på fyra år? Kommer någon någonsin att läsa vad jag har totat ihop? Kommer jag någonsin att få en tjänst på den här smörjan? Istället för att sätta sig ner och ta itu med anteckningarna från vårens fältarbete inser man att vad som egentligen saknas i livet just nu är en ny jumper, vilken måste inhandlas *genast*; trots att frågelistan om trugningsseden ligger och väntar beslutar man sig för att städa bokhyllan.

Flyter å andra sidan pennan över pappret eller ordbehandlarens tangenter glöder känner man sig oslagbar! Man ler soligt mot sin skrivbordsgranne, beställer tio nya böcker från UB, åtar sig med glädje att hålla i ett seminarium om ny fransk etnologi plus ett löfte om att organisera eftersitsen, lovar skriva fyra recensioner av mindre kända isländska verk till nästa vecka osv.

Att vara doktorand i ett humanistiskt ämne idag innehåller många osäkerhetsmoment. Det är långt ifrån självklart att man efter sin examen kan få arbete som etnolog. Innan man överhuvudtaget kan börja tänka på disputation — och disputationsfest — sträcker sig många långa år präglade av trasslig ekonomi, försummelse av familj och vänner och tvivel på sin egen förmåga. Även om man har förmånen att ingå i ett forskarkollektiv och har tillgång till en arbetsplats på institutionen, kan man bli hjärtligt trött på allt vad till synes meningslös etnologi och tjugatiga etnologer heter. När junisolen lockar och ett helt år av stundtals manodepressiva forskningsförsök tär på humöret ter det sig inte längre omöjligt att lämna Berlins och Folklivsarkivet.

Men nog sjutton står man där i början av september igen och river med ivriga fingrar i realregistrets kortlådor. Att doktorera är inget kall — det är ett beroende och en besatthet väl värd att vårda.

Personal

ULLA PIHL

Professorer

Nordisk och jämförande folkkulturforskning

Carl Wilhelm von Sydow, f. 1888 1940—1946

Nordisk och jämförande folklivsforskning

Sigfrid Svensson, f. 01 1946—1967

Nils-Arvid Bringéus, f. 26 1967—1972

Etnologi, särskilt europeisk

Nils-Arvid Bringéus, f. 26 1972—

Institutionsföreståndare/prefekter

Carl Wilhelm von Sydow, f. 1888 1913—1946

Sigfrid Svensson, f. 01 1946—1967

Nils-Arvid Bringéus, f. 26 1967—

Studierektorer

Orvar Löfgren, f. 43 1974—1977

Margareta Stigsdotter, f. 46 1977—1984

Gunnar Alsmark, f. 41 1984—

Innehavare av docenttjänster

Folkdiktsforskning

Anna Birgitta Rooth, f. 19 1951—1964

Nordisk och jämförande folklivsforskning

Jan-Öjvind Swahn, f. 25 1956—1970

Nils-Arvid Bringéus, f. 26 1958—1967

Sven B. Ek, f. 31 1963—1968

Brita Egardt, f. 16 1967—1973

Etnologi

Anders Gustavsson, f. 40	1973—1979
Orvar Löfgren, f. 43	1979—1985

Forskardocent

Anna Birgitta Rooth, f. 19	1964—1972
----------------------------	-----------

Docenter vid HSFR

Etnologi, särskilt sedforskning

Brita Egardt, f. 16	1973—1979
---------------------	-----------

Kulturteori

Orvar Löfgren, f. 43	1985—
----------------------	-------

Oavlönade docenter

Nordisk och jämförande folkminnesforskning

Carl Wilhelm von Sydow f. 1888	1910—1940
Sven Liljeblad, f. 1899	1929—1939

Etnologi

Jóan Pauli Joensen, f. 45	1980—
Jonas Frykman, f. 42	1982—
Anders Salomonsson, f. 46	1986—
Gösta Arvastson, f. 43	1988—

Förste assistent

Anders Gustavsson, f. 40	1980—1982
--------------------------	-----------

Lektorer

Jan-Öjvind Swahn, f. 25	1970—1978
Orvar Löfgren, f. 43	1971—1974
Gunnar Alsmark, f. 41	1971—
Jonas Frykman, f. 42	1987—

Forskarassistenter

Anders Gustavsson, f. 40	1971—1973
Orvar Löfgren, f. 43	1974—1980
Jonas Frykman, f. 42	1981—1987
Jochum Stattin, f. 48	1987—

Doktorandtjänst

Lynn Åkesson, f. 51	1987—
Beatriz Borda	1988—

Studievägledare/högskoleadjunkter

Inger Eriksson/Lövkrona, f. 43	1968—1969
Gunnar Alsmark, f. 41	1969—1971
Anders Salomonsson, f. 46	1971—1972
Inger Stenlund, f. 44	1972—1976
Margareta Stigsdotter, f. 46	1976—1978
Lena Larsén, f. 41 (t.f.)	1978—1986
Eva Norström, f. 44 (t.f.)	1986—1987
Elisabeth Berglin, f. 36 (t.f.)	1987—

Arkivarie

Brita Egardt, f. 16	1964—1983
Anders Salomonsson, f. 46	1984—

T.f. arkivariér

Lars-Erik Larsson, f. 35	1967—1968
Åke Werdenfels, f. 40	1968—1976
Kurt Genrup, f. 44	1976
Lynn Åkesson, f. 51	1976—1979
Jonas Frykman, f. 42	1977—1978
Lena Larsén, f. 41	1979
Gunilla Kjellman, f. 33	1980
Bengt Jacobsson, f. 46	1980

Förste assistent

Brita Egardt, f. 16	1952—1964
---------------------	-----------

Amanuenser

Carl Segerstahl, f. 1899	1922—1923
Gustaf Olsson, f. 1898	1923—1925
Sven Liljeblad, f. 1899	1924—1925
Kurt Frankman, f. 07	1932—1934
Albert Nilsson/Eskeröd, f. 04	1932—1937
Carl-Axel Althin, f. 15	1938
Gunnar Hobroh, f. 11	1938—1939
Harald Olsson, f. 01	1938—1940
Martin Lennermark, f. 07	1938—1940
Mauritz Fagerström, f. 08	1939—1940
Karin Ekman/Johansson, f. 03	1939—1943
Per-Olof Fallenius, f. 14	1940—1941

Aina Jungmarker/Stenklo, f. 12	1940—1943
Anna Birgitta Waldemarson/Rooth, f. 19	1940—1947
Walter Welin, f. 08	1941—1942
Bror Jansson, f. 18	1942—1943
Sten Borg, f. 14	1943—1944
Mai Fossenius, f. 17	1943—1947
Ingar Fredricsson/Lagercrantz, f. 19	1947—1948
Nils-Arvid Bringéus, f. 26	1947—1950
Christina Hedar, f. 26	1948—1949
Brita Åkerblad/Hvas, f. 21	1948—1951
Brita Egardt, f. 16	1950
Sture Bäckström, f. 14	1950—1953
Bengt-Arne Person, f. 27	1950—1955
Ulla Andersson/Danielson, f. 30	1951—1959
Eva Lis Nörsgaard/Bjurman, f. 31	1954—1961
Lisbeth Malmberg, f. 34	1958—1964
Sven B. Ek, f. 31	1961—1962
Lars-Erik Larsson, f. 35	1963—1967
Kerstin Dahl, f. 42	1964—1965
Elisabeth Lundin, f. 45	1966—1968
Gösta Arvastson, f. 43	1967—1968
Ingemar Svensson, f. 36	1967—1968
Inger Eriksson/Lövkrona, f. 43	1968—1969
Jonas Frykman, f. 42	1968—1970
Lennart Olsson, f. 27	1969
Gunnar Alsmark, f. 41	1969—1971
Gunnar Elfström, f. 47	1970—1974
Anders Salomonsson, f. 46	1971—1972
Kurt Genrup, f. 44	1971—1973
Sverker Norén, f. 41	1974—1977
Bengt Jacobsson, f. 46	1975
Jochum Stattin, f. 48	1975—1976
Rigmor Sylvén, f. 51	1977—1982

Assistenten

Bengt Jacobsson, f. 46	1972—1979
Göran Sjögård, f. 54	1979—
Rigmor Sylvén, f. 51	1982—1984

Registratorer

Margit Landqvist/Isaksson, f. 11	1932—1974
Ulla Pihl, f. 44	1975—

Institutionssekreterare

Birgitta Andersson, f. 39	1966—
Birgitta Dahlman, f. 36	1980—

Vaktmästare

Oscar Karlsson, f. 1894 1937—1961

Nuvarande personal med lönebidrag

Ulla Grip, f. 41 1971—
Brita Nilsson, f. 45 1976—
Nils Westerdahl, f. 37 1978—
Birgit Sundberg, f. 37 1979—
Lennart Liljerum, f. 59 1983—

Timlärare

Åke Campbell, f. 1891 1923, 1940—1942
Sven Liljeblad, f. 1899 1930—1936
Sigurd Erixon, f. 1888 1930—1936
Jan-Öjvind Swahn, f. 25 1947—1955, 1983—
Märta Lindström, f. 17 1961—1982
Sten-Bertil Vide, f. 15 1961—1981
Gunilla Eriksson, f. 35 1962—1965
Bengt Bengtsson, f. 10 1962—1967
Nils Nilsson, f. 34 1966—
Gösta Arvastson, f. 43 1967—1977
Anders Gustavsson, f. 40 1969—1971
Bengt-Arne Person, f. 27 1969—1971
Orvar Löfgren, f. 43 1970—1972
Ulla Lindström, f. 28 1972
Kurt Genrup, f. 44 1974—1975
Jonas Frykman, f. 42 1974—1981
Margareta Stigsdotter, f. 46 1974—1986
Mats Lindqvist, f. 53 1978—
Jochum Stattin, f. 48 1978—
Magnus Wikdahl, f. 54 1979—
Lynn Åkesson, f. 51 1979—
Christina Lindvall-Nordin, f. 40 1982—1984
Gunilla Kjellman, f. 33 1982—1985
Stig Isaksson, f. 37 1982—
Anders Salomonsson, f. 46 1982—
Brita Hardenby, f. 21 1983—1984
Brita Egardt, f. 16 1984—1988
Britta Hammar, f. 38 1984—
Inger Lövkrona, f. 43 1985—1986
Eva Norström, f. 44 1985—
Elisabeth Berglin, f. 36 1986—
Beatriz Borda, f. 56 1986—
Karin Salomonsson, f. 59 1986—
Ella Johansson, f. 58 1987—

Stiftelser och fonder

BIRGITTA ANDERSSON

Mandelgrenska fonden

Genom testamente den 12 november 1881 överlämnade artisten Nils Månsson Mandelgren en omfattande samling böcker, plancher, ritningar och anteckningar till Lunds universitet jämte en mindre fond för samlingarnas vård. Samlingarna förvarades ursprungligen på universitetsbiblioteket, men Större akademiska konsistoriet beslöt den 30 maj 1900 på hemställan av professor Evert Wrangel att de — utom böckerna — skulle överflyttas till universitetets konstsamlingar.

Den 16 december 1971 beslöt konsistoriet att samlingarna i fortsättningen skall förvaras å Folklivsarkivet och att avkastningen av i fonden ingående kapitalmedel skall disponeras av prefekten för Folklivsarkivet som även skall vara föreståndare för fonden.

Kapitalet av fonden uppgick 880630 till 40.276:64 och nettoavkastningen för 1987 till 5.100:— kr.

Gunnar Olof Hyltén-Cavallius stiftelse för svensk folkminnesforskning

I samband med hundraårsminnet av Gunnar Olof Hyltén-Cavallius födelse 1918 gjordes en insamling avsedd för inrättande av en professur som skulle bära dennes namn. Då beloppet ej blev tillräckligt stort omvandlades fonden med givarnas medgivande till en stiftelse för svensk folkminnesforskning. (Se härom ovan s. 00 ff.)

I samband med inrättandet av en ordinarie professur i Nordisk och jämförande folklivsforskning vid Lunds universitet beslöt riksdagen den 29 mars 1944 att avkastningen av stiftelsens medel fick disponeras av professorn i folklivsforskning för insamlande av material rörande den folkliga kulturen.

Fonden, som förvaltas av Lunds universitet, uppgick 880630 till 79.384:79 kr, nettoavkastningen var 1987 8.100:— kr.

Carin och John Papes fond för nordisk och jämförande folklivsforskning

Advokaten John Pape f. 1889 bedrev på äldre dagar studier i folkminnesforskning i Lund och avlade licentiatexamen. Efter hans död överlämnade Carin Pape den 21 december 1963 ett belopp om 20.000 kr till Lunds universitet med följande villkor:

1. Gåvan skall förvaltas av universitetets drätselnämnd under namn av "Carin och John Papes fond för nordisk och jämförande folklivsforskning".

2. Den årliga avkastningen disponeras av Historisk-filosofiska sektionen vid universitetet för att i fondens syfte och i anslutning till den vid universitetet bedrivna undervisningen efter prövning av gjorda ansökningar en gång årligen utdelas för utförande av visst eller vissa forskningsuppgifter, för tryckning av viss eller vissa forskningsresultat eller i undantagsfall även för annat ändamål, som kan gagna folklivsforskningen vid Lunds universitet.

Därest Historisk-filosofiska sektionen i visst fall skulle finna det så påkallat, kan ur kapitalet även ytterligare ett års beräknad ränta tagas i anspråk, dock med tillseende av att ränteavkastningen icke på nytt användes, förrän fonden återförts till sin ursprungliga storlek.

Ansökan om medel ur Papes fond tillkännages årligen. På förslag av ämnesrepresentanten utdelas anslaget av Historisk-filosofiska sektionen vid Lunds universitet.

Fondens kapital uppgick 880630 till 50.276:48 kr, nettoavkastningen 1987 var 5.900:— kr.

Gabrielle Jeanssons stiftelse

Genom gåvobrev av den 10 februari 1972 överlämnade Nils Ragnar Jeansson i Lund 100.000 kr till bildande av en stiftelse benämnd "Gabrielle Jeanssons stiftelse".

Stiftelsens ändamål är att lämna understöd för beredande av utbildning samt främja vetenskaplig forskning inom ämnet Nordisk och jämförande folklivsforskning vid Lunds universitet, företrädesvis den del av ämnet, som blev föremål för Gabrielle Jeanssons arbete. Om detta ämne skulle utgå som särskilt universitetsämne skall stiftelsen främja ett likartat ämnesområde.

Stiftelsens angelägenheter handhaves av en styrelse bestående av tre ledamöter. Dessa utses för en tid av högst 3 år i sänder av styrelsen för Lundabygdens Sparbank, varvid skall beaktas, att två ledamöter skall tillika vara ledamöter av styrelsen för Lundabygdens Sparbank och den tredje ledamoten vara den vid Lunds Universitet ledande ämnesrepresentanten inom de i ändamålsparagrafen angivna ämnena.

I samråd med Nils Ragnar Jeansson har styrelsen 1986 fastställt följande riktlinjer:

1. Berättigade till bidrag är forskarstuderande/motsvarande vid Etnologiska institutionen vid Lunds universitet.
2. Bidrag beviljas företrädesvis för vetenskaplig forskning inom områdena folklig sed och byggnadsskick.
3. Bidrag kan även utdelas för forskning inom andra etnologiska ämnesområden samt för resor, företrädesvis utomlands för jämförande studier.
4. Bidrag kan också lämnas av stiftelsen för anordnande av symposier och konferenser vid Etnologiska institutionen i Lund.

Ansökan om medel inlämnas till professorn i etnologi vid Lunds universitet.

Stiftelsens kapital utgjorde vid utgången av år 1987 144.126:98 kr, nettoavkastningen 1987 9.337:— kr.

Hilding Pleijels stiftelse för religionsetnologisk forskning

I skrivelse till Lunds universitet den 24 april 1980 erbjöd sig f. professorn i kyrkohistoria vid universitetet att av de medel som inflyter genom Libris försäljning av Bibliotheca Pleijel antiqua överlämna 200.000 kr att under namn av "Hilding Pleijels stiftelse för religionsetnologisk forskning" användas sålunda:

Sedan en tredjedel av den årliga avkastningen lagts till kapitalet, skall återstoden av den årliga avkastningen efter förslag av ämnesprofessorn och beslut av Rektorsämbetet användas till understöd av religionsetnologisk forskning (särskilt äldre kyrkligt folkliv i Sverige), som f.n. bedrivs av Folklivsarkivet men senare kan komma att bedrivas av en särskild religionsetnologisk institution.

Genom senare tillägg har professor Pleijel medgivit att medel ur stiftelsen även får användas till kongressresor.

Stiftelsens medel förvaltas av Lunds universitet. Kapitalet uppgick 880630 till 457.672:61 kr, nettoavkastningen för år 1987 uppgick till 35.400:— kr.

Ebba och Sigfrid Svenssons fond för folklivsforskning

Genom testamente av den 18 oktober 1983 förordnade professor emeritus Sigfrid Svensson att — sedan vissa legat utbetalats — i anslutning till tidigare överenskommelse mellan honom och hans framlidna maka hälften av deras tillgångar — jämte rätten till framtida royalty och honorar för hans skrifter — skulle tillfalla Lunds universitet för att under dess förvaltning utgöra en särskild fond "Ebba och Sigfrid Svenssons fond för folklivsforskning".

I testamentet heter det att "Fonden disponeras — sedan en femtedel av avkastningen lagts till kapitalet av professorn i Etnologi, särskilt europeisk (tidigare Nordisk och jämförande folklivsforsk-

ning) för sådana ändamål till folklivsforskningens främjande vid Lunds universitet, för vilka statsmedel i huvudsak icke står till förfogande (t.ex. till yngre studerandes resor för under arbete varande seminarieuppsatser, till inbjudan av forskare från annan ort till seminarieövning, till tryckning av lundensiska seminarieuppsatser i tidskriften Rig, till expenser i samband med främmande forskarbesök)".

Kapitalet 880630 utgjorde 1.075.520:80 kr, nettoavkastningen 1987 var 101.000:— kr.

Gulli och Nils Strömboms stiftelse för etnologisk bildforskning vid Lunds universitet

Till bildande av en stiftelse benämnd "Gulli och Nils Strömboms stiftelse för etnologisk bildforskning vid Lunds universitet" överlämnade fru Gulli Strömbom, Varberg den 2 september 1988 500.000 kr till Lunds universitet.

Stiftelsens ändamål är "att främja vetenskaplig bildforskning inom ämnesområdet etnologi vid Lunds universitet med företräde för arbeten avseende bonadsmåleri och därmed sammanhängande bildgenrer." "Bidrag och anslag kan lämnas till dokumentation och registrering av bildmaterial, arbetsstipendier, forskningsresor och bildkonferenser liksom till publicering av etnologiska bildstudier."

Stiftelsens styrelse, som skall ha sitt säte i Lund skall bestå av tre ledamöter av vilka en utses av donatrix eller hennes arvingar, en av styrelsen för Lundabygdens Sparbank och en av styrelsen för Etnologiska institutionen i Lund. Styrelseledamöterna utses för en tid av högst tre år i sänder.

Fru Gulli Strömbom och professor Nils-Arvid Bringéus som skall ingå i den ursprungliga styrelsen, äger båda rätt att kvarstå i styrelsen så länge de önskar.

Publikationer

NILS-ARVID BRINGÉUS

Medan museerna kommunicerar med omvärlden genom permanenta och tillfälliga utställningar är publiceringsverksamheten det främsta sättet för ett forskningsarkiv och en universitetsinstitution att "synas".

Stencilproduktionen, den sk grå litteraturen, har ofta en preliminär karaktär och är främst avsedd för internt bruk. Tidskrifter, årsböcker och avhandlingsserier är däremot en kanal för spridningen av institutionens forskningsresultat.

Tidskrifter

Etnologiämnet har intresse långt utanför fackkretsar och själva skrivsättet har därför haft en ganska populär prägel till glädje för en bildad allmänhet men kanske stundom till förfång för den teoretiska diskussionen. Den första tidskriften *Folkminnen och folktankar* som började utgivas 1914 av Folkminnesföreningen i Lund, presenterar sig som "populär-vetenskaplig". Redaktören var Carl Wilhelm von Sydow.

Tidskriften hade en vacker typografisk utformning bakom vilken stod konsthistorikern Hans Wåhlin och etnologen Åke Campbell, båda lundensare vid denna tid. Var och varannan sida är kolorerad med tecknade anfigurer och de olika uppsatserna pryds ofta av titelvinjetter. Första årgången har en logotyp på titelsidan i form av en triangel med en dödske, en månskära, och några gravkors. Kraniet ger en antydning om synen på folkminnena och folktankarna som ett arv från framfarna släkten. Titelvinjetten till von Sydows inledande programartikel avbildar ett gravkummel. Folkminnena betraktades som fornminnen. Folkminnesforskningen presenteras som en nödvändig hjälpvetenskap för arkeologi, religionsvetenskap, litteraturhistoria, ortnamnsforskning, rättshistoria och psykologi. Impulserna kommer från Finland, Danmark och Norge. "Grannländerna har sålunda kommit långt framom oss beträffande intresse och oförfärdighet för folktraditionens tillvaratagande och vetenskapliga undersökning".

Avsikten med tidskriften var "att väcka intresse för folkets min-

FOLKMINNEN OCH FOLKTANKAR

POPULÄR-VETENSKAPLIG
TIDSKRIFT REDIGERAD AV
C. W. VON SYDOW

HL. DR. DOCENT I FOLK-
MINNESFORSKNING VID
LUNDS UNIVERSITET.



FÖRSTA BANDET - UTGIVET AV
FOLKMINNESFÖRENINGEN I LUND
1 9 1 4

Titelsidan till första
häftet av Folkminnen
och Folktankar.

nen och tankevärld i vida kretsar". Den ville entusiasmera alla intresserade "att samla vad som finns inom deras räckhåll". "Vi behöva så många medarbetare som möjligt inom hela vårt land."

Målsättningen för tidskriften harmonierade helt med Folkminnesarkivets inriktning. Den ville vara en förbindelselänk mellan forskarna vid universitetet och bland folket och ett PR-organ för det nya ämnet folkminnesforskning. Ett uttryck för detta är de "spörsmål" till läsekretsen som ingår i häftena. Den första frågelistan gäller karakteristiskt nog Finnsågnen.

Den främste bidragsgivaren är von Sydow själv men vid sin sida har han några av sina första lärjungar bl.a. Åke Campbell. Dessutom finner man bidrag av kända hembygdsforskare i Skåne som Pehr Johnsson i Broby och Olof Christoffersson i Fru Alstad.

Folkminnen och folktankar fick på 1920-talet en regional avläggare. I augusti 1921 bildades föreningen Skånskt Folkminnesarkiv av deltagare i den kurs i folkminnesforskning som docenten von Sydow arrangerade i Lund. I juni följande år hölls en sommarkurs i Tomelilla.

Enligt de den 19/6 1922 antagna stadgarna var föreningens ändamål "att söka åstadkomma ett målmedvetet och glädjebringande arbete för utforskning och bevarande av vår andliga och materiella

bygdekultur, så långt ske kan och befinnes ändamålsenligt, t.ex. beträffande byggnadssätt, arbetsmetoder och redskap, samhällsliv, folksed, folktro och folkdiktning samt för stärkande av hembygds-känslan.”

Föreningens styrelse skulle tillse ”att insamlat material sakkun-nigt granskas och tillvaratages genom att införlivas med folkmin-nesarkivet vid Lunds universitet och med eventuellt upprättade lo-kala arkiv, varefter det, som är ägnat att tilldraga sig allmänt in-tresse, bör publiceras”.

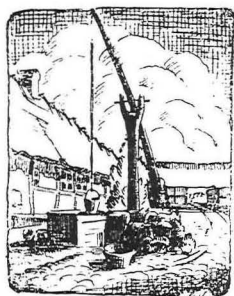
Föredragen av Mårten Sjöbeck, Carl Wilhelm von Sydow och Sigfrid Svensson publicerades i Folkminnen och folktankar 1922 och i särtrycket ”Skånska folkminnen. Samlade och utgivna av Folkminneskursen i Tomelilla 1922”. I ett brev till sekreteraren Ingemar Ingers i maj 1924 skriver Sigfrid Svensson:

På ett sammanträde i Tomelilla i maj beslöts att Föreningen Skånskt Folk-minnesarkiv skulle utge en årsbok. Jag tror att föreningens existens beror på att en sån kommer ut. Det går inte att få medlemmar på annat sätt. Föreningen måste bli känd. Vi måste publicera redogörelser för arbetet nånstans. Och att ge ut en publikation är ju förresten i och för sig själv en viktig del av en sådan här förenings arbete. Du menade i Ditt brev till [föreningens ordförande rektorn i Tomelilla David] Jacobsson att Folk-minnen och Folktankar gör en årsbok obehövlig. Men F.o.F. omfattar hela vårt land, därför kan den inte bli så spridd i Skåne som jag hoppas att årsboken skall bli.

Den nya årsboken med titeln *Skånskt bondeliv* fick den 23-årige fil.stud. Sigfrid Svensson som redaktör. Bland medarbetarna finns textilforskaren Lilli Zickerman, Ingemar Ingers och Sigfrid Svens-son själv som skrev om ”Kransagillet och den långa dansen. Tvenne midsommarbruk från sydöstra Skåne”. Föreningen Skånskt folkminnesarkiv bytte dock tidigt namn till ”Skånska Folkminnes-föreningen” samtidigt som årsboken kallades *Skånska Folkminnen*. David Jacobsson var föreningens ordförande under åren 1922—1928 och fungerade även som redaktör 1922—1927.

År 1928 övertog fil.kand. Albert Nilsson/Eskeröd och fil. kand. Harald Olsson redigeringen. Dessa unga folkminnesforskare, som båda kom från N. Rörum i mellersta Skåne hade samtidigt anställts vid det samma år bildade Skånes Hembygdsförbund och vid Folk-minnesarkivet i Lund.

I årgång 1930 av Skånska Folkminnen intogs även redogörelser för några lokala hembygdsföreningars verksamhet. Skånska Folk-minnesföreningen kunde nu inte längre konkurrera med den livak-tiga skånska hembygdsrörelsen. År 1932 utkommer i stället första årgången av *Skånes Hembygdsförbunds årsbok*. Sambandet med föregångaren markeras främst genom att Albert Nilsson blev re-daktör t.o.m. årgång 1937 varefter förbundets landsantikvarier sva-rat för utgivningen.



Brevpappersvinjett till
Föreningen Skånskt
Folkminnesarkiv.

FÖRENINGEN SKÅNSKT FOLKMINNESARKIV

Om den andliga kulturen stått i centrum i Skånska Folkminnen blev det uppsatser om fornlämningar, kyrkor och andra byggnader som gav karaktär åt Hembygdsförbundets årsbok. Kontakten med Folklivsarkivet återknöts 1947 genom att Sigfrid Svensson ingick i redaktionskommittén, där jag efterträdde honom 1968. Svensson redigerade själv årgången 1956 medan jag svarat för temaårgången 1971 om Skånska matvanor och 1973 om Skånska årsfester.

Folkminnen och folktankar utkom stadigt år efter år. Men även i Göteborg hade intresset för folkminnena vaknat. År 1919 bildades Västsvenska Folkminnesföreningen i anslutning till en föreläsning av von Sydow och på åttonde bandet av Folkminnen och Folktankar 1922 står inte bara Folkminnesföreningen i Lund utan även Västsvenska Folkminnesföreningen som utgivare. Praktiska svårigheter med förlag och medarbetare synes ha bidragit till denna förändring. Från och med 1924 utgavs tidskriften gemensamt av von Sydow och Hilding Celander. I tidskriften redovisades nu inte bara Skånska Folkminnesföreningens utan även Västsvenska Folkminnesföreningens verksamhet.

I och med att Hilding Celander år 1930 blev huvudredaktör markeras tidskriftens rikstäckande karaktär tydligare och von Sydow och Sven Liljeblad i Lund reduceras till "pärmgubbar". Skånska Folkminnesföreningen faller bort som medutgivare och tidskriften blir i stället ett organ för Västsvenska Folkminnesföreningen fram till 1944. Föreningen såg sig då inte i stånd att fortsätta utgivningen. Sigfrid Svensson försökte i brev av den 3 juli 1944 förmå von Sydow att återta tidskriften till Lund. Men Kungl. Gustav Adolfs Akademien hade då redan uppdragit åt sin sekreterare Jöran Sahlgren att utge tidskriften fr.o.m. 1944. Kontinuiteten markerades i titeln: *Arv. Tidskrift för nordisk folkminnesforskning. (Ny serie av Folkminnen och folktankar.)*

I realiteten blev det en helt ny tidskrift, ett nordiskt organ för folkminnesforskning. Från och med vol. 35 år 1979 är tidskriften engelskspråkig och kallas *Scandinavian Yearbook of Folklore*. Den

populärvetenskapliga inriktningen övergavs och tidskriften fick en helt vetenskaplig karaktär.

Behovet av ett "meddelande" från Folklivsarkivet, som institutionen från och med 1946 kallades, ökade. Närmast med förebild från Etnologiska Undersökningens stencilerade kontaktblad från Nordiska museet startade Sigfrid Svensson därför ett stencilerat *Meddelande från Folklivsarkivet*, i vilket verksamheten vid arkivet och institutionen presenterades och med utrymme för smärre opretentiösa artiklar. Denna bulletin har senare fått efterföljd vid de flesta etnologiska institutioner i landet liksom i Köpenhamn. Med sina årsbibliografier och rapporter om undervisning och andra insatser av institutionspersonalen ger Meddelandet kontinuerlig information om vad som är på gång. Det har redigerats av Sigfrid Svensson under åren 1947—1976, av Nils-Arvid Bringéus 1976—1980 och 1987—1988 samt av Anders Gustavsson under åren 1981—1986.

Sigfrid Svensson blev 1934 sekreterare i Föreningen för svensk kulturhistoria, som sedan 1918 utgivit tidskriften *Rig*. I början av 1940-talet var *Rig* en hotad kulturtidskrift. En utväg var att knyta den till en etablerad institution. Nordiska museet utgjorde redan de facto basen för tidskriften men i ett brev till von Sydow den 18 oktober 1944 föreslog Svensson en sammanslagning eller ett samgående med tidskriften *Folkkultur* i Lund (om denna se nedan s. 00). Han hade dock gjort upp räkningen utan värden. Styrelsen för Föreningen för Svensk kulturhistoria, ville inte slå in på denna väg. Svensson släppte dock inte tanken på *Rig* som ett gemensamt organ för Stockholm och Lund. Från och med 1949 har tidskriften utgivits "i samarbete med Nordiska museet och Folklivsarkivet". År 1958 blev Sigfrid Svensson verkställande redaktör, en uppgift som han skötte t.o.m. 1982.

Redaktören medverkade med artiklar både om folklivsforskning och kulturpolitiska frågor. De längre hunna studerande fick möjlighet att publicera uppsatser och anmäla nyutkommen litteratur. Tidskriften balanserade mellan kulturhistoria i vidare mening och etnologi. Sigfrid Svensson följde själv uppmärksamt den tyskspråkiga litteraturen och publicerade en rad lysande recensioner, knappa i ord men klara i form.

Även sedan redaktionen för *Rig* år 1982 återgick till Stockholm med docent Mats Hellspong som redaktör markeras sambandet med lundainstitutionen genom att Nils-Arvid Bringéus tillhör redaktionen. *Rig* får numera även betydande ekonomiska bidrag från Ebba och Sigfrid Svenssons fond för folklivsforskning. Därmed finns även goda förutsättningar för tidskriftens framtida utgivning liksom för fortsatt samarbete med Folklivsarkivet i Lund.

Den ledande etnologiska tidskriften i Sverige 1937—1972 var *Folkliv* utgiven av Kungl. Gustav Adolfs Akademien. Efter profes-

sor Sigurd Erixons frånfälle ansågs det viktigt att denna tidskrift fick internationell språkdräkt. Mats Rehnberg fick erbjudandet att bli redaktör, men avböjde. Uppgiften som huvudredaktör för *Ethnologia Scandinavica* anförtroddes därför Nils-Arvid Bringéus vid Folklivsarkivet i Lund. I redaktionen har ingått en ledamot från Kungl. Gustav Adolfs Akademien, professor Gösta Berg, och en ledamot från vart och ett av övriga nordiska länder.

Ethnologia Scandinavica utkommer med ett årligt häfte om minst 200 sidor och innehåller minst en uppsats med etnologiskt innehåll från varje nordiskt land. Tidskriften innehåller vidare personalia, aktuell information och en recensionsavdelning med utförlig granskning av ett trettiotal viktigare arbeten årligen.

Som redaktionssekreterare fungerar sedan 1978 fil.kand. Margareta Tellenbach, Bjärred. Birgitta Andersson på Folklivsarkivet har från tidskriftens början svarat för räkenskaperna.

Skriftserier

I juni 1907 blev Carl Wilhelm von Sydow inbjuden till Köpenhamn för att tillsammans med professorerna Axel Olrik och Kaarle Krohn dryfta möjligheten av att upprätta en internationell förening för folkminnesforskning, "Folklore Fellows". Tillsammans med dem är von Sydow grundare av *Folklore Fellows Communications*. FFC omfattar numera inte mindre än 238 volymer och utgör därigenom det främsta monumentet över folkloristikens världsomspännande forskningsgemenskap. Förklaringen till denna framgång är att studiet av folksagorna från början blev den främsta angelägenheten för Folklore Fellows. I detta utgivningsarbete har de finska folkloristerna dragit det tyngsta lasset. Det enda lundsiska bidraget hittills är Anna Birgitta Rooths arbete "The Raven and the Carcass. An Investigation of a Motif in the Deluge Myth in Europe, Asia and North America" (1962).

När von Sydow fick personlig professur i folkkulturforskning 1940 blev det betydelsefullt för honom att på nytt få ett eget publikationsforum. En ny stödorganisation bildades med honom själv som ordförande och med amanuensen Karin Danver som sekreterare. Namnet blev "Sällskapet Folkkultur" och dess syfte var att utge en årsbok "för svensk folkkulturforskning".

I ett brev till Sven Liljeblad den 24 november 1941 omtalar von Sydow att han inte fått bemöta ett genmäle mot sin installationsföreläsning av Martin Nilsson i samma häfte av Folkminnen och Folktankar som detta publicerades. "Då var det en del elever och vänner, som tyckte att detta var för galet. Vårt arkiv behöver ju i alla fall ett bytesobjekt och dessutom även ett språkrör. De konstituerade en ny förening, Sällskapet Folkkultur med en årsavgift av fem kronor för vanlig medlem, tjugo kr för stödjande medlem och hundra kr för ständig medlem."



Redaktionen för tidskriften *Ethnologia Scandinavica* samlad till redaktionsmöte i Brede hösten 1987. Från vänster: professor Gösta Berg, Stockholm, överinspektör Holger Rasmussen, Köpenhamn, professorerna Askö Vil-kuna, Jyväskylä, Bjarne Stoklund, Köpenhamn, Nils-Arvid Bringéus, Lund, Knut Kolsrud, Oslo samt redaktionssekreteraren Margareta Tellenbach, Bjärred.

År 1941 utkom första volymen av *Folkkultur. Meddelande från Lunds universitets Folkminnesarkiv*. Än en gång pläderar von Sydow för traditionsinsamling, men nu med tyngdpunkt i herrgårds- och stadstraditionen. von Sydow inleder med uppsatsen "Gammal och ny traditionsforskning", där han går till våldsamt angrepp mot Martin Nilsson. T.o.m. Albert Nilsson/Eskeröd höjde ögonbrynen och skriver till von Sydow:

Jag är givetvis inte alls övertygad om, att det innebär en lyckad start för *Folkkultur* med så utpräglad polemiskt innehåll. Såg tillfälligtvis också i Sydsvenskan, att Bengt Engström funnit sig föranlåten att framhålla, att den i fortsättningen borde bli vänligare. Men nu är det ju en gång för alla så, att stridsfrågor ofta åstadkomma nya ting.

Enligt stadgarna skulle tidskriften utkomma i tvångsfria häften, dock minst ett årligen. I realiteten blev den en årsbok, vars tre första årgångar redigerades av Karin Danver och de tre sista av Mai Fossenius, båda amanuenser vid Folkminnesarkivet.

Liksom i Folkminnen och folktankar infördes frågelistor men framför allt var det resultat av forskningen i von Sydows eget seminarium som publicerades. Årgång 1946 ägnas helt åt advokaten John Papes postuma licentiatavhandling om Kyrkogrimmen.

När Sigfrid Svensson fann att tidskriften till större delen finansierats genom Folkminnesarkivets undersökningsanslag, en i varje fall formellt tivelaktig åtgärd, återstod ingenting annat för honom än att lägga ner den.

Till de nya initiativen under von Sydows sista år hörde även skriftserien *Meddelanden från Lunds universitets Folkminnesarkiv*. Det enda arbete som hann utkomma i denna serie innan institutionen bytte namn blev emellertid Karin Danvers avhandling "Folktraditioner kring vårdagjämningen" (1943).

Efter Sigfrid Svenssons tillträde blev Sällskapet Folkkultur i stället utgivare av *Skrifter från Folklivsarkivet*, vilka även kom att användas för Folklivsarkivets svenska bytesförbindelser. Serien var inte i första hand avsedd för avhandlingar. Flera av de rent etnologiska doktorsavhandlingarna från Lund publicerades under Svenssons tid i Nordiska museets handlingar. I *Skrifter från Folklivsarkivet* utgavs istället lokala folklivsskildringar. Goda exempel är kyrkoherde Viktor Åkermans "Minnen och anteckningar från Gärdslövs och Önnarps pastorat" (1965) och Selma Frode Kristenssens "Vid brunnen. En kulturbild från sekelskiftet" (1966). Utgivningen av de tio första volymerna skedde på CWK Gleerups bokförlag i Lund. Från nr 10, den första skrift som jag själv redigerade, bär serien enbart namnet "Skrifter från Folklivsarkivet i Lund". Med denna jubileumsskrift omfattar serien 25 volymer.

Vid ett sammanträde den 21 mars 1969 beslöts att Sällskapet Folkkultur skulle fortsätta sin verksamhet under benämningen "Etnologiska sällskapet i Lund" med uppgift att "stödja den forsknings- och utbildningsverksamhet som bedrivs vid Folklivsarkivet". Sällskapets främsta uppgift har blivit att fungera som utgivare av *Skrifter utgivna av Etnologiska Sällskapet i Lund*. Den första volymen blev antologin "Skånska matvanor" (1971) men senare har denna serie i A 5-format blivit den mest anlitade för doktorsavhandlingar och omfattar hittills 25 volymer.

För att underlätta tillgången på kurslitteratur i etnologi startades år 1975 serien *Småskrifter från Etnologiska Sällskapet i Lund*. Serien består till större delen av särtryck ur olika tidskrifter, vilka försetts med styva pärmar illustrerade med en lundasilhuett, ritad av Gösta Arvastson. Denna serie omfattar hittills 8 häften.

Seminarieuppsatser rörande materiell och social kultur har i stor utsträckning i omredigerad form publicerats i Skånes Hembygdsförbunds årsbok, Blekingeboken, Varbergs museum årsbok, och andra museiårsböcker och hembygdspublikationer.

Läromedel

Egentliga läroböcker för universitetsstudier inom ämnesområdet har tillkommit först som en följd av den kursbundna undervisningen i slutet av 1960-talet. Tidigare studentgenerationer fick klara sig med von Sydows "Våra folkminnen" (1918) och Åke Campbells "Våra bondgårdar" (1921).

Av stor betydelse som sammanfattande översikt blev det 30 band

digra verket *Nordisk kultur* (1931—1955). För bandet "Folksägner och folksagor" (1931) stod C.W. von Sydow som utgivare och hans egna bidrag i denna volym skulle bli klassiska liksom hans uppsats om "Övernaturliga väsen" i folktrodelen 1935. Kort efter det att von Sydow fått sin personliga professur utgav han skriften "Våra folksagor. Vad de berätta om forntida tro och sed" (1941). Martin P:n Nilsson svarade för volymen om årsfesterna i *Nordisk kultur* (1938). Till medarbetarna hörde Sigfrid Svensson. Tillsammans med kollegan Gösta Berg hade denne då redan publicerat den behändiga handboken "Svensk bondekultur" (1934). Med sin studiehandledning var den väl främst tänkt som ett hjälpmedel i folkbildningsverksamheten. Genom sin på en gång komprimerade och exemplifierande stil fungerade den emellertid förträffligt i universitetsutbildningen och omtrycktes 1969 och 1971. Detsamma gäller om Svenssons handbok "Bondens år" (1942) som skildrade den folkliga kalendern ur olika synvinklar, ett forskningsområde som tidigare intog en betydligt mera central plats inom ämnet än i våra dagar.

Sin egen lärargärning avslutade Sigfrid Svensson med att ge ut "Introduktion till folklivsforskning" (1966) senare omdöpt till "Svensk etnologi" (1969, 1973). I exempelform beskriver Svensson här skiftande etnologiska perspektiv. Boken täcker över både ämnets materiella, folkloristiska och sociala delar och fungerar samtidigt som en ämnesöversikt "från forntidstolkning till samtidsforskning".

Sigfrid Svensson blev en villig medarbetare vid tillkomsten av *Handböcker i etnologi* (1970) på förlaget LiberLäromedel. Några av volymerna i serien, som nu omfattar 13 volymer, finns inte längre på kurslistorna men andra har i reviderad form överlevt och användes även i grannländerna. Av mina medutgivare är det endast Anna Birgitta Rooth som gjort en insats genom "Folkdikt och folktro" (1971). "Land och stad" av Mats Hellspong och Orvar Löfgren (1972, 1976, 1981, 1986) är en av de få etnologiska läroböcker som brukas även i andra ämnen. Självt har jag redigerat ett par antologier i serien samt utgivit "Människan som kulturvarelse. En introduktion till etnologin" (1976, 1981, 1986) och "Livets högtider" (1987).

Anna Birgitta Rooth utgav under sin tid som docent i Lund handboken "Folklig diktning. Form och teknik" (1965). Till andra lundensare som givit ut översikter för undervisningsbruk i etnologi hör Anders Gustavsson, som bl.a. publicerat "Forskning om folkligt fromhetsliv" (1976) och "Några trender inom västtysk etnologi under 1970-talet" (1980).

Några exempel på *folkloristiska textutgåvor* från Folklivsarkivet är Anna Birgitta Rooths "Ordspråk från södra Sverige" (1968), Jan-Öjvind Swahns "Svenska folksagor" (1959) och "Europeiska

folksagor i urval och översättning" (1966), samt Nils-Arvid Bringéus utgåva av Eva Wigströms skånska sagor, "Fågeln med guldskrinet" (1985).

Avhandlingar för filosofie doktorsgrad

1909

Sydow, C.W. von

Två spinnsagor. Svenska Landsmål och Svenskt folkliv B 3. Stockholm, 103 s.

1919

Holmström, Helge

Studier över svanjungfrumotivet. Malmö, 221 s.

1927

Liljeblad, Sven

Die Tobiasgeschichte und andere Märchen mit toten Helfern. AB Ph. Lindstedts universitetsbokhandel, Lund, 248 s.

1943

Danver, Karin

Folktraditioner kring vårdagjämningen. Meddelanden från Lunds universitets folkminnesarkiv nr 1. AB Gleerupska universitetsbokhandeln, Lund, 248 s.

1949

Svärdström, Svante

Dalmålningarna och deras förlagor. En studie i folklig bildgestaltning 1770—1870. Nordiska museets Handlingar nr 33, Stockholm, 176 s.

Edsman, Carl-Martin

Ignis Divinus. Le feu comme moyen de rajeunissement et d'immortalité. Skrifter utgivna av Vetenskapssocieteten i Lund nr 34, Lund, 305 s.

1951

Fossenius, Mai

Majgren, majträd, majstång. En etnologisk-kulturhistorisk studie. CWK Gleerup, Lund, 383 s.

Rooth, Anna Birgitta

The Cinderella cycle. CWK Gleerup, Lund, 269 s.

1953

Pettersson, Johan

Svenska skagerakkustens fiskebebyggelse. CWK Gleerup, Lund, 263 s.

1955

Swahn, Jan-Öjvind

The tale of Cupid and Psyche (Aa/Th.425 & 428). CWK Gleerup, Lund, 493 s.

1958

Olsson, Alfa

Om allmogens kosthåll. Studier med utgångspunkt från västnordiska matvanor. Institutet för Västsvensk kulturforskning skrifter nr 4. Lund/Göteborg, 196 s.

Bringéus, Nils-Arvid

Klockringningsseden i Sverige. Nordiska museets Handlingar nr 50. Stockholm, 351 s.

1961

Nilson, Allan

Studier i svenskt repslageri. Nordiska museets Handlingar nr 55. Stockholm, 245 s.

1962

Egardt, Brita

Hästslakt och rackarskam. En etnologisk undersökning av folkliga fördomar. Nordiska museets Handlingar nr 57. Stockholm, 315 s.

Ek, Sven B.

Väderkvarnar och vattenmøllor. En etnologisk studie i kvarnarnas historia. Nordiska museets Handlingar nr 58. Stockholm, 317 s.

1970

Szabó, Mátyás

Herdar och husdjur. En etnologisk studie över Skandinaviens och Mellaneuropas beteskultur och vallningsorganisation. Nordiska museets Handlingar nr 73. Stockholm/Lund, 386 s.

1972

Gustavsson, Anders

Kyrktågningsseden i Sverige. Skrifter från Folkliivsarkivet i Lund nr 13, Folkliivsarkivet, Lund, 339 s.

Avhandlingar för filosofie doktorsexamen

1973

Minnhagen, Monika

Bondens bostad. Skrifter från Folkliivsarkivet i Lund nr 15. CWK Gleerup, Lund, 161 s.

1975

Genrup, Kurt

Gåsskötsel. En etnologisk studie med särskild hänsyn till skånska förhållanden. Skrifter från Folklivsarkivet i Lund nr 16. Lund, 235 s.

Joensen, Jóan Pauli

Færøske sluppfiskere. Etnologisk undersøgelse af en erhvervsgruppes liv. Skrifter från Folklivsarkivet i Lund nr 17. CWK Gleerup, Lund, 251 s.

1976

Norsander, Göran

Salt sill. Eget förlag, 183 s.

1977

Arvastson, Gösta

Skånska prästgårdar. En etnologisk studie av byggnadsskickets förändring 1680—1824. Skrifter från Folklivsarkivet i Lund nr 19. LiberLäromedel, 160 s.

Frykman, Jonas

Horan i bondesamhället. Liber förlag, 237 s.

Valeri, (Örnskär), Renée

Le Confit, et son rôle dans l'alimentation traditionnelle du Sud-Ouest de la France. Skrifter från Folklivsarkivet i Lund nr 20. Lund, 230 s.

1978

Boqvist, (Brolin), Agneta

Den dolda ekonomin. En etnologisk studie av näringsstrukturen i Bollebygd. Skrifter från Folklivsarkivet i Lund nr 21. CWK Gleerup, Lund, 148 s.

1979

Alsmark, Gunnar

Herdar på Korsika. Skrifter från Folklivsarkivet i Lund nr 22. LiberLäromedel, 264 s.

Kjellman, Gunilla

Bröllopgåvan. En etnologisk studie av gåvoekonomi. Skrifter utgivna av Etnologiska sällskapet i Lund nr 9. LiberLäromedel, 162 s.

Salomonsson, Anders

Gotlandsdricka. Traditionell kultur som regional identitetssymbol. Skrifter utgivna av Etnologiska sällskapet i Lund nr 10. Press Förlag AB, 216 s.

1981

Hardenby, Brita

En stad tre världar. En studie i sunt förnuft och kulturmönster. Skrifter från Folklivsarkivet i Lund nr 23. Eget förlag, 252 s.

1982

Aarsrud, Christian

Smidda gravkors. En studie i folklig formbildning. Skrifter från Folklivsarkivet i Lund nr 25. Liber förlag, 196 s.

Lövkrona, Inger

Det bortrövade dryckeskärlet. En sägenstudie. Skrifter från Folklivsarkivet i Lund nr 24. Eget förlag, 196 s.

1984

Stattin, Jochum

Näcken. Spelman eller gränsvakt? Skrifter utgivna av Etnologiska sällskapet i Lund nr 14. Liber förlag, 139 s.

1986

Åström, Lissie

I kvinnoled. Om kvinnors liv genom tre generationer. Skrifter utgivna av Etnologiska sällskapet i Lund nr 18. Liber förlag, 212 s.

Roos, Björn

Vitsen med vitsarna. Historieberättande bland skolbarn. Skrifter utgivna av Etnologiska sällskapet i Lund nr 19. Carlssons Bokförlag, 186 s.

1987

Lindqvist, Mats

Klasskamrater. Om industriellt arbete och kulturell formation 1880—1920. Skrifter utgivna av Etnologiska sällskapet i Lund nr 20. Liber förlag, 202 s.

Forsgård, Margareta

Skolgårdens lekspråk. Skrifter utgivna av Etnologiska sällskapet i Lund nr 21, 216 s.

Rosén, Margaretha

Hasslöborna. En livsform i förändring. Skrifter utgivna av Etnologiska sällskapet i Lund nr 23. Eget förlag, 222 s.

1988

Nordström, Ingrid

Till bords. Vardagsmoral och festprestige i det sydsvenska bondesamhället. Skrifter utgivna av Etnologiska sällskapet i Lund nr 24. Carlsson Bokförlag, 246 s.

Skrifter från Folklivsarkivet i Lund

1. John Pape, *Kloka flickan från Vallåkra*. Lund 1949. 176 sid.
2. Johan Pettersson, *Kupolbyggnader med falska valv*. Engl. summary. Lund 1954. 56 sid.
3. Norden och kontinenten, *Föredrag och diskussioner vid Trettonde nord. folklivs- och folkminnesforskarmötet i Lund 1957*. Deutsches Ref. Lund 1958. 208 sid.
4. Karl Mattisson, *Det sydsvenska halmtaket*. Deutsches Ref. Lund 1961. 179 sid.
5. Axel Hörnlén, *Knyppling och knypplerskor i södra delen av Ingelstads härad*. Deutsches Ref. Lund 1962. 136 sid.
6. Nils-Arvid Bringéus, *Brännodling. En historisk-etnologisk undersökning*. Engl. summary. Lund 1963. 183 sid.
7. Viktor Åkerman, *Minnen och anteckningar från Gärdslövs och Önnarps pastorat*. Deutsches Ref. Lund 1965. 153 sid.
8. Selma Frode Kristensen, *Vid brunnen. En kulturbild från sekelskiftet*. Deutsches Ref. Lund 1966. 127 sid.
9. Artur Larsson, *Hur annorlunda då. Minnen från ett samhälle på Söderslätt*. Deutsches Ref. Lund 1967. 103 sid.
10. Gabrielle Jeansson och Inga Kindblom, *Kring livets högtider i Örkelljunga församling*. Engl. summary. Lund 1968. 95 sid.
11. Sven B. Ek, *Nöden i Lund. En etnologisk stadsstudie*. Engl. summary. Lund 1971. 240 sid.
12. Gabrielle Jeansson och Renée Valeri, *Viken, äldre bebyggelse och miljö*. Engl. summary. Lund 1972. 95 sid.
13. Anders Gustavsson, *Kyrktagningsleden i Sverige*. Deutsches Ref. Lund 1972. 338 sid.
14. Ernst Walerius, *Pottemakare Krukmakare Kakelugnsmakare i Falkenberg*. Deutsches Ref. Lund 1973. 185 sid.
15. Monika Minnhagen, *Bondens bostad. En studie rörande boningslängans form, funktion och förändring i sydöstra Skåne*. Deutsches Ref. Lund 1973. 161 sid.
16. Kurt Genrup, *Gåsskötsel. En etnologisk studie med särskilda hänsyn till skånska förhållanden*. Deutsches Ref. Lund 1975. 235 sid.
17. Jóan Pauli Joensen, *Færøske sluppfiskere. Etnologisk undersøgelse af en erhvervsgruppes liv*. Engl. summary, Lund 1975. 254 sid.
18. Tomas Jönsson, *Jordstugor i Sydsvrige. Den ingrävda bostadens utbredning, form, funktion och konstruktion*. Deutsches Ref. Lund 1976. 82 sid.
19. Gösta Arvastson, *Skånska prästgårdar. En etnologisk studie av byggnadsskickets förändring 1680—1824*. Deutsches Ref. Lund 1977. 160 sid.
20. Renée Valeri, *Le confit et son rôle dans l'alimentation traditionnelle du Sud-Ouest de la France*. Engl. summary. Lund 1977. 230 sid.
21. Agneta Boqvist, *Den dolda ekonomin. En etnologisk studie av näringsstrukturen i Bollebygd 1850—1950*. Engl. summary. Lund 1978. 148 sid.
22. Gunnar Alsmark, *Herdar på Korsika*. Engl. summary. Lund 1979. 264 sid.
23. Brita Hardenby, *En stad — tre världar. En studie i sunt förnuft och kulturmönster*. Engl. summary. Lund 1982. 252 sid.
24. Inger Lövkrona, *Det bortrövade dryckeskärlet. En sägenstudie*. Engl. summary. Malmö 1982. 196 sid.
25. *Folklivsarkivet i Lund 1913—1988. En festskrift till 75-årsjubileet under redaktion av Nils-Arvid Bringéus*. 320 sid.



Ja, nu är spexet slut,
och i full vigör
gå vi och taga snapsen.
Men det är god kutym,
att man med en kör
slut uppå spexet gör.
Ja, medgen, att vår renässans

var den bästa tid, som fanns;
den strålar med lockande glans
i vår nutida dekadans,
och kanske i sista instans
skall man finna någonstans,
att den nog är en konnässans,
som hjälper mot intolerans.